

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Meryem Cemile ÇİÇEK

REÇEL BLOG ÖRNEKLİĞİNDE İSLAMİ FEMİNİZMİN İMKÂNI

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

Meryem Cemile ÇİÇEK

REÇEL BLOG ÖRNEKLİĞİNDE İSLAMİ FEMİNİZMİN İMKÂNI

Danışman

Prof. Dr. Rıfat ATAY

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Meryem Cemile Çiçek 'in bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Dilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Ayşe Sıdıka OKTAY	(İmza)
Üye (Danışman)	: Prof. Dr. Rıfat ATAY	(İmza)
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih DENİZ	(İmza)

Tez Başlığı: Reçel Blog Örneğinde İslami Feminizmin İmkânı

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 20/10/2023

Mezuniyet Tarihi : 08/12/2023

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Reçel Blog Örneğinde İslami Feminizmin İmkânı” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Meryem Cemile ÇİÇEK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

2 / 10 / 2023

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Meryem Cemile ÇİÇEK
Öğrenci Numarası	20195263008
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Rıfat ATAY
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Reçel Blog Örneğinde İslami Feminizmin İmkânı
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2183390630
Rapor Tarihi	2/10/2023
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 20 Alıntılar dahil: %24
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 183 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim. Gerekçe: Alıntılar hariç %15 yerine %20 çıkıyor, çünkü çalışılan konu internette yayınlanan bir Blog, bu nedenle daha fazla alıntı izlenimi doğuruyor. İntihal açısından bir sorun görünmüyor. Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. Rıfat Atay İmza	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FEMİNİZM VE İSLAMİ FEMİNİZM

1.1. Feminizm	5
1.1.1. Feminizmin Tanımı	5
1.1.2. Tarihsel Süreçte Feminizm	6
1.1.3. Feminizmin Ortaya Çıkış Nedenleri	8
1.1.4. Feminizmin Üzerinde Durduğu Kavramlar	10
1.1.5. Feminizm Çeşitleri	11
1.1.5.1. Modern Feminizmler	12
1.1.5.1.1. Liberal Feminizm	12
1.1.5.1.2. Kültürel Feminizm	14
1.1.5.1.3. Radikal Feminizm	14
1.1.5.1.4. Marksist Feminizm	15
1.1.5.1.5. Sosyalist Feminizm	16
1.1.5.2. Postmodern Feminizmler	17
1.1.5.2.1. Varoluşçu Feminizm	19
1.1.5.2.2. Lengüistik Feminizm (Fransız Feminizmi)	20
1.2. İslami Feminizm	21
1.2.1. İslami Feminizm Kavramı	21
1.2.2. Çeşitleri	22
1.2.3. Tarihçesi	23
1.2.4. Düşünsel ve Felsefi Zemini	24
1.2.5. Özellikleri	24

1.2.6. İslami Feminizmin Türkiye Tarihi	25
1.2.6.1. Türkiye’de İslami Feminizm Çalışmaları	26
1.2.6.2. Türkiye’de Öne Çıkan Müslüman Feminist İsimler	28
1.2.6.2.1.Hidayet Şefkatli Tuksal	28
1.2.6.2.2.Konca Kuriş	28
1.2.6.2.3.Berrin Sönmez	29
1.2.6.2.4.Rümeysa Çamdereli.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FEMİNİZMİN İMKÂNININ REÇEL BLOG YAZILARI ÖRNEKLİĞİNDE İNCELENMESİ

2.1. Reçel Blog’un Tanıtımı	31
2.1.1. Reçel Blog’un Konu Alanı	32
2.1.2. Reçel Blog’un Kuruluşu	34
2.1.3. Reçel Blog’un Kurucu Editörleri.....	35
2.2. Reçel Blog Yazılarının Söylem Analizi	36
2.2.1. Başörtüsü ve Tesettür	36
2.2.2. 28 Şubat ve Siyasal İslam.....	45
2.2.3. Muhafazakâr Kadın Algısı	54
2.2.4. Kadınların Ev İçi Roller- Akademik Kariyerleri ve Çalışma Hayatı	59
2.2.5. Kadın-Erkek Eşitliği.....	70
2.2.6. Annelik	76
2.2.7. Evlilik	80
2.2.8. Boşanma ve Nafaka	83
2.2.9. Miras Paylaşımı	89
2.2.10. Cinsellik.....	91
2.2.11. Kürtaj	96
2.2.12. LGBTİ+	98
2.2.13. Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Cinayetleri.....	102
2.2.14. Taciz ve Tecavüz Vakaları	107
2.2.15. İstanbul Sözleşmesi.....	110
2.2.16. Muhafazakâr İktidar Partisi	113
2.2.17. Kadınların İmamlığı ve Camiye Girme Hakları	116
2.2.18. Tanrı ve Kötülük Problemi	121

2.2.19. Yazarlarının Temel Kaynakları Okumaları	123
2.2.19.1. Yazarların Ayet Okumaları	123
2.2.19.2. Yazarların Hadis Okumaları.....	131
2.2.20. Yazarların Fıkıh Okumaları	137
2.2.21. Yazarların İslami Feminizme Bakışı	141
SONUÇ	150
KAYNAKÇA.....	156
ÖZGEÇMİŞ.....	169

KISALTMALAR LİSTESİ

AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
çev.	Çeviren
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	Editör
Hız.	Hazreti
İŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KŞKMİ	Kadına Şiddete Karşı Karşı Müslümanlar İnisiyatifi
LGBTİ+	Lezbiyen, gey, biseksüel, transgender, intersex
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
ss.	Sayfa sayısı
vd.	Ve diğerleri
vs.	Vesaire
Yay.	Yayınları

ÖZET

Reçel Blog, Düccane Cündioğlu'nun 2004 yılında yazdığı bir köşe yazısında kullandığı "reçel yapamayan Müslüman kadınlar" ifadesine atıfla dini hassasiyete sahip bir grup Müslüman kadın tarafından 2014 yılında kurulmuştur. Kurucular bu blog vasıtasıyla, özellikle Müslüman kadınların gündelik ve toplumsal meselelere dair kendi seslerini duyurabilecekleri bir platform oluşturmayı amaçlamışlardır. Reçel Blog'un kurucuları her ne kadar feminist bir blog olma hedefi taşımadıklarını belirtse de portalde yer verilen yazılar ve söylemler onu İslami feminizm kavramı ile bir araya getirmektedir.

Çalışma, “gelenekselliği çağrıştıran İslam dini ile modern bir kimliği olan feminizmin birlikteliği mümkün müdür?” sorusuna yanıt aramaktadır. Çalışmanın amacı, bu birlikteliğin imkanını Reçel Blog örneğinde rasyonel, objektif, tutarlı ve kapsamlı bir yaklaşımla sorgulamaktır. Literatür taramasında elde edilen verilere dayanan çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın temel konusu olan blog yazıları, içerik ve eleştirel söylem çözümlemesine tabi tutularak İslami feminizmin imkânı felsefi bakış açısı ölçütleriyle değerlendirilmiştir.

Reçel Blog yazarlarının söylemlerinde, “muhafazakâr-feminist” olarak nitelendirilebilecek yeni bir Türk kadın kimliğinin izleri görülmektedir. Yazarlar, söylemleriyle İslam'ın sınırları içinde kalarak dine ve geleneğe feminist bir eleştiri getirmekte, eşitlikçi bir toplum arzusuyla kadın birlikteliğine ve mücadelesine vurgu yapmaktadır. İslam'ın temel kaynaklarını sorgulayıcı ve eleştirel bir yaklaşımla ele alarak geleneksel yorumlara karşı kadın merkezli alternatif bir okuma sunan blog yazarları, söylemleriyle ataerki hegemonyayı dine dayandıran zihniyete başkaldırmaktadır.

Reçel Blog yazarlarına göre, İslam'ın temelinde mevcut olan gerçek eşitlik, tarih boyu gelişen eril tefsir ve fıkıh anlayışlarıyla yozlaştırılarak yok edilmiştir. Bu anlamda blog yazarlarının söylemleri, ya ataerki yorumlardan sıyrılmış gerçek İslami okuma ya da feminizmin İslamlaştırılması olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte her iki durumda da yazarların feminist bir tutum sergiledikleri dikkatlerden kaçmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Söylem Analizi, İslami Feminizm, Müslüman Kadın, Reçel Blog

SUMMARY

THE POSSIBILITY OF ISLAMIC FEMINISM IN THE EXAMPLE OF JAM BLOG

Recel Blog was founded in 2014 by a group of Muslim women with religious sensitivities in reference to the expression "Muslim women who cannot make jam" used by Dücan Cündioğlu in a column he wrote in 2004. Through this blog, the founders aimed to create a platform where particularly Muslim women could make their voices heard on daily and social issues. Although the founders of Recel Blog state that they do not aim to be a feminist blog, the articles and discourses on the portal bring it together with the concept of Islamic feminism.

The study seeks an answer to the question "Is it possible for Islam, which evokes traditionalism, and feminism, which has a modern identity, to be together?" The aim of the study is to question the possibility of this unity with a rational, objective, consistent and comprehensive approach in the example of Recel Blog. The qualitative research method was used in the study based on the data obtained from the literature review. The blog posts, which are the main subject of the study, were subjected to content and critical discourse analysis and the possibility of Islamic feminism was evaluated with philosophical perspective criteria.

In the discourse of Recel Blog writers, traces of a new Turkish female identity that can be characterised as "conservative-feminist" can be seen. With their discourses, the authors bring a feminist criticism to religion and tradition while remaining within the boundaries of Islam and emphasise women's unity and struggle with the desire for an egalitarian society. The bloggers, who offer a women-centred alternative reading against traditional interpretations by treating the basic sources of Islam with a questioning and critical approach, rebel against the mentality that bases patriarchal hegemony on religion with their discourse.

According to the authors of Recel Blog, the true equality that is the basis of Islam has been corrupted and destroyed by the masculine interpretation and understanding of jurisprudence that has developed throughout history. In this sense, the discourses of the bloggers can be evaluated as either a true reading of Islam free from patriarchal interpretations or the Islamisation of feminism. However, in both cases, it is noteworthy that the authors display a feminist attitude.

Keywords: Philosophy of Religion, Discourse Analysis, Islamic Feminism, Muslim Women, Recel Blog

ÖNSÖZ

Asırlardır tartışılmalan kadın söylemi, modernizmle birlikte başka bir boyuta ulaşmış ve bir tepki hareketi olarak değerdendirebileceğimiz, zemini çoktan oluşmuş feminizm ile gün yüzüne çıkmıştır. Kadının konumunun böylesi tartışıldığı dünyada, bilhassa Müslüman kadının konumu, Müslümanların kendi İslami düşünceleri ekseninde şekillenmiş ve konumlandırılmıştır. İslami feminizm Yahudi ve Hristiyan feminizmine oranla yakın bir tarihe sahiptir. Bu nedenle sürekli değişim halinde olduğunu ifade edilebilir.

Bu çalışmada her ne kadar kurucuları tarafından feminist bir blog olma amacı taşımadıklarını belirtsele de blogun genel yapısını göz önüne alarak Reçel Blog sitesi güncelerini feminist düşünce açısından incelemeyi tercih ettik. Zira muhafazakâr kimlikleriyle ön planda olan kadınların, sitede yayınladıkları yazıların genel yapısı ve çeşitli sebepler bu blogu İslami feminizm kavramı ile özdeşleştirmektedir. Aynı zamanda Reçel Blog örneğinde dünyada çokça söz edilen Müslüman kadını, onun bir birey olarak varlığını ya da var olma çabasını bizzat muhafazakâr ve dindar kadınların dilinden inceleyeceğiz. Çalışmadaki amacımız; muhafazakâr feminist bir kadın kimliğine işaret eden Reçel Blog yazarlarının düşünce ve söylemlerini, varsa söylemlerindeki tutarsızlıkları, düşünce eylem ilişkisini, felsefi kriterlerle inceleyip İslami düşüncede feminizmin varlığı tartışmaktır.

Çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde; feminizm ve İslami feminizm kavramları genel itibariyle açıklanmış; ortaya çıkış nedenleri, ilişkili kavramlar, amacı, kapsamı ve çeşitleri ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde İslami feminizmin düşünsel ve felsefi zeminini ortaya koyabilmek adına İslami feminist kimliği ile öne çıkmış isimleri tanıtılmıştır. Yine araştırma konumuza hizmet etmesi nedeniyle, İslami feminizmin Türkiye tarihini vererek bu alanda öne çıkan çalışmaları da gerektiği ölçüde açıkladık.

Böylece çalışmamızın ilk bölümünde araştırmanın alt yapısını oluşturan temel kavramlar ve terminolojiler açıklanmıştır. Araştırma konumuzun tartışıldığı tezin orijinal bölümü olan ikinci bölümde ise ilk olarak örneklemeimiz olan Reçel blogun amacı ve önemi bizzat sitenin kurucu editörlerinin diliyle açıklanmış, ayrıca sitenin kurucu editörleri de kısaca tanıtılmıştır. Akabinde Reçel Blog'da İslami feminizme ilişkin 21 ana tema etrafında derlenmiş olan blog yazıları, söylem analizine tabi tutulmuştur. Bütün incelenen bu bilgiler ışığında İslami feminizmin imkânı, İslami görüşler çerçevesinde felsefi kriterler baz alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma, gelenekselliği çağrıştıran İslam dini ile modern bir kimliği olan feminizmin birlikteliğini sorunsallaştırmaktadır. Başka bir ifade ile oksimoron bir kavram olan İslami feminizmin imkânı Reçel Blog yazarlarının söylemleri bazında tartışılmıştır. Reçel Blog yazarları söylemleriyle İslam'ın temel kaynaklarını sorgulayıcı ve eleştirel bir yaklaşımla ele alarak geleneksel yorumlara karşı kadın merkezli alternatif bir okuma sunmakta, ataerkil hegemonyayı dine dayandıran zihniyete başkaldırmaktadır. Zira yazarlar söylemleriyle İslam'ın sınırları içinde kalarak dine ve geleneğe feminist bir eleştiri getirmekte, eşitlikçi bir toplum arzusuyla kadın birlikteliğine ve mücadelesine vurgu yapmaktadır. Blog yazarlarının söylemleri ataerkil yorumlardan sıyrılmış gerçek İslami yaklaşım olarak değerlendirilebileceği gibi feminizmin İslamlaştırılması olarak da değerlendirilebilir. Bununla birlikte her iki durumda da yazarların feminist bir tutum sergiledikleri söylenebilir.

Tez çalışmamın her aşamasında ilgi ve desteğini benden esirgemeyen, bilgi ve tecrübeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın danışman hocam Prof. Dr. Rifat Atay'a bana kattığı her bilgi için sonsuz teşekkürler sunarım.

Meryem Cemile ÇİÇEK
Antalya, 2023

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

İslami feminizmin temel mücadele alanının İslam'a dayandırılarak tarihsel süreç içerisinde oluşmuş ataerkil yapıyı yıkmak, onun yerine İslam'ın özünde yer aldığı iddia edilen cinsiyetsiz ve anti-cinsiyetçi yapıyı ortaya çıkarmak olarak ifade edilebilir. Türkiye'de din ve gelenek bağlamında kadın konusunun yeterince tartışılmadığı, yapılan çalışmaların ise İslamcı feminizm olarak değerlendirilen ve yeni gelişen kadın söylemine katkı sağlayacak ve bu konudaki tartışmaları yönlendirecek düzeyde olmadığı için yetersiz olduğu söylenebilir. Türkiye'deki Müslüman kadınların bu alandaki çalışmalarının yetersiz kalma nedeni ise Osmanlı kadın hareketinde başlayan ve günümüzdeki tartışmalara benzeyen söylemin Cumhuriyet döneminde kesintiye uğraması ve Türkiye'deki kadın düşünürlerin büyük ölçüde ülke içi problemlere odaklanmaları olarak gösterilebilir. Zira 28 Şubat süreci sonrası, özellikle başörtüsü yasağı sürecinde, Müslüman kadınlar bütün odak noktalarını bu noktaya çevirerek daha derin teolojik ve kültürel araştırmalara yönelememiştir. Sürecin sonunda, kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan AKP'nin iktidara geçmesiyle birlikte kamusal alanda daha görünür olan Müslüman kadınlar 2010'lı yıllarda örgütlü bir hareket oluşturmayı başarmıştır. Kadına Şiddete Karşı Müslümanlar İnisiyatifi (KŞKMİ), Reçel Blog ve Kadınlar Camilerde ve Havle Kadın Derneği bu oluşumlardandır.

Çalışmadaki amacımız Reçel Blog metinleri örnekliğinde İslami feminizmin imkânını tartışmaktır. Zira genel itibarıyla İslam gelenekselliği, feminizm kavramı ise bireyselliği ve modernliği çağrıştırmaktadır. Bu bağlamda çalışma İslam ve feminizm kavramlarının birlikteliğinin imkânını sorunsallaştırmaktadır. Reçel Blog metinlerinin söylemsel analizi yapılarak, İslami görüşler çerçevesinde, İslami feminizm kavramının imkânı tartışılacaktır. Ayrıca Reçel Blog yazarlarının İslami feminizme ilişkin yazıları da özellikle değerlendirilerek söylemleri irdelenecektir. Tez, Reçel Blog örnekliğinde İslam'da feminizmin mümkün müdür sorusuna cevap aramaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Araştırma konusu belirlendikten sonra detaylı bir literatür taraması yapılarak konu ile ilgili tez, makale ve diğer araştırmalar incelenmeye çalışılmıştır. İncelenen bu bilgiler ışığında tez iki ana bölüm olarak oluşturulmuştur.

Reçel Blog'da İslami feminizme ilişkin 21 ana tema etrafında derlenmiş olan blog yazıları, söylem analizine tabi tutulmuştur. Bütün incelenen bu bilgiler ışığında İslami feminizmin imkânı, İslami görüşler çerçevesinde felsefi kriterler baz alınarak ortaya konulmaya

çalışılmıştır. Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine göre yapılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Toplanan veriler içerik analizi ve fenomenolojik analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırma kapsamımızda olan 345 yazının içerik analizi ve eleştirel söylem analizi yapılarak, İslami feminizmin imkânı tartışılmıştır. Araştırma sonuçlarımız ise inceleme ile analiz edilmiş, felsefî bakış açısının temel kriterleri olan objektif, tutarlı, kapsamlı ve rasyonel bir yaklaşım ile değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Örnekleme

Çalışmamızın örneklemini, son zamanlarda İslami feminist kimlik ile ön plana çıkan, çoğunluğunu eğitimli kadın yazarların ve okuyucuların oluşturduğu Reçel Blog isimli internet sitesi oluşturmaktadır. Kuruluş tarihi 2014 Eylül ayı olan Reçel Blog, Düccane Cündioğlu'nun 2004 yılında bir köşe yazısında kullandığı reçel yapmayı bilmeyen Müslüman kadınlar şeklindeki serzenişine referansla kurulmuştur. Cündioğlu' nun döneminde çok tartışılan bu yazısı Reçel bloğa ilham olmuş ve sitenin isminde de yer almıştır. Cündioğlu reçel kavramına yüklediği anlamları şöyle açıklamıştır.

Reçel yap(a)mamak kavramına -tıpkı babaannelerden utanmak kavramsallaştırmasında yaptığım gibi- birbiriyle ilintili anlamlar yüklemiştim: msl.geleneksel aile'nin hızla çözülmeye başlaması, günümüzde 'kadın'la 'ev' sözcüklerinin birbirlerini iter hâle gelmeleri, kızlarımızın sorunlarını ev(leri) dışında çözmeye yönelmeleri, ileride çocuklarına aktaracakları tecrübeleri ailelerinden tevarüs etmekteki isteksizlikleri, imkânsızlıkları vs.¹

Düccane Cündioğlu'nun bu yazısı daha sonra birçok düşünür tarafından da ele alınmış, döneminde oldukça ses getirmiştir. Yazarın bu düşüncelerine katılanlar olduğu gibi sert bir dille eleştirip tepki gösterenlerde olmuştur. Cündioğlu, “Müslüman kadının modernleşme karşısındaki direnci zayıfladıkça, hiç kuşku yok ki sadece Müslümanlığı değil, kadınlığı da buharlaşmakta; yani nasıl ki modern kadın erkekleşiyorsa/erkekleştiyse, Müslüman kadın da erkekleşmekte.”² ifadelerinde de belirttiği üzere reçel yapmak üzerinden, dindar kadınların modernleşerek gelenekten uzaklaşmasını anlatmak istemiştir. Yazar, reçel kavramıyla ailevi değerleri sembolize etmiş, gelenekten uzaklaşan kadının sorunlarını evleri dışında çözmeye yönelmeleri ve böylece aile yapısının çözülmesine sebebiyet verdiğini, evde reçel yapma pratiğinin terk edilmesi üzerine inşa etmiştir. Cündioğlu, 2010'da konuya dair başka bir yazıda da “İslâmcı kızlara İslâm sosyolojisi türünden lafazanlıklarla vakit kaybetmek yerine önce doğru dürüst reçel yapmayı öğrenmelerini tavsiye etmişim de bir zamanlar kıyametler kopmuştu”³ ifadelerini kullanmış, bu sözleri de Müslüman kadınlarca tepkiyle karşılanmıştır.

¹ Reçel Blog, “Hayatın Yedi Rengi” (Erişim 20 Ekim 2021). [Hayatın Yedi Rengi \(yedirenkli.blogspot.com\)](http://yedirenkli.blogspot.com)

² Düccane Cündioğlu, *Philo-Sophia-Loren*, (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2004),102.

³ Yeni Şafak, “Sen Kendin Kaybolmuşsun, Neyi Arıyorsun?” [Sen kendin kaybolmuşsun, neyi arıyorsun? - Düccane Cündioğlu | Yeni Şafak \(yenisafak.com\)](http://yenisafak.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

Bu anlamda “reçel yapmak eylemi” birbirinden farklı düşünen iki kesim arasındaki tartışmayı sembolleştirmektedir. Reçel Blog kurucuları tarafından reçel yapamayan İslamcı kadınlar ifadesi Müslüman camiada, özellikle erkeklerin, kadınları bir yerlere konumlandırma çabası olarak görülmektedir. Bu düşünceden hareketle Reçel Blog, Türkiye’nin önemli üniversitelerinden mezun olmuş eğitimli, dindar, bir grup kadın tarafından Müslüman kadınlara, muhafazakâr erkekler tarafından yöneltilen bu gibi eleştirilere cevap vermek amacıyla kurulmuştur.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmada Reçel Blog’un kurulduğu tarih olan 2014 Eylül ayından, 30 Eylül 2020 tarihine kadarki tüm yazılar tek tek incelenmiştir. Reçel Blog’da toplamda 7 yıllık bu süreci kapsayan 596 tane yazı bulunmaktadır. 345 tane yazı inceleme konumuza uygun olacak şekilde tasnif edilmiş ve 21 ana tema üzerinde yoğunlaşmıştır. 251 adet yazı ise incelenen hiçbir konu başlığına uygun bulunmadığı ya da tekrara düştüğü gerekçesiyle araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bununla birlikte sitede yayımlanan yazılardan bazıları birkaç konu alanına değinmesi nedeniyle farklı başlıklar altında tekrar tekrar söylem analizine tabi tutulmuştur. Ayrıca Reçel Blog’dan alınan doğrudan alıntılarda bulunan yazım hataları hiçbir değişikliğe uğratılmadan aktarılmıştır. Blog yazıları teze başlama tarihi olan 30 Eylül 2020 tarihi ile sınırlandırılmış olup sitenin hâlâ blog yazıları yayınlamaya devam etmesi tezimizin sınırlılıkları arasındadır. Ayrıca örneklemimiz olan blog yazılarıyla sınırlı kalmamız da yine tezimizin sınırlılıkları arasındadır.

Reçel Blog hakkında şu ana kadar yapılmış iki bildiri, iki makale, bir kitap bölümü ve bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır: 2017 yılında Özlem Akkaya tarafından “Online Uzamda Müslüman Kadın Kimliğinin İlişkiseliliği: Reçel Blog Örneği”, isimli bir kongre bildirisi⁴ yayınlanmıştır. Yine Hilal Uludağ tarafından “Kolektif Müslüman Kadın Kimliğinin Yapıbozumu” isimli bir bildiri⁵ de 2017 yılında yayınlanmıştır.

Funda Şenol Cantek ve Aksu Bora tarafından yazılmış “Akacak Mecra Bulmak” isimli bir kitap bölümü⁶ de bulunmaktadır. Ayrıca Yasemin Gezer Tuğrul tarafından yazılmış “Dindar Kadınların Müslümanlık Algısı: Reçel Blog ve Müslüman Anneler Bloğunun Karşılaştırmalı Analizi” isimli bir makale⁷ bulunmaktadır. Yine Elifhan Köse Çal tarafından “İslami Feminizm,

⁴ Özlem Akkaya, "Online Uzamda Müslüman Kadın Kimliğinin İlişkiseliliği: Reçel Blog Örneği", 1. *İlişkisel Sosyal Bilimler Kongresi*, ed. Gül Bakan vd. (İstanbul:Yeditepe Üniversitesi, 2017) 22.

⁵ Hilal Uludağ, “Kolektif Müslüman Kadın Kimliğinin Yapıbozumu: Reçel Blog Örneği”, 6. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*, ed. Tuğberk Uğurlu vd. (Muş: İslam Medeniyetleri Araştırmaları Dergisi, 2017) 518-548.

⁶ Funda Şenol Cantek ve Aksu Bora, “Akacak Mecra Bulmak”, *İradenin İyimlerliği*, ed. Aksu Bora (Ankara:2015),215.

⁷ Yasemin Gezer Tuğrul, “Dindar Kadınların Annelik Algısı: Reçel Blog ve Müslüman Anneler Bloğunun Karşılaştırmalı Analizi”, *Fe Dergi* 10/2 (2018), 71-84.

Dijital Yazı ve Türkiye Örneği Olarak Reçel Blog” İsimli bir makale⁸ de 2023 yılında yayınlanmıştır. Son olarak Öznur Akyılmaz tarafından hazırlanmış bir yüksek lisans tezi⁹ bulunmaktadır.

Mevcut dünya düzeninde kadın ve onun konumu farklı boyutlarıyla pek çok coğrafyada tartışılmaktadır. Bu tartışmaların sıklıkla gündeme geldiği Türkiye’de ise din ve kadın başlıkları karşımıza çıkmaktadır. Bu biz çalışmada popüler bir söylem olan İslami feminizm kavramını Reçel Blog metinlerinde inceledik. İslami feminizmin imkanını ortaya koymak adına Reçel Blog metinlerinde İslami feminizm söylemi ve dilinin izleri aranmış olması, çalışmayı şu ana kadar yapılmış diğer çalışmalardan farklı kılmaktadır.

Yeni sayılabilecek kadar yakın bir tarihte kurulmasından olsa gerek, Reçel Blog hakkında çok az çalışmanın varlığı, ayrıca yine Türkiye’de İslami feminizm alanında yeterince çalışmanın olmadığı göz önüne alındığında çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

⁸ Elifhan Köse Çal, “İslami Feminizm, Dijital Yazı ve Türkiye Örneği Olarak Reçel Blog”, *Mülkiye Dergisi* 47/1(2023), 198-221.

⁹ Öznur Akyılmaz, *Türkiye’deki Bloglarda İslami Feminist Yaklaşımla Yeni Bir Kadın Kimliğinin İnşası* (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

BİRİNCİ BÖLÜM

FEMİNİZM VE İSLAMİ FEMİNİZM

1.1. Feminizm

Bu bölümde feminizm ve İslami feminizm kavramları genel itibariyle açıklanacaktır. İlk olarak feminizm kavramı ele alınarak tanımı, tarih süreci, ortaya çıkış nedenleri, feminizmin belli başlı kavramları ve çeşitleri bağlamında ele alınacaktır. Bu bölümün ikinci başlığı olan İslami feminizm ise benzer şekilde tanımı, çeşitleri, tarihçesi, düşünsel/felsefi zemini ve özellikleri bağlamında irdelenecek, konunun daha iyi anlaşılması açısından feminizmin Türkiye tarihi ve Türkiye’deki İslami feminist çalışmalara da yer verilecektir.

1.1.1. Feminizmin Tanımı

Feminizm kavramı, Latince kadın anlamına gelen “femine” kelimesinden türetilmiştir. Kavramın ortaya çıkış tarihiyle ilgili kaynaklar farklı bilgiler sunsa da ilk kez 18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıktığı fikri genel kabul görmüştür. Feminizm kavramına 1882 yılında ilk kez Fransız aktivist Hubertine Auclet tarafından olumlu bir anlam yüklenmiş ve “kadınların hayatlarını iyileştirmeyi amaçlayan mücadele” olarak tanımlanmıştır.¹⁰ M. Ataman feminizmi; cinsiyeti temel ve önemli analiz birimi olarak gören faaliyetler, teoriler, felsefeler ve yaklaşımlar demeti olarak açıklamıştır.¹¹ Örneklerde görüldüğü üzere tek bir noktada toplanmış feminizm tanımlaması yapmak mümkün görünmemektedir. Zira feminizm, yeni sayılabilecek kadar yakın bir süreçte ortaya çıkmış ve hâlâ yenilenmekte olan bir akımdır.

Çoğu zaman feminizmin, kadınların erkeklerle eşit olduğu ve böyle muamele görme taleplerine dayalı olduğuna inanılır. Fakat örneklerde de görüldüğü gibi pek çok feminizm tanımlamasının varlığı, aslında bu yaklaşımın tek doğru olmadığını göstermektedir. Örneğin bazı feministler, kadınların erkeklerle eşitlik değil de onlardan farklarıyla tanınmaları ve değer görmeleri gerektiği düşüncesini ileri sürerken diğer feministler ise eşitlik ya da farklarıyla tanınma değil sadece baskıdan kurtulmaya ihtiyaç duyduklarını dile getirmişlerdir. Bunların dışında kalan başka bir grup feminist ise kadın olmanın baskılanmış, erkeklerden aşağı ve onlara hizmet eden bir varlığı tanımladığını düşünerek feminizmin amacının kadınlığı ortadan

¹⁰ Nikki van der Gaag, *Feminizm*, çev. Beyza Sümer Aydaş (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2019), 19.

¹¹ Muhittin Ataman, “Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti”, *Alternatif Politika* 1/1 (Nisan 2009), 2.

kaldırmak olduğunu ifade ederler. Bu anlamda Rosalind Delmar'ın da söylediği gibi tek bir feminizm yerine feminizmlerin çoğulluğundan bahsetmek çok daha anlamlı olacaktır.¹²

Ortaya çıkış tarihi 1960'lı yıllara dayandırılan feminizm kavramı, bugüne kadar pek çok epistemolojik dönüşüm geçirmiştir. Fakat bütün feminist yaklaşımların üzerinde ittifak ettikleri tek konu, kadınların tabi kılındığı ve bunun değiştirilmesi gerektiği meselesidir.

1.1.2. Tarihsel Süreçte Feminizm

Feminizm tanımlamalarında olduğu gibi tarihi süreçleri konusunda da ortak bir anlayışın bulunmadığını söylemek yerinde olacaktır. Feminizmin gelişim süreçlerini, dört dalgaya kadar çıkaranlar olsa da birçok araştırmacıya göre ilk olarak dar bir alanda ortaya çıkan feminizm, tarihi süreç içerisinde geniş kitlelere ulaşmış ve toplumsal bir hareket halini almıştır. Bu süreçlerin oluşum ve farklılaşmasında rol oynayan ana faktör, kadınların dönemsel problemleri ve bu problemlerin çözümüne yönelik değişen talepleridir.¹³

Birinci Dalga: Genel olarak kadına; eğitim, iş, seçim, mülkiyet gibi konularda fırsat eşitliği talebiyle başlatılan bu dalganın ortaya çıkışı Mary Wollstonecraft'ın *A Vindication of the Rights of Women* (Kadın Haklarının Savunusu) isimli eseri ile tarihlendirilmektedir. Bu eser ilk modern feminizm metni olarak kabul edilmektedir. Metinde insan olmaları nedeniyle kadınların erkeklerle aynı hak ve ayrıcalıklara sahip olması gerektiği öne sürülmüştür.¹⁴ Wollstonecraft eserinde “Eğer modern dünya despotizmden kurtulacaksa, sadece kralların ilahi haklarının değil, aynı zamanda kocaların ilahi haklarının da ortadan kaldırılması gerekir” ifadelerini kullanmıştır.¹⁵ Bu dalgadaki kadınlar; daha çok Yahudi ve Hristiyan kültürünün mirası olarak gördükleri olumsuz kadın düşüncelerini doğuran toplum ve bireysel hafıza ile mücadele etmişlerdir.¹⁶ Kadınlar; bu dönemde kendilerine erkekler ile eşit haklar tanınmasını, toplumun kadına dayattığı rollerin dışında hareket özgürlüğü tanınmasını talep etmişlerdir. 1848 tarihinde New York'ta Temel Doğal Haklar doktrinini, kadınlara uyarlayan bir deklarasyon 100 kadın ve erkeğin imzası ile yayınlanmıştır. Bağımsızlık Bildirgesi üzerine neredeyse oturtulan bu belge, doktrini kadınlara uyarlayan en erken girişim olarak nitelenmiştir. Bu bildirinin ardından kadınların temel hakları ve pek çok konuda fırsat eşitliği taleplerine dair birden fazla bildiri ve eser kaleme alınmıştır. Bu dönemden sonra feministler farklı sosyal,

¹² Alison Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, çev. Yonca Cingöz, Bilge Tanrısever (İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2019), 19-20.

¹³ Gün Taş, “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi* 3/5 (2016), 166.

¹⁴ Gül Aktaş, “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi* 30/1 (Haziran 2013), 60.

¹⁵ Deniz Altınbaş, “Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm”, *Stratejik Analiz Dergisi* 0/9 (2010), 28.

¹⁶ Kadri Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm* (İstanbul: Avesta Yayınları, 2019), 21.

siyasal, ekonomik, hukuki taleplerde bulunmaya; birçok alanda daha eşitlikçi ve özgür haklara sahip olmaya girişmişlerdir.¹⁷

İkinci Dalga: 1960’lı yıllarda feminizm, Amerika’da vatandaşlık hakları ve cinsel özgürleşmeyi içeren radikal kültürün parçası olarak yeniden canlanmıştır.¹⁸ Bu süreç, 1960’lı yıllarla başlayıp 20. yüzyılın sonlarına kadar uzanan dönemi içermektedir. Bu dönemde feminist hareket uluslararası bir karakter kazanarak dünyanın bütün bölgelerindeki kadınları kapsamıştır. Böylece kadının taleplerini, önündeki engelleri, fırsat eşitliğini esas alan bir dil kullanılarak, çok sayıda akım ve ekol ortaya çıkmıştır. Bu dalgayı oluşturan feminizm hareketi genel olarak Marksist Feminizm, Liberal Feminizm, Sosyalist Feminizm ve Radikal Feminizm olmak üzere dört başlıkta toplanır. Oluşan akımların ortak feminizm talepleri olmakla birlikte her akımın kendine göre bir ideolojisi bulunmaktadır.¹⁹ 1960’lı yıllara kadarki feminizm eşitlikçi feminizm olarak adlandırılabilir. Bu feminizmin amacı, toplumsal hayatın her alanında erkeklerle eşit haklara sahip olarak var olabilmektir.²⁰

Bu dönemde feminizm hareketinin küreselleşmesi, farklı algılara sahip kadınların kendilerini tanımasına, cinsiyet rollerinin etkilerini sorgulamaya sebep olmuş ve böylece “kız kardeşlik” argümanı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kadınlar çocuk bakımı, sağlık, refah, eğitim, kürtaç gibi pek çok alanda mücadele vermişlerdir. Bu mücadele kapsamında birçok örgütlenme, yayınlar ve eylemler düzenlemişlerdir. Bu mücadelelerin temel hedefi ise her alanda kadınlarla erkeklerin eşitliğini sağlamak ve ataerki düzeni ortadan kaldırmak olmuştur. Ancak küreselleşmenin bütün bu olumlu yanlarıyla birlikte farklı algı ve ideolojilere sahip kadınların varlığına, feminizmin kendi içindeki tartışmaları da eklenince bu durum ayrılıkları beraberinde getirmiştir.²¹ Feminist kuram altın çağını, 1970’li yıllarda yaşamıştır. O zamandan bugüne kadar sayısız kuramsal çalışmayla zenginleşti ise de ilk öncülerin yarattıkları çığır açıcı eserlere kıyasla çok az sayıda kuramsal atılım gerçekleşmiştir.²²

Üçüncü Dalga: Üçüncü dalga feminizmi, ikinci dalga feminizmine tepki olarak, 1990’ların başlarında doğmuştur. Bu dönemde kadınlar, tek tip evrensel kadınlık algısını reddederek bu sorunların sadece beyaz kadınların sorunları olmadığını kadınlarla evrensel düzeyde bireysel olarak ilgilenilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Genellikle toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk, cinsellik, siyaset, iktisat gibi konuları ele alarak feminist bakış açısıyla

¹⁷ Taş, “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, 167-169.

¹⁸ Gaag, *Feminizm*, 35.

¹⁹ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 22-24.

²⁰ Cemile Zehra Köroğlu, “Modern Kamusal Alana Eleştirel Yaklaşımlar: Genel Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies* 8/6 (2013), 447.

²¹ Taş, “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, 170-171.

²² Terry Eagleton, *Edebiyat Kuramı*, çev. Tuncay Birkan (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008), 253.

kuramsallaştırmaya çalışmışlardır. Yine bu dönemde, postmodernist ve postyapısalcı kuramların feminist akım içinde etkili olduğu kadınların deneyim ve pratiklerine odaklı bir düzlemeye geçildiği görülmektedir. Üçüncü dalga feminizminin farklılıkları zenginlik addedip buna dikkat çekmesi, temel olarak mutlak eşitlik isteyen ikinci dalga feminizminden ayırmaktadır. Zira ikinci dalga feminizminde; ırk, cinsel yönelim, sınıf ayrımı, kimlik, gibi olgular kadınların vermiş olduğu mücadelenin içinde yer almamış, bütüncül bir nitelik halinde mücadele etmiştir. Üçüncü dalga feminizmi ise farklılıkların ortaya konması, dile getirilmesiyle var olma eğilimindedir. Her kadının farklı baskı ve ezilmişlik sorunları olduğunu, bireysel bakış açısıyla görerek ortak noktaları çıkarmanın gerekliliğini öne sürerler. Ayrıca bu dönemde feminizmin yelpazesi genişlemiş, savaş, güvenlik, ekonomik kalkınma, az gelişmişlik, çevre sorunları, sosyal eşitlik, adalette eşitlik gibi alternatif bakış açıları geliştirilerek sadece kadınların erkeklere karşı mevcut durumunu eleştirmek ile kalmamışlardır. Bunun doğal bir sonucu olarak da feministler kendi içinde düşünsel ve pratiksel düzlemde bölünmelere neden olmuştur. Neticede üçüncü dalga feministleri temel olarak ataerkil toplum düzenini eleştirmiş, fakat sorunlara ortak bir bakış açısıyla çözüm üretememişlerdir.²³

Yeni bir Dalga Yaratmak

Üçüncü Dalga'nın temelleri üzerinde güçlenen Dördüncü Dalga, internette canlı bir varoluşla ortaya çıkma sürecindedir. Bu süreçte sıklıkla, bireysel özgürlüklere ve cinsiyetin ikili bir kavram olmadığına vurgu yapılmaktadır. Bu dalga hareketinde kadınların sınıf, ırk, yaş ve cinsel yönelim gibi alanlarda maruz kaldığı baskıların, önceki dalgalara nispetle daha iyi kavrandığı düşünülmektedir. Erkeklerin, harekete dahil olup olmama meselesi ise bir yandan bölünmelere neden olurken bir yandan da tartışmanın parçası haline gelmektedir.²⁴

Feminist hareketin güçlenmesi ile kadınlar toplumsal, dini ve akademik ortamlarda varlıklarını hissettirmeye başlamışlardır. Peş peşe dernekler kurulmuş ve dergiler yayınlanmaya başlanmıştır.

1.1.3. Feminizmin Ortaya Çıkış Nedenleri

Feminizmin ortaya çıkışında pek çok sebebin etkili olduğu söylene de bunları birkaç başlık altında toplamak yerinde olacaktır. Birincisi; Avrupa'da kadına karşı olan olumsuz yaklaşımdır ki diğer coğrafyalarda da durumun farklı olduğu söylenemez. Bu dönemde Avrupa'da Neolitik dönemden itibaren miras, mülkiyet, boşanma ve kendi iradesi ile evlenme gibi temel meselelerde söz söyleme hakkının bulunmadığı görülür. İlkçağ Avrupası'nda da

²³ Taş, "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme", 171-172.

²⁴ Gaag, *Feminizm*, 36.

benzer bir tutum sergilenmiş, kadınlar kamu yaşamından uzak tutulmuş; olimpiyat, tiyatro gibi sosyal alanlarda görülmemişlerdir.²⁵ Aristoteles'ten beri kadınlar edilgin, erkekler etken varlıklar olarak görülmüştür.²⁶ Nitekim Aristoteles, kadının tedbirlilik, adalet, cesaret, kanaatkârlık gibi erdemlere sahip olduğu konusunda şüphe duyduğunu açıkça ifade etmiştir. Roma hukukunda belli bir dönem kadınlara sözleşme ve vesayet hakkı verilmiş olsa da daha sonraları kadın "imbelicitas sexus" (budala cins) ilan edilerek eski durumundan daha ağır koşullara maruz bırakılmıştır. Avrupa tarihinde kara bir leke olarak kalmış bir diğer mesele de cadıların yakılmasıdır. Bu hadise daha sonraları feminizme esin kaynağı olmuştur. Cadıların yakılması 18. yüzyılın ilk yarısında sona ermiş, aynı yüzyılın ikinci yarısında ise feminizm Avrupa'ya yerleşmiştir.²⁷ Sonuç olarak İlkçağlardan itibaren uygulanan ikircikli muamele ve kadınların temel haklarından mahrum oluşları, feminizmin ortaya çıkışına sebep teşkil etmiştir.

Öztürk'e göre feminizmin ortaya çıkış nedenlerinden bir diğeri de Aydınlanma Çağı felsefesinde kadınların yeterli yeri alamaması ve aydınlanma düşüncesinin kadınların kendilerini sorgulamalarını sağlamasıdır. Orta Çağ'dan sonra 15. ve 16. yüzyıllarda kadının toplum hayatında daha aktif bir rol aldığı görülür. Ancak özgürlüğün, hümanizmin böylesi gündem olduğu bir dönemde kadınlar modernleşme ve aydınlanmaya verdikleri desteğe rağmen bekledikleri hakları alamamış ve isyan etmişlerdir. Feminizmin ortaya çıkış sebeplerinin en önemlilerinden biri de kadınların aydınlanma ve devrim sürecinde de dışlanmaları nedeniyle haklarını kendilerinin alması gerektiğine olan inançlarıdır.

Feminizmin ortaya çıkmasında etkili olan bir diğer neden ise Sanayi Devrimi olmuştur. Avrupa, Sanayi Devrimini yaşarken kadınlar da bu devrimin gerçekleştirildiği fabrikalarda erkeklerle birlikte ama onların yarı fiyatına çalıştırılmıştır. Bu dönemde emeğine yabancılaşan kadınlar hem fabrika sahibinin hem de ailenin kölesi olduklarını hissetmiş, bu noktada feminizmin ilk ayak sesleri duyulmaya başlanmıştır. Zira aydınlanma da dahil hiçbir devrim hareketinden umduklarını bulamayan kadınlar, kendi haklarını kendileri bulma girişimine yönelmişlerdir.²⁸

Kadınların kitlesel olarak tarih sahnesine çıkmaları ilk kez Fransız Devrimi'yle olmuştur. Devrimi başlatan halk ayaklanmalarından olan Versailles yürüyüşlerine her alanda farklı kesimlerden kadınlar destek vermişler, devrimin simgesi olan eşitlik, kardeşlik, özgürlük

²⁵ Emine Öztürk, *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2017), 21-22.

²⁶ Alessandra Tanesini, *Feminist Epistemolojilere Giriş*, çev. Gülhan Demiriz, vd. (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2012), 100.

²⁷ Öztürk, *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, 21-30.

²⁸ Öztürk, *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, 30-41.

sloganlarıyla hak talep etmişlerdir.²⁹ Fransız Devrimi döneminde feminizm, devrinin en önemli fikir cereyanlarından biri haline gelmiştir. Ancak kadınlar yine aradıklarını bulamayarak büyük destek verdikleri Fransız Devrimi onlardan bir kısmını giyotine mahkûm edilmişlerdir. Kadınlar daha sonraları Fransız devrimi ve doğal haklar doktrininden etkilenerek feminizmi yeni bir forma sokmuşlardır. Böylece ilk feminist kuram olan Liberal Feminizm ortaya çıkmıştır.³⁰

1.1.4. Feminizmin Üzerinde Durduğu Kavramlar

Feminizmin kendine özgü pek çok kavram tanımlaması olmakla birlikte biz tezin sınırları dışına çıkmamak adına belli başlı kavramları açıklamayı yeterli gördük.

Toplumsal Cinsiyet: Psikolog ve Sosyologların ilk tanımlamalarına göre toplumsal cinsiyet, erkek ve dişi bireylere hangi davranış ve etkinliklerin uygun olduğu ile ilgili toplumsal beklentiler ve bireylerin bu beklentilerin etkisi altında geliştirme eğiliminde oldukları kendilik anlayışları olarak açıklanmıştır. Toplumsal cinsiyet, eşitliğe değil eşitsizliğe gönderme yapan dolaysız bir göstergedir. Psikolojik ya da biyolojik değil; psiko-sosyal, kültürel, pedagojik, antropolojik durumları refere eder. Bu nedenle cinsiyet rolleri biyolojik farklılıklara göre değil, kültürel unsurlara göre şekillenmiştir.³¹

Çağdaş feminist felsefenin en önemli ve etkili kitaplarından *Cinsiyet Belası* (1990) kitabının yazarı Judith Butler'in iddialarına göre toplumsal cinsiyet, toplumsal pratiklere gömülü halde bulunan eril ve dişi davranış normlarıdır. Butler, yalnızca toplumda iki toplumsal cinsiyetin bulunmasını kendi başına bir sorun olarak addeder. Ona göre nasıl dişi ve eril davranılacağına dair birçok norm vardır ve her bir norm sürekli değişmektedir. Butler, toplumsal cinsiyetin kişinin olduğu değil, yaptığı bir şey olduğunu savunur. Ona göre kişi, pratiklerle meşgul olduğu ölçüde dişi kalır. Zira toplumsal normlar bizi bu pratiklerle meşgul olmaya ittiği için kimse alışlagelmişin dışına çıkıp eyleme başlamamaktadır. Örneğin binalarda kadın ve erkekler için ayrı tuvaletler bulunduğu bu durum bize doğru tuvaleti kullanmak zorunda olduğumuz yönündeki beklentiyi iletir.³² Gayle Rubin ise; cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemini "toplumun biyolojik cinselliği, insan faaliyetlerinin ürünlerine dönüştürdüğü bir düzenlemeler seti ve dönüşüme uğrayan cinsel gereksinimlerin bu düzenlemeler seti içerisinde tatmin edilmesi olarak tarif etmiştir."³³

²⁹ Emel Zeliha Cihan, "Modernleşme ve Kadın", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (Ocak 2018), 275.

³⁰ Öztürk, *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, 30-41.

³¹ Şevki Işıklı, "Kadına Tahakküm ya da Eril Usun Tavırları", *Akademik Bakış Dergisi* 43 (Haziran 2014), 4.

³² Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 97-107.

³³ Mojab Shahrzad, *Marksizm ve Feminizm*, çev. Funda Hülagü (İstanbul: Yordam Kitap, 2015), 382.

Kız Kardeşlik: İkinci dalga feminizminin sloganlarından biri olan kız kardeşlik, bütün kadınları ortak paydada birleştirmeyi amaçlayan bir kavramdır. Kız kardeşlik argümanı, erkeklerin kadınlar üzerinde tahakküm kurduğu ve çoğu zaman bu egemenlikten yarar sağladıkları düşüncesi etrafında geliştirilmiştir. Zamanla kız kardeşlik, kadınlar arasındaki politik dayanışmanın adı olmuştur. Kız kardeşlik sloganı kadınların; sınıf, ırk ve diğer farklılıklara bakmaksızın birbirlerine destek olmaları fikrine dayanmaktadır. Feminist insan hakları kuramcılarının çoğu, tüm dünyada kadın haklarının ihlal edilmesini uluslararası bir kız kardeşlik için kanıt olarak sunmuşlardır.³⁴

Cinsel Fark: Feministlerin sıklıkla kullandıkları kavramlardan biridir. Bazı feministler tarafından toplumsal cinsiyetli (dişil veya eril normları benimsemiş olan) bireyler arasındaki fark için kullanılırken diğerleri tarafından ise toplumsal cinsiyetli yani toplumsal cinsiyet normlarını içine almış bedenler arasındaki farka gönderme yapmak için kullanılır.³⁵

Özcülük: Feministler arasında özcülük kavramı ile ilgili ortak bir kullanım bulunmamaktadır. Bazı feministler çoğu kez diğer feministleri özcü olmakla eleştirmiş, eleştirenler de bazen özcü olduklarını reddederek bazen de özcülüğün arkasında durarak kendilerini savunmuşlardır. Özcülük genel olarak şu anlamları ifade eder:

- 1) Biyolojik belirlenimci iddialarda bulunmak (Kadınların biyolojilerinin sosyal konumlarına, değerlerine ya da davranış biçimlerine neden olduğunu iddia etmek)
- 2) Tüm kadınlara dair evrensel iddialarda bulunmak
- 3) Kadın kelimesinin sadece tek bir anlamı olduğunu varsaymak³⁶

Ev İçi Emeği: Feminist kuram içinde ev içi emeği, kadınların evde yaptıkları ücretsiz işleri ifade için kullanılmaktadır. Ev içi emeğinin büyük ölçüde kadınların sömürülmesine yol açtığı ve ekonomide cinsiyetler arasındaki eşitsizliğe temel teşkil ettiği yaygın bir görüştür.³⁷

1.1.5. Feminizm Çeşitleri

Feminizmin ortaya çıktığı ilk günden itibaren bütün halinde ilerleyen bir fikir cereyanı olduğundan söz etmek neredeyse imkansızdır. Zira feminizmin doğuşunda olduğu gibi, gelişmesinde de içinde bulunduğu sosyal çevre ve şartlara göre şekil almış pek çok çeşidi bulunmaktadır.³⁸ Feminizm çeşitleri, genel itibariyle Modern ve Postmodern Feminizm olmak üzere iki ana başlıkta toplanabilir. Modern Feminizmler; Liberal Feminizm, Kültürel

³⁴Kamala Visweswaran, "Cinsiyetleştirilmiş Devletler", çev. Aysel Yıldırım, *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, ed. Derya Demirler vd. (İstanbul: Pasifik Ofset, 2008), 77.

³⁵Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 171.

³⁶Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 209-210.

³⁷Öztürk, *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, 13-14.

³⁸Öztürk, *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, 44.

Feminizm, Radikal Feminizm, Marksist Feminizm ve Sosyalist Feminizm olarak sıralanabilirken, Postmodern Feminizmler ise Varoluşçu ve Lengüistik olarak sıralanabilir. Şimdi sırasıyla açıklanacaktır.

1.1.5.1. Modern Feminizmler

1.1.5.1.1. Liberal Feminizm

Liberal Feminizm, 17. ve 18. yüzyıllarda Astell ve Mary Wollstonecraft tarafından aydınlanma düşüncesinin de etkisiyle kadınların erkeklerle eşit ölçüde akıl yetisine sahip olduklarını savunmalarıyla Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Feminist düşünürler buradan hareketle; mülkiyet hakları, ekonomik bağımsızlık gibi temel haklarda erkekle eşitlik talep etmişlerdir. Kadınların erkeklerle eşit haklar talep etmek için yürüttükleri kampanyalar 19. yüzyılda endüstrileşmekte olan ülkelerin çoğunda hız kazanarak oy hakkı talebiyle doruğa ulaşmıştır. Oy hakkı kampanyalarından sonra Liberal feminist mücadeleler nispeten azalsa da 1960’lardan sonra yeniden devam etmiştir. Bu mücadeleler kısmen Avrupa’da farkındalık yaratmış ABD, Birleşik Krallık gibi ülkelerde ayrımcılık karşıtı yasalar yürürlüğe girmiştir. Ancak bu yasaların sorunun çözümünü sağlamamış olması, Liberal feministlerin, iş düzenlerinin yeniden yapılandırılması gibi geniş kapsamlı değişimin gerekliliğini tespit etmelerine neden olmuştur.³⁹ Özetle Liberal Feminizm, aydınlanma düşüncesinin etkisiyle, kadınların erkeklerle aklen eşit olduklarını fark etme süreciyle başlamış, akabinde onlarla kamusal alanda haklarını eşit olarak alabilme talepleri ve bunun mücadelesiyle devam etmiştir.

Liberal feministler; kadının ve erkeğin ruhlarıyla akılcı yeteneklerinin aynı olduğunu, toplumsal değişim ve dönüşümün eğitimle sağlanabileceğini, bireyin gerçeği arayan akılcı ve özerk bir varlık olduğunu, aklın tanrısal bir kıvılcım barındırdığını öne süren temel düşüncelere sahiptir. Önde gelen aydınlanmacı liberalistlerden olan Wollstonecraft aklın her insanda aynı olduğunu, yanlış akıl yürütmenin ise cinsiyetten değil; eğitim eksikliğinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Ona göre eleştirel akıl, kadının çürüdüğü bitkisel bataklıktan kurtulma yoludur.⁴⁰

Liberal Feminizmin Temel Özellikleri

Liberal feministler, aydınlanma düşüncesinin de etkisiyle insanın en önemli yetisi olan hatta tanrısal bir potansiyel barındıran insan aklının, erkeklerle eşit olduğunu ve eşit akla sahip olan insanlar arasında cinsiyetin bir geriliğe neden olmayacağı görüşünü dile getirmişlerdir. Bu görüşün bir sonucu olarak da kadının zihinsel kapasitesini daha az kullanıyor olmasının

³⁹ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 24-26.

⁴⁰ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 33.-38.

eğitimdeki fırsat eşitsizliğinden kaynaklandığını öne sürmüşlerdir. Liberal feministlerin bir diğer özellikleri de kadının kurtuluşunun kamusal alana çıkmasıyla gerçekleşeceğine olan inançlarıdır. Zira onlara göre kadınlar, evde kapalı kalmış ve böylece mobilya ve eşyalarının kölesi olmaya itilmişlerdir. Liberal feministler kadının özgürlüğünün; ekonomik, siyasal ve hukuksal alanda erkeklerle eşitlikten geçtiğini savunurlar. Kadınlar çalışarak kamusal alana çıkacak ve böylece özgürlüklerinin teminatını elde edebileceklerdir. Liberal feministlere göre kadının kurtuluşu için elbette sadece bunlar yeterli değildir. Kadınlar sağlıktan siyasete, bütün temel haklarını elde etmelidirler. Liberal feministler erkeklerle eşitlik taleplerinde üç temel ayrımcılığın kaldırılmasını gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Bunlar; yasal, kurumsal ve sosyal ayrımcılıktır.⁴¹

Tarihsel olarak bakıldığında, kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkide eşitsizliğin kadınlar aleyhine bozularak ivme kazanması sanayileşmeyle gerçekleşmiştir. Zira 18. yüzyıla kadar aile hayatının geçimi ile ilgili işler, kadın ve erkek tarafından beraberce yürütülürken sanayileşmenin üretim gücünü ev merkezli olmaktan çıkarıp kamusal alana taşımasıyla kısmen var olan bu denge bozulmuştur. Bu süreç sonunda kadınlar eşlerini işe gönderip, evlerinde daha az üretim oluşturan işlerle baş başa kalmışlardır. İmkânı olan orta sınıf kadınlarının bir kısmı ise, ev işlerinde de hizmetçi kullanarak hepten âtıl bir duruma düşmüşlerdir. Bu noktada kadınların kamusal alana girip üretime katılma taleplerini ilk betimleyen Mary Wollstonecraft olmuştur. Çünkü burjuva ve bir kısım orta sınıf kadınlar evde süslemekten öteye gidemedikleri için sağlıklarını, kendi başlarına karara alamadıkları için özgürlüklerini ve düşünce kapasitelerini geliştiremedikleri için faziletlerini kaybetmişlerdir. 18. yüzyıl orta sınıf burjuva kadınlarının başlattığı bu hareket, toplum hiyerarşisini temelden sarsmıştır. Herkesi eşit kabul eden bireycilik anlayışı, o dönem için çok radikal bir adım kabul edilmektedir. İşte bu dönemde Mary Wollstonecraft, feminizm tarihinde ilk önemli çalışma olan *A Vindication of the Rights of Woman (Kadın Haklarının Savunusu)* adlı eserini 1792’de tamamlamıştır. Liberal Feminizm kadın ve erkek arasındaki ontolojik farklılıkları ihmal etmesi nedeniyle eleştirilmiştir. Ne var ki liberal feminizmin kadın hareketinin başlangıcı olduğu, dünyanın her yerinde kısa sürede yankı bulduğu ve taraftarlarının bulunduğu söylenebilir. Liberal Feminizm Türkiye’de de ilk yankı bulan feminist akım olmuştur. Bugün de halen en çok bilinen ve tanınan feminist akım Liberal Feminizm hareketidir.⁴²

⁴¹ Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm* (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2014), 49-53.

⁴² Öztürk, *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, 47-66.

1.1.5.1.2. Kültürel Feminizm

Kültürel Feminizm, aydınlanmacı liberal teorinin akılcı ve yasal hamlesinin ötesine giderek kültürel dönüşümü aramış, siyasal değişimden ziyade daha geniş bir kültürel dönüşümün gerekliliğine vurgu yapmıştır. Kültürel Feminizmin savunucuları, hayatın akıldışı, sezgisel ve kolektif yönü üzerinde dururlar. Bunu yaparken eleştirel düşünmenin önemini de ihmal etmezler. Kültürel feministler liberal kuramcıların dokunmadığı din, evlilik, aile gibi kurumlara da alternatif düşünmüşlerdir. Kültürel feminist teorinin altında anaerkil bakış açısı yatmaktadır. Temelde dişil değerler aracılığıyla yönetilen kadın toplumu anlayışı; barışseverlik, iş birliği, uyum içinde birliktelik, şiddetsiz bir toplum gibi temel değerlere sahip bir dünyayı temsil eder. Margaret Fuller 'in *Woman in the Nineteenth Century* (19. yüzyılda Kadın)⁴³ isimli eseriyle Kültürel Feminizmi başlattığı kabul edilir. Hem Goethe ve Novalis gibi Alman romantiklerini hem de Wordsworth, Coleridge, Shelly ve Keats gibi İngiliz şairleri inceleyen Fuller, bu yazarların romantik birey düşüncesini alarak kadınlara uyarlar. Erkekler için özgürce gelişmeye açık olan tüm yolların, kadınlar için de açılması gerektiğine ve bütün keyfi engellerin kaldırılması gerektiğine vurgu yapar. Zira Fuller'e göre kadınlara içlerinden gelen yasalara göre değil, onlara dayatılan kurallara göre yaşamanın gerekliliği öğretilmiştir. Kültürel Feminizm aydınlanmanın akla yaptığı vurgudan farklı olarak bilginin duygusal ve sezgisel yönü üzerinde durmuştur.⁴⁴

Kültürel Feminizm, modern feminist akımlardan olmakla birlikte bu akımların ötesine geçip kadın hareketine kültürel bir zemin hazırlamıştır. Akla ve özgürlüğe fazlaca vurgu yapan Liberal Feminizmin bu açığını kapatarak ayakları daha yere basan bir feminizm anlayışı oluşturmuştur. Ne var ki Kültürel Feminizmin barışsever, işbirlikçi, uyumlu ve şiddetsiz bir toplum anlayışını temsil eden anaerkil toplum anlayışı da ütöpik bir görüş olarak değerlendirilmiştir.⁴⁵

1.1.5.1.3. Radikal Feminizm

Kadınlar üzerindeki tahakkümün, diğer tüm tahakküm biçimlerin en temeli olduğu iddiasıyla 1960 ve 1970'li yıllarda Kuzey Amerika'da ortaya çıkmıştır. Radikal feministler özdeşleşme yerine farklılığı esas alarak feminist söylemi farklı bir boyuta taşımışlardır. Radikal feministlerin temel vurgusu; bir grup olarak kadınların, bir grup olarak erkekler tarafından tahakküm altına alındıkları ve erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünün; sınıfsal, ırksal,

⁴³ Feminist tarihin ilk örneklerinden kabul edilir. İlk olarak 1843'te *The Dial* isimli dergide yayınlanmış, 1845 yılında ise genişletilerek kitap halinde neşredilmiştir.

⁴⁴ Josephine Donovan, *Feminist Teori*, çev. Aksu Bora, Meltem Gevrek, Fevziye Sayılan (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 73-77.

⁴⁵ Öztürk, *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, 66-68.

dinsel vb. tüm tahakküm biçimlerinden daha yaygın ve baskıcı olduğudur.⁴⁶ Radikal feministler kadınların eril tahakkümü olarak adlandırdıkları patriyarkadan kurtulma gibi ortak bir hedefleri olduğunu, bu sorunu çözmek için ise kadınlarca yürütülen feminist bir harekete ihtiyaç duyulduğunu savunurlar. Radikal feministlere göre patriyarka, özellikle cinsellik olmak üzere hayatın her yönüne sinmiştir. Radikal feministler kültür, din, inanç, dil gibi kurumların denetimimin erkekler tarafından ele geçirilmiş olduğu görüşüne katılırlar. Bu düşünceye delil olarak “erkek” kelimesinin hem erkeklere hem de insanlığa gönderme yapmasını, ayrıca tek tanrılı dinlerin tanrılarının ve dini liderlerinin erkek olmasını sunarlar. Radikal feministlerin çoğunluğu; erkek tahakkümünü erkeklerin hükmeden, kadınların itaat eden olmaları için eğiten, patriyarkal bir toplumsal sistemin sonucu olarak görürler. Radikal feministler bu düşüncenin bir sonucu olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyeti birbirinden ayırmış, patriyarkayı biyolojinin değil, toplumsal beklentilerin bir sonucu olarak açıklamışlardır.⁴⁷ Radikal feministlerin en fazla üzerinde durdukları konu ataerkil yapıdır. Bütün Radikal feministlerin üzerinde birleştiği nokta erkeğin, kadın üzerindeki hâkimiyetidir.⁴⁸ Bununla birlikte dişilik konusunda Radikal feministler arasında görüş ayrılığı vardır. Onlardan bazıları dişiliğin reddedilmesi gerektiğini çünkü bu kavramın erkeklere hizmet ettiğini ileri sürerken diğer bazıları ise dişiliğin kadınlara önemli nitelikler (büyüyüp yetiştirme, iş birliği yapma gibi) kazandırdığını, bu nitelikler sayesinde patriyarkal⁴⁹ Radikal feministler tüm erkeklerin, erkekler olarak tahakküm eden konumda oldukları, tüm kadınların da erkeklerin cinsel tahakkümü altında olduğu görüşleri nedeniyle tenkit edilmişlerdir.⁵⁰

1.1.5.1.4. Marksist Feminizm

19. yüzyılda Liberal Feminizmin kadın sorunlarına getirdiği çözüm olan erkeklerle fırsat eşitliği sağlanmasının uygulanabilirliği tartışılırken Marksist Feminizm ortaya çıkmıştır. Aydınlanma düşüncesinin oluşturduğu zemin üzerine Karl Marx’ın teorisinde kadınlara yer vermesi ve kadınlarında işçi hareketine katılmaya başlaması gibi etkenler Marksist Feminizm’in doğuşuna etkili olmuştur.⁵¹

Marksist feministler, Liberal Feminizmin önerdiği çözümlerin yeterli olamayacağını savunmuştur. Marksizm’e göre sınıflı toplumda gerçek anlamda fırsat eşitliği mümkün değildir. Zira kapitalizm buna engel olmaktadır. Marksist Feminizme göre diğer tüm ezilenler gibi,

⁴⁶Osman Korkut Kanadoğlu, “Feminizm ve Kadın Hakları”, *YUHFD* 18 (2021), 143.

⁴⁷ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 26-28.

⁴⁸ Özlem Özdemir, “İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm”, *KSBD* 9/2 (2017), 405.

⁴⁹ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 26-28.

⁵⁰ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 218.

⁵¹ Öztürk, *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, 81.

kadınlar da ancak bu sistemden kurtulup sosyalist sisteme geçtiklerinde erkeklerden bağımsız ve dolayısıyla onlara eşit olacaklardır. Marksistler kadının ikincil konumunun cinsiyet farklılığından değil, sınıf farklılığından kaynaklandığını öne sürmüşlerdir. Marksist feministler yabancılaşma olgusunu erkeklere kıyasla kadınların daha fazla yaşadığını, bunda kadının ev dışına çıkamayıp sosyalleşememesinin etkili olduğunu iddia etmektedirler.⁵²

Marx'a göre kadın da bir çeşit yabancılaşma yaşamaktadır. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyetinin sonucunda kadınların emeği erkeklerden daha az değerli kabul edilmektedir. Böylece kadın emeği, kapitalist sömürü için ucuz bir emek biçimi haline gelmektedir. Zira kadın akşama kadar evde mesaisi hiç bitmeyen bir işte çalışmakta yalnız başına kaldığı bu işten de hiçbir ücret ve ödül almamaktadır. Nihayetinde kadın bu kısır döngü içinde emeğine yabancılaşmaktadır. Marksizm'in diğer kurucusu olan Friedrich Engels ise başından itibaren cinsiyetlerin birbirine karşı yanlış konumlandırıldıklarını söylemiştir. Engels komünist toplumdan, cinsiyetler arası ilişkiyi özel alan meselesi haline getirmesini bekler. Ona göre komünist toplumda bu mümkündür çünkü özel mülkiyet ortadan kalkacak, çocuklar komün düzeni içinde eğitilerek, böylece geleneksel evlilik bağının iki temeli ortadan kalkacaktır. Engels geleneksel evliliği kökleri özel mülkte olan kadının erkeğe, çocukların aileye tabi olduğu bağımlılık çeşidi olarak açıklamıştır.⁵³

Marksist Feminizmin üç ana tema üzerinde durduğu söylenebilir. Birincisi, kapitalizmin işçileri sömürmesi gibi erkek şovenizminin de kadınları sömürdüğü iddiasıdır. İkincisi, erkeğin kadının emeğini sömürmesi sonucunda kadının kendi emeğine yabancılaşması ve üçüncüsü ise, erkeğin dışarıda çalıştığı gibi kadının da evde çalıştığını gerekçe göstererek ev işlerinin ücrete tabi kılınması gerektiği teorisidir. Daha sonraları kadınlar bu harekettten zarar gördükleri gerekçesiyle ayrılarak Radikal Feminizme yönelmişlerdir.⁵⁴

1.1.5.1.5. Sosyalist Feminizm

Sosyalist Feminizm, 1960'lı yılların sonunda 1970'li yılların başlarında kadınların ikincil konumunun tek bir sistemle açıklanmayacak kadar kapsamlı olduğunu öne sürerek ortaya çıkmıştır. Eleştirisinin köklerini Marksist yaklaşımda ve Radikal Feminizmin eleştirisinde bulmuştur.⁵⁵ Marksist Feminizm ve Radikal Feminizm arasında bir sentez niteliği taşımaktadır. Bu anlamda Sosyalist Feminizm, Radikal Feminizm ile Marksizm'in iç görülerini birleştirmeye çalışmıştır. Sosyalist feministler kavramsal bir sistem olmaksızın kadın-erkek

⁵² Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, 56-59.

⁵³ Mojab Shahrzad, *Marksizm ve Feminizm*, 59-60.

⁵⁴ Öztürk, *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, 84.

⁵⁵ Özdemir, "İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm", 405.

ilişkilerinin tarihinin açıklanabileceği ve kadının ezilmişliğinin sadece sınıfsız bir toplumla giderilebileceği tezini yetersiz olmakla eleştirmişlerdir.⁵⁶

Marksist çerçeveyi temel alan bazı feministler; kapitalizmin erkek üstünlüğünü gerektirdiğini, çünkü kadınların üretme, koruma, bakma bağlamında “yeniden üretici” emeği sarf etmesinin kapitalizmin koşulu olduğunu savunmaktadırlar. Böylece kadınlar, ücrete tabi olmayan ev içi emeği sarf ederek sömürülmektedirler. Sosyalist feministler ise bu savın basitçe kapitalizm ile açıklanamayacağını ileri sürerek eleştirmişlerdir. Sosyalist feministlere göre bunun iki nedeni vardır: Birincisi kadınlara uygun görülen rollerle ilgili çok eskiye dayanan fikirler, ikincisi ise erkeklerin kadınları evde tutma mücadeleleri, özellikle de erkeklerin “aile ücreti” için verdikleri mücadelelerdir. Sosyalist feministler eril tahakkümü ve sınıf sömürsünü toplumun eşit ölçüde temel boyutları olarak kabul ederler ancak ırksal eşitsizliği daha az merkeze koyma eğilimindedirler.⁵⁷

Feministler tabi kılındıkları ama bunun değiştirilebileceği ve değiştirilmesi gerektiği yönündeki genel görüşte ortaktır. Fakat hiçbir zaman bu görüşü genel haliyle benimsemezler. Her bir feminist, tabi kılınmanın neye dayandığı ve dolayısıyla nasıl bir değişime ihtiyaç olduğu konusunda belirli bir yorumu benimser. Liberal feministlere göre, kadınlar eşitsiz muamele görmeleri bakımından tabi kılınmıştır. Çözüm ise erkeklerle eşit muamele görmeleriyle gerçekleşecektir. Marksist feministlere göre kadınlar, ev işlerinin sömürülmesi bakımından tabi kılınmıştır. Bu nedenle üretken etkinliğin adil bölüşümü gereklidir. Radikal feministlere göre, kadınlar erkeklerin kendileri üzerlerinde tahakküm kurmaları bakımından tabi kılınmışlardır. Kadınların özerklik kazanmaya ihtiyaçları vardır. Sosyalist feministlere göre ise kadınlar düşük değer biçilen iş ve etkinliklere itilmeleri bakımından tabi kılınmışlardır. Üretim ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç vardır.⁵⁸

1.1.5.2. Postmodern Feminizmler

İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren modernizmin daha etkin eleştirileri yapılmaya başlanmıştır. Bu eleştirilerin yapıldığı dönemde pek çok yeni felsefi kuram ortaya çıkmıştır. Aydınlanma döneminde modern akımların etkisiyle ortaya çıkan feminizm, postmodernizmin modernizme yönelen eleştirileriyle yeni biçimler almaya başlamıştır. Postmodernizm bütün makro teorileri kökten reddederek yerine mikro teoriler önerir; evrensellik yerine yerellikten, totalitarizm yerine farklılıklardan yanadır.⁵⁹ “Dar bir ifade ile postmodernizm geçmişe

⁵⁶ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, 72-73.

⁵⁷ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 28-30.

⁵⁸ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 33.

⁵⁹ Öztürk, *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, 93.

dönüştür; metinsel olasılıkları geleneğe açmaktır. Postmodernizm modernizmin, kendine has biçimlerine vurgu yaparak, köhne olarak varsayar ve onu kendine iter.”⁶⁰ Postmodernizm, modernizmin egemen/bağımlı anlayışlar ile yapılandığı kavramlar aracılığıyla vadettiği özgürlük ve eşitliği gerçekleştirememesinin imkansızlığını ortaya koyarak modernitenin iflasını ilan etmiştir.⁶¹

1960’lı yıllarda ortaya çıkan ikinci dalga feminizmi, birçok kazanımı elde etmiş olmasına rağmen ana hedefi olan kadın bağımsızlığını sağlayamamış; bu durum umutsuzluk ve yılgınlık ortamına neden olmuştur. Bu ortamın hareketin parçalanmasına sebebiyet verdiği noktada Postmodern Feminizm sahneye çıkmıştır. Postmodern Feminizm, bu durumun umutsuzluk yaratmasına gerek olmadığını, aksine parçalanmanın başarısızlık değil; daha başarılı politikaların temeli olduğunu belirten kuramdır. Postmodern Feminizm, farklı düşüncelerin zayıflama değil, güçlenme olduğunu, mücadelelerin doğrusal değil, döngüsel bir yol izlediğini öne sürerek parçalanmış feminizm hareketinin yeniden canlanmasını sağlamıştır.⁶² Feminizmin kadınların çeşitli kimlikleri temsil edebilecekleri yönündeki bakış açısı, onu postmodern felsefi geleneğe yaklaştırır. Zira postmodern felsefe geleneği, özneye ilişkin yaklaşımında modern epistemeye karşılık gelen rasyonel/irrasyonel, özne/nesne ve doğa/kültür türünden düalizmlerin aşılması gerektiği fikrine dayanır.⁶³ Postmodern Feminizm anlayışı erkeklerin kadınlara karşı önceliklere sahip olduğunu kabul etmekle birlikte, bu kategorileştirmenin önemli olmadığını iddia etmektedir. Postmodern anlayışta kadın ve erkek arasında sadece toplumsal olarak yapılandırılmış farklılıklar bulunmaktadır. Zira öğrenilmiş davranışlar ve toplumsal normlar kadın ve erkeği birbirinden farklı kılmıştır.⁶⁴

Postmodern bir yaklaşımın mümkün olup olmadığı konusunda düşünürler ikiye ayrılmaktadır. Bazılarına göre postmodern bir feminizm mümkündür çünkü postmodernizm, feminizmin içeriğini koruyarak yeniden formüle edilmesine imkân sağlayacak bir eleştiri ortamı sağlamıştır. Diğerleri ise postmodern eleştirilerin doğrudan feminizmin içeriğinin sorgulanmasını hedef aldığını ileri sürmüş ve postmodern söylem içinde kalarak feminist olunamayacağını ifade etmişlerdir.⁶⁵

Postmodern Feminizm’e zemin oluşturan üç ana akım bulunmaktadır. Birincisi postmodernizm; ikincisi Simone de Beauvoir’ın görüşleri çerçevesinde gelişen varoluşçu

⁶⁰ Paul Fry, *Edebiyat Kuramı*, çev. Ayşe Demir- İbrahim Tüzer (Ankara: Hece Yayınları, 2017) 283.

⁶¹ Tuna Erdem, “Postmodern Feminizm”, 69.

⁶² Tuna Erdem, “Postmodern Feminizm”, *Kadın Araştırmaları Dergisi* 0/2 (Ocak 2012), 71.

⁶³ Ayşegül Hançer, “Siyasal Teoride Kimlik/ Farklılık Politikaları ve Postmodern Feminizm”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2019), 41.

⁶⁴ Muhittin Ataman, “Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti”, 20.

⁶⁵ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, 83.

feminizm; üçüncüsü ise yapısalcı ve postyapısalcı bir çerçevede gelişen Fransız Feminizm'i veya diğer adıyla Lengüistik Feminizm'dir.⁶⁶

1.1.5.2.1. Varoluşçu Feminizm

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan kaos ortamına hâkim olan duygu, belirsizlik ve kaygı olmuştur. Varoluşçuluk, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı maddi ve manevi çöküntünün içinden yeni bir arayış olarak ortaya çıkmış, ateizm ve Hristiyan teolojisinden beslenerek değişik şekillere bürünmüştür.⁶⁷

Postmodern Feminizmler'in ilki Varoluşçu Feminizmdir. Çağdaş feminist teorinin en önemli çalışmalarından biri, Varoluşçu Feminizmin kurucusu kabul edilen Simone De Beauvoir'ın *İkinci Cins*⁶⁸ isimli kitabıdır. De Beauvoir, Fransa'da geleneksel bir burjuva çevresinde büyümüştür, Sartre ile radikal varoluşçu halkanın ilk üyelerinden olmuştur. De Beauvoir, kadınlar üzerine dayatılan eşitsiz sosyal rol ile ilgilenmiştir. De Beauvoir'e göre; kadınlar, erkeklere nispetle öteki olarak tanımlanmaktadır ve bu tanımlama kadının statüsünü ikinci sınıfa indirgemektedir.⁶⁹

Varoluşçu feminist ekolün kurucusu kabul edilen Simone De Beauvoir'ın hareket noktası özcülük karşıtlığıdır. De Beauvoir'a göre kadın sorununu anlamak için biyolojiye, psikolojiye, iktisadi determinist yaklaşımın dayattığı insan tanımına ihtiyaç yoktur. Zira bu gibi yaklaşımların sunduğu insan anlayışları, her zaman için varoluştan önce gelen bir özün varsayımına dayanmaktadır. Bu düşünce de kadınların kurtuluşunu bir kadere mahkûm ederek kurtuluşlarının önüne toplumsal, iktisadi kurumları veya insanın biyolojik, psikolojik yapısını aşılmaz engel olarak koymaktadır. Nitekim De Beauvoir'a göre tarihsel olarak kadınların erkekler tarafından tahakküm altında olması, diğer faktörlerin yanı sıra varoluşa ilişkin yanlış kavrayıştan kaynaklanmaktadır. Beauvoir kadın ve erkeğin biyolojik ve psikolojik olarak farklı oldukları düşüncesine sahip olmakla birlikte bu gibi biyolojik ve psikolojik olguların değerlendirilmesinin sosyal bir bağlamı gerektirdiğini öne sürmektedir. Zira ona göre sadece biyoloji neden kadınların "öteki" olduklarını açıklamak için yeterli değildir.⁷⁰ De Beauvoir kadın ve erkek arasındaki ilişkinin, materyalist düşüncenin ileri sürdüğü gibi üretim araçlarının mülkiyeti ile ilgili olmadığını, kapitalist toplumdan sosyalist topluma geçişle olmayacağını, aslında temel sorunun kadınları "başkası" haline getiren mekanizmaların ortadan kaldırılıp

⁶⁶ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, 91.

⁶⁷ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, 92-97.

⁶⁸ Simone De Beauvoir tarafından 1949 tarihinde yazılmıştır. Feminizm ve toplumsal cinsiyet çalışmalarında kaynak kitaplar arasındadır.

⁶⁹ G. Skirbekk & N. Gölje, *Felsefe Tarihi* çev. Emrah Akbaş- Şule Mutlu (İstanbul: Kesit Yayınları, 2000), 564.

⁷⁰ Simone De Beauvoir, *İkinci Cins*, çev. Bertan Onaran (İstanbul: Payel Yayınları, 1993), 13-29.

kaldırılmamasıyla ilgili olduğunu ifade etmiştir. Kadınların en büyük düşmanının, onlara dışarıdan dayatılan engeller olmadığını, esas engellerin kafalarının içindeki engeller olduğunu ifade etmiştir. De Beauvoir her insanın kendi özünü kurarken başkaları üzerine yaptığı vurgu yani “kendi” ve “başkası” ayrımını, kadın-erkek arasındaki ilişkiyi açıklamak içinde kullanır. “Kendi” daima “başkasının” tehdidi altındadır. İnsanlık tarihi boyunca farklı mekanizmalarla erkekler “başkası” olan kadınları kendilerine tehdit unsuru olarak görmüştür. Bu sebeple de özgür olmak isteyen erkek, kadını kendisine tabi kılma yolunu tercih etmiştir. Buradaki temel sorun ise erkeklerin bunu nasıl başardıkları değil, kadınların bunu nasıl özümstedikleridir.⁷¹ Sonuç olarak, “De Beauvoir kadınların kurtuluşunun, varoluşçu bir anlayıştan hareketle, onları birer “kendi başına varlık” (nesne) ile “başkaları için varlık” arasında bir yerlerde tutmaya çalışan her türlü uygulamaya karşı çıkarak, kadınlarında aynen erkekler gibi ve onlar kadar, “kendi için varlık” olduklarını ortaya koymalarından geçtiğini söyler. Bunun için kadına ilişkin tüm özcü varsayımları terk edip bütün toplumsal rolleri yeniden kurarak işe başlamak gerekir. Bu kolay değildir, böyle bir girişim büyük bir dirençle karşılaşacaktır. Ancak kadınlar için bundan başka çıkış yolu da yoktur.”⁷² Birçok yönden De Beauvoir’ın amacı eşitlik olmuştur. Ona göre kadınlar ve erkekler birbirlerini karşılıklı olarak eşit tanımalıdır ve kadınlara yapılan genel baskıya karşı çıkılmalıdır. Ancak bu herkesin aynı olduğu, farklılaşan bireysel kariyerlerin olmayacağı anlamına gelmemektedir.⁷³

Varoluşçu Feminizm denilince akla gelen bir diğer isim de Mary Daly’dır. Onun *Beyond The God Father* isimli çalışması feminist kurama epey katkısı olmuş bir çalışmadır. Daly, kadının özgürleşmesinin erkek Tanrı’yı ve erkek Tanrı’nın temsil ettiği androcentrisizmi reddetmekle olacağını ileri sürmüştür. Daly, kadının içindeki Tanrı’yı kovmasının hiç de kolay olmadığını söyleyerek bilinçlenme aşaması olarak nitelediği sürecin sancılı olduğunu ifade etmiştir.⁷⁴

1.1.5.2.2. Lengüistik Feminizm (Fransız Feminizmi)

Postmodern dönemde en önemli iki feminist akımdan bir diğeri de Lengüistik, diğer adıyla Fransız Feminizmi’dir. Lengüistik Feminizm, yapısalcı ve postyapısalcı akımların feminizme uygulanmasıyla ortaya çıkmıştır. Yapısalcı yaklaşım, postmodernizmle iç içe geçmiş bir felsefi kuramdır. Yani nasıl ki postmodernizm, modernizmin reddedilmesiyle başladıysa yapısalcılıkta modern ve geleneksel yaklaşım dışında farklı bir arayış neticesinde

⁷¹ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, 92-97.

⁷² De Beauvoir, *İkinci Cins*, 63-69.

⁷³ Skirbekk & Gölje, *Felsefe Tarihi*, 565.

⁷⁴ Öztürk, *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, 100.

ortaya çıkmıştır. Bu düşünceye göre insan, düşünüş olarak kendine kadar gelen bütün dilsel yapıların bir ürünüdür.⁷⁵ Bu bağlamda Lengüistik feminizm, kadın ve kadına ilişkin her türlü bilgi, tavır ve yaklaşımın da içinde bulunduğu tüm anlam sisteminin bir dilsel ve mantıksal yapıya sahip olması nedeniyle, kadının ikincilleştirilmesinde iktisadi siyasal ve sosyal yapılardan ziyade dilin işlevinin çok daha önemli bir yer tuttuğunu savunur.⁷⁶

1.2. İslami Feminizm

Tezimizin ilk bölümünde, kısaca kadınların her alanda erkeklerle eşit haklar talep ettiği hak arama mücadelesi olarak tanımlayabileceğimiz feminizmi, genel hatlarıyla inceledik. Bu başlık altında ise sentez bir kavram olan İslami feminizmin; tarihçesi, düşünsel ve felsefi zemini, eleştiri ve iddiaları ortaya koyularak İslami feminizmin Türkiye tarihi ve alandaki belli başlı çalışmalar ortaya koyulacaktır.

1.2.1. İslami Feminizm Kavramı

Batıda başlayan feminist söylem zamanla yayılarak diğer coğrafyaları da etkilemiş ve feminist düşüncelerin Müslüman ülkelere ulaşmasıyla yeni bir tartışma alanı olarak İslami feminizm kavramı ortaya atılmıştır. Kısaca “temeli Kur’an, Sahih Sünnet ve içtihadı dayanan İslam’ı referans alarak kadın erkek eşitliğini İslam’ın içinden sağlamaya çalışan düşünsel bir hareket”⁷⁷ olarak özetleyebileceğimiz İslami feminizmin başka pek çok tanımı yapılmıştır. Bu bağlamda feminizmde olduğu gibi İslami feminizmde de tek bir tanım yerine tanımlardan bahsetmek daha doğru olacaktır. Badran da daha tekil bir feminizm yerine farklılıklara daha açık hatta daha muhalif bir feminizm tanımı yapmanın gerekliliğini vurgulamaktadır.⁷⁸ Gür ise İslami feminizmi; “din ve gelenek içindeki kadının durumunu eleştirel bir bakış açısı ile değerlendiren, toplumsal cinsiyet eşitliğine özel bir önem veren, geleneğin ve dini yorumların ataerkil karakterini sorgulayan, bunları yaparken de başta Kur’an-ı Kerim olmak üzere dini metinleri referans alan bir söylem”⁷⁹ olarak açıklamaktadır. Başka bir tanımında ise “İslami Feminizm, erkek kadın eşitliğini Kur’an ve Sahih Sünnet temelinde bizzat İslam’ın içinden savunan uluslararası bir hareket”⁸⁰ olarak açıklanmaktadır.

Bir kesişimi ifade eden İslami feminizm nosyonunun en temel öznesi Müslüman kadındır. Bu hareketin temsilcileri olan kadınlar, yaşadıkları ülkeler ve bu ülkelerin de sahip

⁷⁵ Öztürk, *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, 101.

⁷⁶ Ankara Sosyal Bilimler Vakfı, (Erişim 15 Mart 2021).

⁷⁷ Kadri Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm* (İstanbul: Avesta Yayınları, 2019), 127.

⁷⁸ Zehra Yılmaz, “Badran ve İslam’da Feminizm,” *Fe Dergi* 3/1 (Haziran 2011), 109.

⁷⁹ Ayşe Güç, “İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/2 (2008), 653-654.

⁸⁰ Yıldırım, *İslami Feminizm*, 15.

olduğu tarihi, siyasal ve kültürel pek çok özellik sebebiyle İslami feminizmi şekillendirmiştir.⁸¹ Bu açıdan İslami feminizmlerin de farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz.

Oksimoron bir kavram olan İslami feminizmin temel mücadele alanının İslam'a dayandırılarak tarihsel süreç içerisinde oluşmuş ataerkil yapıyı yıkmak, onun yerine İslam'ın özünde yer aldığı iddia edilen cinsiyetsiz ve anti-cinsiyetçi yapıyı ortaya çıkarmak olduğu söylenebilir.⁸² "İslamcı kadınlar toplumsal cinsiyet eşitliği için çabalama ve "özne kadın" olma noktasında bir değişim dönüşüm yaşamakta, bunu da anti-cinsiyetçi bir Tanrı (Kur'an) ve Peygamber anlayışını merkeze alarak, farkında olarak veya olmayarak yeniden ürettikleri yeni bir İslamcılık modeliyle yapmaya çalışmaktadır."⁸³

1.2.2. Çeşitleri

İslami Feminizmin söylemlerine bakıldığında iki farklı iddiayla karşılaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, İslam'ın gerçekte kadın erkek eşitliğine dayandığı ama ataerkil uygulamalar sonucunda cinsiyetler arasında eşitsizliğin ortaya çıktığıdır. Bu söylemdeki düşünürler 'gerçek İslam' vurgusu yaparak Kur'an'ın özüne dönme çağrısında bulunurlar. İkincisi ise İslam'daki bazı kuralların kadınları baskı altına alarak eşitsizlik yarattığı ve bu sebeple İslam'ın kadın bakış açısıyla tekrar yorumlanması gerektiğini öne süren yaklaşımdır. Bu gruba örnek olarak Malezya'da çalışmalar yapan Sisters in Islam (SIS) verilebilir.⁸⁴ İki grup da Kur'an'ın yeniden kadın bakış açısı ile ele alınması ve yorumlanması gerektiği konusunda hemfikirdir. Bu iki yaklaşımın bir sonucu olarak Müslüman feministler arasında da dindar Müslüman feminist ve seküler Müslüman feminist ayrımının olduğunu söyleyebiliriz.

Bu açıdan dini kimliğini ön planda tutanlar ya da başka bir ifade ile dindar Müslüman feministler, cinsiyet temelli eşitsizliğin nedenlerini ararken sorunu inandıkları dinin yani İslam'ın özünde değil, tarihsel süreç içinde kök salan ataerkil yorumlarda: sahih olmayan hadisler dolayısıyla meşrulaştırılan patriarkal İslam hukuku düzeninde ve geleneksel/kültürel bağlamda ortaya çıkan ataerkil İslam anlayışında ararlar. Seküler Müslüman feministler ise, ataerkil yapının aynı zamanda dinden kaynaklı olduğunu vurgularlar.⁸⁵ Biz böyle bir ayrıma

⁸¹ Serhat Saatçi-Fatih Çağatay Cengiz, "İslami Feminizm ve İslami Feminizm Tartışmaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme", 3. Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi, e.d Salih Çeçen -Zeynel Karacagil- Ali Osman Tiro (Ankara: İlimi Destekleme ve Geliştirme Derneği Yayınları, 2020), 555.

⁸² Batuhan Parmaksız- Bengü Öztan Körün, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Türkiye'de İslami Feminizm ve Havle Kadın Derneği" (Haziran 2021), 126.

⁸³ Harun Tunç, "İslamcı Feminizm: Kavramsal Bir Tartışma", *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (Aralık 2019), 245.

⁸⁴ Öznur Akyılmaz, *Türkiye'deki Bloglarda İslami Feminist Yaklaşımla Yeni Bir Kadın Kimliğinin İnşası* (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 84.

⁸⁵ Parmaksız – Körün, "Havle Kadın Derneği", 131.

gitmeyerek iki grup için de Müslüman feministler kavramını kullanacağız. Ancak bu ayrımı gerekli olduğu durumlarda kullanacağız.

1.2.3. Tarihçesi

İslami feminizmin tarihine ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu durum biraz da kavrama hangi anlamın yüklenildiğiyle de ilgilidir. İslami feminizmden kastedilen kadın sorununa İslami bir bakış açısıyla çözüm bulmak ise, 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başları bu sürecin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Nitekim bu süreçlerde Kasım Emin, Kadriye Hüseyin, Zeynep Amiliyye ve Melek Hafni Nasıf gibi isimler başta olmak üzere kadın haklarıyla ilgili pek çok fikir ve eser ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte kadın erkek eşitliği gibi daha radikal bir bakış açısı ile süreci 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren de başlatmak mümkündür. İslami feminizmin önde gelen isimlerinden olan Margot Badran’a göre ise İslami feminizm kavramının ortaya çıkışı 20. yüzyılın 90’lı yıllarına denk gelmektedir. Ona göre bu kavram ilk kez İran’da Farsça yayınlanan *Zenan* isimli dergide, Müslüman kadınların gasp edilen haklarının geri verilmesi talebiyle yayınlanan makalelerle ortaya çıkmıştır. Badran’a göre İran’daki bu süreçle eşzamanlı olarak Güney Afrika’da “Güney Afrika Müslümanları” adıyla bir teşkilat kurulmuş ve İslami feminizm kavramı kullanılmıştır. İnsaniyet adalet ve eşitlik prensiplerini şiar edinen bu teşkilatın temel hedeflerinden biri de kadın erkek eşitliğini sağlamak olmuştur. Daha sonra ise bu kavram Müslüman göçmen toplulukların yoğun olduğu Avrupa ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri’nde yayılmıştır. Bu bölgelerdeki Müslüman kadınlar kadın erkek eşitliğini savunan Kur’an ile bu eşitliği kendilerine sağlamayan kültür arasında bir seçim yaparak yeni bir içtihat ve tefsir için İslami feminizm altında bir araya gelmiştir.⁸⁶

İslamcı feminizmin hem bir kavram olarak kullanımında hem de bir kimlik olarak sahiplenmesinde sorunlar olmakla birlikte, bu kavram İslam kültürü içinde gelişen yeni bir kadın söylemine işaret etmektedir. Günümüzde kendisini İslamcı feminist olarak tanımlayan ya da tanımlamayan İslamcı kadın yazarların kadın konusundaki görüş ve çalışmaları, İslamcı feminist söylemin üretimine katkı olarak değerlendirilmekte ve kendileri İslamcı feminist olarak nitelendirilmektedir.⁸⁷

⁸⁶ Yıldırım, *İslami Feminizm*, 132.

⁸⁷ Güç, “İslamcı Feminizm”, 654.

1.2.4. Düşünsel ve Felsefi Zemini

Eleştirel bir söylem olarak İslami feminizm; Müslüman toplumların Müslüman kadını sınırlandıran, çevreleyen patriyarkaya karşı başkaldırı niteliği taşımaktadır. Türkiye’de İslami feminizm alanında önemli çalışmalar yapmış olan Kadri Yıldırım İslami feminizm hareketinin fikri ve felsefi zeminini beş esasa dayandırarak açıklamaktadır.

- 1) Batı Feminizm Tezlerini Reddetmesi ve Kendi Projesini Sunması
- 2) İslami Yenilikçi Akımın Eril Yanlarını Eleştirmesi
- 3) Köktenci Selefî Akımları Eleştirmesi
- 4) Kurumsal İslamcı Akımı Eleştirmesi
- 5) Çağdaş Seküler Feminizm Akımlarını Eleştirmesi⁸⁸

İslami feminizm, feminizmin Müslüman kadının problemlerini çözmede yetersiz olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Zira Batılı coğrafyalarda ortaya çıkan feminizm, sorunları Batı kültürü eksenli çözümlemektedir. İslami feminizm ise Müslüman kadının hak ve özgürlüklerini yine İslam’ın kendisinden elde edilebileceği esasına dayanmaktadır. Bu düşünceye göre İslam dini ataerkil yorumlamalar nedeniyle kadın karşıtı bir hüviyete bürünmüştür, İslam’ın özüne dönülerek bu sorun çözülecektir.

1.2.5. Özellikleri

İslami feminizmin en önemli referans noktasını Kur’an ve Sahih Sünnet oluşturmaktadır. Kur’an ve sahih sünnet dışındaki beşerî içtihatlarla dayalı olan fıkıh ve tefsir başta olmak üzere diğer tüm ilahiyat ilimleri eleştiriye tabi tutulur. Bu bağlamda kadın haklarını ve kadın erkek eşitliğini savunan İslami feminizm kadın karşıtı dini kültür karşısında yeni içtihatlarla bulunmayı gerekli görmektedir. Düşünsel sahada çalışmalarını yürüten İslami feminizmin içtihatları da düşünsel ve akademiktir. Siyaset üstü bir akım olan İslami feminizmin nihai amacı kadın karşıtı olarak konumlandırılan bütün görüş ve kurumsal değerlere karşı yeni bir paradigma ortaya koymaktır.⁸⁹

İslami feminizm ile batılı feminizmi kıyaslayan Cengiz, İslami feminizmin özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

- 1) İslami feminizm kadın ve erkek arasında bir ayrım olmadığını savunmaktadır. Toplumsal cinsiyetin önemine dikkat çekerek bunu yaratan nedenleri eleştirirken biyolojik cinsiyet farklılıklarını da inkâr etmemektedir. Bu noktada liberal feminizm ile paralellik göstermektedir.

⁸⁸ Yıldırım, *İslami Feminizm*, 128-130.

⁸⁹ Yıldırım, *İslami Feminizm*, 131.

2) İslami feminizme göre aile önemli bir kurumdur. Ailenin ortadan kaldırılması, “anne rolünün” reddedilmesi ya da ev işlerinin sosyalleştirilmesi söz konusu değildir. Bu yönüyle bazı Marksist ve Radikal Feminist söylemlerle uyuşmaz.

3) İslami feminizm ataerkil yapıyı ve erkek egemen bir tarih anlatısını eleştirse de erkeksiz bir yaşam formu oluşturma gibi bir talep sunmamaktadır. Ayrıca İslami feministler evlilik dışı seks ve poligami gibi cinsel pratiklere de karşıdırlar.

4) İslami feminizm küresel bir söylemdir. Bu yönüyle küresel feminist hareket içerisinde yer almaktadır.

5) İslami feminizm milliyetçilik ve militarizme karşı açıkça cephe almaktadır. Zira bu iki kavram savaşın en önemli iki nedeni olarak görülmektedir.

6) İslami feminizm, feminizmin sadece Batılı seküler feminizm üzerinden tanımlanmasına karşıdır. Kadınların özgürleşmesi için birden fazla yol olduğunu talep belirtmektedirler.⁹⁰

1.2.6. İslami Feminizmin Türkiye Tarihi

Badran gibi kimi düşünürler, Türkiye’de İslamcı hareket içindeki bazı kadınlar tarafından telaffuz edilen ve yeni gelişen bir feminizmin varlığına işaret etmiş olmakla birlikte bu fenomeni İslamcı feminizm ya da organize olmuş bir kadın bilinçliliği olarak değerlendirmek oldukça güçtür. Zira, Türkiye’de din ve gelenek bağlamında kadın konusunun yeterince tartışılmadığı, yapılan çalışmaların ise İslamcı feminizm olarak değerlendirilen ve yeni gelişen kadın söylemine katkı sağlayacak ve bu konudaki tartışmaları yönlendirecek düzeyde olmadığı için yetersiz olduğu söylenebilir. Türkiye’deki Müslüman kadınların bu alandaki çalışmalarının yetersiz kalma nedeni ise Osmanlı kadın hareketinde başlayan ve günümüzdeki tartışmalara benzeyen söylemin Cumhuriyet döneminde kesintiye uğraması ve Türkiye’deki kadın düşünürlerin büyük ölçüde ülke içi problemlere odaklanmaları olarak gösterilebilir. Zira 28 Şubat süreci sonrası özellikle başörtüsü yasağı sürecinde Müslüman kadınlar bütün odak noktalarını bu noktaya çevirerek daha derin teolojik ve kültürel araştırmalara yönelememiştir.⁹¹ Bu açıdan ortak problemleri olan Müslüman kadınların topluma özgü sorunları olması nedeniyle tecrübeleri ve sürecin ilerleyişi de farklılık göstermektedir.

2000’li yıllarda özellikle 28 Şubat sürecini yaşamış ve kamusal alandan dışlanan kadınlar gündeme getirdikleri tartışmalarla Türkiye’de İslami feminizmin kendi alanını

⁹⁰ Saatçi- Cengiz, “İslami Feminizm ve İslami Feminizm Tartışmaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, 559-561.

⁹¹ Güç, “İslamcı Feminizm”, 662.

belirginleştirmeye başlamasına neden olmuştur. Bu sürecin sonunda kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan AKP'nin iktidara geçmesinden sonra normalleşme sürecine giren kadınlar kamusal alanda daha görünür hale gelerek ataerkil İslami anlayışa karşı da mücadele başlatmışlardır. Muhafazakâr bir partinin iktidarda olmasının kadına ilişkin politikalar ve söylemlerin ataerkil İslam anlayışı çerçevesinde ifade edilmesi kadınların da karşıt söylem üreterek gerçek İslam vurgusu yapmasında oldukça etkili olmuştur. Bu durumun doğal bir sonucu olarak İslami feminizm görünür olmaya başlaması seküler feminizme yönelik eleştirileri dile getirerek kendi alanını belirginleştirmesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte örgütlü bir İslami feminizm hareketinin oluşması 2010'lu yıllarda mümkün olmuştur. Bu yeni oluşumlardan Kadına Şiddete Karşı Müslümanlar İnisiyatifi (KŞKMİ), Reçel Blog ve Kadınlar Camilerde gibi Müslüman kadın hareketleri Havle Kadın Derneği'ne giden yolda incelenmesi gereken hareketlerdir.⁹²

Sonuç olarak Türkiye özelinde İslami feminizm 1980 sonrasında üniversitelerde yaşanan başörtüsü yasağına direnen kız öğrencilerin anayasal haklarının talebi şeklinde seyrederken süreç dindar kadınların kamusal alanda var olma mücadelesinden özel alanın ve ataerkil sistemin İslami kaynaklara referansla kritiğine doğru evrilmiştir. Türk toplumunun yapısal dinamiklerinin ve siyasi tarihinin kendine özgü yapısı İslami feminizm olgusunun diğer İslam toplumlarına göre daha farklı seyretmesine neden olmuştur.⁹³

1.2.6.1. Türkiye'de İslami Feminizm Çalışmaları

İslamcı feminizmin hem bir kavram olarak kullanımında hem de bir kimlik olarak sahiplenmesinde sorunlar olmakla birlikte, bu kavram İslam kültürü içinde gelişen yeni bir kadın söylemine işaret etmektedir. Günümüzde kendisini İslamcı feminist olarak tanımlayan ya da tanımlamayan İslamcı kadın yazarların kadın konusundaki görüş ve çalışmaları, İslamcı feminist söylemin üretimine katkı olarak değerlendirilmekte ve kendileri İslamcı feminist olarak nitelenmektedir.⁹⁴ İslami feminizm kavramı Türkiye'de ilk kez 1990'lı yıllarda Yeşim Arat'ın "Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisinin Düşündürdükleri" ve Feride Acar'ın "Türkiye'de İslamcı Hareket ve Kadın" isimli makalelerinde, Nilüfer Göle'nin ise *Modern Mahrem*⁹⁵ kitabı ile kullanılmaya başlamıştır.⁹⁶

⁹² Parmaksız – Körün, "Havle Kadın Derneği", 145.

⁹³ Şerife Altıparmak- Hatice Budak, "İslami Feminizm ve Türkiye'deki Yansımaları", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4 (2020), 36.

⁹⁴ Güç, "İslamcı Feminizm", 654.

⁹⁵ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem*, (İstanbul: Metis Yayınları, 1991)

⁹⁶ Yıldırım, *İslami Feminizm*, 308.

Türkiye’de siyaseten yaşanan değişim ve dönüşümler 2000’li yıllardan itibaren İslami feminizmin artarak daha da görünür hale gelmesini sağlamış, kendilerini hem Müslüman hem feminist olarak tanımlayan kadınların sayısında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Böylece kamusal alanda daha görünür hale gelen Müslüman kadınlar, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik İslami referanslarla daha fazla söylem üreterek İslami feminizm tartışmalarını başlatmıştır. 2010’lu yıllara gelindiğinde ise Kadına Şiddete Karşı Müslümanlar İnisiyatifi (KŞKMİ), Reçel Blog, Kadınlar Camilerde gibi birçok Müslüman kadın hareketi ortaya çıkmış ve 2018 yılında Türkiye’de bir ilk olan, Müslüman feminist kimliğiyle örgütlü bir hareket olarak Havle Kadın Derneği kurulmuştur.⁹⁷ “Yeni kuşak Müslüman kadın hareketlerinden ilki olan Kadına Şiddete Karşı Müslümanlar İnisiyatifi (KŞKMİ) 2013 yılında erkek ve kadınların eşit ve denk yaratıldığına inanan Müslüman kadınların bir araya gelerek kurduğu bir oluşumdur”⁹⁸ “KŞKMİ’nin kurulmasından bir sene sonra bu oluşumun içinde bulunan kadınların öncülüğünde Müslüman kadınların kendileri adına söz söyleyebileceği ve kendilerini ifade edebileceği bir blog kurma amacıyla Düccane Cündioğlu’nun köşe yazısına referansla Reçel Blog isimli site kurulmuştur.⁹⁹ Harun Tunç Reçel Bloğu feminizme karşı daha nötr duran, özetle, feminizm karşıtı içerik oluşturmamaya özen gösteren ama kadın hareketi üzerinden tanımlanmak isteyen bir blog olarak açıklamaktadır. Tunç bu düşüncesini sitenin kurucularından olan Rümeyza Çamdereli ile yaptığı bir görüşmede Çamdereli’nin, bloğun kendisini feminizm üzerinden tanımlamadığı ancak feminizme bir mesafesinin ya da ek bir yakınlığının olmadığını ifade ettiğini, bununla birlikte grup içinde kendisini feminizm üzerinden de kadın hareketi içinde de tanımlayanların olduğunu açıklamalarıyla desteklemektedir.¹⁰⁰ Müslüman kadın hareketlerinden bir diğeri de Kadınlar Camilerde hareketidir. Bu hareket kadınların camilerdeki konumunun iyileştirilmesini amaç edinen bir grup Müslüman kadın tarafından başlatılmıştır. Kadınlar Camilerde hareketini kadınların camilerde maruz bırakıldığı fiziki ve sosyal koşulların iyileştirilmesi hedeflenmektedir.¹⁰¹

Son olarak Türkiye’de Müslüman kadın kimliğiyle ilk örgütlü hareket olma özelliği taşıyan Havle Kadın Derneği, 2018 yılının Eylül ayında kurulmuştur. Kuruluş amacını kadınların ve özellikle kendini Müslüman kimliğiyle tanımlayan kadınların hayatın her alanında karşılaştıkları zorluk ve engelleri tespit etmek ve bunlarla mücadele etmek olarak açıklayan bu dernek, Hucurât suresi 13. ayeti ile Tövbe suresi 71. ayeti kendilerine referans alarak söylemlerini desteklemektedir. Bu açıdan kadınlar ataerkil söyleme ve dini metinlerin

⁹⁷ Parmaksız – Körün, “Havle Kadın Derneği”, 140.

⁹⁸ Parmaksız – Körün, “Havle Kadın Derneği”, 146.

⁹⁹ Parmaksız – Körün, “Havle Kadın Derneği”, 147.

¹⁰⁰ Tunç, “İslamcı Feminizm: Kavramsal Bir Tartışma”, 238.

¹⁰¹ Parmaksız – Körün, “Havle Kadın Derneği”, 147.

erkek egemen perspektifle ele alınmasına karşı çıkararak bunun hem Allah'ın isimlerine hem de İslam'ın temel mesajına uymadığını belirtmektedirler. Havle Kadın Derneği çeşitli atölyeler kurarak çevrimiçi ya da yüz yüze çeşitli çalışmalar yapmakta, konferanslar ve bildiriler yayınlamakta, kadına anket ve mülakat çalışmaları gibi araştırmalarla çeşitli proje etkinlik ve konferanslar düzenlemektedir. Böylece bu çalışmalarla kadın hareketine katkıda bulunmaktadır.

1.2.6.2. Türkiye’de Öne Çıkan Müslüman Feminist İsimler

Türkiye’de İslam ile feminizmi kaynaştırarak yeni bir anlayış oluşturan ve İslami kimliğini merkeze alarak feminist kimliğini kabul eden Konca Kuriş, Hidayet Şefkatli Tuksal, Berrin Sönmez ve son zamanlarda Rumeysa Çamdereli, Feyza Akınerdem gibi isimler İslami feminizm literatürüne önemli katkılar sunmuşlardır. Diğer taraftan kendisini doğrudan feminist olarak tanımlamayan ancak İslâmî dindar kimliğinin yanı sıra feminizmden faydalandığını, feminizmi bir kaynak olarak kullanmakta beis görmediğini ifade eden Mualla Gülnaz Kavuncu, Hafsa Fidan, Yıldız Ramazanoğlu, Fatma Bostan Ünsal, Ayşe Böhürler, Cihan Aktaş, Nihal Bengisu Karaca gibi isimler de kadın sorununa İslam çerçevesinde bir duyarlılıkla yaklaşmışlardır.¹⁰²

Türkiye’de İslami feminizm alanında Hidayet Şefkatli Tuksal, Konca Kuriş, Berrin Sönmez, Rumeysa Çamdereli, Feyza Akınerdem gibi isimler öne çıkmaktadır. Bu açıdan biz tezimizin kapsam alanını çıkmamak adına Türkiye’de öne çıkan birkaç isimden söz edeceğiz.

1.2.6.2.1. Hidayet Şefkatli Tuksal

1963 yılında Ankara’da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini, çeşitli okullarda tamamladıktan sonra, 1980- 1985 yılları arasında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde yüksek öğrenim görmüştür. 1998 yılında Hadis Anabilim Dalında *Kadın Aleyhtarı Rivayetler Üzerinde Ataerkil Geleniğin Tesirleri*” konulu teziyle doktorasını vermiştir. 1994 yılından beri

Başkent Kadın Platformu’nun aktif üyesidir. Halen İslam ve kadın sorunları üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.¹⁰³

1.2.6.2.2. Konca Kuriş

Türkiye’de Müslüman feminist kadın aktivizminin önde gelen isimlerinden olan Konca Kuriş, 16 Ekim 1961 yılında Mersin’de doğmuştur. Hayatının ilk dönemlerinde modern ve Atatürkçü bir profile sahip olan Kuriş, 1987 yılında Nakşibendi tarikatına dahil olmuş daha

¹⁰² Tunç, “İslamcı Feminizm: Kavramsal Bir Tartışma”, 237-238.

¹⁰³ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleniğindeki İzdüşümleri* (Ankara: Kitabiyat, 2000), 1.

sonraları ise Tanrı'ya ulaşmanın bir araçından geçmediğine kanaat getirerek Kur'ancılık akımını benimsemiştir. Müslüman kadının taleplerini gündeme getiren önemli bir isim olan Kuriş, 1998 yılında gece yarısı evinden kaçırılmış, 2000 yılında ise Konya'da Hizbullah'a ait bir evde ölü olarak bulunmuştur.¹⁰⁴ Kuriş'in tarikatların doğru olmadığına kanaat getirdikten sonra İslami feminizm çizgisine yaklaştığı söylenebilir. Kuriş, feminizmin en başından beri eleştirdiği cinsiyete dayalı iş bölümü anlayışının dışına çıkıp, kadının yerinin evi olduğu inanışının dışında bir hayat yaşamıştır.¹⁰⁵

Kuriş Türkiye'de 1980 sonrası kadın hareketi içerisinde İslami feminizmi yüksek sesle dile getirdiği için öldürülen ilk kadındır. Kuriş, din ve kadın algısına dair yeni detaylar sunmuş ve dinin kültürden ayrılarak özüne ulaşılmasıyla gerçek İslam'daki kadının eşitlikçi konumuna ulaşabileceğini savunmuştur. Kuriş'in fikirleriyle ortaya koyduğu farklılığı kendi hayatına da uygulayarak geleneksel kültürdeki ve din diye inanıldığını iddia ettiği kültürdeki kadın portresinin dışına çıkmaya çalıştığı söylenebilir. Kur'an'da erkeğin daha üstün olduğunu gösteren bir ayet bulunmadığı, ibadetlerin Türkçe yapılmasında bir sakınca olmadığı, kadınların adet dönemlerinde namaz, oruç gibi ibadetlerini yerine getirebileceği, İslam'da başörtüsü zorunluluğu olmadığı, kadın ve erkeklerin birlikte ibadet edebileceği vs. gibi pek çok fikir öne süren Kuriş, Kur'an'ı erkeklerin yorumladığını belirterek erkek egemenliğini yok etmek için kadınların Kur'an'ı yorumlaması gerektiğini savunmuştur.¹⁰⁶ Kuriş'in bu söylemleri İslami feminizmin söylemleriyle kısmen kesişmektedir ve İslami feminist söylemlere denk düşmektedir. Kur'an ve akıl temelli bir din anlayışına yönelen Kuriş, dini erkek egemen dünya görüşünden kurtarmak istemiştir. Feminizm ve kadın hareketiyle ilişkisi ise bugün hâlâ varlığını sürdüren Mersin Bağımsız Kadın Derneği'ne katılmasıyla eş zamanlı olarak gelişmiştir. Bu derneğe katılımı Kuriş'in İslami feminist olarak tanımlanmasında önemli rol oynamıştır.¹⁰⁷

1.2.6.2.3. Berrin Sönmez

Berrin Sönmez, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi mezunudur. Aynı üniversitede araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na giriş süreci hakkında yüksek lisans tezi yazan Sönmez, Halkevi ve kültürel dönüşüm konulu doktora tezini bırakarak bir dönem öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra tekrar akademiye dönen Sönmez, bir

¹⁰⁴Bianet, "Konca Kiriş Ülkede Kendine Yer Bulamadı" <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/221608-konca-kuris-ulkede-kendine-yer-bulamadi> (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁰⁵Hacı Özdemir, "İslami Feminist Konca Kuriş Üzerine", *International Social Sciences Studies Journal*, 5/3 (Mart 2019), 1574-1575.

¹⁰⁶ Havle, "Konca Kuriş" [Konca Kuriş \(1961-1998\) - HAVLE \(havlekadin.com\)](https://havlekadin.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁰⁷ Havle, "Konca Kuriş" [Konca Kuriş \(1961-1998\) - HAVLE \(havlekadin.com\)](https://havlekadin.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FEMİNİZMİN İMKÂNININ REÇEL BLOG YAZILARI ÖRNEKLİĞİNDE İNCELENMESİ

Bu bölümde ise, Reçel Blog'un tanıtımı yapılarak kuruluşu, kurucu ve editörleri hakkında bilgi verilmiş ve cinsiyetçi İslam yorumlarına alternatif olarak ortaya çıkan İslami feminist söylemin Türkiye örneği olan Reçel Blog yazıları, 21 ana tema altında söylem analizine tabi tutulmuştur.

2.1. Reçel Blog'un Tanıtımı

Reçel Blog, Düccane Cündioğlu'nun 2004 yılında bir köşe yazısında kullandığı "reçel yapamayan İslamcı kadınlar" ifadesine atıfla 2014 yılında Rümeyza Çamdereli öncülüğünde 6 kişilik bir grup kadın tarafından kurulmuştur. Bloğun kurucuları sitenin isim hikayesini şöyle açıklamaktadır. "Düccane Cündioğlu'nun 90'larda yazdığı bir yazı var: Müslüman kadınlar artık hiç reçel yapmıyorlar; çocuklarına bakmayı, ev hayatlarını bıraktılar diye. Biz de bundan ilhamla "Reçel kaynatmıyoruz ama reçel yazıyoruz" dedik. Biraz kazan kaynatma imgesini de kattık."¹¹² İyi eğitilmiş 6 kadın yazar tarafından yönetilen Reçel Blog, özellikle dini hassasiyete sahip Müslüman kadınların yaygın olduğu bir platformdur. Bloğun kurucuları Reçel Blog vasıtasıyla Müslüman kadınların gündelik hayatlarında ya da toplumsal meselelere dair kendi sözlerini söyleyip, kendilerini ifade edebildikleri bir alan oluşturmayı hedeflediklerini ifade etmektedirler. "Kadınların ve bilhassa Müslüman kadınların; gündelik deneyimlerine, toplumsal meseleleri algılayışlarına, ilgilerine, meraklarına, dertlerine, umutlarına, kaygılarına, mücadelelerine dair kendi sözümüzü söyleyeceğimiz bir mecramız olsun istedik. Kalemimizi, klavyemizi, tenceremizi, meyvelerimizi, şekerimizi aldık geldik. Reçel zamanla size kendisini anlatacaktır."¹¹³

Her kesimden kadınların davet edildiği bu blog, özellikle Müslüman kadınların kullanabileceği bir mecra oluşturmayı gaye edinmiştir. Blog, erkek okuyucuların yorum yapabilmesine açıkken, yazı paylaşımına kapalıdır. Sitenin kurucuları bu durumun sebebini, erkeklerin seslerini duyurabileceği pek çok platform bulunduğu, bu bloğun kadınlara özel olmasını istediklerini gerekçe göstererek açıklamaktadır. Bununla birlikte bloğun kurucuları,

¹¹² İktibas, "Reçel Kaynatmıyor, Reçel Yazıyorlar" [Reçel kaynatmıyor, Reçel yazıyorlar – İktibas Dergisi \(iktibasdergisi.com\)](http://Recel_kaynatmiyor_Recel_yaziyorlar_-_Iktibas_Dergisi(iktibasdergisi.com)) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹¹³ Reçel Blog, "Reçel Nedir" [RECEL NEDİR? – Açık Mutfak \(recel-blog.com\)](http://RECEL_NEDİR?-Açık_Mutfak(recel-blog.com)) (Erişim 20 Ekim 2021).

özellikle Müslüman kadınların kendilerini ifade etme noktasında baskılandığını belirterek sitenin manifestosunda “bilhassa Müslüman kadınlar” ifadesiyle bu anlamda hedef kitlenin altını çizmektedir. Reçel Blog, geleneksel İslami düşünceye karşıt ve alternatif olma hüviyetindedir.

2.1.1. Reçel Blog’un Konu Alanı

Siteyi tanıtmak için oluşturulmuş olan “İlk Durağımız Reçel Okur Buluşması” isimli yazıda da blogun konu alanı şöyle açıklanmıştır.

Reçel’in gündemini genellikle kadınların yaşadığı sıcak, somut dertler belirliyor. Gündelik hayatta bir engelle karşılaşan, konuşamayan, kendisini ifade edemeyen, etse de anlaşılmadığını hisseden, çocuğunu gittiği yerlere götürmek isteyen, gençken bir akrabasının tacizine uğrayan ve bunu kimseye anlatamayan veya otobüste giderken ilginç bir tartışmaya şahit olan kadınların yazı gönderdiği bir yer.¹¹⁴

Görüldüğü üzere Reçel Blog’un kurucuları kadınların günlük problemlerini paylaştığı sıcak bir alan oluşturmayı amaçlamıştır. Araştırmamızın örneklemini olan 7 yıllık süreci göz önüne aldığımızda konu alanının, sitenin kuruluş amacıyla paralellik gösterdiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte sitenin kurucularından olan Rümeyza Çamdereli, “Kaldı ki biz bu yola ‘feminist bir blog’ olarak da çıkmadık. Blog’un altı editörü varsa, bunların üçü feminist, diğer üçü değil.”¹¹⁵ sözleriyle ilk yıllarda feminist bir blog olma gibi bir amaca sahip olmadıklarını söylemesine rağmen, ileriki yıllarda blogun bu yönde bir evrilme yaşadığı gözlemlenmiştir. Reçel Blog’un ilerleyen yıllarında İslami feminizme, bir kadının aynı anda Müslüman ve feminist olabileceğine dair pek çok yazı paylaştığı görülmektedir. Bu anlamda sitede yayınlanmış yazıların konu alanına baktığımızda -annelik, ev içi roller, kadına şiddet gibi- birçoğunun feminizmin problematik alanlarıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Ayrıca yayınlanmış yazıların pek çoğundaki ortak konu, geleneğe ve ataerkil dayatmalara başkaldırıdır. Bu anlamda siteyi İslami feminist olarak tanımlamakta bir sorun görülmemektedir.

Reçel Blog’da Türkiye’nin gündemine bağlı olarak bazı konuların tartışılıp bazılarının İslami feminizmle ilintili olmasına rağmen tartışılmadığı görülmektedir. Örneğin İstanbul Sözleşmesi, başörtüsü meselesi Türkiye gündemine paralel olarak yazılmış bir başlık iken, çok eşlilik, şahitlik ile ilgili bir yazının bulunmayışı yine Türkiye gündemiyle yakından ilgilidir. Bazı meselelerin ise, başlangıçta bulunmayıp sonradan bulunduğu görülmektedir ki bu durum Blog’un da bir değişim ve ilerleme sürecinde olduğunu göstermektedir. Örneğin Blog’un kurulduğu ilk yıllarda miras ve eşcinsellik gibi konularda yazı bulunmuyorken ileriki yıllarda

¹¹⁴ Reçel Blog, “İlk Durağımız Reçel Okur Buluşması” [ilkdurağımız | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://ilkdurağımız.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹¹⁵ Agos, “Müslüman Kadınların Reçeli” [Müslüman kadınların ‘Reçel’i | Agos](http://müslümankadınların.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

bu konuda yayımlanmış yazılar bulunmaktadır. Bu durum Blog'un okuyucu kitlesinin de genişlediğini göstermektedir.

Reçel Blog'da İşlenen Konuların Sayısal Dağılımı

	Reçel Blog Yazılarının Konu Alanlarına Göre Sınıflandırılması	Adet
1	Başörtüsü ve Tesettür	47
2	28 Şubat ve Siyasal İslam	17
3	Muhafazakâr Kadın Algısı	27
4	Kadınların Ev İçi Roller-Akademik Kariyerleri-ve Çalışma Hayatı	32
5	Kadın Erkek Eşitliği	46
6	Annelik	34
7	Evlilik	9
8	Boşanma ve Nafaka	17
9	Miras	2
10	Cinsellik	7
11	Kürtaj	3
12	LGBTİ+	5
13	Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Cinayetleri	30
14	Taciz ve Tecavüz Vakaları	22
15	İstanbul Sözleşmesi	5
16	Muhafazakâr İktidar Partisi	17
17	Kadınların İmamlığı ve Camiye Girme Hakları	19
18	Tanrı ve Kötülük Problemi	2
19	Yazarların Temel Kaynakları Okumaları	22
20	Yazarların Fıkıh Okumaları	6
21	Yazarların İslami Feminizme Bakışı	24

	Toplam	345
--	--------	-----

Reçel Blog’un 7 yıllık sürecinde toplam 596 adet yazı bulunmakla birlikte konunun sınırlarına girmeyen ya da tekrara düştüğü gerekçesiyle kapsam dışı bıraktığımız yazılar nedeniyle örneklemimiz 345 adet blog yazısından oluşmaktadır.

2.1.2. Reçel Blog’un Kuruluşu

Çamdereli kendisi ile yapılan bir röportajda Reçel Blog’un kuruluşunu şöyle açıklamıştır. “İnsanların kendi hikâyelerini anlatması ve o hikâyeler üzerinden konuşulması gerektiğine dair bir fikir ortaya atmıştım. Zişan diye bir arkadaşımız da işin organizasyon yükünü üstlendi ve kısa bir süre sonra altı kişi, Reçel’i kurma aşamasına geldik. Sitesiyle, tanıtımıyla, her şeyini biz üstlendik; Müslüman kadınların ayrı bir mecraya ihtiyaç duyacaklarını düşünerek kurduk Reçel’i.”¹¹⁶

Kurulduğu günden bu yana Müslüman kadınların kendini ifade edeceği bir platform haline gelen Reçel Blog, kısa sürede ilgi görmüş ve daha dördüncü ayında televizyon ve gazetelerden röportaj teklifleri almıştır. Bloğun editörlerinden birinin sosyal medyadaki başarısından sonra daha da görünür hale gelen site, birçok yazısıyla İslami camiadan, özellikle de erkeklerden gelen yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Hatta Müslüman erkekler tarafından bu bloga karşı “Turşu” adında bir blog açılmış fakat son yazısını 2015 Mayıs ayında yayınlamıştır. “Turşu, Reçel’e karşı açılmış bir blog. Turşu’nun kurucularının erkek olduğunu biliyoruz, ancak içerikleri kimin hazırladığına dair bir bilğimiz yok, zaten en son içeriği de sanıyorum Mayıs’ta girdiler.”¹¹⁷

Başlangıçta feministlikle suçlandıklarına değinen Reçel editörleri, önce feminizmin suçlanacak bir ideoloji olmadığını anlatmakla işe başladıklarından söz etmektedir. “Kaldı ki biz bu yola ‘feminist bir blog’ olarak da çıkmadık. Bloğun altı editörü varsa, bunların üçü feminist, diğer üçü değil. Feministliği suç olarak addeden bir kitleye karşı kendini feminist diye tanımlamaya çalışan biri olarak birçok kafa karışıklığı yaşayabilir insan,”¹¹⁸ ifadelerini kullanan Çamdereli, İslami camiadan özellikle de erkekler tarafından fazla seküler ve feminist olmakla itham edildiklerini belirtmektedir. Ayrıca bloğun kurucu ve editörlerinden olan Feyza, feminizmle ilgili gelen eleştirileri “Aramızda feministim diyen kadınların yanı sıra hiç feminist olmayanlar da var. Feminist olmak kötü bir şeymiş gibi biz yazıları yayınlar yayınlamaz

¹¹⁶ Agos, “Müslüman Kadınların Reçeli” [Müslüman kadınların ‘Reçel’i | Agos](#) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹¹⁷ Agos, “Müslüman Kadınların Reçeli” [Müslüman kadınların ‘Reçel’i | Agos](#) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹¹⁸ Agos, “Müslüman Kadınların Reçeli” [Müslüman kadınların ‘Reçel’i | Agos](#) (Erişim 20 Ekim 2021).

etiketlemeler başladı. İtibarsızlaştırma çabasıydı bunlar”¹¹⁹ şeklinde açıklamaktadır. Bununla birlikte Feyza, ‘Reçel’in varlığı bana iyi geliyor’ diyen kadınlar, ‘kendimi rahatsız hissettim ama bu rahatsızlık bana iyi geldi’ diyen erkeklerin” de var olduğunu eklemektedir.¹²⁰

Kendi yazıları da dahil olmak üzere gelen yazılarda büyük bir öfke, yoğun bir duygu bulunduğunu belirten Çamdereli, bloğun fazlasıyla sinir ve duygu yüklü yazılar barındırdığını söylemesi üzerine bloğun kurucularından olan Zışan, konuya müdahil olarak şöyle söylemektedir. “Ve şunu fark ettik ki o öfkenin patlayacağı başka bir yer de yokmuş. Gelen yazılar bu kadrodan daha öfkeli.” Bir diğer editör olan Büşra Eser ise, “Etrafımızda bir şeye sinirlenip Reçel’e yazmak isteyenler oluyor, Reçel’in buna olanak sağlamasını seviyorum.” ifadeleriyle Zışan’a destek çıkmaktadır.¹²¹

Bu düşüncüyü Betül Ö. tarafından kaleme alınan “Bir Yılın Ardından” isimli yazı desteklemektedir. Zira “Reçel kuruldu kurulalı, bize verdiği en büyük his umut oldu. Her ne kadar sonunda ışık görünmeyen bir karanlık tarafından sarmalanmış olsak da umuda tutunmaya, Reçel’i de bunun aracı olarak kullanmaya niyetliyiz.”¹²² ifadeleriyle yazar, Blog’un karanlıkta kalmış kadınlara umut olduğunu açıklamaktadır.

2.1.3. Reçel Blog’un Kurucu Editörleri

Yola çıkış hikayelerini “Kadınlarla ilgili yeni yeni kurcalanan meseleler ve konular hakkında konuşan çok az insan var. Birbirimizin ne düşündüğünü bilmiyoruz, bunları yazıya dökelim istedik. Bazılarımız daha önce hiçbir yerde yazmamıştı şimdiye kadar. İnsanları yazı yazmaya teşvik edecek bir yer nasıl olur fikrinden yola çıktık. Ve Reçel açıldı.”¹²³ şeklinde özetleyen Reçel Blog’un editörleri 6 kişilik bir ekipten oluşmaktadır. Bu ekibi, Türkiye’nin önemli üniversitelerinden mezun olmuş, eğitilmiş muhafazakâr dindar kimlikleriyle ön planda olan genç kadınlar oluşturmaktadır.

Büşra Eser, İstanbul Üniversitesi Psikoloji mezunu; Rumeysa Çamdereli, Boğaziçi Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği mezunu, müzikle uğraşıyor. Kendi deyişiyle ‘müziyen olmaya çalışıyor. Huri Küçük, çevirmenlik yapıyor. Feyza Akınerdem, Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji bölümü mezunu, Zışan Tokaç, çevre mühendisliği mezunu. Son olarak Fatma Büşra Helvacıoğlu, mütercim tercümanlık bölümü mezunu ve çevirmenlik yapıyor.¹²⁴

¹¹⁹ Yeni Şafak, “Öfkeler Reçel’le Tatlanıyor” [Öfkeler Reçel’le tatlanıyor \(yenisafak.com\)](https://www.yenisafak.com.tr/okeler-recel-le-tatlaniyor) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹²⁰ Yeni Şafak, “Öfkeler Reçel’le Tatlanıyor” [Öfkeler Reçel’le tatlanıyor \(yenisafak.com\)](https://www.yenisafak.com.tr/okeler-recel-le-tatlaniyor) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹²¹ Yeni Şafak, “Öfkeler Reçel’le Tatlanıyor” [Öfkeler Reçel’le tatlanıyor \(yenisafak.com\)](https://www.yenisafak.com.tr/okeler-recel-le-tatlaniyor) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹²² Reçel Blog, “Bir Yılın Ardından” [Bir Yılın Ardından | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/bir-yil-in-ardindan) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹²³ Yeni Şafak, “Öfkeler Reçel’le Tatlanıyor” [Öfkeler Reçel’le tatlanıyor \(yenisafak.com\)](https://www.yenisafak.com.tr/okeler-recel-le-tatlaniyor) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹²⁴ Yeni Şafak, “Öfkeler Reçel’le Tatlanıyor” [Öfkeler Reçel’le tatlanıyor \(yenisafak.com\)](https://www.yenisafak.com.tr/okeler-recel-le-tatlaniyor) (Erişim 20 Ekim 2021).

2.2. Reçel Blog Yazılarının Söylem Analizi

Blog’da örneklemimiz olan 596 yazı tek tek incelenmiş ve konularına göre tasnif edilmiştir. Tasnif edilen konular ise dünyada tartışılan feminist gündem, İslami feminist gündem ve Türkiye’ ye özel olan kadın sorunları baz alınarak bir elemeye tabi tutulmuş ve 21 ana tema oluşturulmuştur. Belirlenen başlıklar arasında sıralama yapılırken ise sadece temaların Blog’da ele alınma sayısı baz alınmamış çok yönlü bir bakış açısı ile değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sıralamayı yaparken feminist gündemden İslami feminist gündeme doğru gitmeyi uygun gördük. Ayrıca başlıkları kendi içinde sıralarken birbiriyle ilişkili olanları peş peşe vermeye çalıştık. Örneğin evlilik, kürtaj ve cinsellik gibi başlıklar bütünlüğün sağlanması açısından art arda verilmiştir. Son başlıklarda ise esas konumuza hizmet ettiği gerekçesiyle yazarların ayet, hadis, fıkıh okumaları ile İslami feminizme olan yaklaşımları incelenmiştir.

2.2.1. Başörtüsü ve Tesettür

İslam’da tesettür ve başörtüsü en çok tartışılan meselelerden biridir. Blog’da doğrudan bu konuyla ilgili yazılmış 47 adet yazı bulunmaktadır. Özellikle 28 Şubat sonrasında başörtüsü siyasal İslam’ın en önemli göstergesi haline gelmiştir. Feministler; başörtülü olmanın erkeklerle tam bir eşitlik sağlamadığı gerekçesiyle ataerkil kültürün dayattığı tahakküm unsurlarından birisi olduğunu iddia ederken, Müslüman feministler ise, bu konuda ortak bir kanaate sahip değildir. Onlardan bir kısmı tam bir eşitlik sağlamadığı konusunda diğer feministlere katılırken, diğer kısmı ise; tesettürün eşitsizlik yaratmadığını öne sürmektedir. Her iki Müslüman feminist grubun ortak paydası ise, her ne tercih edilirse edilsin bunun bir dayatma unsuru olarak kullanılmaması gerektiğidir. Reçel Blog yazarları da kadınlar için başörtüsünün bir tercih olduğunu hatırlatarak meseleyi feminist bir yaklaşımla ele almakta, ataerkil geleneğin, kadınlara din adı altında dayatılmasına başkaldırmaktadır. Çamdereli verdiği bir röportajda Reçel okuyucularından birinin “Reçel Blog yazılarını okumaya başladıktan sonra başörtüsünün, İslam inancına uygun bir hayat sürmenin, kendisine öğretildiği gibi kadınlara dayatılan bir şey olmadığını anladığını söyledi mesela. Bu da Reçel ’in her kesimden insanın zihin konforunu sarstığının göstergelerinden birisiydi”¹²⁵ ifadeleriyle bu düşünce yapısını özetlemektedir.

Reçel Blog’da konuk yazar tarafından yazılan “Başörtüm ve Ben”¹²⁶ isimli yazıda ise yazar, başörtüsünü Kur’ani bir emir olarak kabul ettiği için uyguladığını, geleneğin bir dayatma unsuru olarak kendisine tesir etmeyeceğini şu sözlerle açıklamıştır. “...elbet bir gün başımı bağlayacağımı biliyordum. Ama ben mantıklı kızdım, öyle bir şey kültür diye gelenek diye

¹²⁵ Reçel Blog, “Reçel’den Röportaj Var!” [Reçel’den Röportaj Var! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹²⁶ Reçel Blog, “Başörtüm ve Ben” [Başörtüm ve Ben | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

yapmazdım. Kur'an'da mı yazıyor ve bu benim kutsal kitabım mı? ‘O zaman bağlarım’ demiştim.” “İlk Başörtülü Bakan ve Börek Meselesi Üzerine Bir Tartışma”¹²⁷ isimli yazıda da aynı yaklaşımı görmekteyiz. Konuk yazar benzer şekilde kadınların başörtülü olmalarının asla onların bir tercihi olamayacağı yönündeki anlayışı tenkit etmektedir. “Babaları zorluyor da örtünüyorlardan iktidara yaranmak için örtünüyorlara geçtik sadece argüman olarak, halbuki söylenenler hep aynı. Ama kadınların o kendine özgü hikayesini bilen yok. Neye maruz kaldığını da bilen yok.” “Bedenimle Barışmadan Öfkemi Yenemezdim”¹²⁸ isimli yazıda ise yazar, başörtü takma kararını düşünmeden, ansızın aldığını “Bir gün uyandım ve annemin en güzel başörtüsünü takmaya karar verdim. Gece yatmadan böyle bir şey düşünmemiştim bile. Bu bir karar mıydı onu bile bilmiyorum, ama ilk başta çok rahat ettiğimi hatırlıyorum.” ifadeleriyle açıklamaktadır. Yazar, aylık aldığı harçlığının o gün başörtüsü takması nedeniyle fazlasıyla verildiğinden ama bunun kendisini mutlu etmediğinden “Mutlu olmam gerekirdi fazladan para işte ama yol boyunca ağlamıştım, çünkü bunun için yapmamıştım ki ben” sözleriyle bahsetmektedir. Başörtüsünün bilinçli olarak takılması gerektiğini düşünen yazar ailesinin yaklaşımını doğru bulmayarak bu yaklaşımları nedeniyle sitem etmektedir.

“Bu Hepimizin Hikayesi Değil Mi?”¹²⁹ isimli yazıda da konuk yazar, 28 Şubat dönemine dair genel bir değerlendirme yaptıktan sonra başörtülü kadınların gündelik hayatta “ah yavrum benim kıyamam ben sana! Aile baskısı işte, bak kaç yaşında kız, kim bilir nasıl zorladılar, neyle tehdit ettiler kızcağızı, yavrum benim” gibi söylemlere maruz kaldıkları belirtmekte, hâl hatır sormadan ne kadar acınası bir durumda olduklarına dair sürekli bir bombardımana tutulduklarını açıklamaktadır. Kimseye kendi özgür iradeleriyle başlarını örttüklerini, baskı veya tehdide maruz kalmadıklarını anlatamadıklarından dert yanan yazar, dindar kesime karşı verdikleri mücadele yetmiyormuş gibi bir de seküler kesimle uğraştıklarını, “Bütün ülke siz hepiniz, biz tek! Aydın aydın birleşmişler başörtülülere eğitmek ve gezdirmek için çabalıyorlar.” sözleriyle özetlemektedir. “Türkiye’de başörtüsü ile özdeşleşen İslami feminist hareketin en önemli söylemlerinden olan “örtünerek özgürleşme” düşüncesi, laik feministler tarafından ataerkilliğin savunulduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. İslamcı kadınlara göre bir tercihten ibaret olan örtünme kadınların özgür iradelerini temsil etmektedir.¹³⁰

¹²⁷ Reçel Blog, “İlk Başörtülü Kadın Bakan ve Börek Meselesi Üzerine Bir Tartışma” [İlk Başörtülü Kadın Bakan ve Börek Meselesi Üzerine Bir Tartışma | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹²⁸ Reçel Blog, “Bedenimle Barışmadan Öfkemi Yenemezdim” [Bedenimle Barışmadan Öfkemi Yenemezdim | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹²⁹ Reçel Blog, “Bu Hepimizin Hikâyesi Değil Mi?” [Bu Hepimizin Hikâyesi Değil Mi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹³⁰ Altıparmak- Budak, “İslami Feminizm ve Türkiye’deki Yansımaları”, 31.

İslam'da tesettürün varlığı kadar, niteliği ve nasıl olması gerektiği de en çok tartışılan konu alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bir yandan İslam'da moda, defile tartışmaları yapılırken bir yandan da sık sık sosyal medya aracılığıyla 28 Şubat süreci ve günümüz tesettürü karşılaştırılarak "başörtüsüne özgürlük derken savrulan şalları ve açılan boyunları kastetmemiştik" şeklinde itirazlar yapıldığı görülmektedir. Reçel Blog yazarları tarafından bu söylemler sıklıkla eleştirilmekte, kimin ne giyeceği konusunda kadınların özgür bırakılması gerektiği dile getirilmektedir. Bu bağlamda başörtüsü ve tesettür, 28 Şubat çerçevesinde ele alınırken, Reçel Blog yazarlarının “şortuma da başörtüme de karışma” şeklinde itirazları göze çarpmaktadır. Örneğin Reçel Blog’un kurucularından olan Rümeyza Çamdereli “Şortuma da Başörtüme de Karışma” isimli yazıda, katıldığı bir eylem üzerinden değerlendirmede bulunmaktadır. Yazar, başlıkta da ifade ettiği gibi kadınları kıyafeti üzerinden yargılama hakkına kimsenin sahip olmadığını, bu tercihin sadece kadına ait olduğunu vurgulamaktadır. Yazarın bu çıkışı feminist bir nitelik taşımaktadır.

Her ne kadar bu eyleme “destek vermek” motivasyonu ile gitmiş olsam da aynı zamanda eylemi düzenleyenlerin özellikle dikkat ettiği bir denge de vardı katılımcılar arasında: “Şortuma da başörtüme de karışma!” vurgusu. Kadınların nasıl giyindikleri, ne giyip neyi giymedikleri, nereye gittiklerine karışma konusundaki derdin başörtülü kadınların hayatlarını da etkilediğini, başörtüsünü takma ya da takmama tercihinin de yalnızca kadının kendisinde olduğunu açık açık dile getirmek, bunu da hep birlikte yapmak cidden istenmişti eylemde ve bana çok iyi geldi.¹³¹

“Kim Açık Kim Kapalı”¹³² isimli yazıda ise konuk yazar, başörtüsünü çıkaran arkadaşının bu süreçte yaşadıklarını sorgulayarak açık kapalı söyleminin kökenini tartışmaya açmaktadır. Yazar, bu söylemi dile getiren zihniyetin “Bizi belli kalıplarla unufak etmeye çalışan, kadını erkeklik üzerinden öven veya yine erkeklik üzerinden aşağılayan” düşünce yapısından kaynaklandığını belirterek bu zihniyetten ancak kadın dayanışması ile kurtulabileceğini savunmaktadır. Kadınların giyim tarzının tercihten ibaret olduğunu ve kimsenin yargılama hakkına sahip olmadığını ifade eden yazarın “Ayşe kapalı bir kadın ne de ben açık bir kadınam. O başörtülüydü, ben başörtüsüz!” ifadeleri feminist bir tutuma işaret etmektedir.

Aynı konunun benzer bir yaklaşımla ele alındığı “The Başörtüsü”¹³³ isimli yazıda yazar, başörtüsü takmanın da çıkarmanın da özgürleşme olarak tecrübe edilebileceğini söyleyerek kadınların başörtüleri ile ilgili birbirinden farklı tecrübeler yaşadıklarını açıklamaktadır. Bu açıdan bakıldığında Ş. Yıldız ve N. Ulurasba’nın da ifade ettiği gibi “son yüz elli yılda kadın bedeni üzerinden yapılacak okumalarda kadının kıyafetiyle kendini ifade etme biçimi

¹³¹ Reçel Blog, “Şortuma da Başörtüme de Karışma” [Şortuma da Başörtüme de Karışma! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/2021/10/20/sortuma-da-basortume-de-karisma/) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹³² Reçel Blog, “Kim Açık Kim Kapalı” [Kim Açık Kim Kapalı | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/2021/10/20/kim-acik-kim-kapali/) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹³³ Reçel Blog, “The Başörtüsü” [The Başörtüsü | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/2021/10/08/the-basortusu/) (Erişim 8 Aralık 2021).

neredeysse birbirine özdeştir.”¹³⁴ Yazar, dinin sahibinin Allah olduğunu, başörtülü olmanın kimseyi daha dindar yapmayacağı gibi bunun bir ölçü de olmadığını, ayrıca bu konuda yargılama ve hüküm verme yetkisinin sadece O’na ait olduğunu “Bu söylediklerime, “din budur, kuralları vardır, başörtüsü vardır, uymuyorsan güle güle” diye itiraz eden din muhafızlarını duyar gibiyim. Kusura bakmayın ama mekânın sahibi siz değilsiniz. Din Allah’ındır. Hepimiz hesabımızı ona vereceğiz.” sözleriyle itiraz etmektedir. “Başörtüsünü Çıkarmak”¹³⁵ isimli yazıda ise konuk yazar, başörtüsünü çıkardığı için kendisine tebliğde bulunan insanların bu kaygılarını “zaten sünni müslüman görüşün içinde ve başörtüsü takmanın normatif olduğu bir ailede ve çevrede büyüyen birine daha önce yüzlerce defa duyduğu başörtüsünün gerekliliğini ve faydalarını anlatmanın ikiniz için de zaman kaybı olduğuna emin olun.” ifadeleriyle yersiz bulduğunu açıklamaktadır. Yazarların kadının ne giyeceğine kendisinin karar vermesi gerektiğine dair söylem ve tutumları feminist bir yaklaşım olarak okunabilir.

Blog’da tesettür başlığı altında inceleyebileceğimiz; kadınların sitem ettikleri bir diğer konu alanı ise, kadınların başörtüsünden dolayı erkeklere oranla daha görünür oldukları ve bu nedenle hem hemcinsleri hem de bu konuda avantajlı gördükleri erkekler tarafından sürekli eleştiriye maruz kalmalarıdır. “Ah O Eski Özgür Günler”¹³⁶ isimli yazıda konuk yazar; devrimin, modernizasyonun hatta siyasetin bile kadının kıyafeti üzerinden aşıkâr edildiği söyleyerek kadını ne giydiği üzerinden kategorileştiren zihniyeti eleştirmektedir. Değişimin neden hep kadınlar ve özellikle kıyafetleri üzerinden anlatıldığına sorgulandığı yazıda konuk yazar “yoksa rejimler sık sık değişirken erkeklerin kıyafetleri o kadar da değişmiyor mu? Değişmiyorsa neden erkekler bu durumdan azade? Değişiyorsa neden kıyafet erkeklerin hayatında kadınlarinki kadar belirleyici bir unsur değil?” açıklamalarıyla erkeklerin görünürlüğünü tartışmaktadır. Ayrıca yazar, kadınlar ve erkekler arasında bir kıyaslama yapmakta, bu yerleşik algının toplumun ataerkil kodlarından kaynaklandığını öne sürerek bu anlamda feminist bir tutum sergilemektedir.

Müslüman erkeklerin görünürlüğünün sorgulandığı bir diğer yazı ise konuk yazar tarafından kaleme alınan “Sarılalım Sıkı Sıkı”¹³⁷ isimli metindir. Yazar, başörtüsünün manipülatif bir kullanım alanının olduğunu ve Türkiye’de kadınlar için Müslüman kalmanın bir aracı olarak görüldüğünü iddia etmektedir. Bu düşüncesinin gerekçelerine değinen yazar;

¹³⁴ Şerife Yıldız- Nihal Ulurasba, “Moda ve Feminizm İçinde Kadın Olmak”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 9/16 (Aralık 2018), 2395.

¹³⁵ Reçel Blog, “Başörtüsünü Çıkarmak” [Başörtüsünü Çıkarmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 6 Ocak 2021).

¹³⁶ Reçel Blog, “Ah O Eski Özgür Günler!” [Ah O Eski Özgür Günler! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 9 Mayıs 2021).

¹³⁷ Reçel Blog, “Sarılalım Sıkı Sıkı” [Sarılalım Sıkı Sıkı | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 8 Aralık 2021).

Müslüman erkeklerin, seküler bir erkekten farksız görüldüğünü, üzerine yazmadıkça Müslüman olduklarını hiç kimsenin anlayamayacağını bu anlamda görünmez olduklarını düşünmektedir. Başörtüsü nedeniyle belli kesimlerce ötekileştirilen “Müslüman kadınların aksine partiye, bara davet edilen, alkol teklif edilen, el uzatılan, sarılıp öpülen erkekler, çoğunlukla bu görünmezliğin sefasını sürdüler.” ifadelerini kullanarak sitem eden yazar, kadın erkek eşitliğini sorgulayarak bu anlamda Müslüman feminist bir yaklaşım sergilemektedir. Nitekim yazar, erkeklerin, İslam’ın kendilerine sunduğu görünmezlik ayrıcalığını kullandığını düşünmektedir.

“Kaldı Bu Silinmez Başörtülü Şortlu Suçu Üzerimizde”¹³⁸ isimli yazıda da konuk yazar benzer şekilde başörtüsü üzerinden yapılan tenkitlere bir taraf başörtülü sigara içiyor yaygarası koparadursun diğer taraf “Vayy başörtülü bacım barda.” diye kadını aşağılama hakkını kendinde görebiliyor” sözleriyle karşı çıkmaktadır. Erkeklerin dini anlamda görünür olmadığını, kadınlarla aynı tepkilere maruz kalmadıklarını ve bu yüzden daha özgür olduklarını “Bir yazar bozuntusu da Gülhane Parkı’nda öpüşen başörtülülere yazmıştı. Ne çok seviyoruz toplumsal rolleri. Kadını illâ kıyafetinden dolayı tahtaya kaldırıp, had bildirmeyi. Erkek ne yaparsa belli olmuyor. Hatta şık duruyor” ifadeleriyle eleştiren yazar, erkeklere de aynı tavrın gösterilmemesinden yakınmaktadır. Görüldüğü üzere yazar, toplumun kadınlar ve özellikle başörtülü kadınlar üzerindeki baskısına eleştiri getirerek kadın erkek eşitliğini sorgulamaya açmaktadır. Ayrıca yazarın “Erkek ne yaparsa belli olmuyor. Hatta şık duruyor” ifadeleri de feminist bir çıkış olarak nitelendirilebilir.

“Ey Yeşil Sarıklı Ulu Hocalar!”¹³⁹ isimli yazıda konuk yazar, Manisa’da parkta yürüyüş yaparken saldırıya uğrayan 4 aylık hamile bir kadının haberini tartışmaktadır. Saldırganın “Bu parkta bir daha yürümeyeceksin!” emri ile başlayan küfürler ettiğini, tacize uğrayan kadının ise özür dileyerek “Hakkını helal et, bir daha yürümem” şeklinde açıklama yaptığını söyleyen yazar, bu cümlelerin ağına gittiğini belirtmektedir. “Her yerim kapalıydı” diye tekrar ve tekrar ediyor, kadın. Sanki açık olsa dayağı hak edermiş gibi! Bu algının içselleştirilmesinde kimlerin payı var?” sözleriyle yazar, isim vermeden taciz olaylarından kadının kıyafetini sorumlu tutan hocaları dinin arkasına saklanmakla eleştirmektedir. Yazarın kadının kıyafetinin hiçbir tacizi haklı kılamayacağı yönündeki tutumu, ayrıca bu konuda kadının sorumlu tutan din adamlarını erkek egemen din anlayışı bağlamında tenkidi, İslami feminist bir yaklaşım olarak nitelendirilebilir.

¹³⁸ Reçel Blog, “Kaldı Bu Silinmez Başörtülü/Şortlu Suçu Üzerimizde” [Kaldı Bu Silinmez Başörtülü/Şortlu Suçu Üzerimizde | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021). Yazar, İsmet Özel’in “Münacaat” adlı şiirinde geçen “kaldı bu silinmez yaşamak suçu üzerimde” dizesine atıfta bulunmuş.

¹³⁹ Reçel Blog, “Ey Yeşil Sarıklı Ulu Hocalar” [Ey Yeşil Sarıklı Ulu Hocalar | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 6 Nisan 2021).

“Dikkat Taciz Var”¹⁴⁰ isimli yazıda yazar, mümin kadınların nasıl giyinmelerine dair sürekli öğüt işitmekten duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Kendi dönemi ile günümüzü kıyaslayan yazar şimdilerde alanın biraz daha genişlediğini “ama bizim dönemimizde her şey kabahatti. Renkli giyinmek, hatta eşarabınızdaki kırmızı renk bile devasa sorundu. Ya kıyafetlerimiz dardı ya da sesli konuşup gülüyorduk. Hiç görünmemeliydik hiç...” sözleriyle açıklamaktadır. Görüldüğü üzere yazar, burada da benzer şekilde kadınlara belli giyim tarzı veya davranış kalıplarının dikte edilmesini tenkit ederek İslami feminist bir yaklaşım sergilemektedir.

Başörtüsü bağlamında dikkat çekilen bir diğer husus da başörtülü bir kadının örtüsüyle yapabileceklerinin sınırlandırılmasıyla ilgilidir. Reçel Blog yazarlarının bu algıyı sıklıkla tenkit ettiği görülmektedir. “Kaldı Bu Silinmez Başörtülü Şortlu Suçu Üzerimizde”¹⁴¹ isimli yazıda Rümeyza Çamdereli kadınların sürekli kıyafetleri üzerinden yargılanmasını eleştirmektedir. “‘Yine mi başörtüsü?’ diyecek birileri. Çok sıkılmışlar! Ya biz? Hayatına başörtüsü ile devam edenler, başörtüsünü çıkarmaya karar verenler, şort, mini etek ve benzeri kıyafeti nedeni ile yargılananlar olarak her defasında sizin garip şekilcililiğinizden, çizdiğiniz sanal, baskıcı sınırlarınızdan sıkıldık.” Ayrıca yazar, bu yargılamayı yapmaya kimsenin hakkı olmadığını “kadının hayatın her alanında puanlanmasından, kendini onay mercii görenlerden inanın çok sıkıldık” sözleriyle de dile getirmektedir.

“Bugün Mukaddes’i Gördüm!”¹⁴² isimli yazıda konuk yazar, sokakta mendil satan bir kız çocuğunun hayatta kalmak için erkek gibi giyinmek zorunda kaldığından söz ettiği yazısında; kadınların giyimleri konusunda kimseye yaranamadıklarını, iki taraftan da (seküler ve muhafazakâr) değişik şekillerde eleştirilere maruz kaldıklarını açıklamaktadır. “Kadının giyimi açıksa sınırları, başörtülü ise yine sınırları tartışılıyor. Mini etek cıks cıks cıks diyenler dönüp böyle tesettür olmaz diyebiliyor. Diğer versiyon bu çağda başörtüsü diye başlayabiliyorlar.” Bu algının orta çağdan kalma olduğunu ifade eden yazar “İnsan olduğumuzu ispat edebilirsek (!) sanırım kadın haklarından insan haklarına falan geçiş yapabiliriz” sözleriyle hâlâ kadının nasıl bir şeytan(!) olduğunun zihin kodları ile uğraştıklarını belirtmektedir. İki taraftan da gelen sınırlandırma girişimlerini reddeden yazarın bu tutumu, feminist bir duruş olarak tanımlanabilir. Aynı yazının devamında çocukluğunda yaşadığı tecrübesine yer veren yazar, “Bir de türbanlı olacaksın!” cümlesine yabancı bir başörtülü tanımadığını belirtmekte, başörtülüler üzerinde kurulan hakimiyet mücadelesini ve başörtüsünün bir hakimiyet kurma

¹⁴⁰ Reçel Blog, “Dikkat Taciz Var” [Dikkat Taciz Var! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 19 Nisan 2021).

¹⁴¹ Reçel Blog, “Kaldı Bu Silinmez Başörtülü/Şortlu Suçu Üzerimizde” [Kaldı Bu Silinmez Başörtülü/Şortlu Suçu Üzerimizde | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁴² Reçel Blog, “Bugün Mukaddes’i Gördüm!” [Bugün Mukaddes’i Gördüm! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

aracı olarak kullanılmasını eleştirmektedir. “Okulca ağaç dikmeye gittiğimiz bir gün gayri ihtiyari ağızımızdaki sakızı patlatıyoruz, kim olduğunu bilmediğimiz bir öğretmen bize doğru geliyor ve yalnızca beni sarsarak ‘bir de türbanlı olacaksın çabuk çıkar o sakızı ağzından’ diyor.” Aynı konunun “Dikkat Taciz Var”¹⁴³ isimli yazıda da gündeme getirildiği görülmektedir. “O sıralar siyasi bir partinin bölge sorumlusuyum. İl il seyahatlerim oluyor. Otobüste koltuğunu öyle yatıramazsın. Başörtüsünün ağırlığını taşımak diye bir şey vardı.” sözleriyle yazar, başörtülü bir kadın olarak yolculuk sırasında koltuğu yatırmanın bile eleştirilere hedef yapabileceğini söylemektedir.

“Mutaassıp Mahallenin Açık Kızı”¹⁴⁴ isimli yazıda ise yazar, bir dönem kapandığından ama başörtülü olarak hayallerini gerçekleştirememekten, gerçekleştirse bile dışlanıp ötekileştirileceğinden korkarak başörtüsünü çıkardığı süreci anlatmaktadır. Toplumun kadına, özellikle başörtülü kadına dayattığı kalıpları eleştiren yazar, mutaassıp bir mahallede ötekileştirildiğinden yakınmaktadır.

Sonraki her gün ise, kafamda yük olmuş ağırlaşan eşarbım ve dağılmış düşüncelerim ile geçti. ‘Bu ben değilim’ hissi geldi oturdu göğsüme. Gelecek vadeden yazar adayı, okulun entel tipi... O varoş semtin ortasında Avrupa’yı gezme hayalleri kuran, ailesinin hayalperesti. Çok âşık olacak, çok uçlarda gezecek, çok sarhoş olacak kim bilir. Peki türbanı ile olur mu bu düşledikleri? Ayıplamazlar mı sesli gülerse bir akşam üzeri tam da sokak ortasında, ya da bir bankta bir sigara yakıp gözlerini kaparsa? Koşarsa dizlerinin üzerine kapaklanana kadar, sırf canı istedi diye... Deniz kenarında tenini kavursun isterse güneş mesela? Uzun şiirler yazarsa bir gün aşk ve şehvet üzerine... Üzmezler mi? ‘Başındakinden utan!’ demezler mi?

“Öğüt Vermenin Dayanılmaz Rahatlığı”¹⁴⁵ isimli yazıda başörtüsünün bireysel bir tercih olduğunu belirten yazar, başörtülü olarak tanımlanmaktan ve bu kimlik üzerinden yargılanmaktan duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. “Evet tesettür İslam’ın gerek şartıdır fakat tek gerek şartı değil, ben Müslüman bir kadın olarak mensubiyetimi ve kimliğimi tesettür üzerinden açıklamak istemiyorum. Tesettür üzerinden tanımlanmak da istemiyorum. Ve tabii ki kimsenin giyimime müdahale etmesini de istemiyorum.” Yıllar boyu tesettürün hem İslami çevrelerce hem de karşıt çevrelerce konuşulmasından tiksinti duyduğunu belirten yazar, “İslamcı” cenahın dini yozlaşmayı tesettür üzerinden anlatması, İslam’ı koruma yükümlülüğü kadının tesettürüne dayandırması ve sürekli tesettürün sınırlarını belirlemek üzerine yazıp çizmesinden rahatsızlık duyduğunu açıklamaktadır.

“Bayrak Mıdır Başörtüsü”¹⁴⁶ isimli başlıklı yazıda ise yazar, Başörtüm neyi simgeliyordu? Allah ne diyordu bu duruma? Ya ben? sorularıyla başörtüsünün dini ve toplumsal konumunu tartışmaya açmaktadır. Yazar, başörtüsünün dinin diğer emirlerinden

¹⁴³ Reçel Blog, “Dikkat Taciz Var!” [Dikkat Taciz Var! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 19 Nisan 2021).

¹⁴⁴ Reçel Blog, “Mutaassıp Mahallenin Açık Kızı” [Mutaassıp Mahallenin Açık Kızı | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 18 Haziran 2021).

¹⁴⁵ Reçel Blog, “Öğüt Vermenin Dayanılmaz Rahatlığı” [Öğüt Vermenin Dayanılmaz Rahatlığı | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁴⁶ Reçel Blog, “Bayrak mıdır Başörtüsü?” [Bayrak mıdır Başörtüsü? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 24 Aralık 2021).

farklı olmadığını sadece tıpkı namaz gibi, oruç gibi, domuz etini yememek gibi Allah'ın emirlerinden olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte yazar, “ama öğretiler başka bir şey istiyordu, kalıplarımız ve maskelerimiz arkasında günâhsızlığa oynamamızı bekliyor ve bizi insani olandan alıkoymayı hedefliyordu” ifadeleriyle öğretilerin ve toplumsal kalıpların kadını nasıl bir kıskaç içine aldığını vurgulamaktadır. Başörtüsünün bir bayrak gibi algılandığını ve olduğundan daha fazla şeyi simgelediğini düşünen yazar, “Kıyametin kopması başörtülü kızın parmak uçlarında, ahirette hepimiz başörtülü kızın yaptıklarından sorumluyuz diyorum size neden onları uyardırmıyorsunuz boyuna? Ben ve birçok Müslüman başörtülü kadın artık sadece kendimizi temsil etmek istiyoruz, İslam'ın temsiliyetini siz üstlenebilirsiniz beyler.” sözleriyle Müslüman ve feminist bir yaklaşım sergilemekte, özellikle muhafazakâr erkekler tarafından kendilerine yüklenen misyonu reddetmektedir.

“Günah Sizin Neyinize”¹⁴⁷ isimli yazıda da konuk yazar otobüste tanık olduğu bir diyalogu aktarmaktadır. “Başlarını böyle sıkıca kapatmayı biliyorlar (iki el çene altında sıkıca birleştirilerek), ama otobüste kalkalım bir yaşlıya, hamileye yer verelim yok. Başını örtmeyi biliyorsan bunları da düşüneceksin”. Yazar başörtülü kadınların başörtüleri üzerinden yargılanmalarını eleştirdiği yazısında, başörtülü olmanın kendilerine bazı hata ya da günahları bile işleme lüksü vermediğinden yakınmakta toplumun başörtülü kadına dair dayatmalarına başkaldırmaktadır.

Son olarak, “‘Hey Sen Başörtülü!’ deki Sen Üzerine” isimli yazıda konuk yazar, Türkiye’de başörtülü olmanın tüm kimliklerin önünde geldiğini ve kişinin davranışlarının hep bu üst kimlik kabul edilen başörtüsü üzerinden değerlendirildiğini açıklamaktadır.

Siyasi olsun, toplumsal olsun tüm çevrelerde sürekli dönen temel düşünce başörtü takan bir insanın, insan olarak tanımlanmasından evvel başörtülü olarak tanımlanması. Bu durum öyle bir seviyedeki; uğraştığınız, konuştuğunuz, ilgilendiğiniz, anlatmaya çalıştığınız şey her ne olursa olsun karşı tarafın sizin başörtünüzle; dahası başörtülü olduğunuzla ilgileniyor oluşu. Lütfen bunu yalnızca yergi olarak algılamayın, sanki bu durumda bir sorun yokmuş gibi, siz herhangi bir konuda fikrinizi beyan ederken, bazen “Vay be helal başörtülü!” Ödülüne de layık görülüyorsunuz. Unutmayın siz bir insan değilsiniz. Bir başörtülüsünüz.¹⁴⁸

Asıl olanın kişinin namaz kılmak, oruç tutmak gibi dini emirlerden biri olan başörtü takma kararı olduğunu düşünen yazar, başörtünün de en az diğerleri kadar tabii olan bir ibadet pratiği olduğunu belirtmekte, “Kişinin başörtüsünü nasıl yorumladığının, ne kadarını uyguladığının, örtmüş olduğu başörtüsü hakkındaki düşüncelerinizi duymak isteyip istememe özgürlüğünün”¹⁴⁹ kendisine bırakılması gerekliliğini vurgulamaktadır.

¹⁴⁷ Reçel Blog, “Günah Sizin Neyinize” [Günah Sizin Neyinize | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 4 Kasım 2021).

¹⁴⁸ Reçel Blog, “‘Hey sen başörtülü!’ deki 'Sen' Üzerine” ["Hey sen başörtülü!" deki 'Sen' Üzerine | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁴⁹ Reçel Blog, “‘Hey sen başörtülü!’ deki 'Sen' Üzerine” ["Hey sen başörtülü!" deki 'Sen' Üzerine | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

Blog’da bu başlık altında tartışılan konular şöyle özetlenebilir. İlk olarak başörtüsünün bir tercih olduğu ve kadınların bu bireysel tercihlerinden dolayı yargılanmalarıyla ilgilidir. İkincisi, muhafazakâr kesim tarafından, kadınlara din adı altında ataerkil geleneğin dayatılmasına başkaldırıdır. Ayrıca muhafazakâr ve seküler kesim tarafından başörtülü kadının başörtüsü ile yapabileceklerinin sınırlandırılmasıdır. Üçüncüsü ise başörtülü oldukları için fazla görünür olan kadınların yaptıkları sürekli eşleştirilirken dindar erkeklerin bu durumdan azade olmasıdır.

Görüldüğü üzere Blog’da başörtüsü oldukça hararetli tartışılan bir konu alanıdır. İslami feminizmin en temel konu alanlarından olması bir yana, Türkiye’de siyasal İslam’ın en önemli göstergesidir. Bu sonuçta başörtüsü yasağı olarak bilinen 28 Şubat süreci oldukça etkili olmuş, süreç sonunda başörtüsü, kadınların özgürleşme mücadelesinin bir göstergesi haline gelmiştir. Bu nedenle olduğundan çok daha fazla anlam yüklenilen başörtüsü, Türkiye’de Müslüman kadının kimliği olma niteliğindedir. Bu bağlamda Reçel Blog yazarları başörtüsünün dinin diğer emirlerinden farklı olmadığını altını çizerek bireysel bir tercih olduğunu vurgulamaktadır. Yazarların bu yaklaşımları açık bir şekilde feminist bir yaklaşım olarak okunabilir.

Sonuç olarak blog yazarlarına göre başörtüsü nedeniyle fazla görünür hale gelen Müslüman kadın hem seküler hem de muhafazakâr kesim tarafından çeşitli sebeplerle eleştiri oklarına maruz kalmaktadır. Blog yazarları da çoğunlukla bu yaklaşımı eleştirmekte, başörtüsünün de diğer İslami pratiklerden farklı olmadığını savunmaktadır. Bir bayrak gibi İslam’ı sembolleştirdiği düşünülen başörtüsü nedeniyle muhafazakâr kesim tarafından İslam’ın sancaktarlığı görevi verilen kadınlar, Blog’da sadece kendilerini temsil ettiklerini belirterek bu bakış açısına karşı çıkmaktadır.

Ayrıca Blog yazarları, aile baskısı gibi nedenlerle kapatıldıklarını düşünen seküler kesime de başörtüsünün bireysel bir tercih olduğunu hatırlatmaktadır. Göle de İslam’ı geleneksel ama katı kurallara dayandırmadan yaşayan ailelerden gelen ve örtünmeyi seçerek çevrelerinin beklentilerine ters düşen kızların varlığından bahsetmektedir.¹⁵⁰ Yazarlar, başörtülü bir kadının başörtüsü ile yapacaklarının sınırlandırılmasına şiddetle karşı çıkmakta, bu anlamda hem muhafazakâr kesimden gelen din adı altındaki ataerkil dayatmalara hem de kendilerine günah işleme hakkı bile vermeyen seküler kesimin eleştirilerine başkaldırmaktadır. Bu yaklaşımları oldukça feminist bir duruş olarak tanımlanabilir.

Blog’da dikkat çeken bir diğer feminist yaklaşım ise muhafazakâr erkeklerin görünürlüğü meselesidir. Blog’da erkeklerin görünürlüğünün pek çok yazıda eleştirildiği

¹⁵⁰ Göle, *Modern Mahrem*, 85.

görülmekte, bu anlamda kadınların maruz kaldıkları şeylere maruz kalmadıkları için bu görünmezliğin sefasını sürdüklerinden yakınılmaktadır. Blog yazarlarının muhafazakâr erkeklere yönelik eleştirileri İslami feminist bir söylem niteliği taşımaktadır.

2.2.2. 28 Şubat ve Siyasal İslam

Reçel Blog'da yoğun olarak tartışılan konulardan bir diğeri de 28 Şubat süreci ve devamında yaşananlardır. Bu konu başörtüsü ve tesettür başlığı altında incelenebilecekken, konunun önemi ve yoğunluğu sebebiyle yeni bir başlık açarak 28 Şubat ve Siyasal İslam başlığı altında incelemeyi uygun gördük. Zira Türkiye'de başörtüsü siyasal İslam'ın en önemli göstergesidir. 28 Şubat; 1997 tarihinde MGK toplantısı sonrası açıklanan bir kararla başlayan Türkiye'nin gündeminde önemli bir yer edinmiş, başörtüsü yasağı olarak bilinen post modern darbe girişimidir. Başörtüsü yasağı ile başlayan bu süreç, eğitilmiş ve dindar kadınlar arasında büyük bir özgürlük mücadelesine dönüşmüştür. Göle'ye göre siyasal hareket kadının mahrem alandan kamusal alana çıkmasına olanak sağlamıştır.¹⁵¹ Blog yazarları da hem yaşları hem de konumları itibariye bu süreci yaşamış olmaları sebebiyle sıklıkla süreci ele alan yazı paylaşmıştır. Blog'da bu başlık altında incelenebilecek 17 adet yazı bulunmaktadır.

“İsyanim Çift Kanatlı Kuşlara”¹⁵² isimli yazıda yazar, 28 Şubat sürecinde yaşadığı zorluklardan söz etmektedir. Yazar, babasının bir devlet kurumunda memur olduğunu ve Ankara'nın çoğunlukla memur, asker ve hukukçuların yaşadığı seküler semtlerinden birinde oturduklarını ifade etmektedir. 28 Şubat sonrası baskıların hissedildiği bir dönemde ilkokula başladığından bahseden yazar, her gün okula giderken abisiyle birlikte tekrar tekrar uyarıldıklarını “Bak soran olursa biz Atatürk'ü seviyoruz tamam mı? Hafta sonu ne yaptığını sorarsa öğretmeniniz Kur'an'ı Kerim öğrenmeye gittiğini söyleme” şeklinde açıklarken, bu tembihlerin kendisinde bıraktığı travmadan dolayı yakınmaktadır. Yazar, şimdilerde saçma bulduğu bu tembihlerin o gün işe yaradığından “Çünkü ilim irfan yuvası okulumuzda her gün hocamız evdeki hayatımız hakkında sorular sorardı. Ailemiz hangi partiye oy veriyor, yılbaşında ne yapıyor, sureleri ezbere biliyorsak bunları bize kim öğretiyor, tek tek sınıfta ayağa kalkıp sorguya çekilirdik” ifadeleriyle söz ederken, bir yandan da sürecin anlamsızlığını sorgulamaktadır.

“28 Şubat Davası Devam Ediyor”¹⁵³ isimli yazıda konuk yazar bu süreçte kaybettiği yılların hesabını sormakta, bir tercih yapmak zorunda bırakıldığından ve en temel haklarından

¹⁵¹ Göle, *Modern Mahrem*, 113.

¹⁵² Reçel Blog, “İsyanim Çift Kanatlı Kuşlara” [İsyanim Çift Kanatlı Kuşlara | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁵³ Reçel Blog, “28 Şubat Davası Devam Ediyor” [28 Şubat Davası Devam Ediyor | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 5 Şubat 2021).

biri olan eğitim hakkını elde etmek için yurtdışına gitmek zorunda kaldığından bahsetmektedir. Yazar, “İrticayla mücadele” denilerek yıllarımı kaybettiren, eğitim hakkımı elimden alan, beni inançlarım ve ideallerim arasında seçim yapmaya zorlayan, yıllarca memleketim dışında sürgün hayatı yaşatan bu uygulamanın karar vericilerinden ve uygulayıcılarından adaletiniz önünde şikayetçiyim.” sözleriyle yaşadıklarına sitem etmektedir.

Aynı problemlerin gündeme getirilerek ele alındığı bir diğer yazı ise “Çözüm ya da Düğüm” isimli metindir. Yazar, başörtü yasağı sürecinde üniversite okuduğundan ve okumak için peruk kullanmak zorunda bırakıldığından söz ettiği yazısında, yaşadığı süreci ironik bir dil ile anlatmaktadır.

Kampüs zaten özgür sağılsunlar(!), fakülteye girerken ise başörtümün tepesine, örtü alenen ortada olduğu halde peruk koyuyorum. Bu çözüm, fakülte koridorları için. Sınıfa adım attığım anda peruğu poşete tikiştirip, kapşonumu başımın yarısına gelecek şekilde örtüyorum. Sınıfta azımsanmayacak kadar başörtülü olmasına rağmen bunu bir tek ben uyguladığım için çok dikkat çekiyordum. Sınıfta asla perukla durmuyorum. Koridorda perukla kendim olamadığım vakitler dakikalarla sınırlı olsa bile bende çok sarsıcı etkiler yapıyor. Gözler yerde, kaçamak bakışlar; zaten hızlı yürürken artık uçarak yürümeler... Zorunlu durumlar dışında asla koridora çıkmama: lavabo ve mescit.¹⁵⁴

Blog’da hâkim olan her türlü ataerkiye yönelen alaycılık ve mizah, sarkastik olmanın ötesinde, kullanılan dilin edimsel gücünü arttırmakta ve bir yandan gelenekselci öfkeye mazhar olurken aynı zamanda sadece kendilerine sunulan makbul kadın imgesini reddettiklerini değil, aynı zamanda bunu dile gelerek müzakere etme iradesine sahip olduklarını da göstermektedir.¹⁵⁵

“Yanlış İşaretlemek”¹⁵⁶ isimli yazıda da konuk yazar, 28 Şubat döneminde yaşadığı zorlukları Reçel okuyucuları ile paylaşmaktadır. Yazar lise kapısında örtüsünü çıkarırken boğazının düğümlendiğini, başına taktığı bir metrekarelik kumaşın hocalarının gözünde onu görünmez yaptığını, okulda namaz kılarken yakalanmaktan korktuğunu açıklayarak bütün bunları utanç verici olarak tanımlamaktadır. Sırf annesinin kıyafetinden dolayı üniversite hayali bile kuramadığını vurgulayan yazar, bu sürecin travmatik boyutunun varlığına dikkat çekerken, aynı zamanda bir kadın olarak eğitim hakkının elinden alınmasına da öfke duymaktadır.

Türkiye’de 28 Şubat süreci sonunda başörtüsünün kadınların özgürlük mücadelesi haline geldiğini gösteren en net örneklerinden biri de “Mücadelede Değer Hiyerarşisi Olur Mu”¹⁵⁷ isimli yazıdır. Yazıda konuk yazar; 28 Şubat sürecinde okulun kapısında başını açanında geri dönerken, memleketinden uzak bir yerlerde okuma imkanını elde etmeye çalışanın da bu mücadelenin bir parçası olduğunu, verdiği karar ne olursa olsun, tek bir

¹⁵⁴ Reçel Blog, “Çözüm ya da Düğüm” [Çözüm ya da Düğüm | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁵⁵ Çal, “İslami Feminizm, Dijital Yazı ve Türkiye Örneği Olarak Reçel Blog”, 214.

¹⁵⁶ Reçel Blog, “Yanlış İşaretlemek” [Yanlış İşaretlemek | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 12 Mart 2021).

¹⁵⁷ Reçel Blog, “Mücadelede Değer Hiyerarşisi Olur Mu?” [Mücadelede Değer Hiyerarşisi Olur Mu? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

mücadele sürecinden bahsedilemeyeceğini “Ne olduğumuza dair mücadelemizi örtülü ya da açık bir şekilde veriyoruz zaten. Okulun kapısından geri dönmek de bir mücadeleydi, başını açıp eşiği geçmek de. Çünkü hayat sadece başörtülü kadın olmanıza imkân vermiyor. Başka zorunluluklar da var, başka varoluşlarımız da” ifadeleriyle açıklamaktadır. Yazar, o zaman “başörtüsünden önce başka engellerle karşılaştığı için okuyamayan, çalışamayan başörtülü kadınları “başörtüsü temsili” ya da “mücadelesi”nde nereye koyacağız?” sorusunu yönelterek bu süreçte yeterince yıpratılan kadınların, ötekileştirilerek sınıflandırılmasına karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda yazar, üstünlük yarışına girmeden, ödenen bedellerin yarıştirılmaması gerektiğini; imkanların, lükslerin hatta zayıflıkların farkına vararak frekansımızı biraz daha birbirimizi anlamaya ayarladığımızda mücadelelerin daha anlamlı ve sağlam olacağını düşünmektedir. Yazarın bütün kadınların mücadelenin parçası olduğunu vurgulayarak kadınların ayrıştırılmasına karşı çıkan tutumu feminist bir yaklaşım olarak nitelendirilebilir. Zira feminizmin temel savunularından olan kız kardeşlik kavramı tam da yazarın ifade ettiği bu mücadeleye karşılık gelmektedir.

Başörtüsü sorununun aynı minvalde tartışıldığı “Ayy Bana Hanfendi Dedi”¹⁵⁸ isimli yazıda konuk yazar, 28 Şubat dönemi mücadelesinde başını açan tarafta olduğundan söz etmektedir. Yazar; bu dönemde başörtüsünün, turnusol kâğıdı olarak hanımefendiliğin kullanıldığını, başörtüsünü açarak eğitim hayatına devam ettiği için hanımefendilikten aforoz edildiğini, “Evet, okula devam eden bizler hem kız hem de erkek arkadaşları tarafından (hatta bazı hocaları tarafından) hanım efendilikten aforoz edilmiş, en hafif tabiriyle ‘zaten meyli varmış’ diye yaftalanmıştık.” sözleriyle açıklamaktadır. Yazar, başörtü yasağının yaşandığı yıllarda lise son sınıfta olduğunu, haftalar boyunca süren eylemlerden sonra içeri girdiğinde ise karşılaştığı muameleyi “ilk gün arkamdan yüzünü buruşturarak bakan kız arkadaşlarımı da sırama oturup ağladığımda yan tarafta oturan ‘şuna bak hem giriyor hem de ağlıyor’ diyen erkek cinsine benzer insanımsıyı da unutamam.” sözleriyle açıklarken, bu konuda arkadaşları tarafından yalnız bırakılışına da öfke duymaktadır.

“Evlensem de Soyadım Değişse”¹⁵⁹ isimli yazıda Çamdereli, 28 Şubat dönemini yaşamadığını ancak benzer muamelelere sadece kadın olduğu için maruz kaldığını öne sürerek mevzuya farklı bir boyut kazandırmaktadır. Yazar, 28 Şubat sürecinde 8 yaşında olduğunu, bu dönemi yaşamadıkları için de sözlerinin önemi olmadığını “Ablalarımız abilerimiz kadar acı çekmediğimiz için de zaten hiçbir zaman pek sözümüzün önemi olmadı.” ifadeleriyle

¹⁵⁸ Reçel Blog, “Ayy Bana Hanfendi Dedi” [Ayy Bana Hanfendi Dedi | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 12 Mart 2021).

¹⁵⁹ Reçel Blog, “Evlensem de Soyadım Değişse!” [Evlensem de Soyadım Değişse! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

açıklamaktadır. Her ne olursa olsun kendisinin de bu mücadelenin bir parçası olduğunu vurgulayan yazar, kadınların kabuklarından dışarı çıkarak, “biz buradayız” dediklerinde etraflarındaki insanlara dert olduklarını düşünmektedir. Burada da yazarın kadın birlikteliğine ve farkındalığına yaptığı vurgu dikkat çekmektedir.

“Kimin Özgür İradesi”¹⁶⁰ isimli yazıda ise konuk yazar başörtüsü yasakları sürecinde yaşadıklarına yer verdiği yazısında sürecin kendisinde bıraktığı travmalara dikkat çekmektedir. Başörtüsü yasağı sürecinde liseye gittiğini belirten yazar, dört sene boyunca her gün okula girerken başını açtığı esnada şiddet gördüğünden söz etmektedir. “Çok çektik, mağduruz edebiyatına da çok kılım doğrusunu söylemek gerekirse ama bana o senelerimde çektiğim sıkıntıları kim geri ödeyecek?” sözleriyle yazar, mağdur edebiyatı yapmadığını ama yaşadıklarının telafisinin sağlanamayacağını dile getirmektedir.

Blog’da muhafazakâr söylemleriyle ön plan çıkmış ve aslında ülkeye kamusal alanda başörtüsü serbestliği getiren iktidar partisine dair pek çok eleştiri de yapıldığı görülmektedir. Örneğin “Bağımsız Kadın Örgütüysen Gör Bak Başına Neler Gelir” isimli yazıda yazar, 28 Şubat döneminde yaşanan haksızlıkların telafisi noktasında kadın erkek eşitliğine riayet edilmediği dile getirilmektedir. Yazar, bu sonuçtan mevcut iktidar partisini sorumlu tutmaktadır.

28 Şubat sürecindeki “mücahideler”, Ak Parti iktidarının ilk yıllarında, başörtülü kadınların özgürlük mücadelesini yürütürken, kenara itilivermişti zaten. Sendikanın erkek avukatları dinleniyordu bizden çok ve o nedenle bu kadar gecikmişti yasakların kalkışı. O nedenle karısı başörtülü olduğu için ordudan ihraç edilen subay ve astsubaylara bir kanun maddesiyle tek kalemde, itibarları, birikmiş maaşları, kadroları, kıdem fakları ve tazminatları ödenmişti. Ama kamudan ihraç edilen başörtülü kadınlara, üyeliğimizin de aralarında bulunduğu kadınlara, 2006’dan 2014’e kadar dört ayrı yasal düzenleme yapıldığı halde, hakları tam olarak iade edilmiş değil halen.¹⁶¹

Görüldüğü üzere yazar, muhafazakâr kimlikle ön plana çıkan iktidar partisini süreç sonunda, hakların telafisi noktasında kadın erkek eşitliğini sağlamadığı gerekçesiyle eleştirmektedir. Yazar, erkeklerin haklarının tazminat ödenerek bir şekilde iade edildiğini ama kadınlara sadece eğitimde geri dönüş hakkı verilerek tam bir telafi sağlanmadığını ifade etmektedir. Yazarın eşit haklar isteyen eleştirisi gayet makulken, bu tutumu feminist bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Zira Liberal feminizmin en temel talebi ve iddiası erkeklerin sahip olduğu haklara kadınların da sahip olmasını sağlayarak tam bir eşitliğin gerçekleştirilmesi yönündedir.¹⁶²

¹⁶⁰ Reçel Blog, “Kimin Özgür İradesi” [Kimin Özgür İradesi | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁶¹ Reçel Blog, “Bağımsız Kadın Örgütüysen Gör, Başına Neler Gelir?” [Bağımsız Kadın Örgütüysen Gör, Başına Neler Gelir? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 9 Nisan 2021).

¹⁶² Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 22.

“Başörtü Mücadelesinin Değiş(e)yen Yolculuğu”¹⁶³ isimli yazıda konuk yazar, Ayşe Çavdar'ın bir internet sitesinde verdiği mülakatı üzerinden düşüncelerini ifade etmektedir. Başörtüsünün Türkiye'de farklı anlamları ifade ettiğini ve siyasal İslam'ın en net sembolü olduğunu yinelemektedir.

Ayşe Çavdar başörtüsü mücadelesi hakkında şunları söylüyor: “Başörtüsü şu anda biz istesek de istemesek de bir sembol. Toplumda belli bir grup insanın yaşadığını gösteriyor. Bir grup insan yalnızca Müslüman olmakla kalmıyorlar aynı zamanda İslam'ın sembollerini üzerlerinde taşıyacak kadar inançlı ve politik demek bu. Çünkü başörtülü olmayan da bir sürü Müslüman kadın var, başörtüsü takmamaları onları daha az inançlı yapmıyor ama onlarla diğerleri arasında şöyle bir fark oluyor; bir kısmı bunu üzerinde taşıyacak kadar siyasallaştırmış durumda.”. Başörtüsü kullanan her kadını bir kategoriye indirmek, insan ruhunun içini boşaltıp onu sade bir politik duruşun bayraktarı hâline getirmek ne kadar doğrudur? Her insanın yaşamı, tecrübeleri, zihni ve kalbi birbirlerinden farklıdır, başörtülü ya da başörtüsüz olmasına bakılmaksızın.

“Başı Açık Akademisyen Olur Mu?”¹⁶⁴ isimli yazıda başörtüsünün siyasal bir sembol olmasını tartışmaya açan yazar, başörtülü bir kadın olarak meclise giren Aysen Gürcan üzerinden, bir çıkarımda bulunarak siyasallaştırılmış bir kimlik olarak tanımladığı başörtüsü yüklerinin, kısa zaman içinde atılamayacağını anlatmaktadır. Yazar, tüm partilerin birbirini kadın aday/vekil sayısı azlığı üzerinden eleştirdiği, kadın aday/ vekil sayısının böylesi önemsenildiği bir dönemde Aysen Gürcan'ın yeteri kadar ilgi görmediğini, hatta başörtüsünden dolayı da eleştiri aldığını söylemektedir. Yazar “Yıpratıcı yorumların başında ise başörtüsü takması geliyordu. Düşünün ki başörtüsünü makbul gören 13 yıllık bir iktidar ortamının sonunda anca bu kadar yol alabilmişiz...” sözleriyle başörtü sürecinin izlerinin hâlâ silinmediğini vurgulamaktadır. Ayrıca yazar, bir tarafın “İktidar sizsiniz, halen mi mağduruz diyorsunuz?” argümanı ile sıkıntılarımızın üstünü örttüğünü diğer tarafın “Şükredeceğiniz yerde bide hala Parti'ye eleştiri yöneltiyorsunuz” sözleriyle yaşanan ayrımcılığı normalleştirdiğini öne sürmektedir. Yazar, başörtülü bir kadın olarak AKP'yi siyasal konularda eleştirilmesine fırsat verilmediğini “Ama iktidar olmasaydı sen oralarda olur muydun?” soru/eleştirisine maruz kaldığını, AKP taraftarları tarafından nankör olmakla itham edildiğini, karşıt kesim tarafından ise “Mağdur edebiyatı yapıyorsunuz” yaftalarına maruz bırakıldığını açıklamaktadır. Bu bağlamda Blog yazarlarının iktidara ve iktidar taraftarı söylemlere de karşı çıktıkları görülmektedir. Yazar, bu defa 28 Şubat dönemindeki gibi salt başörtüsü karşıtlarına değil, her kesimden insana mağduriyetleri anlatarak başörtülü kadınlar olarak sıkıntı çekmekte olduklarını ifade etmektedir. Yazarın bu açıklamaları aynı zamanda Blog'un kuruluş gayelerinden biri olan Müslüman kadınların dertlerini anlatabilecekleri bir platform olma amacına hizmet ettiğini göstermektedir.

¹⁶³ Reçel Blog, “Başörtüsü Mücadelesinin Değiş(e)yen Yolculuğu” [Başörtüsü Mücadelesinin Değiş\(e\)yen Yolculuğu | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁶⁴ Reçel Blog, “Başı Açık Akademisyen Olur Mu?” [Başı Açık Akademisyen Olur Mu? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 24 Aralık 2021).

“Anlattığın Benim Hikayem Değil” isimli yazıda Reçel Blog yazarı Feyza, başörtüsü süreci sonunda birtakım etiketlere maruz kaldıklarını, toplumun her kesimi tarafından bir şekilde eleştirildiklerini, yaşamlarını başörtülü kadın kimliği üzerinden sürdürdüklerini şu sözlerle açıklamaktadır.

Bütün bu yaşananları tek bir cümleyle özetlersek: başörtüsü yasağı bizi, kıyafetini dini norma göre şekillendiren kadınları, ‘başörtülü kadın’ yaptı. Önümüze lanet gibi eklenen bir sıfatla yaşadık, yaşıyoruz hala. Yanlış anlamayın. Lanet başımızdaki örtüde değil, hepimizi tekil bir sıfat tamlamasına dönüştüren gündelik analiz, yargılama ve aşağılamalarda. Mağdur olan/mağdur edebiyatı yapan, dışlanmış/fazla görünür olmuş, çirkin/fazla süslü vs. vs. Gün geçmiyor ki sağdan, soldan, ulusalcı muhafazakârdan, dindar muhafazakârdan kim olduğumuza, ne yaşadığımıza dair bir analiz duymayalım.¹⁶⁵

Yazının devamında yazar, bu süreçte muhafazakâr erkekler tarafından da yalnız bırakıldıklarını açıklamakta, bu konuda kadınların yalnız yürümeye mecbur bırakılışına sitem etmektedir.

Elbette bu analizlerin hiçbirisi, AKP reklamındaki o ‘uzun mücadelelerden sonra’ ifadesinin altını dolduramıyor. Zira başını DA örten kadınlar, sadece ikna odalarında mücadele vermediler. Biz üniversite kapısında bizi eve göndermek isteyen İslamcı erkeklerle karşı da mücadele verdik. Ben üniversiteden sonra akademik kariyere devam etsem mi diye düşünürken, şimdilerde başbakan olan bir akademisyenin, ‘kız öğrencilere yatırım yapamıyoruz, ilerde evlenir, çoluk çocuğa karışır, verimli bir akademik çalışma yapamaz’ yorumlarına maruz kaldığımı dün gibi hatırlıyorum.¹⁶⁶

Yazarın aynı mücadelenin bir parçası olan ya da olması gereken İslamcı erkekler tarafından yalnız bırakıldıklarına dair açıklamaları, yine kız erkek öğrenci ayrımı yapılarak kadınların eğitime gerekli desteğin sağlanmadığını ifade eden söylemleri İslami feminist bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca yazar, biz öznesini kullanarak başörtülü kadın birlikteliğine atıf yapmaktadır. Feminizmin kız kardeşlik terimiyle kadın birlikteliğine yaptığı vurgu, İslami feminizmin Türkiye şartlarında başörtülü kadın birlikteliğine denk düşmektedir.

Hem Reçel Blog’un editörleri hem de konuk yazarlar tarafından süreçle ilgili değinilen konulardan biri de kadınların bu süreçte erkekler tarafından yalnız bırakıldığı yönündedir. Blog yazarları bu süreçte kadınların, üniversite bahçelerinde “kızlar okumasın evlerine dönsünler” diyen erkeklerle karşı da mücadele verdiklerini dile getirmişlerdir. Ne var ki Blog yazarları, az da olsa bu süreçte kendilerine destek veren erkeklerin de olduğunu, ancak onların destek verme nedenlerinin de meseleyi kendi meseleleri yapmalarından kaynaklandığını düşünmektedir. Yazarların bu düşüncesi duygusal ve yanlı bir yaklaşıma işaret etmektedir. Zira, erkeklerin tamamını aynı kefiye koyup değerlendirmek en basit haliyle genelleme hatasıdır.

“2008’den 2019’a Süren Çok Bilinmeyenli Denklem”¹⁶⁷ isimli yazıda yazar, Türkiye’de başörtüsü sürecinden bahsederek, mevcut durumu “başörtüsü yorgunluğu” olarak

¹⁶⁵ Reçel Blog, “Anlattığın Benim Hikâyem Değil” [Anlattığın Benim Hikâyem Değil | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁶⁶ Reçel Blog, “Anlattığın Benim Hikâyem Değil” [Anlattığın Benim Hikâyem Değil | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁶⁷ Reçel Blog, “2008’den 2019’a Süren Çok Bilinmeyenli Denklem” [2008’den 2019’a Süren Çok Bilinmeyenli Denklem... | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

nitelendirmektedir. Yazar, bu süreçte kadınların hep yalnız yürüdüklerini öne sürmektedir. Yazar hem süreci yaşarken mücadele noktasında hem sürecin sonuçlarına katlanırken hem de sürecin enkazını kaldırırken kadınların hep yalnız kaldıklarını “Ama biliyoruz ki, birileri ‘yalnız değilsiniz’ birileri de ‘yalnız yürümeyeceksin’ dese de kadınlar aslında yalnız. Başörtü mücadelesinde yalnızlardı, Türkiye’nin son yıllardaki kalkınma politikasının gündelik hayatta bıraktığı enkazı göğüslemekte de yalnızlar” sözleriyle açıklamaktadır. Başörtüsünün Müslüman kadınlar için büyük bir özgürlük mücadelesine dönüştüğünü izah eden yazarın, kadınların bu mücadele de yalnız bırakıldıkları yönündeki söylemleri, feminist bir yaklaşım olarak nitelendirilebilir.

Aynı mücadelenin benzer bir yaklaşımla ele alındığı “28 Şubat Davası 190. Klasörden 2. Sayfaya Dair”¹⁶⁸ isimli yazıda ise yazar, 192 kadının hikayesine atıfta bulunarak 28 Şubat döneminde yaşadığı zorluklara yer vermiştir. Yazar, bu süreçte yalnız kaldıklarından söz etmiş ve hâlâ yalnız olduklarını “Bu kadınlar o zaman yalnızdı, bugün de yalnızlar. O zaman da okuyan, yazan, çalışan kadınlardı, bugün de öyleler. Yalnızlığın acısı, çevredeki sesler hırçın ve hoyratsa sessizliğe evrilir kısa zamanda” sözleriyle ifade etmiştir. Yazarın sadece kadınların yaşadıkları zorlukları dile getirmesi yanlı bir feminist bir duruşa işaret etmektedir. Zira her ne kadar erkeklere oranla kadınlar, daha görünür oldukları için daha sarsılmış olsa da muhafazakâr erkekler de çeşitli soruşturma ve ihraç süreçlerinden geçerek süreci yaşamışlardır.

“28 Şubat Mı Dediniz”¹⁶⁹ isimli yazıda yazar, 28 Şubat sürecinde en azından muhafazakâr kesim tarafından destek beklerken onlar tarafından da yalnız bırakıldıklarını, ötekileştirildiklerini açıklamaktadır. Yazar, muhafazakâr kesimin oğullarına layık görülmediklerini “‘Benim oğlum üniversite mezunu istiyor.’ Kaç tanemiz bu cümleyi duymuştur tahmin bile edemezsiniz.” sözleriyle açıklarken, hasbelkader üniversiteden mezun olmuş başörtülü kadınların ise İslamcı okul, hastane, gibi kurumlarda seni benden başka işe alan olmaz edasıyla başına kaka kaka maaşın yarısını ancak alabildiğinden yakınmaktadır.

“Bayrak Mıdır Başörtüsü”¹⁷⁰ isimli yazıda ise konuk yazar, 28 Şubat döneminde hem erkekler tarafından İslam’ın mücahedeleri olarak tanımlandıklarını hem de bu mücadelede erkekler tarafından yalnız bırakıldıklarını “Müslüman erkeklere göre biz İslam davasının şanlı mücahideleri idik, bayraktı başörtümüz. Biz kapılardan çevrilirken, onlar hep içerdeydi hâlbuki. Biz başörtülerimizi övgüleriyle büyütürken, onlar sakallarını kısaltıyordu durmadan” sözleriyle eleştirmektedir. Yazar, erkekler tarafından kadınların gördüğü bu ikircikli muameleyi kadın

¹⁶⁸ Reçel Blog, “28 Şubat Davası 190. Klasörden 2. Sayfaya Dair” [28 Şubat Davası 190. Klasörden 2. Sayfaya Dair | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/28-subat-davas1-190-klasorden-2-sayfaya-dair/) (Erişim 5 Şubat 2021).

¹⁶⁹ Reçel Blog, “28 Şubat mı dediniz?” [28 Şubat mı dediniz? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/28-subat-m1-dediniz-1/) (Erişim 5 Şubat 2021).

¹⁷⁰ Reçel Blog, “Bayrak mıdır Başörtüsü?” [Bayrak mıdır Başörtüsü? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/bayrak-m1-dir-basortusu-1/) (Erişim 24 Aralık 2021).

erkek eşitliği minvalinde sorunsallaştırmaktadır. Yazarın eşitlik içeren söylemleri İslami feminizme işlerlik kazandırmaktadır. Nitekim Göle, Müslüman erkeklerin “sahte korumacılıklarını” eleştiren örtülü Müslüman kadınların; kişilik edinmek, yani kendilerine ait bir yaşama sahip olmak haklarını talep ederek İslamcı cinsiyet ve kimlik tanımlamalarında bir sarsıntıya neden olduklarını ileri sürmektedir.¹⁷¹

“Sizler Bizler Ne Bileyim Herkesler”¹⁷² isimli yazıda konuk yazar Meryem Selva, başörtüsüne dair sorgulamalar yapmakta, bu konuda feminist bir duruş sergileyerek erkeklerin bu süreçte yük paylaşımı yapmadığı gibi kendilerine engel olduklarını “28 Şubat sürecinde kariyer korkusuyla tesettürlü kızlarla evlenmeyen dindar aile oğullarının hiç mi suçu yok? Kapalıyken evde kalan ablasını görüp tesettürden soğuyan gençlerden gelen kuşaktan şimdi rahatsız oluyoruz diyen beylerin hiç mi suçu yok?” ifadeleriyle açıklamaktadır.

“Ah O Eski Özgür Günler”¹⁷³ isimli yazıda konuk yazar, Türkiye’ye başörtüsünün sadece bir örtüden ibaret olmadığını “Kıyafetin herhangi bir iktidar sahibi açısından sadece kıyafet demek olmadığını hepimiz biliyoruz. Doğal olarak dayatılan hangisi olursa olsun aynı şekilde ‘hop bir dakika kardeşim’ demek gerek ama olmuyor.” sözleriyle ifade etmektedir. Yazar, üstten gelen bu ani değişimlerin insanların günlük hayatlarında belirgin değişiklikler yapmasını başörtüsünün bir bayrak gibi siyasi İslam’ı temsil etmesiyle açıklamaktadır.

Blog yazarlarının bu başlık altında dikkatlerden kaçmayacak düzeyde KHK ve 15 Temmuz sürecini de ele aldıkları ve süreci çoğunlukla 28 Şubat ile benzer yönlerine değinerek eleştirdikleri görülmektedir. Örneğin “Korkuyorum O Nedenle”¹⁷⁴ isimli yazıda konuk yazar, 28 Şubat döneminde yaşadıkları ile 15 Temmuz sonrası KHK süreci ile yaşananların benzer süreçler olduğuna değinerek yaşanan toplumsal travmaları tenkit etmiştir. Yazar “Başörtüsü zulmünün en kötü günlerini yaşamış birisi olarak tarihe kayıt düşmek istiyorum, ben bu yapılanlardan beriyim. İnsanların sorgusuz sualsiz işlerinden atılmasını, özelde bile çalışamayacak hale getirilmelerini, hain muamelesi ile sosyal lince tabi tutulmalarını desteklemiyorum.” sözleriyle süreci eleştirmektedir.

Benzer bir yaklaşım da “Bu Bir 28 Şubat Yazısı Değildir”¹⁷⁵ başlıklı yazıda görülmektedir. Konuk yazar, 28 Şubat dönemi ile 15 Temmuz darbesi sonrası KHK dönemini

¹⁷¹ Göle, *Modern Mahrem*, 41.

¹⁷² Reçel Blog, “Sizler, Bizler, Ne Bileyim Herkesler” ["Sizler, Bizler, Ne Bileyim Herkesler" | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁷³ Reçel Blog, “Ah O Eski Özgür Günler!” [Ah O Eski Özgür Günler! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 9 Mayıs 2021).

¹⁷⁴ Reçel Blog, “Korkuyorum O Nedenle” [Korkuyorum O Nedenle | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁷⁵ Reçel Blog, “Bu Bir 28 Şubat Yazısı Değildir” [Bu Bir 28 Şubat Yazısı Değildir | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

kıyaslamakta bir mağduriyete son verirken başka bir mağduriyete sebep olduğu gerekçesiyle mevcut iktidarı kadınlar özelinde bu tutumundan dolayı eleştirmektedir. “Bugünse ben değil ama benim benzerim başka insanlar okullarını, işlerini bırakıp gitmek durumunda kaldılar. Üniversitede tasfiyeler yaşanırken –kaderin bir cilvesi olsa gerek- şu kısacık hayatıma iki farklı deneyim gelip oturdu; dün kapısında kaldığım kurumun bugün içindeyim ve gidenleri uğurluyorum.”

28 Şubat ve Siyasal İslam başlığı altında irdelediğimiz yazılar, içeriklerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. En çok tartışılan meselelerden biri olarak karşımıza çıkan başörtüsü, Reçel Blog yazarlarınca farklı boyutlarıyla sorunsallaştırılmıştır. Biz bu başlık altında sorunsallaştırılan, problemli alanları şöyle özetleyebiliriz. Blog yazarlarınca başörtüsü 28 Şubat süreciyle bağlantılı olarak ele alınmıştır. Yazarların bu yaklaşımında; başörtüsünün 28 Şubat süreciyle kadınların özgürlük mücadelesine dönüşmesinin, Türkiye’de başörtüsünün siyasal İslam’ı temsil etmesinin ve nihayetinde sürecin siyasal İslam’ın yükselişine sebebiyet vermesinin rolü büyüktür. Reçel Blog yazarları, Türkiye’de başörtüsünün siyasal İslam’ı sembolize ettiğini sık sık yazılarında dile getirmektedir. Konuyu biraz dağıtmak pahasına burada İran devriminden söz etmek yerinde olacaktır. Kadınlar, İran’da despot bir tutumla örtülmeye çalışılmışken,¹⁷⁶ ironik bir biçimde 28 Şubat döneminde Türkiye’de başörtülü olarak var olabilmek mücadelesi vermişlerdir. Reçel yazarları her türlü dayatmaya karşı çıkmakta, her dayatmanın eninde sonunda kadınlara zarar verdiğini savunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Reçel Blog yazarlarının bu söylemi haklı görünmektedir. Yazarlar paylaşımlarıyla iki türlü yaptırımında yanlışlığına dikkat çekerken, hem mücadele noktasında erkekler tarafından yalnız bırakıldıkları için, hem de kendi yaşam tarz ve giyinişlerine kendileri karar veremedikleri için sitem etmektedir.

Bu çerçevede yazarlar, paylaşımlarında sıklıkla 28 Şubat sürecinde yaşadıkları zorluklara değinmektedir. Gözden kaçırılmayacak kadar yoğunlukta işlenen bir diğer konu ise, kadınların bu sürecin her aşamasında muhafazakâr erkeklerce yalnız bırakılmalarıdır. Reçel Blog yazarları üniversite kapılarında süreci yaşarken de sürecin enkazını kaldırırken de sürecin telafisi sağlanırken de erkekler tarafından yalnız bırakıldıklarını, kadınlar olarak bu yolu yalnız yürüdüklerini belirtmektedir. Sürecin telafisi noktasında erkeklerle eşit haklar sağlanmadığını belirten Blog yazarları, bu durumdan iktidar partisini sorumlu tutmaktadır. Ayrıca yazarlar, toplumun genelinde yaygın olan başörtülü kadın eşittir AKP’li damgasından dolayı kendilerine, iktidarı eleştirme olanağı verilmemesinden yakınmaktadır. Son olarak Blog yazarlarının, 28

¹⁷⁶ 1935’te Rıza Şah, kadınların kamusal alanda örtünmesini zorunlu kılmış, 1979 devriminden sonra İran devlet memurları için başörtüsü zorunlu hale getirilmiş, 1983’te ise tüm kamusal alanlarda başörtüsü takılmasını zorunlu kılan bir yasa izlenmiştir. 1981’de de zorunlu örtünme tebliği ile örtünme tüm kadınlara zorunlu hale getirilmiştir.

Şubat dönemi ile 15 Temmuz sonrası yaşanan KHK sürecini özdeşleştirilerek bu konuda iktidar partisini eleştirdikleri görülmektedir. Yazarların sürecin telafisinde erkeklerle eşit hak talepleri, erkeklerin yük paylaşımı yapmadığına dair söylemleri, ayrıca özgürlük mücadelesi olarak tanımladıkları bu süreçte yalnız yol aldıklarını belirtmeleri, haklı ama aynı zamanda feminist bir yaklaşımın tezahürü olarak nitelendirilebilir.

2.2.3. Muhafazakâr Kadın Algısı

Reçel Blog’da hakkında yazı kaleme alınan bir diğer konu alanı da muhafazakâr kadın algısıdır. Bu başlık altında toplumda dindar kadına dayatılan roller tartışılmaktadır ki zaten Blog’un kuruluş gayelerinden biri de toplumun bu dayatmalarına başkaldırıdır. Blog’da bu konu başlığı altında irdelenebileceğimiz 27 adet yazı kaleme alınmıştır. Yazarların genellikle günlük deneyimleri üzerinden din adı altında kendilerine dayatılan rolleri eleştirdikleri görülmektedir. Blog yazarları; bisiklete binmekten kahkaha atmaya kadar kendilerine dayatılan bu sınırlandırmaya karşı çıkmakta, bu anlamda gerçek İslam vurgusu yaparak dini argümanların bağlamından koparılıp çarpıtıldığını öne sürmektedir. Başörtülü muhafazakâr bir kadının örtüsüyle yapabileceklerinin sorgulandığı bu başlıkta; yazarlar, erkeklerin görünürlüğü de tartışmaya açmaktadır. Gerektiğinde dini argümanları sorgulamaktan da çekinmeyen yazarların, kadın gözüyle yeni bir okuma yaparak İslami feminist bir yaklaşım sergiledikleri görülmektedir.

Örneğin “Minnettar Değiliz”¹⁷⁷ isimli yazıda konuk yazar, başörtülü bir kadın olarak bisiklete binmenin toplumun kınadığı gibi bir durum olmadığını dini referanslara dayanarak açıklamakta, bu düşüncenin kültürel normlardan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bisikleti bu dönemin taşıtı olarak niteleyen yazar, Peygamberimiz zamanında da devenin taşıt görevi gördüğünü, Hz. Aişe dahil olmak üzere kadınların deveye bindiğini hatırlatmaktadır. Dönemi ve şartlarını dikkate alan yazar, “Eğer deveye binmek günah olsaydı, o zaman bisikletin günah olmasının bir anlamı olabilirdi. Bu bir kolaylıktır. Kim size bisiklete binmek günah derse, hele hele kızların binmesi günah derse bilin ki ya bilmeden konuşuyor ya da yalan söylüyor.” şeklinde bir kıyaslama ile kadınların bisiklete binmesinde bir mazur olmadığını açıklamaktadır. Görüldüğü üzere yazar, kendisine dini gerekçe göstererek engel koyanlara dini referanslarla karşılık vermektedir. Sonuçta dindar bir kadın gözü ile yeni bir okuma yapan yazar, bu anlamda İslami feminist bir yaklaşım sergilemektedir. “Hayat Gömüp Reddettiklerimi Tekrar Önüme Koydu”¹⁷⁸ isimli yazıda da benzer şekilde yazar, çocukken bisiklete binmesinin engellendiğini,

¹⁷⁷ Reçel Blog, “Minnettar Değiliz” [Minnettar Değiliz | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 9 Eylül 2021).

¹⁷⁸ Reçel Blog, “Hayat, Gömüp Reddettiklerimi Tekrar Önüme Koydu” [Hayat, Gömüp Reddettiklerimi Tekrar Önüme Koydu | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

artık sürme imkânı olduğunu ama hevesinin kalmadığını anlatmaktadır. “Bisikleti bırakmamın sebebi, bisikletten düşmem değildi. Bisiklete etekle binmek zorunda olmamdı. Çünkü o sene pantolon ve şort giymem yasaklanmıştı. Yaşımdan büyük gösteriyormuşum. Bu sözü duyduğumda bedenimden ve kendimden nefret etmiştim. Büyüyordum, bedenim değişiyordu. Ve ben kadın olmaktan nefret ediyordum.” Yazar burada da toplumun kadına biçtiği cinsiyet rollerine sitem etmektedir.

“Bundan Sonraki Türkiye’de Büyümek”¹⁷⁹ isimli yazıda konuk yazar, başörtülü takmasının basketbol oynamayı bırakmasına sebep olduğunu açıklamakta ve bu süreçte yaşadıklarından bahsetmektedir. Yazar, bu süreçte yaşadıklarına “Bir insanı hayata ve dünyaya bağlayan, bir şeylere yatırım yapmasını sağlayan pek çok şeyden, ‘Ama Müslüman kadın...’ olduğu için dışarıda durması mı beklenecek?” sözleriyle sitem etmektedir. Yazar, Müslüman kadının evinde olması gerektiğine dair çıkarılan fetvaları “Nurettin hocam çok haklı kadın olarak aslında evin dışında olmamız bile yanlış, biz aslında çok hatalıyız mı diyecek sınıf arkadaşlarına? En doğru Müslümanlığı sadece kendi çevresiyle ve evinde sadece evinde yaşadığı bir yer olarak mı hayal edecek?” sözleriyle eleştirmektedir. Yazarın söylemleri yasa koyucular, din adamları, yazarlar, bilginler ve filozoflar vasıtasıyla kadının bu bağımlı konumunun Tanrı’nın ne kadar hoşuna gittiğini ve herkese ne kadar faydalı olduğunu anlatmak için dinlerin de silah olarak kullanıldığını ileri süren feminist düşünceyle benzerlik göstermektedir.¹⁸⁰

“Baba Dostu Bebek Bakım Odaları” isimli yazıda yazar Betül Ö. Almanya’da başörtüsü ile rahatlıkla bisiklet sürebildiğini açıklamakta, bunun bir kolaylık olduğunu söylemektedir. Yazar, aynı rahatlıkla Türkiye’de neden tesettürlü bir kadının bisiklet sürdüğünde yadırgandığını sorgulamaktadır.

Kızgın ve üzgündüm. Bir kadın olarak, tesettürlü bir kadın olarak, bisiklet sürebiliyordum; taşıt olarak kullanıyordum. Öyle Adalar’a gidip orda bisiklet sürmek gibi değil yani. Ama sürekli şu geliyordu aklıma: “Neden Türkiye’de de olmasın?” Gördüğüm her güzelliğin memleketimde de olmasını isteyip, bunun için çok uzun bir yolun olduğunu fark etmenin rahatsızlığı vardı içimde, kızgınlığı vardı. Düşünsenize İstanbul’da bisiklet sürebilmeyi, trafikte! İstanbul’u geçtim, düz bir il seçelim Konya mesela ya da Malatya?¹⁸¹

“X Konserindeki Türbanlı Kız”¹⁸² isimli yazıda yazar Büşra Eser, başörtülü olarak konserlerde bulunamayışından dolayı yakınmakta, toplumun bu konuda gereksiz sınırlandırma

¹⁷⁹ Reçel Blog, “Bundan Sonraki Türkiye’de Büyümek” [Bundan Sonraki Türkiye’de Büyümek | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 12 Nisan 2021).

¹⁸⁰ Hatice Kübra Doğan- Tarık Tuncay, “Tarihsel Süreçte Kadının Aile İçindeki Konumunun Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Temelinde Değerlendirilmesi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi* 31/3 (2020), 1327.

¹⁸¹ Reçel Blog, “Baba Dostu Bebek Bakım Odaları” [Baba Dostu Bebek Bakım Odaları | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁸² Reçel Blog, “X Konserindeki Türbanlı Kız” [X Konserindeki Türbanlı Kız | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

yaptığını öne sürmektedir. “Ama şunu da sormak istiyorum başörtülü kadına daha az uygun gördüğümüz bu ortamda sadece dış görünüşüyle bile alkol kullanmadığını, belli hassasiyetleri olabileceğini belli eden başörtülü bir kadın mı daha çok İslami hassasiyetini korur yoksa üzerinde buna dair hiçbir şey olmayan bir erkek mi, merak ediyorum.” Görüldüğü üzere yazar, başörtülü kadına dair toplumun yaklaşımını eleştirmekte, bu konuda erkeklerin görünürlüğünü sorgulayarak feminist bir okuma yapmaktadır.

Aynı bakış açısıyla yazılmış olan “Kadınların Kılıcı”¹⁸³ isimli yazıda konuk yazar, başörtülü kadınların başörtüleri üzerinden yapabileceklerinin sınırlandırılıp ve yine aynı başörtüleri üzerinden yargılanıyor olmalarına sitem etmektedir. Yazar, başörtülü bir kadının nasıl oturduğundan nasıl yürüdüğü, güldüğüne kadar her şeyin yargılama konusu yapılabileceğini yaşadığı deneyimi üzerinden açıklamaktadır. Yazar, bir otobüs yolculuğu sırasında sesli kahkaha attığı için bir bey tarafından “siz devamlı güler misiniz, bir de başörtülüsünüz!” denilerek uyarıldığını anlatmaktadır. “Yani sabırları kaçarsa böyle arada büyük bir huşu ile size haddiniz de bildirilir. Halbuki saatlerce yolculuk yaptığın bir alanda zaten fısıltıyla konuşup gülmemden ona ne? Put gibi durman gerekiyor, put! Üstünde insana dair hiçbir şey olmayacak” sözleriyle yaşadıklarını eleştiren yazar “Ama izin verebilecekleri bir duygun olsa sanırım dozajında ağlamana ses çıkarmazlar. Kadına tek yakıştırdıkları bu. Haaa bir de annelik!” ifadeleriyle toplumun başörtülü kadın algısını göz önüne sergilemektedir.

Yazar, aynı yazının devamında ise başörtülü bir kadının her şeyden önce bir insan olduğundan söz etmekte, başörtüsünün ise İslam’ı temsil eden bir bayrak olmadığının altını çizmektedir. Yazar, toplumun genel kabulüne uymayan bir davranış sergilediğinde ise “Madem böyle konuşacaksın çıkar o başörtünü!” şeklinde bir söylemle karşılaştığını dile getirerek “Eee hani başörtüme uzanan eller kırılındı? Eh, söz konusu mahallenin huzuru olunca, başını örtmek özgürlük kapsamından çıkarılıyor demek” sözleriyle kendilerine gösterilen bu ikircikli muameleyi eleştirmektedir.

“Kahkaha Meselesi Üzerine” isimli yazıda ise Çamdereli, Bülent Arınç’ın kadınların kahkaha atması ile ilgili kullandığı sözlerini eleştirmektedir. Yazar, ayrıca biz kimsenin bacısı değiliz diyerek bu söylemden duyduğu rahatsızlığını da dile getirmektedir.

Bülent “amca”lar, Tayyip “amca”lar işte tam o benim tek bir kahkahayla uzaklaştığım halet-i ruhiyenin ellerinden gitmesini istemiyorlar, çünkü diğer türlü her türlü erklerinin karşısında tehlike. “İslami kimliğin” sembolü olduğu için kendini yere göğe sığdıramayan, ama elini kolunu nereye koyacağını ağabeylerine bilemedin ablalarına soran, hayatına dair kendi kararlarını veremeyen, karnındaki bebekten

¹⁸³ Reçel Blog, “Kadınların Kılıcı” [Kadınların Kılıcı | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 7 Ekim 2021).

çıktığı direğe kadar tartışma malzemesi olan “başörtülü bacı”lar, kadınlar istiyorlar her tarafta. O yüzden biz sıkıldık, onlar sıkılmıyorlar!¹⁸⁴

“Sigara Anneannem ve Kadın Olmak”¹⁸⁵ isimli yazıda konuk yazar, kadınların hayatına müdahil olan erkeklere “Sizin ne düşündüğünüz aslında bizi hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Ama sahip olduğunuz o korunaklı yerlerden, bize yaptığınız müdahalelerin hepsi yaşamlarımızın ortasına birer bomba gibi düşüyor” ifadeleriyle sitem etmektedir. Kadınların, erkeklerin kendileri hakkında ne düşündüğüyle ilgilenmek istemediğini belirten yazar, “Pek tabii sizin bu fikirleriniz, bir tacizcinin savunma metninde bir madde olabiliyor veya eşine şiddet uygulayan bir erkek bunu bahane olarak sürebiliyor.” sözleriyle bu fikirlerin, kadınların hayatlarına mâl olabildiğini anlatmaktadır. Bunun bir fikri mücadele olduğunun altını çizen yazar, “Biz elbet bütün bunlarla olan mücadelemizde nihai kazanan olacağız ama sizler en azından özür dilemek zorunda kalacağınız başka fikirler üretmeyin,” sözleriyle her türlü tahakküme karşı çıkmaktadır. Yazarın her türlü tahakküme karşı çıkan tutumu Radikal feministlerin temel vurgusu olan; kadınların, erkekler tarafından tahakküm altına alındıkları ve bu tahakkümün tüm tahakküm biçimlerinden daha yaygın ve baskıcı olduğu söylemiyle örtüşmektedir.¹⁸⁶ Feminist düşünürlerden J. Donovan, kadınların her şeyden önce ve en önemlisi, siyasal olarak ezildiklerini, bazı tekil örnekler dışında, kadınların toplumdaki siyasal iktidarda yer almadıklarını ve dolayısıyla yaşamlarını biçimlendiren gerçekliklerin denetimini ellerinde tutmadıklarını söylemektedir.¹⁸⁷

“Aaa İmam Hatibe mi Gidecek?” isimli yazıda konuk yazar, muhafazakâr kadının nasıl olması gerektiğine dair biçilen rollerin daha liseli yıllarda başladığından söyle söz etmektedir.

Ve elbette, imam hatipten mükemmellik beklemek durumu ve bu mükemmelliğin olmamasından ötürü ortaya çıkan imam hatipli gençlerle ilgili anlatılan korkunç hikâyeler var tabi. “İmam hatip öğrencisi ama erkek arkadaşı var. İmam hatip öğrencisi ama makyaj yapıyo. İmam hatip öğrencisi ama kızlara aslıyo. İmam hatip öğrencisi ama... .si ama.. .si ama...” Nerdeyse tüm ise yaramazlar imam hatipte toplanmış. Nerde sorunlu bir genç var oraya gelmiş. Krolar mı dersin, seviyesizler mi, banaller mi.. Vay anam! Meğer başka okullara gidenler kız kesmiyor, flört etmiyor, makyaj yapmıyor da bütün bunlar salt imam hatip öğrencilerinin başının altından kalkıyormuş.¹⁸⁸

“Yol Hikayeleri”¹⁸⁹ isimli yazıda ise konuk yazar, başörtülü bir gezgin olmanın kendisinde yaşattığı mutluluktan bahsetmekte ama mutluluğun Müslüman kadınla ilgili ön yargılar yüzünden gölgede bırakıldığından söz etmektedir. “Başörtülü bir kadın olarak yalnız seyahat etmenin, başlı başına ayrı bir tecrübe olduğunu söyleyebilirim. Bu tecrübeyi

¹⁸⁴ Reçel Blog, “Kahkaha Meselesi Üzerine” [Kahkaha Meselesi Üzerine | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/kahkaha-meselesi-uzerine/) (Erişim 19 Mart 2021).

¹⁸⁵ Reçel Blog, “Sigara, Anneannem, Kadın Olmak” [Sigara, Anneannem, Kadın Olmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/sigara-anneannem-kadin-olmak/) (Erişim 8 Aralık 2021).

¹⁸⁶ Kanadoğlu, “Feminizm ve Kadın Hakları”, 143.

¹⁸⁷ Donovan, *Feminist Teori*, 321.

¹⁸⁸ Reçel Blog, “Aaa İmam Hatibe mi Gidecek?” [Aaa İmam Hatibe mi Gidecek? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/aaa-imam-hatibe-mi-gidecek/) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁸⁹ Reçel Blog, “Yol Hikayeleri” [Yol Hikayeleri | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/yol-hikayeleri/) (Erişim 8 Aralık 2021).

yaşayanların da bana katılacağını düşünüyorum. Bir yola çıkarken birçok şeyi arkada bırakabilsen de pasaportun seninle birlikte yani kimliğin peşinde.” İsmi, ya da aksanın yabancı bir kalabalığın içinde kaybolmayı engellediğini belirten yazar, “bunun üstüne baş örtüsünü eklediğinizde, unutsanız da size kim olduğunuz veya kim olmanız gerektiğini hatırlatanlarla karşılaşıyorsunuz.” ifadelerini kullanarak Müslüman kadınla ilgili var olan yargıların farklı şekillerde gün yüzüne serildiğinden yakınmaktadır.

“Yapamazsın Dediklerinde”¹⁹⁰ isimli başka bir yazıda ise yazar, kendilerine uygun bir sanat dalı olmadığı gerekçesiyle resim konusunda engellendiğinden söz etmektedir. “Uygun olmayanın ne olduğunu biliyorum, mesela nü resim çizmek de bu eğitimin bir parçası olacak. Zamanı tam hatırlamıyorum, bu konuşma 9-10 yaşlarımdayken geçtiyse, birkaç sene sonra örtünmüştüm.” O yıllarda teyzesinin ve ailesinin uyarılarını dikkate alarak ailesine ‘uygun’ bir hayat sürdürmek adına “Uygunluk meselesini, sanatın çeşitlerini/imkânlarını hiç sorgulamadığından ve resim/sanat defterini” kapattığından söz eden yazar, böylece geriye kalan sevdiği tek şeyin kitap okumak olduğunu buruk bir şekilde dile getirmektedir. Yazar, metnin ilerleyen satırlarında ise, başörtülü kadınların yapabileceklerini sorgulayarak başörtüsünün resim ya da spor yapmaya engel olmaması gerektiğini ve bu engellenmenin gerçek bir dindarlık olmadığını şu sözlerle sorgulamaktadır. “Zihinlere dindarlık ile sanat arasına uçurum koyan nedir? Teyze ve yeğen arasında böyle bir diyalogun geçtiği 90’lı yılların sonlarıyla 2020 arasında çok şey değişti. Fakat sorular ve cevaplarda değişmeyen bir şeyler var. Son yıllarda başörtülü sporcuları görünce yine çok sevdiğim basketbol oynamayı örtününce bıraktığımı hatırlamıştım.”

“Babasıyla Evlenmesi Gereken Erkek Çocukları”¹⁹¹ başlıkta yazıda da aynı konu gündeme getirilmiştir. Yazar, sanata ya da spora dair engellenmenin küstahlık olduğunu, dinin böyle bir sınır çizmediğini “Bir insanın kendi kaderini, yaratılışındaki temel istidatlar üzerinden açımamasını yasaklamak veya bunu lüks saymak da bence büyük küstahlık. Yani; Tanrı kime ne yetenek ne eğilim lütfetmişse bırakınız insanlar onları keşfetsin ve o yolda yürüsünler.” ifadeleriyle açıklamıştır. Yazarın, kadınların yeteneklerini din adı altında sınırlandıran ya da yasaklayan tutumları küstahlık olarak nitelendirmesi ve gerçek İslam’ın böyle bir sınır çizmediğini belirtmesi İslami feminist bir yaklaşımın tezahürüdür. Nitekim yazarın yaklaşım biçimi önde gelen kadın hakları savunucularından olan M. Wollstonecraft’ın söylemleriyle benzerlik göstermektedir. Zira Wollstonecraft, toplumun kadınlar için belirlediği yaşam

¹⁹⁰ Reçel Blog, “Yapamazsın” Dediklerinde” ["Yapamazsın" Dediklerinde | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁹¹ Reçel Blog, “Babalarıyla Evlenmesi Gereken Erkek Çocukları” [Babalarıyla Evlenmesi Gereken Erkek Çocukları | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

biçiminin kadınların yeteneklerini göstermesine engel olduğunu ileri sürmektedir. Kadına; erkeği memnun etme, ona uyum sağlama misyonu ekleyen toplum, böylece kadını zayıf, bağımlı ve duygusal bir konuma getirmektedir. Wollstonecraft’a göre, kadını gerçek kimliğine kavuşturmak için ona erkeklerle eşit statü tanınmalıdır. Bu açıdan eşitlik bağımlı olmamanın ilk ve temel şartıdır.¹⁹²

“Bayrak mıdır Başörtüsü”¹⁹³ isimli yazıda da yazar, benzer şekilde başörtülü kadınların örtüleriyle yapabileceklerinin sınırlandırılmasına karşı çıkmaktadır. Toplumun başörtülü kadının hayatına tahakküm kurma cüretini gösterebildiğini belirten yazar “Başörtülü kız bisiklet mi sürer? Başörtülü kız kahkaha mı atar? Başörtülü kız koşuyor muuu? Başörtülü kız sevgilisini mi öpmüş? Başörtülü kız sigara mı içermiş? Başörtülü kız küfrediyor, pantolon giyiyor, bizi eleştiriyor, başörtülü kız gitar çalıyor, şarkı söylüyor” gibi ifadelerden çok sıkıldığını belirtmektedir. Yazar, bu sözleriyle kadına ve özellikle Müslüman kadına karşı yapılan toplumsal baskıyı eleştirmektedir.

Bu başlık altında paylaşılan içerikler, Reçel Blog yazılarının önemli bir kısmını oluşturmakta, aynı zamanda tartışılan konular sitenin kuruluş amacına da hizmet etmektedir. Zira Reçel yazarları siteyi kurma gayelerinin; kadınların, özellikle Müslüman kadınların günlük deneyimlerini, dertlerini anlatabildiği bir platform kurmak olduğunu belirtmişlerdir. Bu başlık altında söylemlerinden başörtülü olduğunu anladığımız kadınlar, toplumda kendilerine dayatılan rolleri eleştirmekte, din adı altında sınırlandırılmalarına başkaldırmaktadır. Yaşadıklarını günlük deneyimleri üzerinden anlatan yazarlar, başörtülü kadınların bisiklete binmesinden, kahkaha atmasına kadar türlü gerekçelerle engellenmesini eleştirirken, bu anlamda erkeklerin görünürlüğü de tartışmaya açmaktadır. Gerektiğinde dini argümanları da sorgulamaktan geri durmayan Reçel Blog yazarları, bu alanlara dair getirilen sınırlandırmaların dinin özünden kaynaklanmadığını, din kisvesi altında ataerkil kültürün dayatması olduğunu iddia etmektedir. Topluma yerleşmiş olan ataerkil kodların, hakimiyet kurma aracı olarak kullanılmasına karşı çıkan yazarlar, dini argümanların bağlamından koparılıp, çarpıtıldığını öne sürmekte, bu nedenle kadın gözüyle yeni bir okuma yaparak İslami feminist bir yaklaşım sergilemektedir.

2.2.4. Kadınların Ev İçi Roller- Akademik Kariyerleri ve Çalışma Hayatı

Kadınların Ev İçi Roller

¹⁹² Adnan Güriz, *Feminizm ve Postmodernizm ve Hukuk* (Ankara: Phonix Kitap, 2011) 27.

¹⁹³ Reçel Blog, “Bayrak mıdır Başörtüsü?” [Bayrak mıdır Başörtüsü? | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 24 Aralık 2021).

Reçel Blog’da bu başlık altında kadınların ev içi rolleri, çalışma ve eğitim hayatları tartışılmaktadır. Blog yazar ve okuyucularının genellikle belli bir eğitim düzeyinde, donanımlı ve meslek sahibi olması, bu konunun sıklıkla gündeme getirilmesine neden olmuştur. Bu konu hakkında Blog’da yayınlanmış 32 adet yazı bulunmaktadır. Reçel Blog yazarlarının, bu konuyu dindar kadınların deneyimleri üzerinden gündeme getirdiği, kadınlara belli rol ve davranış kalıplarını dayatarak kadını tek bir kimliğe indirgeyen zihniyete karşı çıktıkları görülmektedir. Bu bağlamda yazarlar, ataerkil gelenek ve zihniyeti eleştirmekte, gerektiğinde dini sorgulamalar yaparak İslam alimlerini de tenkit etmekten geri durmamaktadırlar. Yazarların bu düşünce ve tutumları İslami feminist bir yaklaşımın tezahürü olarak nitelendirilebilir.

“Hangi Kara Delik”¹⁹⁴ isimli yazıda konuk yazar evi karadelik olarak nitelemiş ve ev içi rollerin dengesizliğine dikkat çekmiştir. Yazar, bu benzetmesiyle ev içi rollerin dengesiz dağılmasının kadını bir karadelik gibi eve çektiğine vurgu yapmış, bu anlamda feminist bir yaklaşımla kadınların birey olarak var olma mücadelesine atıfta bulunmuştur. "Ev denen kara delik, insanın içinde kaybolduğu koşuşturmalarla dolu zihninin yansıması olabilir mi? Bu günlerde devlet erkiyle bu kara deliğin biraz daha derinlerine atılan anneler için cevabı bulunur mu bu soruların?" Yazarın karadelik nitelemesi, Sosyalist Feminizmin söylemleriyle örtüşmektedir. Zira sosyalist feministler kadınların ücretsiz ev işi ve çocuk bakımı ile aile içinde sömürüldüğünü öne sürmektedir.¹⁹⁵

“Umutsuz Kadınlar Coğrafyası”¹⁹⁶ isimli yazıda da benzer şekilde konuk yazar, kadın erkek rollerine dair değerlendirmede bulunmakta kadına ev içi rollerin eklenmesini “Kadının, erkeğe muhtaç olması için ekonomik özgürlüğüne ulaşmasının gerekli olmadığına inanılır, erkeği de hiçbir ev işi yaptırmamak ve yapmamakla bir kadına muhtaçsın diye büyütürler ve bunu çok güzel içselleştiren beyler için hayatta muhtaç oldukları bir kadın gerekir.” sözleriyle eleştirmektedir. Yazarın bu eleştirisi feminist teorinin temel varsayımlarından olan kadının her yerde ve her dönemde ev içi alanla ve bakım emeğiyle ilişkilendirilmesi düşüncesine dayanmaktadır.¹⁹⁷

Bu düşünceyi destekleyen “Mülksüzler”¹⁹⁸ isimli başka bir yazıda ise konuk yazar, kadının ev içi emeğinin hiçbir işe yaramadığını, erkeklerin ise kadınların emeği sayesinde elde ettikleri zamanı paraya çevirerek güç elde etme yolunda ilerlediklerini öne sürmektedir. Yazar, “Erkekler, kadınların bu emeği sayesinde kazandıkları zamanı işlerine harcarken, bu işlerden

¹⁹⁴ Reçel Blog, “Hangi Kara Delik?” [Hangi Kara Delik? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁹⁵ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 218.

¹⁹⁶ Reçel Blog, “Umutsuz Kadınlar Coğrafyası” [Umutsuz Kadınlar Coğrafyası | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

¹⁹⁷ Donovan, *Feminist Teori*, 321.

¹⁹⁸ Reçel Blog “Mülksüzler” [Mülksüzler | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 9 Eylül 2021).

elde ettikleri kazancı sadece kendilerinin kabul edip zenginleşip güçlenmeye devam ediyor." sözleriyle kadınların emeğinin erkeklerin güçlenmesine yaradığını iddia etmektedir. Yazarın tutumu feminist bir yaklaşımla meseleyi ele aldığını göstermektedir. Sosyalist feministlere göre ilk sınıf baskısı da dişi cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla karı-koca evliliği içerisinde gerçekleşmiştir. Engels yabancılaşma halinin bu noktada başladığını söyleyerek kadının emeğinin aşağılanarak değersizleştirildiğini böylece kendisinin de eril hâkimiyet altında bir hizmetçiye dönüştürüldüğünü öne sürmüştür.¹⁹⁹ Yazar, muhtemelen Ursula K. Le Guin'in ideal toplum ya da ideal yaşam resmi sunan Mülksüzler isimli romanına gönderme yaparak başlığa bu ismi vermiştir.

Aynı bağlamda "Aileyi Korumanın Bedeli ve 8 Mart"²⁰⁰ isimli yazıda Çamdereli; ev içinde emeğin sömürülmesini meşrulaştırmayan, çocuklara dünyanın yükünü, eşitsizliği, şiddeti başından itibaren yüklemeyen, aile üyelerinin sadece kan bağıyla değil özveriyle bağlı olduğu güzel aileler arzu ettiğini anlatmaktadır. Çamdereli "Sizin korumaya çalıştığınız ama bizi korumayan düzen değişsin, mücadelede omuz omuza hissettiğim kız kardeşlerimle kurduğumuz gibi onlarca ailemiz olsun istedim." sözleriyle feminizme atıfta bulunmakta ve bu hayalin gerçekleşmesinde kadın mücadelesine vurgu yapmaktadır.

"İnsanlığın Aşağısındaki Erkeklik"²⁰¹ isimli yazıda ise yazar, İslam'da kadının konumu tartışılmalarının yersiz olduğunu söylemekte "Hanımlarınızı dövmeyin" gibi fetvaların sığ ve yetersiz olduğunu iddia etmektedir. "Erkeklik kültürüne dair yöneltilebilecek dini eleştiri, prensipler düzeyinde mümkün ve hatta elzem. İmanî diriliş çağrılarında "Hanımlarınızı dövmeyin" gibi sığ ve yetersiz vaazlar yerine, mesela Hz. Peygamber'in hayatından örneklerle nefis terbiyesi fetvaları verilebilirdi." Görüldüğü üzere yazar, sığ fetvalar yerine kendi işini kendi yapan peygamber örneklerinin anlatılmasını önermektedir. "Suyumuzun, çay-kahvemizin (biz talep bile etmeden) doldurulmasını, yemeğimizin pişirilip servis edilmesini beklediğimiz her an, nasıl da tenperverliğe gömüldüğümüz anlatılabilirdi." Bu manada yazar, ataerkil kültüre dini bir eleştiri yöneltmek Müslüman feminist bir yaklaşımla okuma yapmaktadır. Yazar, sözlerinin devamında kadınların bu taleplerinin aslında ne kadar alt düzeyde bir beklenti olduğunu ifade etmekte, bu isteklerinin feminizmden öte insani bir talep olduğunu vurgulamaktadır. Bu sebeple yazar, ataerkil manada erkeklik olgusunun insanlığın aşağısında kaldığını düşünerek başlığa bu ismi vermiştir.

¹⁹⁹ Nihat Güneş, "Feminist Akımlarda Aile", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 7/3 (Eylül 2018), 149.

²⁰⁰ Reçel Blog, "Aileyi Korumanın Bedeli ve 8 Mart" [Aileyi Korumanın Bedeli ve 8 Mart | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²⁰¹ Reçel Blog, "Erkeklik, İnsanlık ve Kulluk" [Erkeklik, İnsanlık ve Kulluk | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 22 Mayıs 2021).

Aslında kadınlar, şiddet gibi müstacel meselelere seslerini çıkardıklarında da sadece şiddete dur deme çabasında değiller. Yahut görece daha az acil olan mesela ev içi işlerin eşit dağılımını talep ettiklerinde de salt yardım talebinde değiller. Tüm bu talepler, politik kavgalar, hatta hazırlanan raporlar, aslında erkekliğin karşısında insanlık çağrısı içeriyor. İnsanı olan, şiddet göstermemektir. İnsanı olan, hane içinde birisi çalışırken uzanıp yatmamaktır, yatamamaktır. İnsanı olan, hizmet beklememektir.²⁰²

“Ev Denen Kara Delik”²⁰³ isimli yazıda Çamdereli, kadının toplumsal hayattaki rolü, annelik ve ev hanımlığı üzerinden değerlendirmelerde bulunan hocaları tenkit etmektedir. “Bir de burada kadınların üzerinde hiç susmayan o garip hocaların baskısı var, yukarıda anmadığım. Neymiş, kadınların evde oturması gerekirmiş, bu onlar için daha hayırlıymış. Kadınlar dışarı çıkarlarsa alimallah dinden de çıkarlarmış.” Yazar, kadınların evde oturması gerektiğini, hatta bunun bir cihat yani Allah yolunda bir mücadele olduğunu söyleyen hocalara sitem etmekte, “Kadınlar için evde oturmak cihattır” diyen bu hocaları evde, sadece ev işi yaparak geçirdikleri (çocuk bakmak da yasak, onun güzel yanları bir nebze evi yaşanılır kılıyor çünkü) bir hafta geçirmeye davet ediyorum. Hala kadınlara bunu reva görüyorlarsa, benim söyleyecek başka bir şeyim yok.” sözleriyle eleştirmekte, onları evde kadınların üstelendiği rolleri yapmaya davet etmektedir. Görüldüğü üzere Blog yazarları gerektiğinde dini sorgulamalar yapmaktan ve İslam alimlerini eleştirmekten geri durmamaktadır. Ayrıca yazarın, feminist söylemden güç alarak dini ve dini otoriteleri sorguladığı göze çarpmaktadır. Nitekim yazarın kadınlara biçilen rolleri eleştirdiği yazısı feminist filozof De Beauvoir’ın söylemleriyle örtüşmektedir. Zira Dev Beauvoir, kadınlığın inşa edileceğini hiçbir biyolojik, psikolojik ya da ekonomik kaderin toplumda kadının temsil ettiği figürü belirleyemeyeceğini söylemektedir. Ona göre kadına öğretilen başkalarını ve özellikle erkekleri nasıl memnun etmesi gerektiğidir. Böylece kadın kendisini özne değil de nesne yaparak özerkliğinden ödün vermektedir.²⁰⁴

Kadının konumunun tartışıldığı “Hamaratlığın Sonu” isimli başka bir yazıda ise benzer şekilde kadınların işyeri-okul/akademi/iş hayatı ikiliği üzerinden yaşadıklarına değinilmekte, ne tercih etmiş olursa olsun kadınların bu tercihlerinin sınırlandırılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Reçel Blog yazarı Huri Küçük, kadınların hamaratlık ve feministlik arasında bir tercih yapma zorunluluğunda olmadığını açıklamaktadır.

Demem o ki yaşamını sürdürebilmek için herkesin asgari düzeyde bulaşığa, çamaşıra, ütüye, yemeye vs. el atması gerekir ama bütün bunları hayatın yegâne amacı haline getirmeye gerek yok değil mi? Kıyısından köşesinden az buçuk feminik bir tarz, tavır ve fikre sahip olduğunu düşündüğü bir kadının hamaratlık belirtisi gösterdiğine şahit olduğunda büyük şok geçirenler için söyleyelim hamaratlık-feministlik diye bir ikilem de yok. Bu yüzden belli eylem ve etkinlikleri böyle bir ikilik üzerinden tarif ve tasnif etmenin de bir anlamı yok. Yani bir kadın örgü örmeyi de çok sevebilir, yazmayı da. Okulu da çok sevebilir, misafirlerine ikramda bulunmayı da.²⁰⁵

²⁰² Reçel Blog, “Erkeklik, İnsanlık ve Kulluk” [Erkeklik, İnsanlık ve Kulluk | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 22 Mayıs 2021).

²⁰³ Reçel Blog, “Ev Denen Kara Delik” [Ev Denen Kara Delik | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 3 Temmuz 2021).

²⁰⁴ Lucy Mangan, *Feminizm Kitabı*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım, (İstanbul: Alfa yayıncılık, 2019), 116.

²⁰⁵ Reçel Blog, “Hamaratlığın Sonu” [Hamaratlığın Sonu | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

“Ben Terazi: Kariyerim ve Planlayamadıklarım”²⁰⁶ isimli yazıda ise yazar, 16 yıldır uluslararası bir şirkette başarılı bir yönetici olarak görev yaptığından bahsetmiş ve olaya farklı bir bakış açısı getirerek ev hanımlığına özendiğini dile getirmiştir. Ancak yazar, yazının devamında ev hanımlığının yorucu bir uğraş olduğunu ve bir karşılığının da olmadığını ifade ederek bu halinden yine de memnun olduğunu açıklamıştır. Bu yazı bize Blog’un birbirine zıt düşüncelere sahip okuyucu ve yazar kitlesine sahip olduğunu, ayrıca Blog editörlerinin de zıt düşünceler içeren yazılara yer verdiğini göstermektedir.

Kadınların Akademik Kariyerleri ve Çalışma Hayatı

Bu başlık altında irdelediğimiz bir diğer konu da kadınların akademik kariyerleri ve çalışma hayatlarıdır. Reçel Blog yazarlarının belli bir eğitim düzeyinde, çoğunlukla lisansüstü eğitim gören kadınlardan oluşması bu konunun sıklıkla gündeme getirilmesine neden olmuştur. Kadına belli rollerin dayatılmasına başkaldıran Reçel Blog yazarları, bu konuyu kadın erkek eşitliği bağlamında tartışmaktadır.

Örneğin “Babasıyla Evlenmesi Gereken Erkekler”²⁰⁷ isimli yazıda yazar, kadınların okuduğu için isyankâr olduğu, boşanmaların bu nedenle arttığı iddialarına sert bir dille karşı çıkarak “Dolayısıyla biz okuyunca kudurmadık. Okumadığımızda; esas kuduranları tespit edemiyor, etsek de gücümüz yetmiyor, yetse de bastırılıyorduk. Şimdi bu devran birazcık dönünce biz ‘kudurmuş’ olduk.” sözleriyle cevap vermektedir. Wollstonecraft eğitim yoluyla kadın ve erkeklerin iyi insanlar ve iyi yurttaşlar haline getirilebileceğini ve bunun toplumun temel sorunlarını çözeceğini düşünmektedir. Kadın ve erkeklerin eğitilme yöntemi akılcı ilkelere dayandığında ise yeni ve eşitlikçi bir toplum ortaya çıkacaktır.²⁰⁸ “Cicim Ama Biz Böyle Konuşmamıştık”²⁰⁹ isimli yazıda kadınlar için okuma ve çalışmanın hala bir mesele olarak görüldüğünü söyleyen yazar, toplumda biri kadınları okutmayan, diğeri de okutan ama çalıştırmayan olmak üzere iki farklı kesimin varlığından bahsetmektedir. Yazar, annelik gibi çeşitli unvanlara kutsallıklar atfedilerek kadınların birey olmasının önüne geçildiğini düşünmektedir. Ayrıca yazar, anneliği kutsarken anneleri eğitimden mahrum bırakmayı ironik bulduğunu açıklamaktadır.

Görüldüğü üzere Reçel blog yazarları aile kurumu içinde kadına yüklenen misyonu eleştirmektedir. Yazarın ifadeleri Kültürel feminizmin etkilerini taşıdığını söyleyebiliriz. Zira

²⁰⁶ Reçel Blog, “Ben Terazi: Kariyerim ve Planlayamadıklarım!” [\(Ben.Terazi:KariyerimvePlanlayamadiklarim!|RECEL\(recel-blog.com\)\)](http://Ben.Terazi:KariyerimvePlanlayamadiklarim!|RECEL(recel-blog.com)) (Erişim 20 Ekim 2021).

²⁰⁷ Reçel Blog, “Babalarıyla Evlenmesi Gereken Erkek Çocukları” [\(BabalariylaEvlenmesiGerekenErkekCocuklari|RECEL\(recel-blog.com\)\)](http://BabalariylaEvlenmesiGerekenErkekCocuklari|RECEL(recel-blog.com)) (Erişim 20 Ekim 2021).

²⁰⁸ Fatih Duman, “Mary Wollstonecraft”, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, e.d.Hamit Beriş- Fatih Duman (Ankara: Orion Kitabevi, 2016), 724.

²⁰⁹ Reçel Blog, “Cicim Ama Biz Öyle Konuşmamıştık” [\(CicimAmaBizOyleKonusmamistik|RECEL\(recel-blog.com\)\)](http://CicimAmaBizOyleKonusmamistik|RECEL(recel-blog.com)) (Erişim 20 Ekim 2021).

Kültürel feministlerin amacı kadını eve hapsedip olası potansiyelini baskılayan, doğal vasıflarını sadece hizmetkârlık temelinde ve bir bağımlılık çerçevesinde indirgeyen aile kurumunu değiştirmektir. Kadının kamusal alana katılması talebi kadının, kendisine öğretilmiş doğasını bir kader olarak algılamasına engel olacak, böylece kendi potansiyellerinin farkına varan kadın aile hayatını, görev ve sorumluluklarla kuşatılmış bir alandan ziyade sevgi ve huzur bölgesi olarak görmeye başlayacaktır.²¹⁰

Başörtülü bir kadın olarak çalışma hayatına girmenin zorluğuna dikkat çekilen. “Biz Varız İş Hayatında” isimli yazıda ise konuk yazar, başörtülü bir kadın olarak Türkiye’de belli bir kesimi sembolize ettiği için çalışabileceği yerlerin sınırlılığına dikkat çekmektedir. Yazar, beyaz Türklere ait yerlerde çalışma imkanının zaten bulunmadığını özgeçmişindeki fotoğrafı nedeniyle başörtülü olarak zaten eleneceğini düşünmektedir. Muhafazakâr kesime ait iş yerlerine ise kadın çalışanların alınmadığını iddia eden yazar, güç bela bir iş bulup çalışsa bile sonraki sürecin hem fiziksel hem mental olarak daha da yorucu olduğunu öne sürmektedir.

Öncelikle iş hayatında bir kadın olmaktan bahsedebilmek için, bir iş bulmak gerekiyor. Peki başörtülü bir kadın için iş bulma opsiyonları neler? Muhafazakâr kesime ait iş yerleri, beyaz Türklere ait iş yerleri, kim olduğunun pek önemli olmadığı vasatın altındaki iş yerleri. Öncelikle iyi bir eğitim aldığın ve kim olduğunun önemli olmadığı bir yerde çalışmaktansa evde oturmayı tercih edeceğin içi son seçenek baştan elenmiş oldu. İlk seçenek olan beyaz Türklere ait bir iş yerinde ise, başörtülü fotoğrafı olan bir kişinin cv’sinin incelenmeye dahi alınmıyor olduğunu zaten bunda herhangi bir beis yokmuşçasına rahatlıkla söyleniyor. Diğer bir seçenek olan muhafazakâr kesime ait yerlerde ise genellikle kadın çalışan alınmıyor bile.²¹¹

Yazar açıklamaları ile başörtülü kadınların günlük hayatta yaşadığı zorluklara değinmiştir. Bu açıklamalar, Blog’un özellikle Müslüman kadınların gündelik deneyimlerine, toplumsal dertlerine, kaygılarına dair kendi sözlerini söyleyebilecekleri bir mecra olma amacına hizmet ettiğini gösteren önemli bir örnektir.

Zerka Selvi isimli konuk yazar ise, “Başka Bir Yer”²¹² adlı yazısında uzunca içini döktükten sonra dışarıda çalışmayan kadının yok sayıldığını, evde çalışmanın ise kadını herkesleştireceğini dile getirerek kadınların bu ikilem arasında kaybolup gittiğine dikkat çekmektedir. “Boğazımdaki Yumru”²¹³ isimli yazıda da doktorasını yeni bitiren ve iş aramak için bir üniversite rektörü ile konuşmasından bahseden yazar, başörtülü ve evli bir kadın olarak akademik hayatta var olmanın zorluğuna dikkat çekmekte ve gördüğü muameleye sitem etmektedir. Yazar, kendisine yapılan muamelenin erkeklere yapılmadığını öne sürmektedir. “Sizin de yukarıda okuduğunuz gibi, bu muhafazakâr Müslüman rektör yardımcısı, kadın asistanlara, akademide bulunmamaları gerektiğini, çocuk bakmaları gerektiğini söylüyormuş.

²¹⁰ Güneş, “Feminist Akımlarda Aile”, 148.

²¹¹ Reçel Blog, “Biz varız -iş hayatında- |” [Biz varız -iş hayatında- | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²¹² Reçel Blog, “Başka Bir Yer” [Başka Bir Yer | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²¹³ Reçel Blog, “Boğazımdaki Yumru” [Boğazımdaki Yumru | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 15 Nisan 2021).

Belki belli bir hukukları vardır, birbirlerinin özel ve mahrem hayatına böylesi sözlü müdahaleler onlarca sıcak karşılanıyordur, bilemeyiz.” Bu yazı da benzer şekilde başörtülü Müslüman kadınların günlük hayatta yaşadığı zorluklara değinen başka bir açıklamadır.

“Bir Kolda Birkaç Karpuz Taşıdığım İçin Toplumdan Özür Dilerim”²¹⁴ başlıklı yazıda konuk yazar çalışan ya da akademik kariyer yapan kadına karşı toplumun yargılarını eleştirmektedir. “...yer yer kendimi topluma ihmalkâr bir anne olmadığımı açıklarken buluyorum. ‘Evet, çocuğumu bakıcıya değil sadece anneanne ve babaanneye bırakıyorum’, ya da ‘şu sıralar zaten evdeyim sadece Melih uyurken çalışıyorum, onun dışında hep lego oynuyoruz’ gibi”. Yazar toplumun çalışan kadının çocuğunu ihmal ettiği yönündeki algısını “Niye bu cümleler ağızdan çıkıyor? Çünkü o toplumsal bakışı hissediyorum... Anneysen ya çalışmanı ihmal ediyorsundur ya çocuğunu başka bir ihtimal yok! Ama üzgünüm erkekler! Gün 24 saat ve bize laga luga yapmayınca yetebiliyor!” ifadeleriyle eleştirmekte, aynı yaklaşımı erkeklere karşı sergilemedikleri için topluma sitem etmektedir.

Nitekim ataerkil toplumlarda kadının yeri, önemi ve varoluşu ailesi olarak görülmüş çalışmak ve kamusal alanda var olmak hiçbir şeyi değiştirmemiştir. Kurumsal düzenlemeler, yasalar aile içi iş bölümü çocukların sosyalleşmesi gibi değişik toplumsal olgular da bu tasavvur etrafında yapılandırılmıştır.²¹⁵ Yazar, söylemleriyle çocuk bakımını kadına hasredip erkekleri bu durumdan azade eden toplum yapısını eleştirmekte daha eşitlikçi bir yaklaşım talep etmektedir. Yazarın bu beklentisi feminizmin cinler arası eşit iş bölümü talepleriyle paralellik göstermektedir. Sonuç olarak Göle’nin ifadesiyle mahrem alanın dışına çıkan kadınlar, geleneksel cinsel kimlikler ile meşru ve gayrimeşru olanın erkeklerce yapılmış tanımlarını sorgulatarak İslamcı erkek ve kadın arasındaki iktidar ilişkilerini gözler önüne sermektedir.²¹⁶

“Ee Şimdi Ne Yapıyorsun?”²¹⁷ isimli yazıda konuk yazar, konuya farklı bir bakış açısı getirerek kadınların çalışmama haklarının da olduğunu öne sürmektedir. “Eğitimli de olsa evinde vakit geçirme, misafirlerini, eşini dostunu akrabalarını ağırlama ve onlara zaman ayırma özgürlüğü olmalı. Bunlar küçümsenecek hayaller olmamalı. İsteddiği yemeği özenerek yapmak için saatlerini harcama özgürlüğü olmalı kadınların.” Yazar kadınların evde misafir ağırlama isteklerinin küçümsenmemesi gerektiğini vurgulamakta yine feminist bir yaklaşımla ama bu kez karşı pencereden bakarak kadınların tercihlerinde özgür bırakılması gerektiğini

²¹⁴ Reçel Blog, “Bir Kolda Birkaç Karpuz Taşıdığım için Toplumdan Özür Dilerim” [Bir Kolda Birkaç Karpuz Taşıdığım için Toplumdan Özür Dilerim | RECEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²¹⁵ Derya Demirler vd., *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar Seçkisi* (İstanbul: Feminist Yaklaşımlar, 2008), 194.

²¹⁶ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem*, 41.

²¹⁷ Reçel Blog, “Ee Şimdi Napıyorsun?” ["Ee Şimdi Napıyorsun?" | RECEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

yinelemektedir. “Blogun farklı ve hatta birbirine zıt şeyleri söyleyen dindar kadın okuyuculardan gelen yazıları içermesi, bu yazıların gündelik hayattaki deneyim aktarımlarının söze gelmesi olarak zaman zaman dindar makbul kadın imgesini bozan bir hal alabilmektedir.”²¹⁸

“Başörtülülerin Eve Dönmeye Niyeti Var Mı” isimli yazıda konuk yazar bir kadın olarak akademide erkekler tarafından gördüğü muameleyi eleştirmektedir. Yazar gördüğü kötü muameleyi erkek zihniyetinin sorunlu bakış açısı olarak nitelendirmektedir. Feminist iktisat teorisine göre kadının iş hayatındaki dezavantajlı durumunu erkek egemen sisteme dayandırır. Teoriye göre erkekler daha çok müdür, şef gibi üst kademelerde yer alırken kadınlar daha az para alınan mesleklerde çalışmaktadır. Teori özellikle cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının farklılığını ortaya koyar. Toplumsal cinsiyet kavramını cinsel kimliğin toplumsal değerlere göre belirlenmesi şeklinde tanımlar ve eşitsizliğin de doğallaştığını ortaya koyar.²¹⁹

Düşünsenize soru soruyosunuz erkişi hoca yüzünüze bakmıyor, ders sonrasında hocanın etrafında sadece erkekler sohbet grubu kurabiliyor ne arkadaşların ne de hocaların sırf kadın olduğun için seni tartışmaya dahil etmiyor. Beyler, kusura bakmayın yoldan çıkarken kendi kendinizsiniz. Kimse size soru sorarken, sizinle akademik meselelerle ilgili iletişime geçerken kur yapmıyor emin olun! Erkekleri salt “eril”, evlenilecek muhtemel şahıs olarak görmüyoruz. Ve açık söyleyeyim bizim için bir tehdit oluşturmuyorsunuz, biz bunu aştık sıra sizde!²²⁰

Yazar açıklamalarında da ifade ettiği gibi kadınların akademide erkeklerin gerisinde saf dışı bırakılmasına karşı çıkmakta, kadın erkek eşitliğine vurgu yapmaktadır. Yazarın “Erkekleri salt “eril”, evlenilecek muhtemel şahıs olarak görmüyoruz.” ifadesi de feminist bir çıkış olarak değerlendirilebilir. Sözlerinin devamında ise yazar, toplumsal hayatta muhafazakâr erkekler tarafından gördüğü ikircikli muameleyi şöyle açıklamaktadır. “Evet, bizim camiamız bunları bir türlü aşamadı. Siyasi davalarına destek verirken meydanlarda olmamız bir gereklilikti elbette. Ama görev tamamlanınca evlere dönmemiz bekleniyor anlaşılan”. Yazar kendilerine dikte edilen eve dönme çağrısını “Fakat kabul edin artık kimsenin eve dönme niyeti yok. Zaten sizin keyfinize göre de şekillenmeyecek. Artık görünmez değiliz ve bu görünürlük temsili değil hakiki olsun istiyoruz.” sözleriyle reddetmekte, kadının ev ile sınırlandırılmasına karşı çıkmakta bu minvalde feminist bir yaklaşım sergilemektedir.

“Parça Başı”²²¹ isimli yazıda yazar Huri Küçük, kadının çalışma hayatına dair farklı bir noktaya dikkat çekmektedir. Yazar, çalışan kadın denilince beyaz yakalı olarak tanımlanan işlerin merkeze alınmasından ve çalışmanın bu işlere indirgenmesinden yakınmaktadır. “...birincisi kadınlar arasında sınıf farkları olduğunu görmeyen ve kadının çalışması denilince

²¹⁸ Çal, “İslami Feminizm, Dijital Yazı ve Türkiye Örneği Olarak Reçel Blog”, 212.

²¹⁹ Ayşe Akın- Saliha Özpinar, *Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2018). 67.

²²⁰ Reçel Blog, “Başörtülülerin Eve Dönmeye Niyeti Var Mı?” [Başörtülülerin Eve Dönmeye Niyeti Var Mı? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²²¹ Reçel Blog, “Parça Başı” [Parça Başı | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

yalnızca “beyaz yakalı” olarak çalışmayı merkeze alan tartışmaların nasıl kendi topuğuna sıkıldığını ve belirli kadınların hayatından, toplumun belli kesimlerindeki kadınlardan ne kadar kopuk olduğunu görebiliriz.” Bu anlamda farklı bir bakış açısı sunan yazar, hangi işi yaparsa yapsın kadının çalışan kadın kategorisine gireceğini belirterek “Mesela ben klavye başında yazımı yazarken, çok fazla sayıda kadın, tekstil atölyelerinde, evlerinde, tarlada çalışmak, üretmek ve mücadele etmekle meşgul. Bu yazıyla onlara en azından selam etmiş olalım.” sözleriyle bu sınırlandırmaya karşı çıkmaktadır. Yazarın kadınların ayrıştırılıp kategorize edilmesini eleştiren tutumu feminizmin eşitlik söylemleriyle paralellik göstermektedir.

“Doğmamış Çocuğundan Mahrum Bırakılmak”²²² isimli yazıda konuk yazar, özellikle muhafazakâr kesimde kadının çalışmamasına dair var olan bir diğer bakış açısını öne çıkararak ironik bir dille eleştirmektedir. “Gelin adayının okumamış (!) olmasına özen gösterilirdi. Çünkü bir genç kızın okumuş olması demek dinimiz açısından (!) fazlasıyla günahkâr olduğuna işaretti. Hem de bir aile kurmak ve onu idare etmek konusunda yeterli olmadığını da göstermekteydi.” Yazarın ifadelerinde de görüldüğü üzere Blog yazarları Müslüman kadın imgeyi ayakta tutan suskunluklar yaratmak yerine, blogculuğun doğasına uygun şekilde mizah dolu alaycı bir dille dindar kadın imgeyi sarsıntıya uğratmaktadır.²²³

“Yanacakmışım”²²⁴ isimli yazıda yazar, muhafazakâr bir ailede başörtülü olmadığı için yaşadıklarından yakınmaktadır. Mezuniyetine açık bir elbise ile gittiği için annesinin, kendisinin yanacağını düşünerek ağladığından söz eden yazar annesi gibi düşünenlere şöyle cevap vermektedir.

Yanacakmışım. Yolda önümü kesme cüretinde bulunan amcadan, staj yaptığım erkek yetiştirme yurduna gelen ve erkeklerle çalışmamın sakıncalı olduğunu söyleyen müfettişten, “okuyorum” deyince başını çeviren hoca hanımdan, “kadın çalışınca bak çocuklar ne hale geliyor” diyen akademisyenden, karısının bekar arkadaşlarını potansiyel akıl çelici olarak gören erkekten sıra gelirse ben de yanacağım.

Yazarın öfkeli bir dil kullandığı da göze çarpmaktadır. Zira yazar, kadına yönelik olumsuz söylemleri örnek göstererek bu söylemlerin sahiplerinin yanmaya kendisinden daha müstahak olduğunu ifade etmektedir.

“Arkasında Kim Var? ‘Amerika’!” isimli başka bir yazıda yazar, Batılı yaşam tarzına özenen kızların okuduklarında aile yapısının bozulacağını söyleyen İslam alimlerine “Yaptığımız kontrollü deneyde, yani Müslüman kesimin yarısını eğitip diğer yarısını evde kek yaptırdığımızda oluşan sonuç ne oldu? Ailemiz sağlam mı?” sözleriyle karşı çıkmaktadır. Aynı yazının devamında yazar, kız çocuklarının okutularak Batı’nın oyununa geldiğini modern

²²² Reçel Blog, “Doğmamış Çocuğundan Mahrum Bırakılmak” [Doğmamış Çocuğundan Mahrum Bırakılmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²²³ Çal, “Dijital Yazı ve Türkiye Örneği Olarak Reçel Blog”, 213.

²²⁴ Reçel Blog, “Yanacakmışım” [Yanacakmışım | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

yaşam şekillerine kanarak ahlaki ve toplumsal yozlaşma yaşadığını anlatan hocaların, başörtüsü yasağı ile ellerine güzel bir koz geçtiğini belirtmektedir.

Kız çocuklarını okutmak caiz değildir, okuyan kızların ahlakı bozulur, Müslüman kızların yeri evidir, okuyan para kazanan kadınlar toplumsal sorunlar yaratıyorlar, erkeklerin sözünü dinlemez oluyorlar, aile yapısı bozuluyor, batı toplumumuzu bozmak için kalemizi içten fethediyor, kızların okuması kariyer sahibi olması ilimle bilimle uğraşması para kazanması iyi bir şeymiş gibi göstererek ilk hedefleri kutsal aile yapımızı bozmak... Bu noktada başörtüsü yasağı devreye giriyor ve hocalarımızın eline çok güzel bir koz düşüyor. Bu engin fikirlerini tek cümlede de toparlayarak “Başını açmak haramdır, başını açarak okula gitmek zinhar kabul edilemez!”²²⁵

Yazarın kadınların eğitimi konusunda olumsuz görüş beyan eden hocalara karşı sitemleri haklı olmakla birlikte devamında kullandığı ifadeler duygusal bir tepki olarak değerlendirilebilir. Zira kadınların eğitim hayatının sonlanması gerekliliğini savunmak ne kadar yanlışsa, hocaların bu durumu bir koz olarak değerlendirdiğini söylemek ya da hocaların haram fetvası verme nedenini kadınların eğitim hayatını engelleme amacı taşımasına bağlamakta aynı derecede hatalıdır. Ayrıca kadınların eğitimi konusunda destek veren hocaların göz ardı edilmesi de yine duygusal bir yaklaşımın sonucu olarak değerlendirilebilir. Bütün bu açıklamalar göz önüne alındığında yazarın kadınların eğitim hakkını savunması ve bu konuda İslam alimlerini de eleştirmekten geri durmaması İslami feminist bir yaklaşım olarak okunabilir.

“Her Türlü İktidar Budalarına Diyeceklerim Var”²²⁶ isimli yazıda ise konuk yazar, Nurettin Yıldız’ın *Akit Gazetesi*’nde “Kadın çalışınca ‘Ümmet’ neler kaybeder?” ismiyle manşete taşınan sözlerine karşılık vermektedir. Yazar, Yıldız’ın bazı cümlelerinin kadınlara iftira içerikli, bazı cümlelerin erkeklerde aldatmayı, zinayı meşrulaştırıcı nitelikte olduğunu söylemektedir. Yıldız’ın canının kadına hakaret etmek istediğini söyleyen yazar, “Cümlelerinin çirkinliğini buraya taşımak istemediğim için kendi cümlelerimle belirteceğim; çalışan kadının evlenmeyi geciktirdiğini söyleyerek başlamış ve bu geciktirmenin erkeklerin evlilik sürecini baltaladığını iddia etmiş!” ifadelerini kullanmaktadır. Yazar, Yıldız’ın bu açıklamalarını “dinleyeni çok bir şahıs ve muhtemelen egosu kendisine yaşadığı her olayı, hiçbir temele dayandırmadan insanlara hüküm olarak sunmasını sağlayacak kadar yüksek! Bilemiyorum ama ben başka bir açıklama bulamıyorum” ifadeleriyle değerlendirmektedir.

Yazar, Yıldız’ın çalışan kadının yorgunluğu ve vakit darlığı nedeniyle kocasıyla olan ilişkisinin arızalı olacağı ve erkeği aldatmaya yönelteceği yönündeki açıklamalarına ise şöyle cevap vermektedir:

Ve bu arıza yüzünden, erkeğin gözü dışarıda kalyormuş işte! Erkeklerin aldatmalarının sebebi bu(!) Dedğine göre adamcağız evde eksik kaldığı için, zavallı ne yapsın, iş yerinde başka kadınlarla bu eksiği

²²⁵ Reçel Blog, “Arkasında kim var? "Amerika"! ” [Arkasında kim var? "Amerika"! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/arkasinda-kim-var-amerika/) (Erişim 20 Ekim 2021).

²²⁶ Reçel Blog, “Her Türlü "İktidar" Budalarına Diyeceklerim Var!” [Her Türlü "İktidar" Budalarına Diyeceklerim Var! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/her-turlu-iktidar-budalarına-diyeceklerim-var/) (Erişim 20 Ekim 2021).

gideriyor! Vah canım, kıyamam! Erkeğin fuhuş olmasa da fuhuşumsu bir durumuna sebebiyet veren bu “arızalı” çalışan kadın aynı zamanda doğurmayan, az doğuran kadın olduğu için ümmetin soyunu kurutuyor! Ümmet zarar görüyor vesselam! Bir de erkeğe hiçbir günah biçilemez, bütün günah kadındır; ahirette erkeğin günahını da ödeyecektir dese. Al sana mis gibi dini hüküm!²²⁷

Yazar aynı konuda sözlerine şöyle devam etmektedir:

“Evet sinirliyim. Ve soruyorum Allah aşkına neye dayanarak konuşuyorsun! Kadına çalıştığı için bu kadar suçlamada bulunurken, erkeğin her şekilde aldatmasına bula bula bu kılıfı mı buldun! “Aldatan erkeğin sorumlusu kadındır” cümlelerini çok duyduk biz! Neyi meşrulaştırıyorsun sen! Ayetler yazılırken yanında iki şahit getirmeyenin söylediği kabul görmemiş. Sen neyi dayanak göstereceksin! Ben senin bu konuşmandan şunu anlıyorum ve anlamak istiyorum; “Erkekler zina ediyor ya nasıl adlarını temize çıkartırsız acaba?” sorusuna cevap arayıp çözümü kadını karalamakta bulmuşsun. Sorun şurada; bunu din adamı sıfatıyla yapma. Duyan da İslam böyle diyor sanacak! Ne düşünüyorsan düşün, dini fikirlerini meşrulaştırma aracı olarak kullanma!”²²⁸

Yazar, Yıldız’a ve onun gibi düşünen destekçilerine kadın cinayetlerini hatırlatarak erkeği yüceltmek adına kadın katillerinin ellerine su döktüklerini söylemektedir. Yazar, cümlelerine “bütün iktidar budalarına öfkeliyim! Ve şunu hiddetle soruyorum: Pardon kim oluyorsunuz?!” sözleriyle son vermektedir. Yıldız’ın söylemleri ne kadar sivri ve genelse yazarın cevabı da aynı sivriliktir. Yazarın İslam’dan referanslar vererek Yıldız’a karşı çıkması tipik İslami feminist bir yaklaşımdır.

“Ey Yeşil Sarıklı Ulu Hocalar!”²²⁹ isimli yazıda ise konuk yazar, Ebubekir Sifil’in hükümetin kadını çalışmaya teşvik eden politikasının aile bağlarını zayıflattığı yönündeki görüşünü eleştirmektedir. Yazar, Sifil’in ve böyle düşünen hocaların “Ev hanımlığı teşvik edilsin” düşüncesine karşı çıkmaktadır. Yazarın kadınların evde olmasına destekleyen söyleme karşı çıkarak bu durumun cinsler arası eşitsizliği pekiştirdiği iddiası, Liberal feminizmin kadını özel alana yani eve hapsetmenin onun, gerçek kapasitesini kullanmasına ve geliştirmesine engel oluşturduğu düşüncesine dayandığı söylenebilir. Zira kamusal alanın dışında kalan aile geleneksel olarak erkeğin yönettiği, kadınların ücretsiz ev işleri ya da üreyip çoğalmaya ilişkin faaliyetleri yerine getirdiği bir birim olacaktır. Böylece toplumsal yaşamın tasnifinde kadını kısıtlı bir alana hapsedilen kadının potansiyelinin körelecek, potansiyelini değerlendirmekten uzak kalan kadının güçsüz varlığı onu erkeğe bağımlı hale getirecektir.²³⁰

Reçel Blog yazarlarının, kadınlara dayatılan ev içi rolleri kadın erkek eşitliği bağlamında değerlendirdikleri görülmektedir. Bu başlık altında yazarlar, kadınlara toplum tarafından yüklenmiş olan belli başlı rol ve kalıpları eleştirmekte, bu konuyla bağlantılı olarak kadının çalışma hayatı ve akademik kariyerini de sorgulamaya açmaktadır. Kadının çalışma hayatının da ele alındığı bu başlıkta yazarların, kadını tek kimliğe indirgeyen zihniyeti

²²⁷ Reçel Blog, “Her Türlü “İktidar” Budalarına Diyeceklerim Var!” [Her Türlü “İktidar” Budalarına Diyeceklerim Var! | REÇEL | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²²⁸ Reçel Blog, “Her Türlü “İktidar” Budalarına Diyeceklerim Var!” [Her Türlü “İktidar” Budalarına Diyeceklerim Var! | REÇEL | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²²⁹ Reçel Blog, “Ey Yeşil Sarıklı Ulu Hocalar!” [Ey Yeşil Sarıklı Ulu Hocalar! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 6 Nisan 2021).

²³⁰ Güneş, “Feminist Akımlarda Aile”, 145.

eleştirdikleri, bu minvalde gerektiğinde toplum tarafından saygın din adamlarını da hedef aldıkları görülmektedir. Yazarların eşitlik talepleri doğrultusundaki bu yaklaşımları, İslami feminist bir bakış açısının sonucu olarak değerlendirilebilir.

2.2.5. Kadın-Erkek Eşitliği

Kadın erkek rollerinin dengesiz dağılımı, kadın erkek eşitliği tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Reçel Blog yazarları da bu konuyu sıklıkla blogun gündemine taşımaktadır. Blog yazarları, dindar kadınların deneyimleri üzerinden toplumda kadın erkek rollerinin kurgulanışını ve toplumsal cinsiyet algısını sorgulamaktadır. Genellikle dini hassasiyeti olan kadınlarca yönetilen Blog'da, cinsiyet eşitsizliğine dini bir eleştiri getirilerek yine İslam çerçevesinde çözümler sunulmaktadır. Blog'da bu konuda yazılmış 46 Adet yazı bulunmaktadır. Bu rakam kadın erkek eşitliği konusunu, başörtüsü başlığından sonra en çok tartışılan ikinci mesele yapmaktadır.

Örneğin “Aileyi Ayakta Tutmak Ne Anlama Geliyor?”²³¹ isimli yazıda, aileyi ayakta tutma görevinin neden kadınlara yüklenmiş bir misyon olduğu sorgulanarak bu konudaki eşitsizlikten yakınılmaktadır. Yazar, toplumun kadın ve erkekte beklediği rolleri karşılaştırarak neden “kadına daha fazla tahammül, sabır, görmezden gelme, katlanma payı düşerken; erkeğe daha çok bir “birey” gibi ilişkinin sorumluluğunu üstlenmeme, kendi isteklerini ön planda tutma, istişare etmeden davranma,” düştüğünü sorgulamakta, toplumun erkeğin davranışlarını, kadınların görmezden gelerek kabullenmesini beklemesine de başkaldırmaktadır. “Ya Çirkin Hiç Prens Olmazsa”²³² isimli yazıda yine aynı eşitlik talebinden hareketle, güzelliğin kadında olmazsa olmaz bir şart olarak aranıp da erkeklerde ahlakın namusun, gücün, ev geçindirme gibi özelliklerin ön plana çıkarılması eleştirilmektedir. Yazar, güzel olanı seçme özgürlüğünün neden erkeğe tanındığını sorgulamaktadır. “Erkeklerde yakışıklılığa bakılmaz önemli olan güçtür (nüfuzlu biri olmasına atıfla), para önemlidir, hatta olmazsa olmazdır, erkek evine bakıyor mu, senin ihtiyaçlarını gideriyor mu ona bakacaksın, erkek iyi huylumu, namuslu mu önemli bunlar.” “Adamım Büyüksün”²³³ isimli yazıda da benzer bir konuya değinilmiş erkeklerin neden hayatın mekanizması gibi konumlandırıldığını sorgulanmıştır. “Erkeklik hayatın belirleyici mekanizması ve kadının yaptığı her şey de bunun çevresinde gelişmeliydi. İstenilen ölçüde kibar, istenilen ölçüde ahlâklı, istenilen ölçüde zayıf olmamız bekleniliyordu” sözleriyle yazar, erkeklere itaatin, Allah'ın bizden beklediği türden

²³¹ Reçel Blog, “Aileyi Ayakta Tutmak Ne Anlama Geliyor?” [Aileyi Ayakta Tutmak Ne Anlama Geliyor? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 8 Temmuz 2021).

²³² Reçel Blog, “Ya Çirkin Hiç Prens Olmazsa?” [Ya Çirkin Hiç Prens Olmazsa? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 14 Mart 2021).

²³³ Reçel Blog, “Adamım Büyüksün” [Adamım Büyüksün | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 1 Temmuz 2021).

bir itaatle kesin ve net bir şekilde istenildiğini vurgulayarak bu toplumsal algıyı eleştirmektedir. Yazarların kadın ve erkekten beklenen toplumsal rolleri kıyasladığı bu yazılar feminist söylemle paralellik göstermektedir.

“Gömmek mi asla!”²³⁴ isimli yazıda konuk yazar, kız-erkek ayrımının daha bebek dünyaya gelmeden başladığına dikkat çekerek “Ne yani, benim ileride erkek evladım olsa, ama erkek de bir başka deyip kız annelerini darlayacak mıyım? Kız çocuğunu ‘Allah öyle nasip etmiş’ de, erkek çocuğunu ‘biz elde ettik’, öyle mi? Öyleyse buyuralım tövbe etmeye, işimiz çok zor olacak” sözleriyle bu ayrıştırmaya karşı çıkmaktadır. Yazar, ayrıca erkek çocuğu önceleyen kadınları şaşkınlıkla karşıladığını, üstelik bunu yapan kadınların üniversite eğitimi alan İslami bilgiye sahip kadınlar olduğu vurgulanmaktadır. Benzer bir konunun aynı yaklaşımla ele alındığı “Oyuncak Süpürgeler Pembe Olur Oyuncak Kahramanları”²³⁵ isimli yazıda da kız ve erkek çocukların yetiştirilmesinde yapılan ayrıma dikkat çekilmektedir. Yazar, ev işleriyle ilgili oyuncakların neden pembe, kahramanların ise neden erkek olduğunu “Merak ediyorum, o günleri yaşamak nasip olursa bir gün, erkek torunumuza mavi oyuncak ütüler bulabilecek miyiz oyuncakçılarda acaba?” sözleriyle sorgulamakta ve bu konudaki beklentisini dile getirmektedir. Yazarın renklerin ve belli işlerin cinsiyete göre sınıflandırılmasına karşı çıkışı feminist söylemle paralellik arz etmektedir.²³⁶ Ayrıca yazar, “Erkeklerin kadınlara şiddetini gündem ediyoruz hep de bu toplumun kadınları olarak hemcinslerimize yaptıklarımıza ne zaman dönüp bakacağız?” ifadeleriyle kadınların hemcinslerine olan yaklaşımını eleştirmekte, bir mücadele kazanılacaksa bunun kadınların birliğinden geçtiğini vurgulamaktadır.

“Cadılar Gibiydim Ben Baba Evinde”²³⁷ isimli yazıda ise konuk yazar, ailesinin kendisini ve abisini yetiştirme tarzından söz etmektedir. Yazar, ailesinin ne kendisini kız gibi ne de abisini erkek gibi büyütmediğini, her şeyden öte bir birey olarak büyütüldüklerini “Abim ailemizin evinden ayrıldığında kendisinin ve hatta ev arkadaşlarının karnını doyurabilen bir erkek birey olurken bense evden uzakta başının çaresine korkmadan bakabilen bir kadın birey oldum hepsi bu” sözleriyle açıklamaktadır. Yazar, ailesinin kendisine prenses muamelesi yapıp pamuklara sarmadığını, daha gerçekçi yetiştirerek dünyanın gerçek yüzü ile mücadele edebilecek bir kadın birey olarak yetiştirdiğini ise “anne-babamın kabına sığmaz cadı kızı

²³⁴ Reçel Blog, “Gömmek Mi Asla” [Gömmek Mi Asla | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²³⁵ Reçel Blog, “Oyuncak Süpürgeler Pembe Olur, Oyuncak Kahramanları ise Erkek Çocuk Reyonunda Ara” [Oyuncak Süpürgeler Pembe Olur, Oyuncak Kahramanları ise Erkek Çocuk Reyonunda Ara | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 18 Ocak 2021).

²³⁶ Stone, *Feminist Teori*, 90-96.

²³⁷ Reçel Blog, “Cadılar Gibiydim Ben Baba Evinde” [Cadılar Gibiydim Ben Baba Evinde | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 15 Nisan 2021).

oldum” ifadeleriyle anlatmaktadır. Ayrıca yazar, “kadınlara ve erkeklere hasredilip onların tabi özellikleri gibi gösterilen pek çok şey aslında yetiştiriliş tarzımızın, geleneklerimizin, kabullerimizin sonucu olabilir mi” sorusunu yöneltmekte ve aslında kadın ve erkeğe ait zannettiğimiz rollerin, toplum tarafından onlara çizilmiş roller olduğunu söylemektedir. Yazarın bu düşünce ve yaklaşımı açık bir şekilde feminizmin talep ve sorgulamalarıyla örtüşmektedir. Zira toplumsal cinsiyet kavramı temelde; kadın ve erkeğin biyolojik farklılıkları yerine, kültürel ve toplumsal olarak kadınlık ve erkekliğin kurgulanış şekline işaret eder. Eşit şekilde doğmalarına rağmen toplum kız çocuklarına anneliği ve ev işlerini öğretirken, erkek çocuklarına babaları gibi güçlü ve özgür olmayı öğretmektedir.²³⁸

Toplumun kadın ve erkeğe olan tutumunun irdelendiği “Kendini Prens Sanan Adamlar”²³⁹ isimli başka bir yazıda ise konuk yazar bir TV programında evlenmek isteyen kadının sözlerini “ben o evlilik programında “‘2.5 milyar bana yetmez.’ diyen kadını gayet normal buluyorum ve bir yerlerde “Büyük gözlü, sarışın, yoğurt yapabilen ve genel kültürü olan bir kadınla evlenmek isterim.” diyen erkeğin karşılığı olarak görüyorum” ifadeleriyle değerlendirmekte böylece erkek ve kadın eşitliğine dikkat çekmektedir. Sözlerinin devamında yazar, erkeklerin “Neden bayram sofrasında biz tüm erkekler otururken kadınlar yemeği hazırlıyor, servis ediyor ve sonra bulaşığı yıkıyor ki? diye ya da Neden benim eşim gelinliğini ispatlamak ve bunun için biten çayı önce doldurmak için diğer komşunun geliniyle yarışa girmek zorundaki?” diye dertlenmediği sürece bu gelenek eleştirisinin sadece içi boş bir söylemden olarak kalacağını düşünmektedir. Yazarın eşitlik talebi haklı ama aynı zamanda feminist bir söylem olarak değerlendirilebilir.

“İslam'da Erkeği Konuşma Zamanı Gelmedi Mi”²⁴⁰ isimli yazıda ise konuk yazar, Peygamber eşinin bile kendisine atılan bir iftira karşısında suskun kaldığını, çareyi baba evine gitmekte bulduğunu söyleyerek kadın erkek eşitsizliğine dikkat çekmektedir. Yazarın eşitlik talebini İslam peygamberinin hayatından örnekle dile getirmesi, İslami feminist yaklaşımın bir tezahürü olarak nitelendirilebilir. Yazar, ayrıca Hz. Aişe’nin çok mutlu ve güçlü bir kadın olduğunun altını çizerek, Hz. Muhammed’in sakalından misvağına kadar örnek alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Geleneksel dini yorumlara bağlı kalmadığı gözlenen yazarın, toplumsal cinsiyet algısına dikkat çekerek İslam'da kadına verilen rolle erkeğin rolünü kıyasladığı görülmektedir. Kadınların; anne, eğitimci, eş gibi hem iş ortamını hem evi çekip

²³⁸ Doğancı- Tuncay, “Tarihsel Süreçte Kadının Aile İçindeki Konumunun Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Temelinde Değerlendirilmesi”, 1342.

²³⁹ Reçel Blog, “Kendini Prens Sanan Adamlar” [Kendini Prens Sanan Adamlar | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²⁴⁰ Reçel Blog, “İslam'da Erkeği Konuşma Zamanı Gelmedi Mi?” [İslam'da Erkeği Konuşma Zamanı Gelmedi Mi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

çeviren birçok rolü olduğunu söyleyen yazar, Müslüman erkeklere düşen görevin bu durumu anlayıp destek olmak olduğunu belirtmektedir. Nitekim yazar, “Ben ailenin geçimini sağladım, yorgun argın işten gelip -kadın pedagog, aşçı, temizlikçi ne de olsa- benim canım isterse destek olurum, yoksa zaten bunlar kadının vazifesi” diyen erkekler oldukça kadının 24 saat kendini evine adanmasının bir faydası olmayacağını düşünmektedir. Yazar, ev içi emeği konusunda eşit yük paylaşımı yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

“Fitne Tohumu”²⁴¹ isimli yazıda ise toplumdaki cinsler arası eşitsizliğin çözümünün kadının revize edilmesinde olmadığı, asıl değiştirilmesi gerekenin erkeğin eşi ve evliliğe bakış açısı olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim Feminist aktivist Adichie’de bu durumun nedenini şöyle açıklamaktadır: “Kızları evlenmeye can atmaya koşulluyoruz ama erkek çocuklarına aynısını yapmıyoruz, dolayısıyla başlangıçtan itibaren korkunç bir dengesizlik yaratıyoruz.”²⁴² Sonuç olarak kızlar bu erkeklerle evleniyor ve ilişki doğal olarak eşitlikten uzaklaşıyor. Çünkü çiftlerden biri için evlilik daha önemli bir kurum haline geliyor.²⁴³

Sözlerinin devamında blog yazarı Meryem Selva, muhafazakâr erkeklerin kadınlara karşı olan yaklaşımını eleştirerek erkeklere hitaben şu ifadeleri kullanmaktadır.

Biz sizin hakkınızda ne mi düşünüyoruz. Dini kadın üzerinden oluşturmuş kadınların şuan ki toplumda oluşlarını sadece kendi ideolojik “DAVA” diye nitelendirdikleri çalışmalarda +1 sayı olarak gören – sistem kadını da erkeği de +1 saydığı için , yoksa erkek +1 ise kadın +1 olamaz!!- , kadını insan olarak görmekten aciz olduğu için insaniyetini koruyamamış, kadını dişilikten öteye geçiremeyen temelde beyinlerini nefislerinin önüne geçiremeyen ve kendini İslam!! davasına adanmış saygıdeğer insanlar, biz size bu zamana kadar hep güldük bir bitmediniz kardeşim. Yine de testosteron etkisinde gölgelenen kişiliklerinize duyduğum saygı ve bu bayağı düşüncelerinize itibar etmediğimiz için yaptığınız absürtlüklerin neticesinde size yine saygıyla ve insani çerçevede cevap verip konuyu kapattık.²⁴⁴

Yazarın, erkekleri testosteron etkisinde gölgelenen kişilikler olarak tanımlaması öfke dolu ama aynı zamanda oldukça feminist bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca yazarın erkekleri, ‘kendini İslam davasına adanmış beyler’ olarak nitelemesi de Müslüman feminist bir yaklaşımın tezahürüdür.

Reçel Blog’da kadın yazarlar sürekli meselelerin kadınlar üzerinden tartışılmasından şikâyet etmekte, hatta erkek şiddetinin bile kadın davranışları üzerinden, kadın problemleri gibi lanse edildiğini öne sürmektedir. Reçel yazarları, problemlerin kadın merkezli çözümlenmeye çalışılmamasından kaynaklandığını, meselelerin erkek merkezli irdelendiğinde çözüme kavuşacağını dile getirmektedir. Örneğin; “İnsanlığın Aşağısındaki Erkeklik”²⁴⁵ isimli yazıda “...dindarlaşıma ve dindar yaşam kaygısının merkeze en yoğun olarak taşındığı sosyo-politik dönemlerde bile, erkekliğin bir türlü dini eleştirisi konusu haline gelemiyor” olması

²⁴¹ Reçel Blog, “Fitne Tohumu” [Fitne Tohumu | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 3 Aralık 2021).

²⁴² Chimamanda Ngozi Adichie, *Feminist Manifesto*, çev. Begüm Kovulmaz (İstanbul: Doğan Kitap, 2019) 47.

²⁴³ Adichie, *Feminist Manifesto*, 47.

²⁴⁴ Reçel Blog, “Fitne Tohumu” [Fitne Tohumu | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 3 Aralık 2021).

²⁴⁵ Reçel Blog, “Erkeklik, İnsanlık ve Kulluk” [Erkeklik, İnsanlık ve Kulluk | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 22 Mayıs 2021).

eleştirilmektedir. Yazar düşüncesini “... dindar birey ve kurumlar erkeklik kültürü kaynaklı her tür sosyal probleme gafletâne bir şekilde yine kadın merkezli yaklaşmakta ve çözmeye çalışmaktalar.” sözleriyle özetlemektedir. Yazar, aslında bu eşitsizliğin nesnesinin mağdur kadın olduğunu, öznenin yani erkeğin tartışma konusu yapılması gerektiğini ama nesnenin özne yerine konumlandırılıp, bunun üzerinde tartışma yapıldığını iddia ederek bunun bir çözüm yolu olamayacağını dile getirmektedir. Aksi bir yaklaşımın ataerkil düşünce tarzını pekiştirdiğini vurgulayan yazar, kadınların bir çerçeve içine alınıp sınırlandırılmasına karşı olduğunu açıklamaktadır.

“Conta Değiştiremeyen Müslüman Erkekler”²⁴⁶ isimli yazı ise geleneksel aile bağlarının zayıflamasından sorumlu tutulan kadınların erkeklere talebini içermektedir. Reçel yapamayan Müslüman kadınlar ibaresine gönderme yaparak conta değiştirmeyi bilmeyen erkekler ibaresini kullanan yazar, “Ben arkadaşımın conta değiştirmeyi bilen bir erkekle evlenmek istiyorum” ifadesini “Çünkü “conta değiştirmek” kavramına geleneksel ailenin hızla çözülmeye başlaması, “ev” ve “erkek” sözcüklerinin birbirini iter hale gelmeleri, erkeklerimizin evle bağlarını koparıp eve dair sorunları kadınların sırtına atmaları ile ilintili anlamlar yüklemiştım.” sözleriyle açıklayarak arka planda eşitliğe vurgu yapmaktadır. Yazar, yine Cündioğlu’nun reçel yapamayan Müslüman kadınlar ifadesine gönderme yaparak alaycı bir üslupla “musluk contasının değiştirilebilmesi; çocukların şırıl şırıl akan suyla ellerini yıkadıkları, birbirlerine neşeli su şakaları yaptıkları huzurlu bir aile ortamının garantisidir. Benim nazarımda baba tarafından değiştirilmiş bir musluk contası; yuva sıcaklığını, aile sevgisini temsil eder” ifadelerini kullanmaktadır.

Reçel Blog yazılarında genel olarak Müslüman kadınların, muhafazakâr erkekleri hedef tahtasına oturttuğu görülse de seküler erkekleri de muhafazakâr erkeklerden ayırmamaktadırlar. Örneğin; “Ancak Çekilin Ben Erkeğim”²⁴⁷ isimli yazıda yazar Fatma Büşra Helvacıoğlu, seküler erkekleri, kadın dostu ve feminist göründükleri halde “tek bir erkeklik imtiyazını sorgulamadığını, yoldan geçen ve geçerken de “Karı benim karım değil mi lan, size ne!” diyen adamlara verip veriştirirken, kendilerinin daha incelikli ve sinsî biçimlerde sömürü mekanizmasını devam ettirdiğini de görüyoruz” sözleriyle eleştirmektedir. Sosyal medyada ve bilumum mecralarda feminist naralar atan çoğu sosyalist ve anarşist erkeğin, canını yakmadığı kadın bırakmadığını belirten yazar; seküler erkekleri, kadın erkek eşitliği ve kadına tahakküm konusunda muhafazakâr erkeklere oranla daha iki yüzlü bulunduğunu ifade etmektedir. Yazar, seküler erkeklere hitaben “söz konusu muhafazakâr erkekler baskı kuracaklarını açıkça

²⁴⁶ Reçel Blog, “Conta Değiştiremeyen Müslüman Erkekler” [Conta Değiştiremeyen Müslüman Erkekler | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²⁴⁷ Reçel Blog, “Çekilin, Ben Erkeğim!” [Çekilin, Ben Erkeğim! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

söylerken, sen gayet eşitlikçiymiş gibi yaklaşp, kendini böyle gösterip, karındaki kadını da buna inandırıp sonra yapmadığını bırakmıyorsun” ifadelerini kullanarak bu tavrı eleştirmektedir. Erkekleri “oturdukları tahttan asla inmeyen ve Tanrı konumlarından zerre taviz vermeyen kişiler” olarak tanımlayan yazar, aynı yazının devamında Müslüman erkekleri de “Hassaten İslamcı camianın içinde çok okuyan, çok entelektüel, çok karizmatik, işine geldi mi feminist, işine geldi mi sosyalist, işine geldi mi Sufi, işine geldi mi doğa dostu olan ama bütün bunların arasında karısına, sevdiği kadına dost olamayan kişiler” olarak nitelendirmesi erkeklerin neredeyse tamamına öfkeli bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir.

Aynı düşünceye sahip başka bir yazar tarafından kaleme alınmış “Dikkat Taciz Var”²⁴⁸ isimli yazıda ise “En akıllı, entelektüel geçinenlerinin bile çoğunun kadın-erkek eşitliği söz konusu olduğunda zihinleri çöplük.” sözleriyle yazar, muhafazakâr ve seküler erkeklerin eşitlik yaklaşımlarının farklı olmadığını belirtmekte bu durumun ise ataerkil toplum yapısından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Zira yazar, ataerkil toplumun erkeği aptallaştırdığını düşünmektedir. Yazarın erkekleri aynı kefeye koyarak eleştiren söylemleri feminist bir genelleme hatası olarak değerlendirilebilir.

Bu başlıkta Blog yazarlarının kadın erkek eşitliğine olan düşünce ve tutumları incelenmiştir. Blogda yayınlanmış olan 46 adet yazıdan da anlaşılacağı üzere yazarlar bu konuyu sıklıkla gündeme getirmişlerdir. Dindar ve muhafazakâr kadınların çoğunlukla eşitliği kendi deneyimleri üzerinden ele aldığı yazılarda, kadın erkek rollerinin toplumda kurgulanışını ve toplumsal cinsiyet algısını eleştirdikleri görülmektedir.

Yazarlar, yazılarında sıklıkla erkeklerin neden hayatın mekanizması gibi konumlandırılıp kadınların ise bu mekanizmaya hizmet eden bir aracı konumunda olduklarını sorgulamakta, toplumun hem kendileri hem de erkekler için biçtiği rolleri eleştirmektedirler. Blog yazarları toplumdaki bu cinsler arası eşitsizliğe hem Hz. Muhammed’in hayatından dini bir eleştiri getirmekte hem de eşitliği din çerçevesinde kalarak dini argümanlarla savunmaktadırlar. Blog yazarları bu anlamda gerçek İslam vurgusu yaparak aslında İslam’ın eşitlikçi bir din olduğunu ama geleneksel ataerkil yorumlardan dolayı ataerkil toplumun isteklerine uygun bir şekle büründüğünü vurgulanmaktadır. Blog yazarların, Kuran’ın cinsiyet ayrımcı yorumlarını eşitliğe aykırı görmeleri, İslami feminist bir yaklaşım olarak nitelendirebilir. Ayrıca Blog yazarları bu başlıkta toplumda kız isteme ritüeli, soyadı meselesi gibi feminizmin de temel eleştiri alanlarını tartışmaya açmaktadır.

Reçel Blog yazarlarının bu eleştirileri ve eşitlik talepleri feminizmin eleştiri ve talepleriyle birebir örtüşmektedir. Son olarak Reçel Blog ’unda ismini aldığı tartışma olan reçel

²⁴⁸ Reçel Blog, “Dikkat Taciz Var!” [Dikkat Taciz Var! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 19 Nisan 2021).

yapamayan İslamcı kadınlar nitelemesine gönderme yapılarak “conta değiştirmeyi bilmeyen Müslüman erkekler” başlığıyla kaleme alınan yazıda, tıpkı reçel yapmakta olduğu gibi conta değiştirme üzerinden, muhafazakâr erkeklerin modernleşerek geleneksel aile bağlarından uzaklaşması sembolize edilmiştir. Yazarın bu yaklaşımları oldukça zeki bir biçimde kurgulanmış eşitlik talebine dayanmaktadır.

2.2.6. Annelik

Reçel Blog yazarlarının hakkında yazı paylaştığı bir diğer konu alanı da anneliktir. Biz de çalışmamızda konunun önemine binaen ayrı bir başlık altında incelemeyi uygun gördük. Reçel blogda annelik hakkında yayınlanmış 34 adet tane yazı bulunmaktadır ve blogda annelik pek çok yönü ile ele alınmakta anneliğe atfedilen kutsallık sorgulanmaktadır. Ev içi roller, çalışma hayatı ve akademik kariyer başlığında da değinildiği üzere yazarlar, anneliği ontolojik olarak kadın erkek eşitliği bağlamında ele almaktadır. Bu anlamda anneliğe dini ve geleneksel açıdan yüklenen ilahi statü de sorgulamaya açılmaktadır.

“Hangi Kara Delik”²⁴⁹ başlıklı yazıda konuk yazar, kadınlara çocuk yetiştirme konusunda yüklenen sorumluluğu irdelemektedir. Yazar, anneliğe yüklenen kutsallığı sorgulamakta, kadının her şeyden önce bir birey olarak değer görmesi gerektiğini “Tamamen çocuk yetiştirme asli görevinin yüklendiği kadının sorgulayışı ve arayışı olması gerekirken, bu çatışma insanı ilgilendiren, varoluşa ve topluma ait koskocaman bir soruna dönüşüyor.” sözleriyle açıklamaktadır. Yazar, bu ifadeleriyle bir yandan kadının konumunu ve mücadelesini sorgularken bir yandan da bu konudaki yalnızlığına da dikkat çekmektedir.

“Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak” isimli yazıda ise konuk yazar başlıkta da ifade ettiği gibi karantina sürecinde kadının toplumsal rollerine dair yaptığı sorgulamalardan söz etmektedir. Bir akşam yemeği sırasında oğlunun yaptığı yemeği yemediğini ve kendisi tarafından emzirilmek istediğini anlatan yazar, oğlunu emzirmeyi reddettiğini ve eşinin verdiği tepki üzerine Talak suresi 6. ayete referansla “Kadın kendi çocuğu dâhil olmak üzere hiçbir çocuğu emzirmek zorunda değildir.” şeklinde açıklama yaptığından söz etmektedir. Yazarın Kur’an ayetinden delil göstererek çocuğunu emzirmeyi reddedişi, (fıtrattan gelen annelik) açık bir şekilde İslami feminist bir okumaya işaret etmektedir.

Talak Suresi’nin altıncı ayetine göre, kadın müşterek çocuğu erkek adına besler, dolayısıyla erkek bu süt verme hizmetinin ücretini ödemelidir. Şayet emzirmek istemezse, erkek müşterek çocuğa ücreti karşılığında başka bir sütanne bulmak zorundadır. Elbette Rabbin geçim meselesini erkeğin meselesi olarak tayin etmesi böyle bir hükmün temelini oluşturuyor olabilir, önemi yok. Kadının bizzat bedeni üzerinden tanımlanan fitri analık görevini reddedebilmem için yeterli bir referans Talak/6.²⁵⁰

²⁴⁹ Reçel Blog, “Hangi Kara Delik?” [Hangi Kara Delik? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²⁵⁰ Reçel Blog, “Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak” [Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

Bununla birlikte yazarın tutarlı bir yaklaşım sergilemediği görülmektedir. Zira yazar, delil olarak sunduğu ayete bütüncül yaklaşmamaktadır. Yazarın, ailenin geçim görevinin erkeğe verilmesini bu hükmün gerekçesi olarak düşünmesine rağmen bunun önemi olmadığını belirterek göz ardı edişi kendi düşüncesine dayanak aradığını göstermektedir. Zira evin geçiminin erkeğe verilmiş olması feminizm için problem arz etmektedir. Yine bu ayetin çocuğun babaya ait olma fikrini de desteklediği pekâlâ söylenebilir. Zira feminist düşüncenin tezlerine göre kadınların kadınlar olarak erkeklere sağlayabilecekleri başlıca hizmet onların çocuklarını taşımak ve doğurmak olarak görülmüştür. Bu durumun erkeklere sağlanan bir hizmet sayılması da çocukların babaların ürünleri ve babalarına ait olmaları varsayımına dayandırılmaktadır. Bu bağlamda yazar, kendisine referans bulmak adına parçacı bir okuma ile ayeti yorumlamakta, tutarlı bir yaklaşım sergilememektedir. Nitekim fitri anneliği reddedişi gayet feminist bir çıkışken feminist düşünceye taban tabana zıt bir ayeti gerekçe göstermektedir.

Özetle yazar, kendisine referans bulmak adına parçacı bir okuma ile ayeti yorumlamaktadır. Zira fitri annelik görevini reddetmesi için bu ayetin yeterli bir referans olmadığı açıktır. Başka bir ifade ile yazarın daha bütünsel bir okuma ile Kur'an ayetlerinin tamamını değerlendirdikten sonra bu sonuca varması gerekir. Ayrıca feminizmden güç alarak düşüncesini destekleyen yazarın yaklaşımı tutarsız bir İslami feminist nitelik taşımaktadır.

“Çeviri: Asla Çocuk Sahibi Olmayacağım”²⁵¹ isimli yazıda konuk yazar çocuk sahibi olmak istemediğinden bahsetmekte, kadınlığın anneliğe indirgenmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Yazar, çocuk sahibi olmamanın bir tercih olabileceği gibi bir mecburiyette olabileceğine dikkat çekerek konunun hassaslığına vurgu yapmaktadır. Çocuk sahibi olmanın hayati bir karar olduğunu ifade eden yazar, bu kararı da toplumdan bağımsız olarak eşlerin verme özgürlüğüne sahip olması gerektiğini düşünmektedir. Yazar, bu konuda kadınların hedef tahtasına oturtulup azarlanmasından duyduğu rahatsızlığı “Tüm kadınların aynı zamanda “anne” olduğunu varsaymaktan vazgeçin. Sadece çocuk sahibi olmamayı “seçmiş” kadınlar için değil, çocuk sahibi “olamayan” kadınlar için de” sözleriyle dile getirerek İslami feminist bir yaklaşımla toplumun beklentilerine başkaldırmaktadır.

Anneliğe aynı yaklaşım ve bakış açısını “Evli, Mutlu, Çocuksuz”²⁵² isimli yazıda da görmekteyiz. Konuk yazar tarafından ele alınmış olan yazıda kendisini feminist olarak tanımlayan yazar, evlenmenin ve anne olmanın eşlerin kararı olduğunu vurgulamakta “...Hem bu dünyada -en az- annelik kadar güzel başka şeyler de var?” sözleriyle anneliğe yüklenen

²⁵¹ Reçel Blog, “Hangi Kara Delik?” [Çeviri: Asla Çocuk Sahibi Olmayacağım | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com/ceviri-asla-cocuk-sahibi-olmayacagim/) (Erişim 20 Ekim 2021).

²⁵² Reçel Blog, “Evli, Mutlu, Çocuksuz” <http://recel-blog.com/evli-mutlu-cocuksuz/> (Erişim 20 Ekim 2021).

kutsallığı sorgulamaktadır. Yazara göre anneliğe yüklenen kutsallık kadınları anne olanlar, olamayanlar ve olmak istemeyenler olarak sınıflandırmaktadır. Kadınlardan bazıları bu kutsal görev kendilerine nasip olmadığı ve ciddi bir toplumsal baskı ile karşı karşıya kaldıkları için kendilerini eksik ve yetersiz hissetmektedir. Zira kadınlar anne olmayı sadece kendi arzuları için değil, toplumsal kabul görmek için de istemektedirler. Bu anlamda Blog yazarları, toplumun anneliği kadınlığın merkezine alan tutumuna karşı çıkararak ezber bozmaktadır.²⁵³

Anneliğe atfedilen ilahi statünün sorgulandığı bir diğer yazı da “Annelik Aslında O Kadar Da Kutsal Olmayabilir Mi?”²⁵⁴ başlıklı yazıda karşımıza çıkmaktadır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere yazar, anneliğin aslında o kadar da kutsal olmadığını çocuk yetiştirme meselesinin erkekler tarafından kadınlara yüklenilmiş bir görev olduğunu düşünmektedir. Başka bir ifade ile “dönemin koşullarına göre şekil alan ve yorumlanan annelik, kadınların kaderinin ayrılmaz bir parçasıymış gibi sunulmakta, toplumsal kabuller kadın kimliğini şekillendirmekte ve kadının anneliğini kullanarak kadın üzerindeki eril tahakkümün devamlılığını sağlamaktadır.”²⁵⁵ Feminist kuramcılardan Butler ise anneliğin içgüdüsel olduğu görüşlerine karşı çıkararak bu söylemsel inşanın bir taktik olduğunu, bu taktik vesilesiyle annenin bedeni fikrini üreten iktidar ilişkilerinin gelişip gizlendiğini savunmaktadır.²⁵⁶ Muhtemelen feminist teoriden etkilenerek bir okuma yaptığı görülen yazar Kur'an-ı Ker'im'de geçen annelik ile ilgili ayetlerin iyilik ve merhamet üzerine inşa edildiğini öne sürerek “...yani bu ayetlerin hiçbirinde anneliğe varoluşsal bir anlam ve kutsallık yüklenmemiş. Anne olan kadın ile olmayan arasında bir kıyaslama yapılmamış, hiyerarşik bir ilişki kurulmamış. Anneliğin bizzat kendinden değil, onun getirdiği fiili durumdan bahsedilmiş.” sözleriyle ataerkil düzenin geleneksel kabullerine yeni bir bakış açısı sunmaktadır.

“Normal Doğum Bir Kahramanlık Hikayesi”²⁵⁷ isimli yazıda ise Çamdereli doğum sürecinden bahsetmekte normal doğum ya da sezaryen doğumun kadının tercihindan ibaret olduğunu vurgulamaktadır. Normal doğum yapmayı tercih ettiğini belirten Çamdereli, “Bu tercihi bilinçli ya da bilinçsiz yapmış olmam da beni anne olan milyonlarca kadından neden ayırtırsın anlamıyorum. Kadınların yaptığı her tercih, özellikle de doğum aşamasındaki tercihleri, birini diğerinden farklı kılmıyor. Kendimi kahraman gibi falan da hissetmiyorum.” sözleriyle normal doğum tercih eden kadının bir kahraman gibi karşılanmasını ironik bir dil ile

²⁵³ Yasemin Gezer Tuğrul, “Dindar Kadınların Annelik Algısı: Reçel Blog ve Müslüman Anneler Bloğunun Karşılaştırmalı Analizi”, *Fe Dergi* 10/2 (2018), 73-74.

²⁵⁴ Reçel Blog, “Annelik Aslında O Kadar Da Kutsal Olmayabilir Mi?” [Annelik Aslında O Kadar Da Kutsal Olmayabilir Mi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 7 Mayıs 2021).

²⁵⁵ Tuğrul, “Dindar Kadınların Annelik Algısı”, 73.

²⁵⁶ Judith Butler, *Cinsiyet Belası* çev. Başak Ertür (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2014), 167.

²⁵⁷ Reçel Blog, “Normal Doğum: Bir 'Kahramanlık Hikayesi'” [Normal Doğum: Bir 'Kahramanlık Hikayesi' | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

eleştirmektedir. Görüldüğü üzere Çamdereli, bu tercihin kadınların yüceltilmesi ya da aşağılanmasını gerektirecek bir detay olmadığını vurgulayarak kadınların ayrıştırılmaması gerektiğinin altını çizmektedir. Yazarın kadınların tercihleri nedeniyle kategorize edilmesine karşı çıkan tutumu feminist duruşa işaret etmektedir. Radikal feministlere göre ise doğumun anestezi, sezaryen gibi modern uygulamalarla tıbbileştirilmesi kadınların iyiliği için değil, onları denetim altında tutmak için uzman “erkekler” verilmiştir. Zira erkekler kadınların fetüs yaratabilme ve ona son verebilme gücünden korkmuş ve böylece kadının üzerinde güç uygulamaya girişmiştir.²⁵⁸

“Anne Ol Anne Öl” isimli yazıda ise konuk yazar annelik ve akademik kariyer arasında tercih yapmak zorunda bırakılan arkadaşının tecrübesine yer vermektedir. Yazar, arkadaşının küçük çocuğuyla derse giremediğini, hocası tarafından “ya öğrenci ol ya anne” cevabını alarak annelikle eğitimi arasında seçim yapmaya mecbur bırakıldığını anlatmaktadır.

Bir gün annesi oğluna bakamayacağı için oğlunu alıp okula gidiyor. O gün iki dersi var. İkisi de çizim ağırlıklı dersler. Yani öğrenciler masalar etrafında toplanıp çizim yapıyor, hoca da aralarda dolaşıp çizimleri kontrol ediyor. Oğluyla girdiği ilk derste hiç sorun yaşanmıyor. Kendisi masanın bir ucunda çizim yaparken diğer ucunda da oğlu resim çiziyor. Gireceği ikinci dersin de aynı sorunsuz havada geçeceğini düşünen arkadaşım, bu yeni derse girmeden evvel kapıda beliren hocasının yanına yanaşıyor. Daha herhangi bir açıklama yapmadan “Bu şekilde olmaz, seçimini yap: Ya öğrenci ol ya anne” cevabını alıyor. Tabii o an oğlunu bırakabileceği bir camii avlusu mevcut olmadığından tasını tarağını toplayarak sınıftan çıkıyor arkadaşım.²⁵⁹

Görüldüğü üzere Blog yazarlarının İslami feminist bir yaklaşımla hem toplumsal hem de dini olarak, yerleşik olan annelik algısını eleştirdiği, bu anlamda feminist bir sorgulama içerisinde oldukları görülmektedir. Zira yazarlar ve Blog’un takipçileri, ataerkil kültürün din kisvesi altında kadınlara dayatıldığını öne sürmekte, bu anlamda Müslüman feminist bir yaklaşım sergilemektedir.

İslam dininin ve onun yorumlayıcılarının anneliğine yüklemiş oldukları anlamlar Blog yazarlarınca sorgulanmakta, kadınlığı annelikle özdeşleştiren anlayışa karşı çıkılmaktadır. Annelikten önce birey olduklarını vurgulayan Blog yazarları, bu anlamda anneliğe atfedilen ilahi statü ve kutsallığı da eleştirmektedir. Zira anneliğe yüklenen kutsallık kadınları anne olanlar, olamayanlar ve olmak istemeyenler olarak sınıflandırmaktadır. Bu nedenle çocuğu olmayan kadınlar kendini aciz ve yetersiz hissetmektedir.

Bu manada anneliğin hem toplumsal hem de dini olarak yüceltilerek konumlandırılmış olması Blog yazarları tarafından ataerkil kültürün bir saç ayağı olarak görülmekte, anneliğe gereğinden fazla anlam yüklendiği öne sürülmektedir. Bu nedenle Blog yazarları çocuk doğurmayan, doğurmak istemeyen kadınların da var olduğunu ve buna saygı duyulması gerektiğini vurgulamaktadır. Annelik kurgusunun, anne olmayı tercih eden kadınlar kadar

²⁵⁸ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 248.

²⁵⁹ Reçel Blog, “Anne Ol, Anne Öl” [Anne Ol, Anne Öl | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 7 Mayıs 2021).

etmeyen kadınlar üzerinde de bir baskı unsuruna dönüştüğü belirten Blog yazarları, blog aracılığıyla bu baskıya meydan okumaktadır. Sonuç olarak, Blog yazarlarının geleneksel İslami yorumların aksine anneliği kutsallıktan çıkarıp insani ve gündelik boyuta indirgemesi, çocuğun bakımını konusunda ebeveynler arası eşit paylaşım talep etmesi ve bu anlamda kadını annelikle özdeşleştiren, çocuk doğurma konusunda baskılayan söylemlere itirazı İslami feminist bir yaklaşım niteliğinde değerlendirilebilir. Zira Marksist feminizme göre kadın annelik ve işleri sonucunda eve hapsolunca analık hukuku bu nedenle devrilmek zorunda kalmıştır. Ve bu yıkılış kadın cinsinin büyük tarihsel yenilgisini oluşturur.²⁶⁰

2.2.7. Evlilik

Evlilik feminizm de olduğu gibi İslami feminizmde de en çok tartışma alanlarından birini oluşturmaya rağmen, Reçel Blog'da bu konu hakkında yeterince yazı paylaşılmadığı saptanmıştır. Blog'da doğrudan evlilik hakkında yazılmış 9 adet yazı bulunmaktadır. Bununla birlikte neredeyse diğer tüm yazıların arka planında da bu konunun varlığı görülmektedir. Zira kadının eğitimi, çalışma hayatı, yaşam tarzı, kadın- erkek ilişkileri vs. tüm bu konularda öncelikle kadın bekârsa iyi bir eş aday, evli ise eş ya da anne olarak, kocasına ve evine karşı sorumlulukları bağlamında ele alınmaktadır. Feminizm ise aileyi, kadının hapsedilmek istendiği özel bir alan olarak görmekte ve aileyi dönüştürmek suretiyle kadınları özgürleştirmeye çalışmayı hedeflemektedir.²⁶¹

“Hiçbir Baskı Altında Kalmadan Kendi Rızamla”²⁶² isimli yazıda konuk yazar evliliğin bir tercih olduğundan bahsetmekte toplumun bu konudaki baskısını eleştirmektedir. Yazar, “30 yaşındayım. Evlenmek gibi bir niyetim yok, ya da evlenmemek gibi. Ama bir yol arkadaşı arıyorum, hayatımın aşkını değil. Arkadaşlık, dostluk benim için çok önemli. Ve hayatımı dost olabildiğim biriyle paylaşmayı isterim.” sözleriyle evlenmeye ve evliliğe dair beklentisini dile getirmiştir. Evlilik İslam'da teşvik edilmiş ancak klasik fıkıh da dahil olmak üzere bu konuda herhangi bir mecburiyet söz konusu olmamıştır. Blog yazarları da bu bakış açısından hareketle beklentilerini dile getirmektedir. Toplumdaki evlilik baskısına karşı itirazın dışı vurumu olarak nitelendirebileceğimiz başka bir yazıda “Darısı Başına Season is Coming”²⁶³ başlığıyla karşımıza çıkmaktadır. Konuk yazar, toplumun evlilik baskısından usandığını “Biz çok bıktık! “Biz”, çünkü bu durumda olan birçok kişi var. Hayatında evlenme fikrine yer olan her bekar,

²⁶⁰ Donovan, *Feminist Teori*, 148.

²⁶¹ Doğancı- Tuncay, “Tarihsel Süreçte Kadının Aile İçindeki Konumunun Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Temelinde Değerlendirilmesi”, 1338.

²⁶² Reçel Blog, “Hiçbir Baskı Altında Kalmadan, Kendi Rızamla” [Hiçbir Baskı Altında Kalmadan, Kendi Rızamla | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²⁶³ Reçel Blog, “Darısı Başına Season is Coming!” [Darısı Başına Season is Coming! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

muhakkak bir gün doğru kişiyi bulduğunda o yola girmeyi düşünüyordur.” ifadeleriyle dile getirmekte, bu konuda kendisine gereksiz soru soranlara “Senin kızın ya da oğlun evlendi diye ben de evlenmek zorunda mıyım? Demek ki ben doğru kişiyi hala bulamamışım. Olmamış, uymamış, uygun düşmemiş. Üstelik sen bana bu soruları sorunca ben doğru cevabı da bulamayacağım. O yüzden o lanet olası çeneni kapat ve altınını takmaya devam et dostum!” sözleriyle Blog üzerinden cevap vermekte, bu konuda toplumsal baskıya sitem etmektedir. Yazarın evliliğe bakışı feminist bir yaklaşıma işaret etmektedir.

Evlilik bağlamında tartışılan bir diğer başlık da mehir meselesidir. Mehir İslam dinine göre evlilik aşamasında erkeğin kadına ödemesi gereken ve miktarı kadının isteğine bağlı olan ücrettir. Örneğin “Mülksüzler”²⁶⁴ isimli yazıda konuk yazar miras payı konusunda ikiye bir hisse veren ama mehire gelince dönemin şartlarını gündeme getiren erkekleri, tutarsız olmakla tenkit ederek "o zaman dini kuralları her alanda işletin" sözleriyle meydan okumaktadır. Yazar, muhafazakâr erkekleri dini kuralları her alanda işletmedikleri gerekçesiyle eleştirmektedir. “Hadi işletin dini kuralları, verin mehirleri peşinen nikâh kıyıldığı gün, öyle evlenin. Misal; mehir diye oturduğunuz evin tapusunu karınıza verdiniz. O evde ailecek oturduğunuz için kadına kira ödemek zorundasınız, çünkü mehirin tasarrufu kadına aittir.”. Yazar, ayrıca eleştirilerine devam ederken kadının evlilik içerisinde yüklendiği sorumlulukların hiçbirini yapmak zorunda olmadığını mehir vermenize rağmen karılarınız sizin hiçbir işinizi yapmak, çocuklara bakmak, hatta çocukları emzirmek zorunda bile değildir” ifadeleriyle açıklamakta, Buyurun, kirli çoraplarınızı kendiniz yıkayın. Yok öyle, her akşam hazır sofraya oturup yemeğin tuzuna; salatanın sosuna laf etmek. Şimdi “İslam’da nafaka yok mehir var bahsini kapatıp devam edelim” diyerek sözlerine devam etmektedir. Görüldüğü üzere yazar, eleştirilerinde öfkeli bir dil kullanmakta aynı zamanda feminist bir yaklaşım sergilemektedir. Yazarın söylemlerini dini referanslara dayanarak öne sürmesi ise Müslüman feminist kimliğinin varlığına işaret etmektedir.

Kadın erkek eşitliği bağlamında Blog yazarların en çok gündeme getirdikleri konulardan bir diğeri de soyadı meselesidir. Konuk yazar tarafından yazılmış “Soyadı Meselesi”²⁶⁵ isimli yazıda yazar, kadınların neden sorgusuz sualsiz evlenince soyadlarının değiştiğini “Niye medeni durumu değişince onun hiçbir belgesi değişmiyor, benim hayatım değişiyor, anlamıyorum. Soy ismimi değiştirmesem topluma ve umumi değerlere nasıl bir tehdit oluştururum anlamıyorum.” sözleriyle eleştirmektedir. Yazarın soyadı meselesine olan yaklaşımı feminizmin talepleriyle özdeşleşmektedir. Zira feminist kuramcılardan Butler’a göre

²⁶⁴ Reçel Blog, “Mülksüzler” [Mülksüzler | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 9 Eylül 2021).

²⁶⁵ Reçel Blog, “Soyadı Meselesi” [Soyadı Meselesi | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

“Evlilikte kadın bir kimlik sayılmaz, çeşitli klanları birbirinden ayıran, hepsini ortak ama kendi içinde farklılaşan babasoylu bir kimliğe bağlayan ilişkisel bir terim sayılır yalnızca.”²⁶⁶ Bu anlamda yazarın tavrını feminist bir yaklaşım olarak nitelendirebiliriz. Aynı bakış açısıyla toplumdaki ritüellerin eleştirildiği bir diğer yazı da “Evlilik: Mülk Edinme ya da Sahip Değiştirme”²⁶⁷ başlığıyla karşımıza çıkmaktadır. Konuk yazar tarafından kız isteme merasiminin ele alındığı bu yazıda yazar, kız isteme merasiminin aslında kadınların sahip değiştirmesini sembolize ettiğini savunmaktadır. Yazar, bu merasimi evlenecek kadının mülkiyet hakkının babasına ait olduğunu gösteren açık bir örnek olarak değerlendirmekte ve düşüncesini “Yani toplum diyor ki: “Ey kadın, her ne kadar kiminle evlendiğine sen karar versen de baban seni ona ‘vermeden’ evlenemezsin”. Kız almak, kız vermek gibi bu durum için geçerli olan kullanımlarımız da evlere şenlik” ifadeleriyle açıklamaktadır. Ayrıca yazar, Türkiye’de günde ortalama beş kadın öldürüldüğünü ve bunun sebebinin de aynı sahiplik fikrinden kaynaklandığını düşünmektedir. Evlenen erkeğin kadının mülkiyet hakkını ele geçirdiğini düşünerek her türlü söz hakkına sahip olabileceğini düşündüğünü belirten yazar, erkeklerin; mülk olarak gördükleri kadınların namusunu da doğal olarak kendi namusları olarak addettiklerini belirtmektedir. Yazar, kız isteme merasiminin saçmalık olduğunu söyleyerek ailelerin tanışmasından öte anlamlar taşımadığını vurgulamaktadır. “Son olarak, kendi bedenini Allah’ın bir emaneti olarak gören, yani kendi bedeni üzerinde bile bir sahiplik iddia edemeyecek olan Müslümanların, kız çocukları ya da eşleri üzerinde sahiplik iddia etmeleri oldukça ironik.” sözleriyle yazar, kadınların bedenleri üzerinde kimsenin mülkiyet hakkına sahip olmadığının altını çizmektedir.

Yazarın kız isteme merasimini eleştirmesi feminist kuramın söylemlerinden etkilendiğini göstermektedir. Zira bu merasim Türkiye’de kadının sahip değiştirmesini simgelemekten öte kına gecesi, tuzlu kahve gibi kültürel geleneklerden biridir. Ayrıca yazarın, sahiplik düşüncesinin dolaylı olarak da kız isteme merasiminin kadın cinayetlerine sebep olduğunu ileri süren söylemi objektif bir yaklaşım değildir. Bu durumu destekleyen bir çalışma olmadığı gibi erkek şiddetinin böyle bir nedene bağlanması bizce meseleyi daha çözümsüz kılmaktadır.

Feminizmin tartışmalı ve en temel mücadele alanlarından biri olan evlilik meselesi Blog’un da gündemine taşınmıştır. Bu konu hakkında doğrudan yazılmış yeterli sayıda metin olmamasına rağmen pek çok konunun arka planı da değinilmiştir. Zira her şeyden önce kadın toplumda iyi bir eş ve anne olmakla yükümlü kılınmıştır. Bu anlamda toplumun kadından

²⁶⁶ Butler, *Cinsiyet Belası*, 97.

²⁶⁷ Reçel Blog, “Evlilik: Mülk Edinme ya da Sahip Değiştirme” [Evlilik: Mülk Edinme ya da Sahip Değiştirme | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

beklentisi, kadının evlilik çağına ulaştığında evlenmesi, evlendiğinde ise anne olmasıdır. Blog yazarları da maruz kaldıkları toplumsal baskıyı yazılarında eleştirerek bu yönde söylemler geliştirmektedir. Kız İsteme merasiminin ele alındığı bu başlıkta yazarlar; bu gibi merasimleri erkeğin, kadının mülkiyet hakkını ele geçirerek sahiplenmesine neden olduğu gerekçesiyle eleştirmektedir. Zira kadının mülkiyet hakkını elde eden erkekler böylece kadına her türlü şiddet ve baskıyı gösterme hakkını kendilerinde görebilmektedir. Blog yazarları bu geleneğin dinle ilgili olmadığını toplumsal bir uygulama olduğunu öne sürmekte bu anlamda evliliği kadının evcilleştirilmesi olarak gören ataerkil geleneğe de itiraz etmektedir. Yine aynı başlık altında tartışılan soyadı meselesi de Reçel Blog yazarlarınca gündeme getirilmiş, yazarlar kadının kütüğünün evlenince neden eşinin yanına gittiğini ve yıllardır kullandığı soyadının sorgusuz sualsiz değiştiğini sorgulamaktadır.

Özetle bu başlıkta Blog yazarları; erkekler tarafından evliliğin kadının mülkiyet hakkının ele geçirilmesi olarak algılanmasına, toplumun evlilik konusunda kendilerine yaptığı baskıya ve evlilik kapsamında gerçekleştirilen bazı uygulama ve merasimlere kadın erkek eşitliğini sağlamadığı gerekçesiyle karşı çıkmaktadır. Yazarların ataerkil geleneğe eşitlik talebiyle karşı çıkışları, feminist bir yaklaşımken, geleneğin din adı altında dayatılmasına karşı çıkışları İslami feminist bir yaklaşım olarak nitelendirilebilir.

2.2.8. Boşanma ve Nafaka

Feminizmin temel problematik alanlarından olan boşanma ve nafaka meselesi Reçel Blog yazarlarının da gündeminde bulunan bir konudur. Bu konu alanı hakkında Reçel Blog’da 17 adet yazı kaleme alınmıştır. Blog yazarları kendi deneyimleri üzerinden meseleyi ele alarak Müslüman ve kadın kimliğiyle dini ve geleneksel bakış açısını sorgulamaktadır. Genel olarak Reçel Blog yazarları bu başlık altında toplumun boşanan kadına ve boşanmaya olan yaklaşımını ve güncel bir konu olan süresiz nafaka tartışmalarını ele almaktadır.

“Dur! Boşanıyorum (Belki)”²⁶⁸ isimli yazıda konuk yazar, Türkiye’de boşanma sürecinin oldukça zor olduğunu ifade ederek toplumun bu konudaki baskısına, boşanmak için “Dayanma eşiği nedir? Nerede haklı olunur?” sözleriyle sitem etmektedir. Toplumsal baskıyı dile getiren yazar, erkeğe iman etmeye hazır olarak nitelendirdiği bu bakış açısını “Daha iyisini mi bulacaksın? Sanırım boşanmak isteyen kadınlara kalkan en iyi sopalardan biri bu. Hemen arkasından “ya çocuklar” diye devam eder.” sözleriyle eleştirmektedir. Boşanma sürecine gelene kadar kadının ne yaşadığıyla ilgilenmeyen toplumun boşanma haberini duyunca bütün odak noktasını boşanan çiftte çevirerek sürece müdahil olması yazar tarafından eleştirilmektedir.

²⁶⁸ Reçel Blog, “Hangi Kara Delik” [Dur! Boşanıyorum \(Belki\) | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

Ayrıca sürecin oldukça zor olduğunu belirten yazar, “Sürekli bir balkon konuşması yapmak zorundasınız. Herkes nedenini bilmek ister. Hiçbir açıklama kesmez. Asla yeterli olmaz” ifadeleriyle bir de topluma karşı açıklama yapmanın zorluğuna değinmektedir.

Boşanma sürecinde kadınlara yapılan toplumsal baskının dile getirildiği “Evimin Meleği Olacağım”²⁶⁹ başlıklı yazıda da aynı bakış açısı görülmektedir. Yazar, boşanana kadar kadının ne yaşadığıyla kimsenin ilgilenmediğini ama boşanma sürecinde toplumun birden iyilik meleği kesildiğini öne sürmektedir. “Ne zaman ki bir gün ‘yeter be’ deyip çatırdıyorsun, o çilekeş kadın büyüsü de bozuluyor. Artık evlilik kurtarıp sevap kazanmak isteyenlerle birlikte, ne yapmalısın, ikiniz baş başa bi’ yerlere gidin, biraz mola verin zaten özlersiniz, sen çok yoruldun iş çocuk ev, biraz dinlen kısacası ‘hemen ayrılmayın, barışsınız’ dönemi başlıyor.” Ayrıca yazar toplumun, çiftlerin birlikteliğini sevgililik döneminde kınayıp boşanma sürecinde desteklemesini de sorunlu bir yaklaşım olarak nitelemektedir. Yazarın evlilik ve sevgililik sürecini kıyaslayarak toplumun yaklaşımını eleştirmesi kategori hatasıdır. Zira sevgililik döneminde toplumun kınadığı durum çiftlerin birlikteliğinden ziyade nikahsız oluşlarıdır. Türk toplumunda nikahın ve ailenin kutsiyeti düşünüldüğünde toplumun farklı tepki vermesi doğal bir sonuç olarak kabul edilebilir. “Anne Artık Babamdan Ayrıl”²⁷⁰ isimli yazıda da konuk yazar, ayrılık sürecinde en uzak akrabalarının bile aile yaşantısı hakkında kendini söz sahibi görerek bu konuda yersiz eleştiri ve önerilerde bulunduğunu “Mesela yıllardır en zor anımızda bile yanımızda olmayan birinin gecenin bir vakti arayıp, ‘lütfen ayrılmayın, bizim hatırımız için devam ettirin’ diyen bile vardı.” sözleriyle anlatmaktadır.

“Sahiden Çocuğunuz İçin Mi”²⁷¹ isimli yazıda ise kadınların, evliliklerinde yaşadığı sorunları görmezden gelerek “çocuklarım için” cümlesinin altına sığınmaları eleştirilmektedir. Yazar, boşanmanın evlenmek kadar doğal bir sonuç olduğunu söyleyerek mutsuz bir evliliğin çocuklara fayda vermediğini “Evlilik mutsuzsa, evde kavga gürültü almış başını gidiyorsa, saygı yitirilmiş, iletişim kopmuşsa, gelişme aşamasında ve hayatında sevginin, mutluluğun, uzlaşma ve anlaşmanın olmadığı çocukların bu evlilikten psikolojik olarak sağlıklı çıkabileceğini kim iddia edebilir?” sözleriyle savunmaktadır.

Aynı bakış açısını gördüğümüz “Işık Hızına Geçelim”²⁷² isimli yazıda konuk yazar, evlilik kadar boşanmanın da doğal bir süreç olduğunu savunmaktadır. Yazar, evlenen kadının

²⁶⁹ Reçel Blog, “Evimin Meleği Olacağım” [Evimin Meleği Olacağım | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²⁷⁰ Reçel Blog, “Anne Artık Babamdan Ayrıl” [Anne Artık Babamdan Ayrıl! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²⁷¹ Reçel Blog, “Sahiden, Çocuğunuz İçin Mi?” [Sahiden, Çocuğunuz İçin Mi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²⁷² Reçel Blog, “Işık Hızına Geçelim!” [Işık Hızına Geçelim! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 8 Ağustos 2021).

bunu ilan ettiğinde beğenilerle karşılandığını “Evlilik iyi bir şeydir. Kadının yaşı küçük değilse neden evlendin diye sorulmaz. Kadın artık sahibini bulmuştur. Arkadaşsa bacı olmuştur. Parmağındaki kocaman yüzüğün anlamı açık ve nettir, “Hepinize kapalıyım”.” sözleriyle açıklamaktadır. Boşanan kadına ise evlenenin aksine önce neden sorusunun yöneltildiğini belirten yazar toplumu “Boşanmak kötü bir şeydir. Erkek istediye kötüdür ama kadın istediye daha da kötüdür. Kadının parmağından yüzüğü çıktıysa artık bu sefer “Hepinize açığım” demek olur bu.” ifadeleriyle eleştirmektedir. Yazarın nikah yüzüğünü kadının sahibi olup olmaması ile doğrudan ilişkilendirerek bu bakış açısına sahip olan toplumu yargılaması feminist bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Zira aynı yüzüğü erkeğinde taktığı düşünüldüğünde yüzüğün tek işlevinin kadının sahipliği anlamına gelmediği açıktır. Ayrıca yüzük sahibinin gönlünde biri olduğu ve kendisine teklifte bulunulmaması gerektiği anlamına da pekâlâ gelebilir.

“Münasebetsiz Gelenler”²⁷³ isimli yazıda ise konuk yazar yaptığı bir evlilik görüşmesinde, karşı tarafın boşanma karşıtı söylemine “Bana bir hayat hakkı veren Tanrı, onu kiminle geçirmem gerektiği seçimini de bana bırakmış. Ve ben bir insanım. Hata yapabilirim ama tüm hayatımı bu hatayı çekerek geçiremem. O nedenle size, sizin âdetlerinizi benimseyen biri gerekli” diyerek cevap verdiğini açıklamaktadır. Görüldüğü üzere yazar, boşanma konusunda dini bir engelleme olmadığına dikkat çekmekte, bu anlamda İslami feminist bir yaklaşım sergilemektedir. “Eski Kocanın Korona Olduğunu Duymak”²⁷⁴ isimli yazıda ise konuk yazar oldukça yorucu bir süreç olan boşama eyleminin eril bir anlam kazandırılarak kadını eskittiğini, eril dilin kadını ötekileştirdiğini “Bu cümle, içinde bilinmeyen birçok tanım barındıran bir cümle. ‘Boşanmak’ gibi bir devrimi barındırıyor mesela. ‘Kocanın eskisi olur mu?’ ‘Koca mı bizi eskitir, biz mi onu eskitiriz?’ sorusunu barındırıyor.” sözleriyle açıklamaktadır. Yazarın bu yaklaşımında feminizm etkisi açıkça görülmektedir. Zira Kadınların öteki olarak belirlendiğini öne süren Beauvoir için kadınlar, erkeklerin olumsuzudur, eril kimliğin kendisini farklılaştırırken karşısına aldığı eksiktir.²⁷⁵

Reçel Blog yazarlarının bu başlık altında süresiz nafaka hakkını tartışmaya açtıklarından söz etmiştik. “Mülksüzler” isimli yazıda konuk yazar, gündemde de yer alan süresiz nafaka konusunu irdelemektedir. Yazar, süresiz nafakanın o dönemde uzun mücadeleler sonrasında kadınların elde ettiği bir hak olduğunu savunmakta, patriarkal bir sistem olarak tanımladığı devleti ise kadın ve erkekler eşit haklar sunmadığı gerekçesiyle suçlu bulmaktadır. Hatta devleti bu konuda çıkarıcı davranmakla itham etmekte, devletin oy elde etmek için kâğıt

²⁷³ Reçel Blog, “Münasebetsiz Gelenler” [Münasebetsiz Gelenler | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://www.recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²⁷⁴ Reçel Blog, “Eski Kocanın Korona Olduğunu Duymak” [Eski Kocanın Korona Olduğunu Duymak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://www.recel-blog.com) (Erişim 7 Ağustos 2021).

²⁷⁵ Butler, *Cinsiyet Belası*, 56.

üzerinde geçerli bazı hakları kadınlara verdiğini iddia etmektedir. Yazarın bu yaklaşımı feminist bir kimliğe açıkça işaret etmektedir.

Devlet, kız evladına [çünkü yasa koyucu iktidarın, seçmen kitlesinin yarısını oluşturan kadınların DA oyuna ihtiyacı var] tanıdığı bu minik telafi edici avantajı, yasayla koruma altına almıştır. Nafaka da, tıpkı medeni kanunun miras hukuku gibi, pratikte işlemese de kâğıt üzerinde geçerli! Patriyarkal sistem ve devlet baba, kız ve erkek evlatlarına, tanıdığı imkânlar açısından, eşit davranmayıp, yıllar boyunca pay edilen arazi örneğinde olduğu gibi, yani imkânın çoğuna erkek evladına, zırnık kadarını da kız evladına vermiş.²⁷⁶

Aynı yazının devamında ise yazar zar zor edinilmiş nafaka hakkının zaten pratikte bir karşılığı olmadığını, kadınların küçük miktardaki bu parayı elde etmek için mücadele etmekten yorulup vazgeçtiğini “Büyük mücadelelerle kazanılan nafaka hakkı zaten cari olarak işlemiyor, erkekler ödemiyor kadınlar da üç kuruşun peşine düşmekten yılıp nafakadan vazgeçiyor. Hâl, böyle olmasına rağmen sanki süresiz nafaka, mağduriyet oluşturuyor algısı ısrarla yayılmaktadır.” sözleriyle vurgularken kadınların uğradıkları haksızlıklara da karşı çıkmaktadır. Ayrıca yazar, nafaka karşıtları olarak tanımladığı kitlenin dini argümanları öne sürerek İslam’da nafaka yok mehir var söyleminin pratikte bir karşılığı olmadığını açıklamaktadır. “Nafaka karşıtlarının, dindar camiayı etkilemek için öne sürdükleri en önemli argüman: “İslam’da nafaka yok mehir var”. Siz kime ne anlatıyorsunuz! Türkiye’de mehir ödeyen kaç erkek var? Alın sayıyı vurun genele, istisnanın da istisnası bir durum. Ki mehirin, boşanma karşılığı diye bir şartı yoktur.” Görüldüğü üzere yazar, muhafazakâr kesim tarafından dile getirilen nafaka karşıtı söylemlerin dini bir vecibe olan mehir ile kıyaslanmasını reddetmekte bu anlamda İslami feminist bir tutum sergilemektedir.

Aynı konunun benzer bir yaklaşımla ele alındığı “Nafaka Tartışmaları ve Fıkhi Yeniden Düşünmek” isimli yazıda ise, İslam’da nafaka hakkının 3 ay ile sınırlı olmadığını şariat ve fıkıh kavramlarının ayırımına giderek açıklanmaktadır. Yazar, fıkıhın dinle eşdeğer olmadığını değişim halinde, çağın ihtiyaçlarına göre şekil alan bir kavram olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca yazar fıkıhın tarihsel olarak erkekler tarafından oluşturulduğunu ileri sürerek nafaka süresinin sınırlandırılmasına karşı çıkmaktadır. Nafakanın bu dönem için sınırlandırılmasının kadını mağdur edeceğini, dönemin şartların göre fıkıhın (nafaka konusu) düzenlenebileceğini iddia eden yazarın yaklaşımı, Müslüman feminist kadın kimliğini yansıtmaktadır. Ayrıca yazarın süresiz nafaka talebi feminist söylemin İslamlaştırılması olarak da okunabilir.

Bir kadın evliliği içerisinde çalışmamış, yıllarca ev içinde emeğini harcamış ve büyük ihtimalle çocuk bakmışsa ve boşandıktan sonra kendini ve çocuklarını geçindirmesi zorsa süre kısıtlaması olmaksızın (reeldeki karşılığı şartları değişinceye kadar) nafaka almak onun hakkıdır. Adaletili olan budur. Burada hakkın iadesi söz konusudur. Ve tam da bu yüzden “İslami” olan budur. İslami olan ya da olmayan, fıkhi olan ya da seküler olan (ya da medeni hukuka göre olan) ayırımıyla şekillenmez. Bu bulanık sınırlar hep değişir, dönüşür.²⁷⁷

²⁷⁶ Reçel Blog, “Mülksüzler” [Mülksüzler | RECEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 9 Eylül 2021).

²⁷⁷ Reçel Blog, “Nafaka Tartışmaları ve Fıkhi Yeniden Düşünmek” [Nafaka Tartışmaları ve Fıkhi Yeniden Düşünmek | RECEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

Görüldüğü üzere yazar nafaka hakkını dini gerekçelerden öte adalet, eşitlik gibi kök insani üzerinden savunmaktadır.

“Eski Kocamı Afiyetle Yedim”²⁷⁸ isimli yazıda yazar boşanmanın bir hak olduğu gibi nafakanın da kadınların hakkı olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca yazar hiçbir kadının ne nafaka ne de özgürlük için bu ülkede boşanmayacağını söyleyerek bu konudaki toplum baskısından bıktığını ironik bir dille ifade etmektedir. Yazarın bu konudaki sitemi feminist Müslüman kadın kimliğine işaret etmektedir.

Hele hele kariyer için boşandılar, daha fazla para yetmediği için boşandılar, okudular bunlar bir alem oldular, okudukça bunlar evde kocalarıyla yarışa girdiler, aile huzuru kalmadı söylemlerinden de bıktık, vallahi, billahi usandık! Özgür olmak için boşanmıyoruz! Hatta bu topraklarda birçok kadın tam tersine özgür olmak için evleniyor! –Belki de oranlara buradan bakmalı biraz da. Kadınların bazıları neden evlendiklerini bilmedikleri için evlilik içinde keşfedince boşanırlardır. Ve belki de önlerine Cennet gibi sunulan evlilik paketinin içi defolu çıktığından ve bunun tek suçlusu yine kendileri gözüktüğünden boşanırlar! Kim bilir? Nafaka almak için de boşanmıyoruz! Akliselim kimse bu toplumda üç kuruşluk nafaka için “dul” damgası yemek uğruna boşanmaz!²⁷⁹

Yazarın bu ülkede hiçbir kadının üç kuruşluk nafaka için dul damgası yemez söylemi haklı ancak eksik bir açıklamadır. Zira bu konuda kadınların tamamını aynı kefeye koymak genelleme hatasıdır. Örneğin boşanma ve evlilik sürecini inceleyen Atak’a göre, “bazı kadınlar sadece nafaka almak için evlenmekte ve kısa bir süre sonra boşanarak başka erkeklerle yaşamaya devam etmektedir. Ömür boyu nafaka zorunluluğu özellikle erkeklerin evlilikten çekinmesine yol açmaktadır.”²⁸⁰ Bu açıdan bakıldığında çok istisnai bir durum olmakla birlikte bu söylem de haklı görünebilir. Bu bağlamda yazarın açıklamaları feminist bir tepki olarak da değerlendirilebilir.

Sözlerinin devamında yazar, erkeklerin evliyken karısını çalıştırmayıp, boşanınca da nafaka vermemek için çalışmasını beklemesini çıkarıcı bir yaklaşım olarak nitelendirmektedir. “Bizim toplumumuzda eski karısı tarafından tabakta yenen erkekler koluna taktıklarında alımlı, bilgili, modern gözüksün diye okumuş tercih ettikleri kadının evlenince çalışmasını istemezler ama boşanınca birden harika işler bulup hayatını idame ettirmesini beklerler!”²⁸¹

“Nafaka Sorgusuz Sualsiz Bir Haktır!”²⁸² isimli yazıda da Çamdereli benzer bir yaklaşımla sayısal verilerden yararlanarak “Nafaka yerine kadının iş bulup çalışması ya da nafakanın devlet tarafından ödenmesi talep edilmektedir. Oysaki, TÜİK 2018 verilerine göre

²⁷⁸ Reçel Blog, “Eski Kocamı Afiyetle Yedim” [Eski Kocamı Afiyetle Yedim | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 7 Ağustos 2021).

²⁷⁹ Reçel Blog, “Eski Kocamı Afiyetle Yedim” [Eski Kocamı Afiyetle Yedim | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 7 Ağustos 2021).

²⁸⁰ Mustafa Atak, “Ayetler ve Hadisler Işığında Evlilik ve Boşanma Sürecine Psikolojik Bakış”, *Social Sciences Research Journal* 9/3 (2020), 159.

²⁸¹ Reçel Blog, “Eski Kocamı Afiyetle Yedim” [Eski Kocamı Afiyetle Yedim | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 7 Ağustos 2021).

²⁸² Reçel Blog, “Nafaka Sorgusuz ve Sualsiz Bir Haktır!” [Nafaka Sorgusuz ve Sualsiz Bir Haktır! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

Türkiye’de kadınların istihdam oranı yalnızca %29’dur ve bu rakam gerçekte çok daha düşüktür.” açıklamalarına yer verilmiştir. Türkiye’de kadın istihdam oranının düşüklüğüne dikkat çeken Çamdereli, “‘Ev kadını’ olarak evlilik yaşamı boyunca eş, çocuk, hasta ve yaşlıların bakımı ile uğraşmak durumunda bırakılan bu kadınlardan, boşandıkları anda mucizevi bir şekilde geçinmelerine yetecek ücretlerde işler bulmaları beklenmektedir.” ifadeleriyle boşanan kadından bir anda mucizevi bir şekilde çalışmaya başlamasını beklemenin tutarsız bir yaklaşım olduğunu vurgulamaktadır. Aynı yazının devamında Çamdereli, nafakanın kadınların hakkı olduğunu savunmakta bu düşüncesine Hz. Ömer döneminde yaşanmış bir olayı örnek göstererek karşı çıkmaktadır. “Hz. Ömer’e gelen ‘şikayetlerin’ ardından Hz. Ömer mehire sınırlama getirdiğini açıklıyor, kadınlar da buna net bir şekilde karşı çıkıyor. Hz. Ömer de o ünlü cevabı veriyor: ‘Kadın doğruyu söyledi’ ve mehire getirmeyi düşündüğü kısıtlamadan geri adım atıyor.” Sahabe döneminden delil göstererek kıyas yapan yazar, “Hz. Ömer’in sınırlayamadığını siz de sınırlayamayacaksınız. Bakalım hanginiz bunun altından kalkabileceksiniz?” sözleriyle karşı çıkarak nafaka hakkını kadınların ellerinden kimsenin alma yetkisine sahip olmadığını ileri sürmektedir. Yazarın İslam tarihinden örnek vererek düşüncesini savunması İslami feminist bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir, ancak bununla birlikte çoğu konuda sahabe sözünü delil saymayan Blog yazarlarının, kendi düşüncelerini destekleme noktasında rivayetleri kullanmaları tutarlı bir okuma yapmadıklarını göstermektedir. Ayrıca yazar ayrıca nafakanın İslami olmadığını iddia eden muhafazakâr erkeklere “adı nafaka olunca, parça parça alınınca İslami olmuyorsa, o zaman kadınlara kaybettirdiğiniz onlarca yılın, kendilerinin ve çocuklarının rızkını kazanmalarının önünde doğrudan dolaylı olarak oluşturduğunuz engellerin maliyetini toptan ödeyin İslami adamlar!” sözleriyle çıkmaktadır. Yazarın bu tutumu feminist bir yaklaşımı alenen göstermektedir.

Blog yazarları bu başlık altında toplumun boşanan kadına ve boşanmaya olan yaklaşımı ile güncel bir konu olan süresiz nafaka tartışmalarını ele almaktadır. Reçel Blog yazarları boşanma haberini duyana kadar evli kadınlarla ilgilenmeyen toplumun boşanma süreciyle birlikte birden iyilik meleği kesilip tüm odak noktalarını kadınlara çevirmelerini sorunlu ve ikircikli bir yaklaşım olarak nitelemektedir. “Boşanma süreci Türkiye’de doğru bir biçimde yürütülememektedir. Medeni hukukun bazı eksiklikleri, bireylerin mesele kendisi olunca hak ve hukuku düşünmemesi, eşlerin boşanmayı felaket ve her şeyin sonu olarak algılaması, çocuklara iki tarafın da sahip olma isteği vb. nedenler sürecin şiddete kadar varmasına neden olmaktadır.”²⁸³ Boşanmanın da evlenmek kadar doğal bir süreç olduğunu vurgulayan yazar,

²⁸³ Atak, “Ayetler ve Hadisler Işığında Evlilik ve Boşanma Sürecine Psikolojik Bakış”, 157.

“Allah’ın en sevmediği helal ama en nihayetinde helal” ifadeleriyle bu konuda toplumun baskısını eleştirmektedir.

Reçel Blog yazarları “çocuklarım için” cümlesinin altına sığınarak her türlü baskı ve şiddeti göze aldıkları için hemcinslerini de eleştirmekte ama boşanmamanın yine en çok korumak istedikleri çocuklara zarar verdiğine dikkat çekmektedir. Blog yazarlarının geleneksel İslami düşüncesinin aksine boşanmaya olan yaklaşımları Müslüman ve feminist yeni bir kadın kimliğine işaret etmektedir.

Blog yazarlarının bu başlıkta ele aldığı bir diğer konu da süresiz nafaka tartışmalarıdır. Blog yazarları genellikle muhafazakâr kesim tarafından protesto edilen süresiz nafaka tartışmalarını Blog’un gündemine getirerek sorunsallaştırmaktadır. Birçok yazar tarafından ele alınan konu, İslami feminist bir söylemle tenkit edilmektedir. Blog yazarları nafakanın kadının hakkı olduğunu belirterek mehirlerini ödemeyen muhafazakâr erkeklerin nafaka söz konusu olduğunda dini kuralları işletmesini ikircikli bir yaklaşım olarak değerlendirmekte, eşlerini çalıştırmayan muhafazakâr erkeklerin boşanınca kadından birden çalışmasını beklemesini de iki yüzlü bulmaktadır. Blog yazarlarının nafaka karşıtı söylemlere İslam hukuku ve İslam tarihinden örnekleri delil getirerek savunmaları İslami feminist bir söylem niteliği taşıdığı gibi feminizmin İslamlaştırılması olarak da okunabilir.

2.2.9. Miras Paylaşımı

Reçel Blog’da kadının dini ve gündelik hayattaki konumuna dair çeşitli alanlarda pek çok yazı bulunmaktadır. Ancak kadınların mirastaki payı İslami feminizmin önemli konularından olmasın rağmen Blog’da sadece mirasla ilgili iki adet yazı bulunmaktadır. Biz konunun önemine binaen ayrı bir başlık açmayı uygun gördük. İstisnaları olmakla birlikte genel kanaat erkeğe oranla kadının daha az pay alması gerektiğidir. Zira ayette; kadına bir erkeğe iki hisse geçmektedir. (Nisa suresi 11)²⁸⁴ Kız çocuğuna, mirastan erkek çocuğa verilen miktarın yarısının verilmesi modernistler tarafından kadına verilen değer olarak algılanmıştır.²⁸⁵ Blog yazarları da modernist okumalara paralel olarak benzer bir yaklaşımla ayeti ele almakta, eşitliğin gerekliliği iddiasında bulunmaktadır. Bu düşünce yapısı İslami feminist bir yaklaşım olarak değerlendirilebileceği gibi, ataerkil yorumlardan sıyrılmış gerçek İslami yaklaşım olarak da değerlendirilebilir.

²⁸⁴ Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder. (Mirasçılar) ikiden fazla kadın iseler bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, anne babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da anne babası ona vâris olmuşlarsa annesinin hakkı üçte birdir. Ölenin kardeşleri varsa annesinin payı, vasiyetten ve borçtan sonra altıda birdir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş paylardır; şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.

²⁸⁵ Sait Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2017), 299.

Blog’da miras konusunu doğrudan irdeleyen “Mülksüzler”²⁸⁶ isimli yazıda yazar, ikiye bir hisse paylaşımını adil bulmadığını, bunun geleneksel fıkıh anlayışından kaynaklandığını, zımnen bu paylaşımın dinde yeri olmadığını kastetmiş, Medeni Kanun sayesinde erkeklerle eşitlik yakaladığını dile getirmiştir. Ayrıca yazar, İslam’da eşitliğin zaten var olduğu ancak eril tefsir ve fıkıh anlayışı nedeniyle bu yaklaşımlara maruz kalındığı düşüncesindedir. Dindar erkeklerin miras paylaşımında medeni kanundaki orana uymadıkları gibi, İslam’ın miras paylaşımını da uygulamadıkları, yazarın “...İslam’ın kardeşler arasında 1/3 oranındaki miras hakkına dâhi uymaya razı olmayan “dindar” erkeklerin, üç-beş kuruş vererek kızlarını razı etmek istediklerine aşinayız” ifadelerinden anlaşılmaktadır. Yazar, muhafazakâr erkeklerin üç beş kuruş ile kadınları miras haklarından mahrum bırakmalarını “Buna rıza göstermeyip haklarının tamamını da değil, üç beş kuruştan fazlasını isteyen “arsız” kızların erkek kardeşleri ve onun çocukları tarafından “kötü hala” diye damgalandığını özellikle kırsal kökenliler çok iyi bilir.” sözleriyle eleştirmektedir.

Yazar her ne kadar Medeni Kanun önünde eşit haklara sahip olunduğunu dile getirmiş olsa da bunun pratikte bir karşılığının olmadığını da şu sözleriyle açıklamaktadır.

Birden aklıma o miras paylaşım toplantılarında kadınların nasıl konumlandığı geldi. Belki de hayatlarında sadece bu anlarda, erkek kardeşleriyle eşit durumdaydılar ve medeni kanun sayesinde onların DA rızası olmadan paylaşım mümkün olmuyordu. Ama kanun kız ve erkek çocuklarını eşitlese de işleyiş hep öyle yürümüyor. Daha birkaç gün önce genç bir arkadaşım babasının Hacca gitmeden önce onlara bıraktığı mektubu tesadüfen okuduğunu ve mektupta miras taksimi yapan babanın, mallarını oğullarına bırakıp “Derya’ya da üç beş kuruş verip razı edersiniz” dediğini anlatmıştı.²⁸⁷

Yazar metnin sonunda “kız kardeşlerime miras konusunda danışmanlık verebilirim” notunu düşerek alana hâkim olduğunu da dile getirmektedir. Yazarın feminizmin temel kavramlarından olan kız kardeşlik söylemini kullanmış olması bariz bir şekilde feminist bir yaklaşımdır. Ancak bununla birlikte yazar her ne kadar alana hâkim olduğunu belirtmişse de blogda miras meselesini dini bir çerçevede savunmadığı feminizmin söylemlerinden güç alarak adalet, eşitlik gibi ahlaki kök değerler üzerinden temellendirdiği görülmektedir. Bu durum yazarların genel olarak düşüncelerini İslam’dan değil de feminizmden güç olarak savunduklarını gösteren başka bir örnektir.

“Oğullar ve Mallar”²⁸⁸ isimli yazıda ise doğrudan miras paylaşımına yönelik bir ifade bulunmamasına rağmen dolaylı olarak bu konu gündeme getirilmiştir. Babası ile arasında geçen diyalogdan bahseden blog yazarı Büşra Helvacıoğlu, birkaç yıl önce babasına kız evlat istediğini söylediğinde babasının, “benim kız çocuğu olduğumu unutarak (daha kötü ihtimalle; unutmadan) “Erkek evlat istemek lazım. Güçtür erkek evlat, destektir” ifadelerini kullanmasını

²⁸⁶ Reçel Blog, “Mülksüzler” [Mülksüzler | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 9 Eylül 2021).

²⁸⁷ Reçel Blog, “Mülksüzler” [Mülksüzler | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 9 Eylül 2021).

²⁸⁸ Reçel Blog, “Oğullar ve Mallar” [Oğullar ve Mallar | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

irdelemektedir. Bu tutumun nedenini ve aynı zamanda dolaylı olarak mirasta erkeğe daha fazla pay ayırmanın nedenini “Denklem basit aslında. Kaynakları erkek çocuğa aktar ki erkek çocuk da onları sana geri verebilsin. Daha da basitleştirelim: Erkek evlat, paranın aile içinde dolanması demektir. Bu yüzden erkek evlat güçtür.” ifadeleriyle açıklayan yazar, bu aile yapısını koşulsuz sevgiye değil, “Bir ucu, birkaç ucu, belki çoğu noktasıyla ekonomiye dayanan” birlikler olarak tanımlamaktadır. Nitekim yazar, Haşır suresi 7. Ayete geçen “...sizden zengin olanların arasında kendi aralarında dönüp dolaşan bir servet olmasın...” ifadesine atıf yaparak sözlerini sonlandırmaktadır. Yazarın ayetten delil göstererek düşüncesini savunma biçimi İslami feminist bir nitelik taşımaktadır.

Kadının dini ve gündelik hayattaki konumuna dair çeşitli alanlarda pek çok yazı bulunan Blog’da kadınların mirastaki payı da ele alınmıştır. Ancak İslam’da kadının miras payı çokça tartışılan konulardan olmasına rağmen Blog’da iki yazıda işlenmiştir. Bu durum muhtemelen kadınların miras payının Medeni Kanun ile erkeklerle eşit hale getirilmesi ve pratikte -istisnaları olmakla birlikte -problem yaşanmıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Zira her ne kadar zorlu bir süreç olsa da miras Türkiye’de yasal olarak mahkeme yoluyla elde edilebilecek bir haktır.

Geleneksel İslami görüşe göre miras paylaşımında kadına bir, erkeğe iki hisse düşmektedir. Ancak Müslümanlar arasındaki tek görüş bu değildir. Tarihselci yaklaşım olarak nitelendirilen görüşe göre ise bu hükmün geçtiği Nisa suresi, dönemin şartlarına göre indirilmiştir ve yaşadığımız dönemde ayet yeniden ele alınarak güncelleştirilmelidir. Tezimizin sınırları dışına çıkmamak adına nedenlerine ve detaylarına girmediğimiz bu görüşe göre kadın ve erkek miras paylaşımında eşit haklara sahiptir ve bu nedenle eşit hisse almalıdır. Blog yazarları da bu düşünceye paralel olarak kadının erkekle eşit haklara sahip olduğunu ve bu nedenle mirasta eşit hak alması gerektiğini öne sürmektedir. Yazarların bu yaklaşımları geleneksel İslami düşünceye alternatif olarak dindar Müslüman kadın kimliğiyle yeni bir okuma yaptıklarını göstermektedir. Zira Blog yazarlarına göre İslam’da eşitlik zaten vardır ancak eril tefsir ve fıkıh anlayışı nedeniyle bu eşitsizliğe maruz kalınmaktadır. Bu anlamda bu düşünce yapısı ataerkil yorumlardan sıyrılmış gerçek İslami yaklaşım olarak değerlendirilebileceği gibi feminizmin İslamlaştırılması olarak da değerlendirilebilir. Bununla birlikte her iki durumda da yazarların feminist bir tutum sergiledikleri açıktır.

2.2.10. Cinsellik

Reçel Blog yazarlarının hakkında yazı paylaştığı bir diğer konu alanı da cinsellik başlığıdır. Yazarların genellikle dindar bir Müslüman yaklaşımla cinselliği evlilik dairesi içerisinde tartıştıkları görülmektedir. Halbuki Anarşist feminizme göre evlilik, kadınların cinsel

özgürlükleri dahil olmak üzere özgürlüklerini kısıtlayan bir kurum olarak görülmüş, aile; kadınların boyun eğişlerinin alanı olarak tanımlanmıştır.²⁸⁹ Bu açıdan Blog özelinde İslami feminizmin, feminizmden ayrılarak cinsellik konusunda kendi normlarını ortaya koyduğu söyleyebilir. Ancak son yıllarda Blog’da evlilik dışı cinsel birliktelik hakkında da yazı paylaşılmıştır. Blog’da cinsellik başlığı altında değerlendirilebilecek 7 adet yazı bulunmaktadır.

Blog’da cinsellik meselesi kadın erkek eşitsizliği üzerinden tartışılmaktadır. Örneğin “Kıçım Mı Önemli Başım Mı”²⁹⁰ isimli yazıda konuk yazar, bakire olmadığı için kendisinin babası tarafından ötekileştirildiğini ancak erkek kardeşine aynı muamelenin yapılmadığını anlatarak bu durumdan yakınmaktadır. “O zaman erkek kardeşim de biriyle cinsellik, birliktelik yaşasa “Aferin oğluma!” diyecek diye düşünmeye başladım. Peki erkek kardeşimin birlikte olduğu kız? O da mı benim gibi kirlenmiş olacak? Yahu bu günah, bu kirlenmişlik bir kadınlara kızlara mı var?” Yazar, aynı eylem sonucu kadının kirlenme nitelendirmesiyle alçaltılıp, erkeğin ise yüceltilmesine karşı çıkmakta bu konuda babası özelinde toplumun bakış açısını sorgulamaktadır. “Cinsellikle İkcirkikli Bağımız”²⁹¹ isimli yazıda ise cinsellikle ilgili seküler bir yaklaşıma sahip olduğunu açıklayan yazar, ilk cinsel ilişkisinden ve sonrasında yaşadıklarından söz etmektedir. Yazar, metninde bakireliğe gereğinden fazla anlam yüklenildiğini “Bu bekaret mevzusunu hala bu dönemde bile nasıl bu kadar abartıyor, yüceltiyor, farklı değerlendiriyoruz anlayamıyorum. Yani aslında şunu anlıyorum, iki insan ilk kez birbiriyle sevişen kişiler olmak isteyebilir.” ifadeleriyle eleştirirken, Türkiye’de bekaret olgusuna gereksiz anlam yüklenildiğini de düşünmektedir. Yazar ayrıca Türkiye’de bakirelik oranının cinsler arasında aynı olmadığına öne sürerek kadın erkek eşitsizliğine “Ama karşılıklı bekaret ortamının yüksek oranda az olduğu bu ülkede bir kadın bakir olmayan erkek/ler karşısında bu durumu nasıl önemseyebilir?” sözleriyle dikkat çekmektedir. Yazarın evlilik dışı cinsel birlikteliğe olan yaklaşım tarzı kendisinin de ifade ettiği gibi sekülerdir. Delaney’e göre asıl önem verilen kadının eşinin tohumunu güven altına alıp almadığıdır. Bu nedenle kadınların değeri evlilikten önce bekâretine; evlilikten sonra da sadakatine bağlıdır.²⁹²

“Koca Kaprisi”²⁹³ isimli yazıda da yazar, yaşadıklarından ve boşanma sürecinden bahsetmektedir. Cinsellik konusunda hem dini geleneğe hem de kültüre dair eleştiri yapan yazar, dini gelenekte kadının kocasına itaat etmesi gerektiğine dair var olan hadisi gündeme

²⁸⁹ Maxine Molyneux, *Tanrısız Patronsuz Kocasız*, çev. Ali Akova (İstanbul: Sub Yayınları, 2016), 31.

²⁹⁰ Reçel Blog, “Kıçım Mı Önemli Başım Mı?” [Kıçım Mı Önemli Başım Mı? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 8 Ağustos 2021).

²⁹¹ Reçel Blog, “Cinsellikle İkcirkikli Bağımız” [Cinsellikle İkcirkikli Bağımız | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

²⁹² Ceren Aksoy Sugiyama, “Üremeye Dair Yaygın Söylemler: Ortadoğu Bağlamında Türkiye’yi Yeniden Değerlendirmek”, *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi* 21.

²⁹³ Reçel Blog, “Koca Kaprisi” [Koca Kaprisi | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 19 Mart 2021).

getirerek tartışmaya açmaktadır. “...tam ‘Hayır’ diyecekken, diyemedim. Her ‘Hayır’ diyeceğimde sağ kulağıma gaipten bir hadis fısıldandı: ‘Melekler sabaha kadar o kadına lanet ederler...’ Sol kulağıma ise annem: ‘Kocana sakın hayır deme.’” Görüldüğü üzere yazar, geleneksel İslami düşüncede yaygın ve meşhur olan hadisi ironi yaparak eleştirmekte, bu düşüncesine İslami bir gerekçe ve delil sunmayıp hadisin sahih olmadığını ima etmekle yetinmektedir. Yazarın feminist söylemden güç alarak bir eleştiri getirdiği söylenebilir. Zira feminist kuramcılardan Butler, ‘eril’in cinselliğin nedeni ve indirgenemeyecek anlamı vazifesini gördüğü "erile özdeş" bir cinsellik yerine, daha eşitlikçi bir cinsellik mefhumu geliştirmeyi önermektedir.²⁹⁴

“Evlilikte Kariyer Yapmak”²⁹⁵ isimli yazıda ise kadın ve evlilik konusunda pek çok çalışması olan Sema Maraşlı eleştirilmektedir. Blog yazarı Helvacıoğlu, Maraşlı’nın *Vahdet* gazetesinde 15.12.2014 tarihinde, yayınladığı “Yeni Aile Kanunu” isimli yazısını köşe tartışmaya açmaktadır. Maraşlı’nın evliliklerde kadın ve erkeğin daha bakımlı olmasının evliliğin ömrünü uzatacağıyla ilgili iddiasını “Evliliğin ömrü bu şekilde uzar mı? Belki birkaç yıl. Aralarında derin bir anlaşmazlık bulunan, bir arada olmaması gereken iki insanı sonsuza dek kurtarır mı renkli fanteziler” sözleriyle sorgulayan yazar, evliliğin her zaman çok güzel görünmek, arzu edilebilirlik ve caziplik üzerine kurulu olması fikrini ürkütücü bulduğunu söylemektedir. Ayrıca yazar, Maraşlı’nın muhabbet kavramıyla tanımladığı yatak etkinliklerini de eleştirmektedir. Kapitalizmin her durumda kendimizi satabilmemiz yönündeki dayatmalarının Maraşlı’nın dilinde muhabbet kavramıyla tercüme edildiğini ileri sürmektedir. “Dediğim gibi, dinde cinsellik, güzel görünmek, tatlı sözler söylemek ne kadar vurgulanıyorsa; merhamet, şefkat, huzur ve eşlerin birbirinde sükûn bulması da o kadar önemseniyor.” Yazar dinde de eşlerin birbirine hoş görünmesinin teşvik edilip ve cinsel tavsiyeler olduğunu belirtmekte ancak Maraşlı’yı evliliği cinselliğe indirgeyen ve kadını kocasına ait cinsel bir obje gibi lanse eden tutumundan dolayı eleştirmektedir. Yazarın bu söylemi İslami feminist bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Aynı konunun ele alındığı “Makbul Cinsellik”²⁹⁶ başlıklı blog yazısında da Çamdereli, Maraşlı’nın “Yeni Aile Kanunu” isimli yazısını baştan başa can yakıcı, talihsiz, her anlamda utanç verici olarak nitelendirmektedir. Ayrıca onu, “Her gün eşleri, erkek kardeşleri, babaları tarafından öldürülen onlarca kadının da vebali hepimizin üstünde muhakkak, ama ‘şu utanç verici yazıyı yazanın biraz daha üstünde yahu’ demekten fazlasını yapmayı başaramıyorum o

²⁹⁴ Butler, *Cinsiyet Belası*, 86.

²⁹⁵ Reçel Blog, “Evlilikte Kariyer Yapmak” [Evlilikte Kariyer Yapmak | RECEL \(recel-blog.com\)](http://EvlilikteKariyerYapmak|RECEL(recel-blog.com)) (Erişim 20 Ekim 2021).

²⁹⁶ Reçel Blog, “Makbul Cinsellik” [Makbul Cinsellik | RECEL \(recel-blog.com\)](http://MakbulCinsellik|RECEL(recel-blog.com)) (Erişim 20 Ekim 2021).

yüzden,” ifadeleriyle eleştirmektedir. Ayrıca Maraşlı’nın şiddet gören ve öldürülen kadınları yok sayan tutumu, yazar tarafından trajikomik olarak nitelendirilmektedir. Yazarın öldürülen kadınlar üzerinden Maraşlı’yı eleştirmesi ve onu kadına şiddeti ve kadın cinayetlerini yok saymakla itham etmesi duygusal bir tepki olarak değerlendirilebilir. Zira Maraşlı’nın söylemleriyle kadın cinayetleri arasında doğrusal bir bağlantı bulunmadığı açıktır.

Reçel Blog’un en çok tartışılan ve yorum alan yazılarından birisi de konuk yazar tarafından kaleme alınmış olan “Adamım Büyüksün”²⁹⁷ isimli şiirdir. Okuyucular tarafından yazarın bakış açısından ziyade şiirin dizelerinde “Salgıladığın tüm sıvılar ile yücesin inandım”, “Sür rahmime çocuklar doğurt, neslini taşımayı lütfet.” gibi kullandığı cinsel içerikler tenkit edilmiştir. Ayrıca şiir iğrenç, ukala ve pespaye olmakla nitelendirilmiştir. Yazar kendisine gelen yorum ve eleştiriler üzerine ““Adamım Büyüksün’ Şiirine Gelen Yorumlara Cevap”²⁹⁸ başlıklı yeni bir yazı kaleme almıştır. “Adamım Büyüksün” Şiirine Gelen Yorumlara Cevap isimli yazıda konuk yazar, şiirine gelen yorumları değerlendirmekte ve aslında var olan gerçeği dillendirmekten öte bir şey yapmadığını öne sürmektedir. “Bu şiirin bir kısmını cinsellik üzerinden kurduğum gerçek ama erkeklerin/erkekliğin kadınları görmek istediği tek yerin bu nokta olması da acı bir gerçek değil mi? Üremek ve şehveti doyurmak için değil mi hâkim erkeklik algısının “kadın”ı anlamlandırdığı yer?” Yazar bu ifadeleriyle kadını erkeğin cinsel objesi olarak gören ataerkil zihniyeti eleştirmekte, cinsellik üzerinden kadın erkek rollerinin eşitsizliğine dikkat çekmektedir. Yazarın bu tutumu feminist bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Zira Feminizmin en önemli isimlerinden Wollstonecraft’a benzer şekilde kadınların yegâne amacının erkekleri memnun etmek gibi kurgulanmasını “kadın, hayatı boyunca yalnızca kişiliğini süslemek ile oyalanacak, erkeği boş zamanlarında eğlendirecek ve ciddi iş hayatı bittiğinde gülücükleriyle ve oyunlarıyla canlanmayı isteyen o yarattığı (erkeği) yumuşatacak ölümsüz bir ruh değildir.” ifadeleriyle eleştirmiştir. Bu açıdan yazarın söylemleri ile Wollstonecraft’ın açıklamaları paralellik göstermektedir.²⁹⁹

“Aklımız Fikrimiz Şeyimizde”³⁰⁰ isimli yazıda ise toplumun evlilik dışı cinsel birlikteliğe yaklaşım tarzı ele alınmaktadır. Toplum için zinanın günahlar arasında en üst köşeye yerleşmiş olduğunu belirten yazar, ahlaksızlığa aynı derecede tepki verilmediğini “Mesela her gün gözümüzün içine bakarak yalan söyleyen ve hiçbir tepki almayan siyasilerin gayrı meşru ilişkisini öğrendiğimizde yer yerinden oynuyor.” sözleriyle açıklamaktadır.

²⁹⁷ Reçel Blog, “Adamım Büyüksün” [Adamım Büyüksün | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 1 Temmuz 2021).

²⁹⁸ Reçel Blog, ““Adamım Büyüksün’ Şiirine Gelen Yorumlara Cevap” ["Adamım Büyüksün" Şiirine Gelen Yorumlara Cevap | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 1 Temmuz 2021).

²⁹⁹ Donovan, *Feminist Teori*, 35.

³⁰⁰ Reçel Blog, “Aklımız Fikrimiz Şeyimizde” [Aklımız Fikrimiz Şeyimizde | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 4 Aralık 2021).

Neredeyse zina edene Müslüman diyemeyeceğimizi vurgulayan yazar, “Kişiler arası ilişkileri ilgilendiren başkalarını aldatmak, ebeveyne saygısızlık, cimrilik gibi işler yahut da malla alakalı faiz, dolandırıcılık, rüşvet, haksız kazanç gibi fiiller vaka-ı adiyenden kabul edilirken cinsellikle bağlantılı bir günah olan zinayı işleyene vebalı gibi yaklaşıyor.” ifadeleriyle bu durumu eleştirmektedir. Yazar, cinsiyet ve cinsellik merkezli çarpık anlayışın zihinlerimizi istila etmesinin bir sonucu olarak, din anlayışımızın da bu cinsiyet rollerinden sıyrılmadığını düşünmektedir.

Hocalar sohbetlerinde hep bu rolleri merkeze alan temalar seçiyorlar, hükümler buna göre veriliyor, hayatlarımız ve algılarımız buna göre şekilleniyor. Ahlak anlayışımıza bile bu bakış açısı hâkim oluyor. Kocaya itaat ebeveyne iyiliğin önüne geçiyor. Kadının cazibesini görünür kılmama gerekliliği ahlaki meziyetlerinden üstün tutuluyor. Karşı cinsle tokalaşmak karşıdaki kişinin kalbini kırmaktan daha büyük günah addediliyor.³⁰¹

Yazar bütün bunları sorgulamaya ve düzeltmeye kalkışan kişinin ise feminist ya da cinsiyetçi damgası yiyerek ötekileştirildiğini de açıklamaktadır.

Feminizmin de temel tartışma alanlarından olan cinsellik, Blog yazarları tarafından da ele alınmıştır. Blog yazarları genel olarak cinselliği evlilik çerçevesinde ele alınmakta ancak evlilik dışı cinsel birlikteliği gündeme getiren yazılarda bulunmaktadır. Bu nedenle Blog’daki cinselliği evlilik içi ve evlilik dışı olmak üzere iki boyutta ele almak yerinde olacaktır. İlk olarak cinselliğin evlilik çerçevesinde ele alındığı yazılarda kadın erkek eşitliği üzerinden kadının cinsel bir meta, evliliğin ise cinselliğe indirgenmesi eleştirilmektedir. Ayrıca bu konudaki kadına öğretilen rollere karşı çıkılarak gerektiğinde dini argümanlara da eleştiri getirilmektedir. Bu konuda feminizmden güç alınarak İslami bir söylem geliştirildiği söylenebilir. Zira; kadının yatakta kocasına hayır dememesiyle ilgili hadis eleştirilirken, dini bir açıklamaya verilmeyerek bu hadisin ataerkil geleneğe hizmet eden düşünce yapısına ait olduğu, sahih olmadığı imasıyla yetinilmiştir. Nitekim kadınlar tarlalarınızdır³⁰², ya da kadınları yataklarında yalnız bırakın³⁰³ gibi ayetler gündeme getirilmemiştir. Her ne kadar bu ayetlerin İslami feminist söyleme uygun yorumları varsa da yazarın aynı yorumlama yöntemini hadiste uygulamaması objektif bir yaklaşım değildir.

Evlilik dışı cinsel birliktelik ise bakirelik üzerinden ele alınmaktadır. Blog yazarları toplumun evlilik dışı cinsel birliktelik yaşayan kadın ve erkeğe olan yaklaşımını adil olmadığı

³⁰¹ Reçel Blog, “Aklımız Fikrimiz Şeyimizde” [\(Aklımız Fikrimiz Şeyimizde | REÇEL \(recel-blog.com\)\)](http://Aklımız Fikrimiz Şeyimizde | REÇEL (recel-blog.com)) (Erişim 4 Aralık 2021).

³⁰² “Kadınlar sizin ekeneğinizdir; ekeneğinize nasıl isterseniz öyle yaklaşın. Kendiniz için de önceden hazırlık yapın. Allah’tan sakının ve bilin ki O’na kavuşacaksınız. Müminleri müjdele.” (Bakara 223)

³⁰³ “Allah’ın (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Saliha kadınlar Allah’a itaatkardır. Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. (Evlilik hukukuna) baş kaldırmamasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.” (Nisa 34)

gerekçesiyle eleştirmekte, Türkiye’de kadın ve erkeklerin bakirelik oranının eşitsizliğine dikkat çekmektedir. Ayrıca yine toplumun zinaya olan yaklaşımı eleştirilerek toplumda ahlaksızlığın bu denli tepki çekmediği vurgulanmaktadır. Bu durumun nedeni ise dini anlayışımıza kadar sirayet eden cinsellik ve cinsiyetçi yaklaşım olarak görülmektedir.

2.2.11. Kürtaj

Hem dini hem de toplumsal olmak üzere iki yönü bulunan kürtaj meselesi Reçel Blog’da hakkında yazı paylaşılan bir diğer konu alanını oluşturmaktadır. Reçel Blog’da kürtajı ele alan üç adet yazı paylaşılmış olmasına rağmen konunun önemine binaen ayrı bir başlık altında incelemeyi uygun gördük. Zira kürtaj hakkı feminizmin temel mücadele alanlarından birini oluşturmaktadır.

Türkiye’de özellikle bir dönem gündemi oldukça meşgul eden kürtaj tartışmalarına baktığımızda kadınların kürtajın yasal bir hak olması gerektiğini çünkü kendi bedenleri üzerinde tasarruf hakkına sahip olduklarını düşüncesi “benim bedenim benim kararım” ifadeleriyle sloganlaşmıştır. Reçel Blog’da da kürtaj meselesinin aynı perspektiften ele alınıp benzer şekilde dile getirildiği görülmektedir. Zira yazarlar meselenin dini boyutundan ziyade sosyal açıdan (hak temelli argüman) ele alarak ücretsiz ve güvenli şekilde kürtaja ulaşım hakkını savunmaktadır.³⁰⁴ Kürtaj konusunda feministler arasında 4 görüş bulunmaktadır.

- 1- Üreme gibi kişisel konularda sosyal baskıdan bağımsız olma hakkı.
- 2- Ahlaki açıdan tartışmalı konularda kişinin kendi vicdanını dinleme özgürlüğü.
- 3- Kritik durumlarda bile başkasına yardım etmeyi reddetme hakkını kapsayan, gönüllü olmadığı bir hizmete zorlanmama özgürlüğü.
- 4- Bedensel müdahale ve zarara maruz kalmama özgürlüğü³⁰⁵

“Sessizlik Zincirini Kırma Mükün Mü”³⁰⁶ isimli yazıda yazar, duygusal bir boşlukta aslında istemediği ve kendisini mutlu etmeyecek biriyle cinsel bir birliktelik yaşadığından ve bu birliktelik sonucu hamile kaldığından söz etmektedir. Muhafazakâr bir aileye sahip olduğunu vurgulayan yazar, hamileliğinden kimseyi haberdar edemeyip kürtaj yapmak zorunda kaldığını dile getirmektedir. Olayın üzerinden 8 yıl geçtiğini ve çok zorlu bir yıpranma süreci geçirdiğini belirten yazar, kürtajın yasal bir hak olmasının gerekliliğini “Ya o gün güvenli bir şekilde, iyi bir doktorun ofisinde, aileme ve etrafa duyurmadan kendime bir çare bulamayıp başka, daha tehlikeli, daha pahalı yollara başvurmak zorunda kalsaydım?” ifadeleriyle

³⁰⁴ İçten Keskin, “Kürtaj Tartışmaları ve Feminizm”, *Fe Dergi* 7/ 1 (Haziran 2015), 86.

³⁰⁵ Keskin, “Kürtaj Tartışmaları ve Feminizm”, 87.

³⁰⁶ Reçel Blog, “Sessizlik Zincirini Kırma Mükün Mü?” [Sessizlik Zincirini Kırma Mükün Mü? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

savunmaktadır. Aksi durumlarda kürtaj için başka bir ülkeye gitmek ya da diploması dahi olmayan bir sağlık personelinin merdiven altı ofisinde sağlığını tehlikeye atmak zorunda kalabileceğini açıklayan yazar “ya da en kötüsü, hiç hazır olmadığım bir hamileliğe ve doğuma mecbur kalsaydım. Düşünmek bile istemiyorum... Yasal kürtaj gibi bir seçenek bulabildiğim için yatıp kalkıp Allah’a şükrediyorum” yorumunda bulunmaktadır. Yazarın İslam’da yaygın görüşe göre haram olan kürtaj meselesine yaklaşımı feminist bir tutum olarak değerlendirilebilir. Zira feministler kadınların kendi bedenlerini ve üreme tercihlerini kontrol etme hakkını sadece kendilerine ait olması gerektiğini savunurlar, feminizme göre bir cenin yaşayabilir olana kadar birey olarak kabul edilemez.³⁰⁷ Feminist hak teorisinin ortaya attığı bir kavram olan “Üreme özgürlükleri kadınların istedikleri zaman istedikleri kadar çocuk sahibi olma ya da hiç çocuk sahibi olmama hakkını kapsamaktadır. Sadece kürtaj hakkını değil doğum kontrolü ve çocuk yetiştirme ile ilgili konuları da içermektedir.”³⁰⁸ “Kürtajı kişisel bir seçim hakkı değil sosyal bir hak olarak ele alan bu tutum kürtaja erişimin devlet tarafından garanti altına alınmasını, kürtaj masraflarının devlet tarafından karşılanmasını talep etmektedir.”³⁰⁹

Görüldüğü üzere yazar da kürtajın yasal bir hak olduğunu savunarak kürtajın yasaklanmasına karşı çıkmaktadır. Yazarın meseleyi dini boyutlarıyla tartışmadığı ama aksi bir yasağın yol açacağı durumları öne sürerek gerekçelendirdiği görülmektedir. Aynı yazının devamında ise yazar, bu hatanın iki kişi tarafından yapıldığını ama erkeğin neden sadece kürtaj parasını ödeyerek bu işten sıyrıldığını “...ne benim yaşadığım karın ağrısını yaşadı, ne pişmanlık, suçluluk ve korku duydu, ne bir zarar gördü. Kafamızdaki masumiyet ve namus algısı bir kadın olarak beni yalnızlık ve çaresizliğe iterken, benimle aynı derecede dindar olan, dolayısıyla aslında aynı suçun ortağı olan erkek, sadece kürtaj parasını ödedi.” sözleriyle sorgulamaktadır. Bu bağlamda kadın erkek eşitsizliğine dikkat çeken yazarın tutumu İslami feminist bir yaklaşıma işaret ederken aynı zamanda yeni bir muhafazakâr kimliğin varlığını da göstermektedir.

“Gölgelerin Gücü Adına! Vurun Kahpeye!”³¹⁰ isimli yazıda da kadınların erkekler tarafından belli rol ve kalıplara sokularak yine bu kalıplar üzerinden eleştirilmesine başkaldırılmaktadır. Bu durumu mide bulandırıcı olarak niteleyen yazar, “Ruhban kadınlara ve erkeklere söylüyorum; kendi kusursuz-olağanüstü kadın algınızı “kadının” üzerinden çekin! Kürtajdan girip, doğumdan çıkıyor, nasıl tesettürlü olunur, nasıl ahlaklı olunur, nasıl insan olunur, nasıl kadın olunur hepsini özenle öğretiyorsunuz” sözleriyle bu duruma isyan

³⁰⁷ Mangan, *Feminizm Kitabı*, 156-157.

³⁰⁸ Keskin, “Kürtaj Tartışmaları ve Feminizm”, 92.

³⁰⁹ Keskin, “Kürtaj Tartışmaları ve Feminizm”, 94.

³¹⁰ Reçel Blog, “Gölgelerin Gücü Adına! Vurun Kahpeye!” [Gölgelerin Gücü Adına! Vurun Kahpeye! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

etmektedir. Yazarın erkekleri hedef alan söylemi feminist başkaldırı niteliği taşımaktadır. Konuk yazar tarafından “Hastanenin Cinsiyeti”³¹¹ başlığıyla kaleme alınan yazıda ise yazar, üniversite hastanesinde erken doğum yaptığını, odaya alındığında ise doktorun hasta mahremiyetine dikkat etmeksizin annesinin yanında kürtaj geçmişinden bahsettiğini açıklayarak “...tam mahremiyete en çok ihtiyacınız olan yerde, hasta öykünüzde, kime söyleyip söylememeyi seçeceğiniz detaylar bir son dakika havadisi olarak herkesin ortasında ortaya dökülür. Şimdi bana kim anlatabilir burada bir yanlışlık olmadığını?” sözleriyle bu tutumu eleştirmektedir.

Feminist teorinin önemli mücadele alanlarından olan kürtaj meselesi Reçel Blog yazarları tarafından da gündeme getirilmiştir. Bu konuyu doğrudan bir, dolaylı olarak ele alan iki adet yazı bulunmaktadır. Önemli bir konu alanı olmasının rağmen yeterli sayıda yazı yayınlanmamış olması blog yazarlarının muhafazakâr ve dindar kadınlar olması nedeniyle böyle bir durumla karşılaşmamış olmalarından kaynaklanabilir. Ancak bununla beraber blog yazarları kürtajın bir hak olduğu ve bu hakkı kullanma kararının kadına ait olması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda Blog yazarları kürtaj meselesini dini boyutlarıyla tartışmayıp yasağın kadınlar için nelere mâl olabileceğine dikkat çekerek gerekçelendirmiştir. Başka bir ifadeyle dini bir gerekçe sunulmayıp feminist söylemden güç alınarak psikolojik ve sosyolojik olarak gerekçelendirilmiştir. Ayrıca kadınların kürtaj hakkına karar verme mercisinin neden erkekler olduğu da blogda gündeme getirilen konular arasındadır. Son olarak eylemden sorumlu iki taraf varken neden erkeklerin hiçbir sorumluluk almayıp sadece kürtaj parasını ödemekle işin içinden çıkabildiği de kadın erkek eşitliği bağlamında eleştirilen bir diğer alt başlıktır. Özetle genellikle İslami feminist bir yaklaşımla konuları ele alan Reçel Blog yazarlarının, kürtaj meselesini feminist bir yaklaşımla ele aldıkları görülmektedir.

2.2.12. LGBTİ+

LGBTİ+, çeşitlilik ve özgürlük gibi kavramlarıyla postmodern dönemi takiben gün yüzüne çıkmış söylemlerden biridir. Blog’un ilk yıllarında LGBTİ+ söylemlerine ait yazılar bulunmamakla birlikte son yıllarda gündemde bu konunun yer almasına paralel olarak olsa gerek konuyu ele alan blog yazıları bulunmaktadır. LGBTİ+ hakkında Reçel Blog’da yayınlanmış 5 adet yazı bulunmaktadır.

“Benim Dinim Bunları Söylemek İstemiş Olamaz”³¹² başlıklı yazıda dindar-muhafazakâr bir aileden geldiğini belirten yazar, üniversitede sosyoloji bölümünü kazandıktan

³¹¹ Reçel Blog, “Hastanenin Cinsiyeti” [Hastanenin Cinsiyeti | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 19 Mart 2021).

³¹² Reçel Blog, “Benim Dinim Bunları Söylemek İstemiş Olamaz” [Benim Dinim Bunları Söylemek İstemiş Olamaz... | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 10 Eylül 2021).

sonra başörtüsünü çıkarma süreciyle başlayan yaşadığı köklü değişimi anlatmaktadır. Yazar, lisede bir kadına ilgi duyduğunu ama bu duygularını bastırdığını “Ben sağlıklıydım ve Müslümandım! Kafamdaki bu düşüncelerden kurtulmak ve tövbe etmek için geceleri teheccüde kalkıp namaz kıldığım, uzun uzun dualar ettiğim zamanları dün gibi hatırlıyorum” ifadeleriyle açıklamaktadır. Birkaç yıl böyle devam ettikten sonra üniversite de yeni düşünme biçimleri edindiğini belirten yazar “...ama bu sefer de her şeye ve herkese karşı nefret doluydum. Bu zamana kadar bana gösterilen tek bir gerçek olması, önceden ne kadar dar bir kafaya sahip olmuş olmam, çevremin ne kadar tek tip ve tek düşüncede insanlar olması” gibi pek çok şeye öfke duyduğunu anlatmaktadır. Zaten dinin de kendisine öfke duyduğunu düşünen yazar, “Müslümanlığın bana göre olmadığını ve zaten en başından bu dini kendim seçmiş olmadığımı düşünüyordum. Ondan da nefret ediyordum. Zaten benim gibi eşcinselleri dışlayan ve kadınları aşağı gören bir dindi” sözleriyle bir süre dine de öfke duyduğunu açıklamaktadır. Bu sürecin sonrasında zorlu bir buhran geçirdiğinden söz eden yazar, “Yalnızdım, kimsesizdim. Allah’ı çok seviyordum ama ona dua edemiyordum. Çünkü nasıl dua edeceğimi bilmiyordum, artık Müslüman değildim. Şimdiye kadar sahiplendiğim, sevdiğim ve huzur bulduğum İslam benim en büyük düşmanımdı.” ifadeleriyle yaşadığı süreçte hissettiklerini açıklamaktadır. Böyle devam etmek istemediğine karar veren yazar, daha sonraları kendi deyimiyle din ile barışmak için çok araştırma yapıp düşündüğünden söz etmektedir.

Yazar, sonrasında çözüm olarak tek bir din anlayışı olmadığına kanaat getirdiğini, kendi İslam anlayışını oluşturduğunu şu sözlerle açıklamaktadır. “İslam ile kendi anlayışımı oluşturmak istedim. Benim anlayışım Allah’ı sevmek ve onun hoşuna gitmeyecek şeyleri yapmayıp seveceği şeyleri yapmak üzerine. İslam’daki güzel ve faydalı öğretilerin hepsini aldım ve yine benimsedim. Diğer birçok konu umurumda olmadı açıkçası. Eşcinsellik konusu da öyle...” Yazar eşcinsellikle ilgili ayet yorumlarının nefret saçtığını söylemekte ve bu yorumlarla ilgili düşüncesini “Benim kabul ettiğim dinim ve Allah’ım bunları söylemek istemiş olamaz diye düşünüyorum. Ben sadece onu seviyorum ve hep seveceğim. Benim İslam’ımın en önemli unsuru ‘sevgi’!” ifadeleriyle açıklamaktadır. Ayrıca Hristiyanlığın kendisini sevgi dini olarak tanımladığı göz önüne alındığında yazarın Hristiyan etkileri de taşıdığı söylenebilir.

Bu anlamda yazarın kendi bireysel din anlayışını oluşturarak bir çözüm yolu bulduğunu dikkate aldığımızda, yazarın tutumunu İslami feminist değil de feminist olarak tanımlamak daha uygun olacaktır. Ancak bununla birlikte Müslümanlar arasında yaygın LGBTİ+ karşıtı yorumların aksine LGBTİ+’yi destekleyen İslami yorumların varlığını da belirtmek yerinde olacaktır. Nitekim, Butler’in değimiyle cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım

nedeniyle feminist öznenin bölünmeye uğradığını³¹³ düşünmüş olacaklar ki içlerinde Reçel Blog kurucularının da bulunduğu Türkiye'nin ilk Müslüman feminist derneği olan Havle Kadın Derneği sitede, LGBTİ+ oluşumuna destek verdiğini açıklamıştır.³¹⁴

“Nasıl Liboş Oldum” isimli yazıda ise konuk yazar, düşüncelerinin değişim evrelerinden bahsetmekte ve LGBTİ+ 'ye dair fikirlerini şöyle açıklamaktadır.

Üniversiteye geldiğimde tam olarak olmak istediğim insana dönüştüm. Üniversitede liseye ek olarak karşılaşp tanıştığım LGBTİ+ insanlarıyla beraber cığır açtım kafamda. Hümanistin tillahına döndüm. Adeta ara bir forma dönüştüm. Namazsa namaz, tesettürse tesettür, zinadan uzak mıyız oo efsane. Pompei mi? Ya onu öyle düşünmemek lazım. Tokalaşsam mı tokalaşmasam mı?”, o seviyelerdeyim o zamanlar hey gidi günler harikaydı. Ama bir yandan her çeşit etnik kökenden, farklı ideolojik kafalarla yan yanayım.³¹⁵

Görüldüğü üzere yazar, üniversite sürecinde dini hassasiyete sahip olup ibadetlerini yerine getirdiğini ancak zamanla farklı insanlarla tanıyarak LGBT+’ ye dair farklı yorumlamalarla geleneksel sınırların dışına çıktığını izah etmektedir.

“Orlando Katliamı”³¹⁶ başlıklı yazıda eşcinsel oldukları gerekçesiyle Amerika'da öldürülen insanlar ele alınmaktadır. Akrabası ile arasında geçen diyalog üzerinden düşüncelerini aktaran Çamdereli “akrabasının pislikler temizlendi işte” şeklindeki cevabına karşılık şu açıklamaları yapmaktadır. “O en başta akrabamın insanların ölmesini istemesine neden olan büyük nefreti içimize yerleştiren her neyse, ki ben onun Müslümanlık olmadığını en içeriden bir yerden biliyorum ve bunu kanıtlamaya falan ihtiyaç duymuyorum, ondan bir an önce uzaklaşmamız gerekiyor.” Bu açıklamasıyla birlikte yazar, eşcinsellerin günahkâr olduğunu belirten bir ifadeyi parantez içinde vermiştir. Yazar “eğer bir insanın günahkâr olduğuna inanıyorsan bile o insandan sırf günahkâr olduğunu düşündüğün için nefret etmek ve ölmesini istemek ve hatta öldürmek dünyadaki en büyük suç kabul edilmeli.” ifadelerini kullanarak katliamı desteklemenin IŞİD’i desteklemek gibi olacağını, aksi durumda IŞİD ile bir fark kalmayacağını öne sürmüştür. Görüldüğü üzere Çamdereli eşcinselliği dini argümanlardan ziyade ahlaki kök değerler üzerinden ele almakta, eşcinsellerin ölümünü istemekle bir terör örgütü olan IŞİD’in yaklaşımları arasında benzerlik kurmaktadır. Yazarın bu tutumu yeni bir Müslüman kadın kimliğine işaret etmektedir.

“Bir Paravan Evliliğin Düşündürdükleri” isimli yazıda konuk yazar, eşcinsellere olan tepkinin yalnızca dini kaygılardan kaynaklanmadığını ataerkil düşünce yapısının da etkili olduğunu açıklamaktadır.

Kızlara erkek gibi kız dendiğinde bunun övgü için söylendiği açıkken, bir erkeğe kadın gibi erkek demek hakaret için söylenmiyor olabilir mi? Sanmıyorum. Peki kadının erkeksi özelliklere sahip olması

³¹³ Butler, *Cinsiyet Belası*, 50.

³¹⁴ Reçel Blog, “Benim Dinim Bunları Söylemek İstemiş Olamaz” [Benim Dinim Bunları Söylemek İstemiş Olamaz... | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 10 Eylül 2021).

³¹⁵ Reçel Blog, “Nasıl Liboş Oldum?” [Nasıl Liboş Oldum? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³¹⁶ Reçel Blog, “Orlando Katliamı” [Orlando Katliamı | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

övülürken erkeğin kadını özelliklere sahip olması neden bu kadar kötü, kadınlar/kadın olmak çok mu iğrenç? Eğer eşcinsellikten sadece dini sebeplerden ötürü nefret ediliyorsa, doğudaki o ataerkilliğin doruklarındaki ama islamla pek alakası olmayan köyde eşcinsel bir adama hangi kaygılardan ötürü böyle davranılıyor ve batıya geldikçe dindarlık dahil her şeyin şekli değişse de verilen tepkiler aynı şiddette olmasa da neden hep benzer? Kafamda deli sorular...³¹⁷

Ayrıca yazar, eşcinsellikle ilgili Müslüman erkeklerin çoğunun mantıklı bir gerekçe üretmediğini düşünmektedir. Yazar Müslüman erkekler hakkında “çoğu en ufak bir anlayışın bile “yumuşaklık” göstergesi olmasından acayip korkuyor. Eşcinselliği dini kaygılarla eleştirdiğini savunan bir erkeğin birazcık üzerine gidilince “delikanlı olsunlar lan azcık” minvalinde sözler duymak işten bile değil” ifadelerini kullanmaktadır. Bu anlamda yazar LGBTİ+ karşıtı söylemlerin ataerkil düşünce yapısının kaynaklarından beslendiğini ima etmektedir. Yazarın açıklamaları doğrultusunda yaklaşım tarzının İslami feminist olduğu ileri sürülebilir.

“Aklımız Fikrimiz Şeyimizde”³¹⁸ isimli yazıda ise toplumun eşcinselliğe ve eşcinsel bireye olan yaklaşımı eleştirilmektedir. Eşcinselliği “zinadan çok daha vahim, hatta neredeyse üzerinde konuşulmayacak kadar lanetli bir konu” olarak niteleyen yazar, muhafazakâr bir ailede bu kelimenin telaffuz edilmesinin bile televizyonda denk gelinen öpüşme sahnesi kadar rahatsızlık verici olduğunu söylemektedir. İlahiyatçıların ya da dini kimliği de olan sosyal bilimcilerin ısrarla bu konuyu tartışmaya açmaktan kaçındığını belirten yazar, helak edilen diğer toplumların çirkin işlerine karşı hiçbir zaman eşcinsellik kadar olumsuz bir tavır takınılmadığını “Büyüklik taslayan Ad kavminin, birbirleriyle çekişip kamu malını gasp eden Semud kavminin, toplumu sınıflara ayıran Firavun ve kavminin eylemleri üzerinde hiçbir zaman eşcinsellik kadar durulmuyor.” sözleriyle eleştirmektedir. Yazarın yaklaşımı kıyaslama hatası olarak telaffuz edilebilir. Zira bir eylemin kötülüğünü diğer eylemler üzerinden değerlendirmek doğru bir yaklaşım değildir. Burada yazar, eşcinsellikten ziyade ataerkil toplum yapısını arka planda eleştirmektedir. Zira toplumun kibir, gasp, kast sistemi gibi kötü fiillere neden eşcinsel bir bireye verdiği tepkiyi vermediğini sorgulayarak aslında bu tepkinin kültürel ataerkil bir tepkiyi de içinde barındırdığını zımnen iddia etmektedir. Bu açıdan bakıldığında yazarın ataerkil kültürü eleştirmesi feminist bir yaklaşımken bunu Müslüman kimliğiyle eleştirmesi Müslüman feminist bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Dini ve toplumsal olmak üzere pek çok boyutu olan LGBTİ+ söylemleri Reçel Blog yazarlarının da gündeminde yer almaktadır. Blog’da bu konunun ele alındığı 5 yazı da meseleyi benzer bakış açısı ile ama farklı boyutlardan ele almaktadır.

³¹⁷ Reçel Blog, “Bir Paravan Evliliğin Düşündürdükleri” [Bir Paravan Evliliğin Düşündürdükleri | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 18 Ekim 2021).

³¹⁸ Reçel Blog, “Aklımız Fikrimiz Şeyimizde” [Aklımız Fikrimiz Şeyimizde | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 4 Aralık 2021).

Reçel Blog yazarlarının yazılarında bu meseleyi de İslami boyutlarıyla tartışarak gerekçelendirmediği, feminist söylemden güç alarak düşüncelerini ortaya koydukları görülmektedir. Daha çok konunun insani boyutuna vurgu yapılmakta ne olursa olsun, günah işliyor olsalar bile bu nedenle onlara öfke ve nefret duymanın İslami olmadığı vurgulanmaktadır. Yazarlar açıkça ifade etmemiş olsalar da yazılarının arka planda gerçek İslam'ın böyle olmadığı, LGBTİ+ karşıtı düşüncelerin ataerkil yorumlamalardan kaynaklandığını ileri sürmektedir. LGBTİ+ bireylere olan toplumsal bakış açısının da sorgulandığı bu başlık altında, eşcinsel oldukları gerekçesiyle helak olduğu düşünülen kavimlerin diğer çirkin işlerine neden aynı olumsuz tepkinin verilmediği sorgulanarak aslında bu konudaki dini söylemlerin ataerkil kaynaklardan beslendiği ima edilmektedir. Bütün bunları göz önüne alarak blog yazarlarının bu konuda İslami feminist bir yaklaşım sergilediklerini söyleyebiliriz. Ancak bununla birlikte yazarlar -Müslümanlar arasında yaygın LGBTİ+ karşıtı yorumların aksine- LGBTİ+'yi dini gerekçeler sunarak delillendiren İslami yorumlar olmasına rağmen³¹⁹ düşüncelerini savunurken hiçbir İslami delil sunmadan feminist söylemden güç alarak açıklamaktadır. Örneğin eşcinsellik nedeniyle helak olduğu düşünülen kavimlerin bu fiillerden değil de bu fiillerini halka zulümle dayatmalarından dolayı helak oldukları şeklinde de yorumlar bulunurken yazar, toplumun diğer kötü eylemlere neden aynı tepkiyi vermediğini sorgulayarak meseleyi farklı bir boyutta tartışmaktadır.

Son olarak ikinci bölümde de bahsettiğimiz üzere Reçel Blog editörlerinin de içinde bulunduğu bir grup kadın tarafından kurulmuş olan Havle Kadın Derneği, sitenin tanıtımında LGBTİ+ bireyleri desteklediğine dair bir paylaşımda bulunmuştur. Bu açıdan Reçel Blog içinde de LGBTİ+ bireylere dair benzer yaklaşıma sahip yazarların olduğunu ifade edebiliriz. Bu anlamda Blog geleneksel kabullere yeni bir bakış açısı sunmaktadır.

2.2.13. Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Cinayetleri

Dünya genelinde en çok tartışılan toplumsal meselelerden biri olan kadına şiddet, Blog'da hakkında 30 adet yazı ile en çok yazı paylaşılan başlıklardan birini oluşturmaktadır. Türkiye'de giderek artan kadına karşı şiddet ve cinayet vakaları, çoğunluğu Müslüman bir ülke olması nedeniyle İslam çerçevesinde de ele alınmakta, tartışma programlarında sık sık bu bağlam üzerinden değerlendirme yapılmaktadır. Reçel Blog yazarları da güncel tartışmalara ve olaylara paralel olarak yayınladıkları yazılarda, olayları değerlendirerek İslami bir paradigma

³¹⁹ Ziauddin Sardar' ın Lgbt'yi İslam'ın olanaklarıyla savunduğu açıklamaları bulunmaktadır. <https://www.theguardian.com/books/2011/jul/01/reading-quran-ziauddin-sardar-review> (Erişim 22 Mayıs 2022).

üzerinden sorunsallaştırmaktadır. Bununla birlikte yazarların gerektiğinde dini argümanları sorgulamaktan da geri durmadıkları görülmektedir.

“İnsanlığın Aşağısındaki Erkeklik”³²⁰ başlıklı yazıda gündemdeki kadın cinayetleri üzerinden kadına şiddet gerçeği üzerinde değerlendirilme yapılmaktadır. Yazar, Türkiye’de kadına şiddet vakalarının akıl almaz bir boyuta ulaştığını söyleyerek Dr. Aylin Sözer’i hatırlatmaktadır. “Dr. Sözer’i okurken, Türkiye’de akademisyen olmanın zorluklarını hatırladık. O 15-20 yıllık çetrefilli eğitimi nasıl zorluklarla tamamlamamış olabileceğini düşündük. Bir yandan da üniversitede öğretim üyesi olmanın da aslında hiçbirimizi erkek şiddetinden kurtaramayacağını iliklerimize kadar hatırladık.” Yazar erkek şiddetinin çok ani ya da keyfi olabileceğini belirterek kimsenin kurtaramayacağını Kadir Şeker örneğiyle hatırlatmaktadır. Hatırlanacak olursa üniversiteye hazırlanan Şeker, parkta gördüğü bir kadına yönelen şiddeti engellemek isterken mahkûm edilmişti. Yazar, “Kadir Şeker hadisesinde bunu daha iyi anlamıştık. Kendimizi savunmaya kalkmamız da bizi yine mahkûm edebilirdi. Çilem Doğan, Nevin Yıldırım ve niceleri, bize bunu da öğretti.” ifadeleriyle kadınların çok su götürür bir bahane ile öldürülebileceğin farkında olarak ve bu farkındalığın getirdiği korku-öfke gelgitleri arasında, haberleri takip ettiklerini söylemektedir. Yazar, sözlerini “erkekliğini önceleyen birey, insanlıkta geri kalmıştır” ifadeleriyle bitirmekte ve erkekliğin insanlığın aşağısında kaldığını belirterek başlığa atıfta bulunmaktadır. “Bir Dayanışma Hikayesi: İşte Bu Bizim Hikayemiz!”³²¹ isimli başka bir yazıda ise yazar, Allah ile arasındaki tüm aracılara reddettiği; dini, kalbiyle anlamlandırmaya çalıştığı için Hizbullah tarafından öldürülen Konca Kiriş’i hatırlatmakta, kadınların savunmaktan asla geri durmadığı bir eşitlik hayalini desteklemektedir. Yazarın tutumu feminizmin kadın birlikteliğine yaptığı vurgu ve cinler arası eşitlik talepleriyle örtüşmektedir.

“Kadın Cinayetleri Politik Midir”³²² isimli yazıda ise konuk yazar, devletin politik anlamda ne yaptığını sorgulamaktadır. Yazar, İstanbul Sözleşmesi’nin bile hala yürürlüğe konulmadığından, maddelerinin değiştirilmesiyle uğraşılırken bir yerlerde kadınların şiddet görmeye devam ettiğinden bahsetmektedir. Bu konuda devletin pasif duruşunu eleştiren yazar, Diyanet’in bu konudaki fetvalarını da anlamsız bulmaktadır. “Diyanet çıkıp diyor ki, kocanız size vurmaya kalkarsa çay verirken uygun bir dille neden yaptığını sorun. Burada erkekler için bir akıl yok. Akıl yine kadına veriliyor. Akşam oldu mu kocana çay hazırla hanım deniliyor,

³²⁰ Reçel Blog, “Erkeklik, İnsanlık ve Kulluk” [Erkeklik, İnsanlık ve Kulluk | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 22 Mayıs 2021).

³²¹ Reçel Blog, “Bir dayanışma çağrısı: İşte bu bizim hikayemiz!” [Bir dayanışma çağrısı: İşte bu bizim hikayemiz! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³²² Reçel Blog, “Kadın Cinayetleri Politik Midir?” [Kadın Cinayetleri Politik Midir? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 8 Kasım 2021).

akşam oldu çürük gözüne rağmen, ince sesinle, onu rahatsız etmeden sor diyor.” Diyanetin bu ülkede yemekte tuz olmadığı için dayak yiyen kadınlardan haberdar olmadığını düşünen yazar, Türkiye’nin dört bir yanında kadınlar öldürülürken; maaş eşitsizliği, mobbing ve vs. konuşmaya bile sıra gelmediğinden yakınmaktadır. Yazarın bu çıkışı feminist bir sitemi içinde barındırmaktadır.

“Kadın Cinayetlerinin Sorumlusu Diziler”³²³ isimli yazıda da benzer bir yaklaşım görülmektedir. Blog yazarı Feyza Akınerdem; Emine Bulut, Münevver Karabulut, Özgecan Aslan gibi öne çıkan kadın cinayetlerinden bahsederek bunların esas sorumlusunun diziler olmadığını, sorumluluğun dizilere atılarak çözümlenemeyeceğini ifade etmektedir. Sosyal medya ve devlet yetkilileri tarafından medyanın suçlandığını, ancak esas problemin normal belirlen ve düzeni kuran normlarda olduğunu dile getirilmektedir. “Oh Olsun Cinayetleri Katillere Toplumsal Desteğin Sırrı”³²⁴ isimli yazıda da yazar Betül Ö., kadınlar tarafından öldürülen erkekler hakkındaki haberleri “Erkek vuruyor, devlet bakıyor” diyerek meydanlarda haykıran kadınları devlet duymadı haliyle. Hoş... Biz de duymadık. Böylece kadınlar, devletten, sizden, bizden ümidini kesip kendi yöntemleriyle erkek şiddetine, koca terörüne karşı koymanın yollarını aramaya koyuldu.” sözleriyle değerlendirmektedir.

“Ayar Çekme Üzerine Notlar”³²⁵ başlıklı yazıda “Niçin kadın, erkeğin namusunu da korumakla yükümlüdür” düşüncesi tartışmaya açılmaktadır. Bu konunun feminizmden öte hakkaniyete dayanan etik/vicdan bağlamında değerlendirilmesini öneren yazar, düşüncelerini şöyle savunmaktadır. “Herkes önce kendi namusundan sorumludur. Bunun için İbrahimi dinlere, Uzak Doğu felsefelerine, İslam’a (ve elbette kıymetli Veda Hutbesi’ne), evrensel insan haklarına bakılabilir; herkes önce kendi varlığının –her anlamda- ürettikleri ve tükettiklerinden sorumludur, önce bunun hesabı verilir.” Paydaş sorumlulukların varlığını da yok saymayan yazar, başta İslam olmak üzere diğer dinlerden de referans vererek her bireyin her şeyden önce kendine karşı sorumlu olduğunu belirtmekte bu açıdan namus cinayetleri adı altında kadınların katledilmesine başkaldırmaktadır.

“Şule Çet Adına Savunma Yapmayacağız”³²⁶ başlıklı yazıda ise yazar, tecavüz sonucu öldürülen Şule Çet’ten bahsederek adaletin yerini bulmadığından, mahkemelerin yeteri kadar ceza vermediğinden yakınmaktadır. “Dünyanın her yerinde adaleti temsil eden mahkemelerde

³²³ Reçel Blog, “Kadın Cinayetlerinin Sorumlusu Diziler midir?” [Kadın Cinayetlerinin Sorumlusu Diziler midir? | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³²⁴ Reçel Blog, “Oh Olsun Cinayetleri” [Oh Olsun Cinayetleri: O Katillere Toplumsal Desteğin Sırrı | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³²⁵ Reçel Blog, “Ayar Çekme Üzerine Notlar” [Ayar Çekme Üzerine Notlar | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³²⁶ Reçel Blog, “Size Şule Çet Adına Savunma Yapmayacağız!” [Size Şule Çet Adına Savunma Yapmayacağız! | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

faillerin uyguladıkları şiddet kadar, toplumda yarattıkları korku ve hedef aldıkları kitlede oluşturdukları hasarlara da ceza verilir. Öldürülen kadınların ardından “olayın kapatılmasına” da hayatta kalan kadınların “erkek adalet” karşısında yalnızlaştırılmasına da izin vermeyeceğiz” ifadeleriyle yazar, kadınların mahkemelerden çok kadın örgütlerine güvendiğini öne sürmektedir. Görüldüğü üzere yazar, erkeklerin karar mercii olduğu adalet sistemini erkek yanlısı olmakla eleştirmekte bu anlamında erkek adalet nitelemesini kullanmaktadır. Ayrıca yazarın, kadınların kadın örgütlerine mahkemelerden daha fazla güven duyduğunu belirtmesi de yine feminist söylemin yansımalarındandır. Zira De Beauvoir erkeklerin kadın sorununa bir çözüm getiremeyeceklerini, çünkü buna kalkıştıkları takdirde davada hem yargıç hem de taraf olacaklarını savunarak bu imkânsızlığa işaret etmektedir.³²⁷

Benzer bir yaklaşımı “Nevin Yıldırım'ın Suçu Taammüden Yaşamaya Çalışmak”³²⁸ başlıklı yazıda da görmektediriz. Blog yazarı Feyza, kadın cinayetlerine dair devlet politikasını, sevgilisi tarafından başı kesilerek öldürülen Nevin Karabulut davası üzerinden eleştirmektedir. Cinayet için verilen cezayı yeterli görmeyen yazar, “Nevin için gerçek adalet isterken bir yandan da insan düşünmeden edemiyor: Hukuk erkeği böyle kayırmasaydı, kadın öldüren erkekleri haksız tahrik indirimiyle 8-10 yıllı ödüllendirip, kadına müebbet vermeseydi, bu memleketten kaç tane daha “kesik baş” cinayeti çıkardı kim bilir.” sözleriyle hukukun erkeklerden yana olduğunu ve ceza yerine ödül verildiğini düşünmektedir. “Ankara Hukukta Konuşanlar ve Susturulanlar Üzerine”³²⁹ isimli yazıda ise savaş bölgelerinde kadınların hayatlarının yok sayıldığını, politika alanlarının bu duruma karşı mücadele geliştirmeyi engelleyecek kadar daraltıldığını ve kadınların mağduriyetini konuşmaktan yorulduklarını “Her gün kadınlar kendilerini sevdiğini söyleyen erkeklerce katlediliyorlar. Her gün haklılığından zerre şüphe duymayan devletler, attıkları bombalarla insanları öldürüyorlar. Yaşadığımız bölgede milyonlarca insan yerlerinden ediliyor.” ifadeleriyle açıklanmaktadır. “Hep Mi Kadınlar Ölecek”³³⁰ başlıklı yazıda ise gördüğü şiddet karşısında kocasını öldüren Çilem Doğan'ın “Hep mi kadınlar ölecek? Biraz da erkekler ölsün” sözlerini hatırlatan blog yazarı Huri Küçük, bu sözün kolay söylenmiş bir söz olmadığını bu konuda mahkemenin en büyük mağdurun kocası olduğu yönünde karar vermesinden duyduğu endişeyi belirtmektedir. “Çilem'in sözünün ne o kadar kolay söylenmiş bir söz ne de kadın cinayetleri noktasında

³²⁷ Butler, *Cinsiyet Belası*, 58. akt. Beauvoir, *The Second Sex*, 26.

³²⁸ Reçel Blog, “Nevin Yıldırım'ın Suçu Tammüden Yaşamaya Çalışmak” [Nevin Yıldırım'ın Suçu Tammüden Yaşamaya Çalışmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³²⁹ Reçel Blog, “Ankara Hukuk'ta Konuşanlar ve Susturulanlar Üzerine” [Ankara Hukuk'ta Konuşanlar ve Susturulanlar Üzerine | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³³⁰ Reçel Blog, “Hep mi Kadınlar Ölecek?” [Hep mi Kadınlar Ölecek? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

bulduğumuz durum açısından hafife alınacak bir şey olduğunu düşünüyorum. Şimdi süreç neyi gösterecek bilmiyoruz, inşallah mahkemelerimiz bu hikâyenin büyük mağdurunun Çilem’in kocası olduğuna hükmetmez.”

Gündeme paralel olarak açılmış bir başlık olan “Ben Döverim ya da Kuma Alırım Çok Çılgın Aşığım”³³¹ isimli yazıda yazar, Nurettin Yıldız’ın erkeğin kadını dövebileceği ile ilgili medyada dolaşan videosu hakkında “...Nurettin hocanın videosunu gülümseyerek dinledim, saygı duyacağım bir din aliminin sözleri ve tavrı yoktu onda. Nisa 34’teki darebeyi kızgınlık sınırını aşmak üzere olan erkekler için deşarj maksatlı bir dövme olarak görmesi beni derinden güldürdü.” ifadelerini kullanmaktadır. Yazar, sözlerinin devamında Yıldız’a hitaben “Zihninizde erkeğin, eşini kaba etlerine hafifçe vurmak suretiyle cezalandırması fanteziyi mi yoksa ıslahı mı canlandırıyor? Bir de bunu Allah diyor ben demiyorum demeniz ve şiddetten bahsederken pişkin pişkin gülmeniz sizi Allah’a hesap vermekten kurtaramayacak cidden üzgünüm.” cümleleriyle karşı çıkmaktadır. Yazarın bu yaklaşımı İslam’ın feminist yorumu olarak değerlendirilebileceği gibi feminizmin İslamlaştırılması gibi de okunabilir.

“Nihat Hatipoğlu Olamamak”³³² isimli yazıda ise yazar Huri Küçük, şiddete uğrayan kadınlara sabır ve dua tavsiye eden Nihat Hatipoğlu’nu “Mesela şu karısına şiddet uygulayan ve barışmak isteyen koca ile ilgili kadına aileden seçtiğiniz hakemler huzurunda bir daha yapmayacağına söz verirse barışabileceği söyleniyor ama adama yönelik hiçbir şey söylenmiyor” ifadeleriyle eleştirmektedir. Yazar ayrıca sizin aileniz yok mu, aile yıkılmasın diye endişe etmek kötü bir şey mi” diye kendisini eleştiren okuyuculara da “Karşılıklı olarak emek verilmiş bir ilişki, ortaklık, dostluk ve yoldaşıktan bahsettiğimizi varsayarak, tabii ki kötü bir şey değil diyebilirim belki. Ama kesin olarak vurgulanması gereken bir şey var ki bu çok ama çok eksik bir endişe.” sözleriyle cevap vermektedir. Görüldüğü üzere yazarlar gerektiğinde İslami camiada öne çıkan isimleri de eleştirmekten geri durmamaktadır. Aynı yazının devamında ise yazar, neden erkeklere kadınlara karşı göstermeleri gereken hassasiyeti hatırlatan ayetlerin söylenilmeyip sürekli kadınlara tavsiye verilmesini sorgulayarak kadına şiddeti güçlendiren dinamiklere vurgu yapmaktadır.

Her şey bir yana bazı sorularda, sorunun diğer tarafına, erkeklere keşke en azından “Hanımlarınızla güzel bir şekilde geçinin; çünkü onlardan hoşlanmıyor olsanız bile, olabilir ki hoşlanmadığınız bir şeyi Allah büyük bir hayra vesile kılmış olabilir” (Nisa-14) ayetini hatırlatmak konuşan kişinin aklına gelse diyorum. Maalesef erkeklere yönelik bir ufak çağrı, bir nasihat bile zor duyuluyor. Bir yandan da bu programların izleyicisi, dinleyicisi, arayanı, soranı kadınlar olduğu için erkeklerin büyük çoğunluğu zaten o dünyada yaşamıyor.³³³

³³¹ Reçel Blog, “Ben Döverim ya da Kuma Alırım Çok Çılgın Aşığım” [Ben Döverim ya da Kuma Alırım Çok Çılgın Aşığım | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 4 Mart 2021).

³³² Reçel Blog, “Nihat Hatipoğlu Olamamak” [Nihat Hatipoğlu Olamamak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 9 Haziran 2021).

³³³ Reçel Blog, “Nihat Hatipoğlu Olamamak” [Nihat Hatipoğlu Olamamak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 9 Haziran 2021).

Yazarın kadına şiddete karşı çıkmak amacıyla ayetlerden dini referanslar vererek yaptığı eşitlik çağrısı İslami feminist bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Kadına şiddet ve kadın cinayetleri, Reçel Blog yazarları tarafından en çok tartışılan meselelerden birini oluşturmaktadır. Blog yazarları dini ve toplumsal yönü olan bu vakaları daha çok toplumsal boyutlarıyla ele almakta, şiddeti güçlendiren dinamiklere işaret etmektedir. Bu bağlamda Blog yazarları gündeme paralel olarak ele alınan kadın cinayetleri ve kadına şiddet vakaları üzerinden devletin bu konudaki politikalarını eleştirmektedir. Son olarak blog yazarları kadına şiddet olaylarında yetersiz ve yanlı fetva verdikleri gerekçesiyle Diyanet'i ve öne çıkmış din adamlarını da eleştirmekten geri durmamaktadır. Blog yazarlarının bu yaklaşımı İslami feminist bir nitelik taşımaktadır.

2.2.14. Taciz ve Tecavüz Vakaları

Feminizmin temel problem alanlarından olan kadına şiddet, taciz ve tecavüz vakaları, Reçel Blog yazarlarının da doğal olarak gündemindedir. Blog yazarları taciz ve tecavüz vakalarını genellikle gündemdeki olaylara paralel olarak kadınların deneyimleri üzerinden irdelemektedir. Blog'da bu konunun ele alındığı 22 adet yazı bulunmaktadır.

“Dünya, Bugünün Şaşkın Erkeklerinden O Kadar Uzakta Dönüyor Olabilir Mi?”³³⁴ isimli yazıda Türkiye gündemini epeyce sarsan Özgecan Aslan cinayetine dair değerlendirmelerde bulunan yazar, bu olayla birlikte kadınların taciz gerçeğiyle bir kez daha yüzleştiklerini, erkeklerinse sadece şaşırdıklarını söylemektedir. “Bu olayla birlikte, kadınlar coğrafyası / dini / kültürü / uzunluğu değişkenlik gösteren kadınlık tarihleri boyunca karşı karşıya kaldıkları pek çok taciz ve tecavüz olayıyla bir kez daha yüzleşirken erkekler tüm bu olan bitene çok ama çok şaşırdı”. Yazarın erkekler şaşırdı ifadesi hayli yanlı ve eksik bir okumadır. Zira yazar, burada erkeklerin taciz olaylarından bihaber olduğunu ya da şaşırmaktan öte bir şey yapmadığını ima etmektedir. Ancak bu olay Türkiye'yi oldukça sarsmış, günlerce gündemde kalmıştır. Hatta cinayet sonrası pek çok kuruluş ve kültür merkezine Özgecan Aslan ismi verilmiştir. Bu açıdan erkeklerin şaşırmaktan öteye gitmediği düşüncesi doğru bir yaklaşım olmadığı gibi erkeklerin genellenerek taciz ve tecavüz vakalarından habersiz olduğunu söylemek de doğru değildir.

“Tacizi Kime Şikâyet Edeyim?”³³⁵ isimli yazıda da benzer şekilde konuk yazar, sosyal medyada çıkan taciz haberlerini değerlendirmektedir. Yazar, taciz vakalarının kadınların

³³⁴ Reçel Blog, “Dünya, Bugünün Şaşkın Erkeklerinden O Kadar Uzakta Dönüyor Olabilir mi?” [Dünya, Bugünün Şaşkın Erkeklerinden O Kadar Uzakta Dönüyor Olabilir mi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/dunya-bugunun-saskin-erkeklerinden-o-kadar-uzakta-donuyor-olabilir-mi/) (Erişim 20 Ekim 2021).

³³⁵ Reçel Blog, “Tacizi Kime Şikâyet Edelim” [Tacizi Kime Şikâyet Edelim | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/tacizi-kime-sikayet-edelim/) (Erişim 20 Ekim 2021).

günlük deneyimlerinden sayıldığını söyleyerek bu tip olaylara kadınların sıklıkla maruz kaldığına dikkat çekmektedir. Tacizi anlatmak kadar, anlatılan kişinin de önemli olduğunu belirten yazar, “Vücudumuzun maruz kaldığı şiddeti, sınırlarımızın ihlal edilmesini ortaya döktüğümüzde bizi kim dinleyecek?” ifadeleriyle bugüne kadar birçok kadının yasalar tarafından yüzüstü bırakıldığını açıklamaktadır. Yazarın eleştirisi feminist söylemle paralellik göstermektedir ki feminist teorinin evrensel tezlerinden biri de kadınların her şeyden önce siyasal olarak ezilmeleridir. Zira bazı tekil örnekler dışında kadınların toplumdaki siyasal iktidarda yer almıyor olmaları yaşamlarını biçimlendiren gerçekliklerin denetimini ellerinde tutamamalarına neden olmaktadır.³³⁶ Yazar, bu konuda gerekenin yapılmadığını ve gerekli önlemlerin alınmadığını “...şiddeti örtbas eden ve konuşmaktansa görmezden gelmeyi tercih eden ataerkil toplum veya şiddetin bir gün geri döneceğini, faili aynı olmasa bile benzer iktidar mekanizmaları içerisinde, bir başkasının eliyle mutlaka geri döneceğini öğreten “eril faillik” mi bize yardım edecek?” ifadeleriyle sorgulamaktadır. Başlıkta da ifade ettiği gibi bu konuda kadınlar olarak yalnız kaldıklarını söyleyen yazar, muhataplarına “Tacizi kime Şikâyet Edeyim?” sorusunu yöneltmektedir.

“Küme Boş Mu”³³⁷ isimli başka bir yazıda ise erkeklerin bir kadını susturmak için de tacize başvurabileceğini belirten yazar, yaşadığı bir olayı paylaşmaktadır. “Hatırladığım ilk taciz olayım beşinci sınıfta oldu; tartıştığım bir erkek en sonunda beni sıraya yatırıp üzerime uzandı ve böylece “sesimi kesti”. Anadolu lisesi yıllarımda ise etrafımdaki tüm arkadaşlarım “çıkma teklifi” alırken ben tacize uğruyordum.”

“Oruçlu ve Tacizci” isimli yazıda ise yazar, özellikle muhafazakâr kesim tarafından gelen tacizlere ve taciz sonrası savunmalara sitem etmektedir. Yazar erken yaşta evlenemeyenlere libido bastırıcı olarak orucun tavsiye edildiğini ama ülkemiz erkeklerine asla etki etmediğini söylemektedir.

Toplu taşıma araçlarında insanların gözüne soka soka kadınları taciz ettikleri yetmezmiş gibi, “ne yapıyorsun” sorusuyla karşılaştıklarında “ben oruçluyum, iftira atma” diyecek kadar yüzüstü, “bayanın apış arası gözüküyordu, tahrik oldum, Ramazan ayındayız, uygun değil” diyecek kadar iradesiz ve kendilerine “bakma o zaman kardeşim” diyerek erkeğe farz kılınan tesettürü, yani göz kapaklarını hatırlatan kadınlara saldırarak kadar haysiyetsiz olan bu erkeklerin ne oruç tutmayı, ne Ramazan’ı anlamadıkları gün gibi ortada.³³⁸

Görüldüğü üzere yazar dini bir zeminde tartışılan taciz meselesini, dini bir gerekçe ile eleştirmektedir. Ayrıca yazarın muhafazakâr erkekleri hedef alan söylemi de İslami feminist bir nitelik taşımaktadır.

³³⁶ Donavan, *Feminist Teori*, 321.

³³⁷ Reçel Blog, “Küme Boş Mu?” [Küme Boş Mu? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³³⁸ Reçel Blog, “Oruçlu ve Tacizci” [Oruçlu ve Tacizci | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 18 Ocak 2021).

“Küfürü Aktivizm”³³⁹ isimli yazıda ise konuk yazar, “sekiz dokuz ay önce kamuoyunda “...tecavüz yasası” diye bilinen, 16 yaşından küçük çocukların onları tecavüze maruz bırakan kişilerle” evlendirilmesine dair, iktidarın yasa tasarısını eleştirmekte ve şöyle söylemektedir. “...suçun ortadan kalkması” sonucu, tecavüzcünün cezasız kalmasını sağlayan, daha vahimi de tecavüze uğramış çocuğu bir kere daha mağdur eden bir yasa tasarısı bir gece yarısı operasyonu, iktidar partili 6 erkek vekilin imzasıyla genel kurulda görüşülmek üzere önerilmişti”. Yazar, kadın meselesine duyarlı kişiler olarak bu önergeye arkadaşlarıyla birlikte tepki verip engellemeye çalıştıklarını ifade etmektedir. “Kadın meselesine duyarlı arkadaşlar ile bu önergeyi duyar duymaz sosyal medyada aleyhte tweetler atarak hem olayı duyurmaya hem de tepkileri çoğaltmaya çalıştık.” Görüldüğü üzere yazar, 16 yaşından küçük çocukların evlendirilmesine karşı çıkmakta, bunun tecavüz kapsamında değerlendirdiğini söylemektedir. Küçük yaşta evlilik meseleleri hali hazırda İslam’da tartışılırken yazar, düşüncesini dini bir zeminde savunmayıp feminist söylemden güç alarak gerekçelendirmiştir. Yazarın bu tutumu İslam’ın eşitlikçi, feminist yorumu olarak değerlendirilebileceği gibi feminizmin İslamlaştırılması olarak da okunabilir.

Yine gündeme paralel olarak yazılmış olan “Ensar Tecavüz ve İtibar Üzerine”³⁴⁰ başlıklı yazıda Ensar Vakfı’nda çıkan taciz/tecavüz haberlerinin sorgusuz sualsiz iktidar partisi ve tüm Müslümanlara karşı kullanılması eleştirilmektedir. Yazar Z., bu haberlerin AKP ile hesaplaşma içinde olan bir kesim tarafından kullanıldığını ve gerçekliği sorgulanmayan iddialar ile bir nefret kampanyasına dönüştüğünü “AKP’li olan (!) dindarların tamamının tecavüzcü Ensar’ı desteklediğine ve hatta neredeyse kendi çocukları tecavüze uğrayacak olsa dahi destekleyeceklerine kadar uçuk kaçık pek çok iddia ve ima sürece hâkim kılındı. Evet, bu çirkin bir linç kampanyası.” sözleriyle dile getirmektedir. Yazarın tutarlı bir yaklaşımla Müslüman kadın ve erkeklere yönelik etiketlendirmeleri değerlendirdiği görülmektedir. Bu başlık aynı zamanda yazarların Blog’u, kadınların kendi sözlerini söyledikleri bir platform olarak kullandıklarını da göstermektedir.

“Ensar Vakfı Meselesi ve ‘Biz’ olmak”³⁴¹ isimli yazıda aynı konuya dikkat çeken Rümeyza Çamdereli, Ensar Vakfı’na dair çıkan taciz haberler üzerinden tüm Müslümanların zan altında bırakılarak pedofili olarak nitelenmesine karşı duyduğu sitemi dile getirmektedir. “Ama insanların mağdur olmasının, istismara uğramasının, öldürülmesinin karşısında herkesle “biz” olurum ama Müslümanların tamamına pedofili diyen, Radikal İslamcı’ların sapık olması

³³⁹ Reçel Blog, “Küfürü Aktivizm” [Küfürü Aktivizm | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 18 Haziran 2021).

³⁴⁰ Reçel Blog, “Ensar, Tecavüz ve İtibar Üzerine” [Ensar, Tecavüz ve İtibar Üzerine | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁴¹ Reçel Blog, “Ensar Vakfı Meselesi ve “Biz” Olmak” [Ensar Vakfı Meselesi ve “Biz” Olmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

bkz.'lerini sahiplenilen insanlarla “biz” olamıyorum.” Peygambere inandığı için tüm dünya sapıklıklarıyla bir tutulmayı da hak etmediğini belirten yazar, en azından Reçel Blog’da kendini ifade edebilmenin özgürlüğünü “İyi ki reçel var da en azından bir 5-10 kişiyle “biz” oluyoruz bu sayede... Azıcık olsun içimiz soğuyor” ifadeleriyle açıklamaktadır.

Blog yazarlarının gündeme paralel olarak yazı paylaştıkları başlıktan biri olan taciz ve tecavüz vakaları feminizmin de temel problem alanlarından birini oluşturmaktadır. Blog yazarları hem kendi hem de diğer kadınların deneyimlediği taciz ve tecavüz vakalarını, dini ve toplumsal boyutlarıyla ele almaktadır. Reçel Blog yazarları kadınların bu tip olaylarla karşılaşma sıklığına vurgu yaparak taciz olaylarının kadınların günlük deneyimleri haline geldiğini söylemektedir. Ayrıca blog yazarları tarafından bu olayları örtbas ederek görmezden gelmeyi tercih ettiği için ataerkil toplum, kendilerini yüzüstü bıraktığı gerekçesiyle de devlet politikaları eleştirilmektedir. Bu açıdan kadın dayanışmasına ve feminist mücadeleye vurgu yapan Reçel yazarları, muhafazakâr kesime de eleştiri getirmektedir. Bu bağlamda blog yazarları muhafazakâr kesim tarafından gelen tacizlere ve taciz sonrası savunmalara da sitem etmektedir. Son olarak Blog yazarları dindar kesimin tamamının zan altında bırakılarak tüm dünya sapıklıklarıyla bir tutulup pedofili olarak nitelendirilmesine de doğru bir şekilde karşı çıkmaktadır.

Özetle Reçel Blog yazarlarının taciz ve tecavüz olaylarına karşı çıkarken meseleyi dini boyutlarıyla tartışmadıkları, kadına karşı şiddete daha çok toplumsal ve feminist bir eleştiri getirdikleri söylenebilir. Başka bir ifade ile Blog yazarları, kadına karşı şiddete dini bir eleştiri yapmayarak din adamları ve dindarların kadına karşı şiddet karşısındaki tutumunu eleştirmektedir.

2.2.15. İstanbul Sözleşmesi

Reçel Blog’da güncel meseleler hakkında sıklıkla yazı paylaşıldığı görülmektedir. Onlardan biri de gündemi bir dönem oldukça meşgul eden İstanbul Sözleşmesi ve ardından gelen tartışmalardır. Bilindiği üzere İstanbul Sözleşmesi en genel ifadesiyle kadına karşı her türlü şiddetin önlenmesi, şiddet mağdurlarının korunması, suçların kovuşturulması, suçluların cezalandırılması ve kadına karşı şiddet alanında bütüncül, eş güdümlü ve etkili bir iş birliği içeren politikaların hayata geçirilmesidir. Blog’da İstanbul Sözleşmesini kadın-erkek eşitliği, kadına şiddet, evlilik içi ya da evlilik dışı kadına şiddet gibi açılardan ele alan 5 adet yazı kaleme alınmıştır. Erkek egemen kültürün normlarına karşı çıkan yazarların, diğer meselelerde olduğu gibi gerektiğinde dini referansları da sorgulamaktan çekinmedikleri görülmektedir.

Örneğin Blog yazarı Feyza tarafından kaleme alınmış olan "Kadınların Katli Sıradan Mı"³⁴² başlıklı yazıda yazar; kadınların özgürleşmesi, şiddetin engellenmesi için İstanbul Sözleşmesi'ne ihtiyaç olduğunu dile getirmektedir. Yazar, erkek bir dünya olarak tanımladığı topluma, kadınların hayatlarının en az erkeklerinki kadar değerli olduğunu anlatmak için sözleşmenin gerekliliğine "O yüzden bugün İstanbul Sözleşmesine, yarın gerekirse başka araçlara, başka düzenlemelere, yeni yöntemlere, her gün kadınlık bilgisini bir hayatta kalma rehberinden ibaret görmeyecek kadar özgürleşmemiz için ihtiyacımız var. Evimizde öylesine yaşarken ya da sokağa çıkarken içimiz titremesin diye" ifadeleriyle vurgu yapmıştır. Görüldüğü üzere yazar, söylemlerini İslam üzerinden gerekçelendirmeyip feminist söylemden güç alarak açıklamaktadır.

"Meena ve İstanbul Sözleşmesi"³⁴³ isimli başka bir yazıda ise yazar "Hiçbir yönetim kendi çıkar ve siyasi amelleri uğruna kadınları sömürmeye, özgürlüklerini kısıtlamaya, onları hor görme hakkına sahip değildir, olmamalıdır" ifadelerini kullanarak iktidarı eleştirmektedir. En büyük temenninin eşitlik ve adaletin olduğu bir dünya yaratmak olduğunu belirten yazar, İstanbul Sözleşmesi'nden geri çekilme fikrinin muhafazakâr kesime yıkılmaya çalışıldığını öne sürerek bu düşünceye karşı çıkmaktadır. "İstanbul Sözleşmesi'nden çekilinsin önerisi. "Çekilmeli" fikrini muhafazakâr kesime mal etmek isteyenler ve yasalaştırılmasını savunanlara din düşmanı imajını vermeye çalışanlar var. Bu sözleşmeye, birtakım kavramlara takılmadan, kadınların hak ve hukukunu göz önünde bulundurarak bakılmalıdır." Bu başlık altında yazar, sözleşmeden çekilmenin İslami gerekçelere sığınarak muhafazakâr kesime mal edilmemesi gerektiğini açıklamaktadır. Yazar, sözleşme üzerinden dini bir polemik üretilmesine karşı çıkmakta, sözleşmenin İslami bir tartışma olmayıp kadın haklarını destekleyen toplumsal bir amaca hizmet ettiğini vurgulamaktadır.

"Kadın Cinayetleri Politik mi?"³⁴⁴ başlıklı yazıda ise yazar, konuyu başka bir açıdan ele alarak, kadınları ilgilendiren bir sözleşmenin erkek bir kurul tarafından ele alınışını "Ama dün önümüze İstanbul Sözleşmesi'ni konuşacak bir heyetin fotoğrafı çıktı. Sadece erkeklerden oluşan bir heyet ve kadın cinayetleri politik değildir öyle mi?" ifadeleriyle tenkit etmektedir. Yazarın söylemleri feminist kuramın etkilerini taşımaktadır. Zira Feminist kuramın bilime yönelik eleştirilerden biri de kadınların bilim topluluklarındaki azınlık durumudur. Bilimsel kurum ve organizasyonların erkekler tarafından biçimlendirilip ve yönlendirilmesi, kadını

³⁴² Reçel Blog, "Kadınların Katli Sıradan Mıdır?" [Kadınların Katli Sıradan Mıdır? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/kadinlari-katli-siradan-midir/) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁴³ Reçel Blog, "Meena ve İstanbul Sözleşmesi" [Meena ve İstanbul Sözleşmesi | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/meena-ve-istanbul-sozlesmesi/) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁴⁴ Reçel Blog, "Kadın Cinayetleri Politik Midir?" [Kadın Cinayetleri Politik Midir? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/kadin-cinayetleri-politik-midir/) (Erişim 8 Kasım 2021).

ilgilendiren konuların önemsenmemesine ve kadınlar aleyhine bir yapılanmanın devamlılığına neden olmaktadır.³⁴⁵

Aynı yazının devamında ise yazar, muhafazakâr kimliğiyle ön planda olan gazeteci Abdurrahman Dilipak'ın İstanbul Sözleşmesi'ni savunan kadınlar için kullandığı fahişe kelimesini gündeme getirmekte, en çok da bu zihniyetten kadınları kurtarmak için sözleşmenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. “Ben bu yazıyı düzeltirken Abdurrahman Dilipak, İstanbul Sözleşmesini savunanlara fahişe dedi. Bunu söyleyebiliyor ve insanların onu alkışladıklarını, #fahişe diye trend topic yaptıklarını görüyoruz.” Yazarın çıkarımı feminist kuramın etkilerini taşımaktadır. Nitekim medyanın çarpıtıcı bir ayna olduğu düşüncesi ve medyanın kadına karşı şiddeti toplumsallaştırmadaki etkisi feminist medya aktivizminin temelini oluşturmaktadır.³⁴⁶

Sözlerinin devamında yazar, Dilipak'ın söylemlerine atıfla “Böyle bir zihniyet hâkimken, kadınları korumak üzerine kurulu elinizde hâlihazırda bir sözleşme varken, neden uygulamıyorsunuz?” ifadelerini kullanarak bu konuda devleti gerekli düzenlemeleri yapmaya davet etmektedir. “İstanbul Sözleşmesi ve Çürümüş Aile Kurumunun Yılmaz Savunucuları”³⁴⁷ isimli yazıda da yazar, İstanbul Sözleşmesi'nin içeriğine ve gerekliliğine dair açıklamaların akabinde sitemkâr bir dille Yusuf Kaplan'ın sözleşme karşıtı açıklamalarını tenkit etmektedir. Bahsedildiği gibi sözleşmenin boşanmalara, ailenin yıkımına neden olmadığını, eşcinselliğin yolunu da açmadığı anlatılmaktadır. Yazar, şiddet gibi bir konuda nasıl ortak bir karar alamayıp parçalandığımızı sorgulamakta, şiddetin amasının olmayacağını ileri sürerek sözleşmenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Yine sözleşmenin gerekliliğine vurgu yapılan “Kadınların Hak Mücadelesi Aile Kurumunu Tehdit Ediyor Temalı Safsatalar”³⁴⁸ isimli başka bir yazıda da aile kurumuna zarar veren asıl etkenin ataerkil sistem olduğu “...kadınların onur mücadelesi değil, erkeklerin yüzyıllara dayanan ve kendilerine tüm toplumsal katmanlarda; ailede ya da kamuda pek çok açıdan konfor ve avantaj sağlayan süregiden düzeni sürdürme konusundaki hakka değil hevaya dayanan sömürüyü sürdürme refleksi-direncidir” ifadeleriyle belirtilmektedir. Yazarın erkeklerin konforunu sağladığı gerekçesiyle ataerkil sistemi sorunlu bulması ve kadın mücadelesine yaptığı vurgu feminist bir yaklaşımdır.

Blog'da gündeme paralel olarak açılmış başlıklardan olan İstanbul Sözleşmesi'nin ele alındığı yazılarda, sözleşme; kadınların onur mücadelesi olarak nitelendirilmiştir. Blog yazarları, yazılarında sözleşmenin kadına şiddeti engelleyerek kadın özgürlüğünü sağlayacağını

³⁴⁵ Ömer Demir, *Bilim Felsefesi* (Bursa: Sentez Yayıncılık, 2019), 173.

³⁴⁶ Danica Minic, *Feminist Medya Teorisi ve Aktivizmi*, çev. Deniz Kurt (İstanbul: Sub Yayınları, 2016), 20.

³⁴⁷ Reçel Blog, “İstanbul Sözleşmesi” [İstanbul Sözleşmesi Vs. Çürümüş Aile Kurumunun Yılmaz Savunucuları | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://www.recel-blog.com/istanbul-sozlesmesi-vs-curumus-aile-kurumunun-yilmaz-savunucuları/) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁴⁸ Reçel Blog, “Kadınların Hak Mücadelesi...” [Kadınların Hak Mücadelesi Aile Kurumunu Tehdit Ediyor Temalı Safsatalar | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://www.recel-blog.com/kadınların-hak-mücadelesi-aile-kurumunu-tehdit-ediyor-temalı-safsatalar/) (Erişim 14 Mart 2021).

vurgulanmakta bu açıdan sözleşmenin yasallaşması desteklenmektedir. Blog’da sözleşmeyi uygulama konusunda çekimser kalan iktidar partisi ve geri çekilme fikrini muhafazakâr kesime yıkmaya çalışanlar da eleştirilmektedir. Ayrıca sözleşmeyi tartışan kurulun neden erkeklerden oluşturulduğu da yine iktidar partisine gelen eleştiriler arasındadır.

Blog yazarları sözleşmeyi savunanların din düşmanı ya da fahişe gibi nitelendirilmesine karşı çıkarak sözleşmeden çekilme çağrısı yapan bir kısım muhafazakâr kesimi de eleştirmektedir. Sözleşmenin boşanmalara, ailenin yıkımına neden olmadığı gibi eşcinselliğin yolunu da açmadığını belirten yazarlar, aile kurumuna zarar veren asıl etkenin ataerkil sistem olduğunu ileri sürerek sözleşmenin eşit ve adil bir dünya yaratma amacı taşıdığını belirtmektedir. Bu açıdan sözleşme üzerinden dini bir polemik üretilmesine karşı çıkan Blog yazarları, sözleşmenin İslami bir tartışma olmayıp kadın haklarını destekleyen toplumsal bir amaca hizmet ettiğini yinelemektedir.

Özetle Blog yazarları tarafından İstanbul sözleşmesinin gerekliliğine vurgu yapılarak sözleşmenin yasallaşması desteklenmektedir. Bununla birlikte yazarlar konuyu daha çok; eşitlik, mücadele, kadın hakları, kadına şiddet, ataerkil tahakküm gibi feminizmin söylemlerinden güç alarak gerekçelendirmekte, konuyu İslami bir perspektifte tartışmamaktadır.

2.2.16. Muhafazakâr İktidar Partisi

İncelediğimiz Reçel Blog yazılarında gözden kaçmayacak sayıda ve sıklıkla Türkiye’de muhafazakâr söylemleriyle ön plana çıkmış olan AKP’nin çeşitli sebeplerle tartışmaya açıldığını saptadık. Reçel Blog yazarları partiyi genel olarak kadına dair söylemleri ve kadınları ilgilendiren yasalar bağlamında eleştirmektedir. Reçel Blog’da bu konu hakkında yayınlanmış 17 adet yazı bulunmaktadır.

“Aileyi Ayakta Tutmak Ne Anlama Geliyor”³⁴⁹ isimli yazıda Ayşegül isimli yazar, nafaka konusunda muhafazakâr devlet politikalarını eleştirmektedir. Bu politikaların kadınların mutluluğu için değil, devletin istikrarı ve çıkarı için istenildiğini düşünen yazar, kadınların mutsuz bir evlilik sürdürmemesi gerektiğini savunmaktadır. Düşüncesinin sebebini uzunca açıklayan yazar, ataerkil düzenin sağlayıcısı konumundaki devleti “Neyse, her halükârda devlet sizin boşanmanızı istemiyor ama sizin aile saadetinizi düşündüğünden değil. Daha uysal, iş yerinde uyumlu, fakirlik maaşı ya da nafaka vermek istemeyen nüfuslu kocaları rahatsız etmemek için istemiyor.” ifadeleriyle eleştirmektedir. Yazarın yaklaşımı feminist bir nitelik

³⁴⁹ Reçel Blog, “Aileyi Ayakta Tutmak Ne Anlama Geliyor?” [Aileyi Ayakta Tutmak Ne Anlama Geliyor? | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 8 Temmuz 2021).

taşımaktadır. Zira Marksist Feminizme göre; “toplumsal yeniden üretim emeği (ev işleri, hane halkının bakımı vb.) akamete uğrayan bir kalkınmanın faturasını ödemekte ve toplumsal hizmet, eğitim, güvenlik, yeterli ücret ve istihdam açığından doğan boşluğu doldurmaya çalışmaktadır.”³⁵⁰

“Allah’ın Dinini Muhafazakârların Dininden Ayırmak” başlıklı yazıda ise iktidarın dini söylemler üzerinden siyaset yapması eleştirilerek bu durumun gençleri deizme sürüklediği açıklanmaktadır.

Geçtiğimiz seçim sürecinde, mevcut siyasal iktidarın 16 yıllık serüveninin birikmiş duygusal yüklerini, toplumun her kesimi ciddi bir aşırılıkla yaşadı. Muhafizler nefretle coşarken, iktidar taraftarları da benzer bir karşıt nefretle defans halindeydiler. Malesef tartışmalar asıl somut siyasi ve ya ekonomik gerçekler üzerinden yürümedi. Bolca dini kavramın alakalı alakasız her tartışmaya sos edildiğini hayretle izledik-hâlâ da izliyoruz. Böyle bir ortamda gençlerin neden dinden en hafif tabiriyle uzaklaştığını malesef görebiliyorum.³⁵¹

“Örtünmeme Hakkı”³⁵² isimli yazıda ise başörtülü okumak için çokça mücadele verdiğini anlatan konuk yazar, bugünlerde hafızlık öğrencilerine okula uğramadıkları halde geçer not verilmesini tenkit ederek, mevcut iktidarın ahlâklı bir nesil yetiştirmek adına izlediği politikayı komik bulduğunu ifade etmektedir. “Her okulu imam-hatip yapıyor sonra hafızlık için okula gelmeyen, sınavı geçemeyen talebelere hocaları geçer not vermeye zorlayarak ahlâklı bir nesil yetiştirmeyi amaçladığınızı söylüyorsunuz. Komiksiniz.” sözleriyle mevcut iktidarı eleştiren yazar, düşüncelerini “Evet, efendim ağır filan konuşmuyorum hiç. Dindar nesil yetiştirmek adına her şeyin kılıfını, kabını, jelatinini değiştirince dindarlık yeşermiyor, çoğalmıyor, güzelleşmiyor.” ifadeleriyle savunmaktadır.

“Avrupa’nın En BABA Adalet Sarayı: Bağyanlar yan taraftan!”³⁵³ isimli yazıda da AK Parti hükümetinin tecavüz davalarına karşı olan tutumu eleştirilmektedir. “Devletimiz, Devlet “BABA”mız bizi yine sevmedi çünkü. Tecavüzü hafifletti, bir bedene vermesi gereken bütün önemi kendi bekâsına verdi.” Yazarın baba ifadesine yaptığı vurgu devleti erkek bir yapı ya da ataerkil düzenin sağlayıcısı olarak nitelediğini göstermektedir. Yazarın bu tutumu feminist bir yaklaşım olarak zikredilebilir. Ayrıca yazar, yazısına “Dipnot; Camii girişlerindeki tabelalardan en yakın zamanda Adalet Saraylarına da istiyoruz lütfen, çünkü “bayanlar” her zaman “yan taraftan”. Teşekkürler!” şeklinde düştüğü notla camilerde kadınlara ayrılan yerlere atıfla devletin ve dinin kadını ikincil plana attığını ironik bir dille eleştirmektedir.

³⁵⁰ Mojab Shahrzad, *Marksizm ve Feminizm*, 353.

³⁵¹ Reçel Blog, “Allah’ın Dinini Muhafazakarların Dininden Ayırmak” [\(Allah'in Dinini Muhafazakarların Dininden Ayırmak | REÇEL \(recel-blog.com\)\)](http://Allah'in Dinini Muhafazakarların Dininden Ayırmak | REÇEL (recel-blog.com)) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁵² Reçel Blog, “Örtünmeme Hakkı” [\(Örtünmeme Hakkı | REÇEL \(recel-blog.com\)\)](http://Örtünmeme Hakkı | REÇEL (recel-blog.com)) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁵³ Reçel Blog, “Avrupa’nın en BABA Adalet Sarayı” [\(Avrupa'nın en BABA Adalet Sarayı: Bağyanlar yan taraftan! | REÇEL \(recel-blog.com\)\)](http://Avrupa'nın en BABA Adalet Sarayı: Bağyanlar yan taraftan! | REÇEL (recel-blog.com)) (Erişim 20 Ekim 2021).

Tecavüz meselesinin başka bir açıdan ele alındığı “Pozantı’sı ve Şakran’ıyla Biz Büyük Bir Aileyiz”³⁵⁴ başlıklı yazıda ise çocuk taciz haberlerinde çocukların yüzlerinin kapatılmasını “Bu noktada sorulacak bir diğer soru da şu olmalı: Çocukların kapatılması ve bedenlerinde sürekli kendilerine isnat edilen suçların yeniden yeniden kazınması, onlar için bir iyileşmeye neden oluyor mu?” ifadeleriyle eleştiren yazar, mevcut iktidarın bu suçlar karşısındaki tutumunu yetersiz bulduğunu açıklamaktadır. “Devletin güvenlik söylemiyle getirdiği her yeni düzenlemenin, içeriği ve dışarıyı daha da güvensiz kıldığı, suçlulaştırılan çocuk ve gençler için hayatı daha da sürdürülemez kıldığı aşikâr.”

“Tanrılaştırdıklarımıza Tanrının Kurallarını Hatırlatma Zamanı”³⁵⁵ isimli yazıda ise mevcut iktidarın 15 Temmuz sonrası politikaları eleştirilmektedir. Yazar, “Hiç kimse başkasının suçunu yüklenmez” ayetinin mevcut iktidar tarafından ayaklar altında ezildiğini söyleyerek “eşi örgüte üye olduğu iddiasıyla gözaltına alınanlar, kardeşi bankada hesap açtı diye işten atılanlar, çocuğu onların üniversitesinde okuduğu için tutuklananların” hangi yasa adı adına bu muameleye tabi tutulduğunu sorgulamaktadır. Görüldüğü üzere yazar, muhafazakâr söylemleriyle öne çıkan iktidar partisine dini bir eleştiri yönelterek yazdığı başlığa atıfta bulunmaktadır.

“Liberte Egalite Fıtraternite”³⁵⁶ isimli yazıda ise Blog’un editörlerinden olan Zişan isimli yazar, Recep Tayyip Erdoğan’ın 24 Kasım 2014 tarihinde İstanbul’da düzenlenen Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) 1. Uluslararası Kadın ve Adalet Zirvesi’nde söylediği “Kadın anadır, ananın ayağının altı cennettir. Bunu feministlere anlatamazsınız!.. Onlar eşitliğe takılmış kalmış. Kadınla erkek eşit olmaz; kadın kadına eşit olur, erkek erkeğe; aksi fitrata terstir.”³⁵⁷ ifadelerini değerlendirmektedir.

Erkeğe “ERKEK” gibi güçlü, kadına “kadın” gibi narin olmayı öğretecekler: “Bu feministler gururununu mu incitti koçum? Ne münasebet, kadın erkekle eşit derecede insan olacaktı? Sen gücünü bil; yine kullan, ama hobi olarak kullan. Kadın, kadınlığını bilecek tabi ki koçum, sen de ADAM’lığını kullanırsın icabında, ayıpsın. Kadını güçlendirmek falan hikâye koçum, AB’ye masal niyetine anlatıyoruz onları, sıkma canını. Sen iktidarını, aman, paylaşma koçum; bak zaten biz de öyle yapıyoruz.”³⁵⁸

Görüldüğü üzere yazar, Erdoğan’ı ve üslubunu deyim yerindeyse sokak ağzıyla eleştirmekte kadın ve erkeğin eşit olamayacağı düşüncesine sert bir dille karşı çıkmaktadır. Bu açıdan

³⁵⁴ Reçel Blog, “Pozantı’sı ve Şakran’ıyla Biz Büyük Bir Aileyiz” [Pozantı’sı ve Şakran’ıyla Biz Büyük Bir Aileyiz | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁵⁵ Reçel Blog, “Tanrılaştırdıklarımıza Tanrı’nın Kurallarını Hatırlatma Zamanı” [Tanrılaştırdıklarımıza Tanrı’nın Kurallarını Hatırlatma Zamanı | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁵⁶ Reçel Blog, “Liberté, Égalité, Fıtraternité” [Liberté, Égalité, Fıtraternité | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁵⁷ Sunhaber, “Feministler Bunu Anlayamaz” <http://www.sunhaber.com/haber/Erdogan-Feministler-bunu-anlayamaz/143231> (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁵⁸ Reçel Blog, “Liberté, Égalité, Fıtraternité” [Liberté, Égalité, Fıtraternité | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

bakıldığında kendisini feminist bir kimliğe ait hissettiği net olarak görülen yazarın öfkeli bir dil kullandığı da göze çarpmaktadır.

2.2.17. Kadınların İmamlığı ve Camiye Girme Hakları

Reçel Blog'un yeni sayılabilecek kadar yakın bir geçmişi olmasına rağmen, yazarların Blog'da kadına dair neredeyse her konuya değindikleri görülmektedir. O başlıklarda biri de kadının camiye gitme hakkı ve aynı minvalde tartışılan kadın imam meselesidir. Reçel Blog yazarlarına göre genel ilkeler dışında bir sınırlandırılmaya tabi tutulmayan kadın, geleneksel okumalar nedeniyle fıkıh ve hadisler tarafından oldukça sınırlandırılmıştır. Kadının camiye gitme hakkı da gelenek tarafından sınırlandırılan meselelerden biridir. Blog'da bu konuyu gündeme getiren 19 adet yazı bulunmaktadır.

“Bir Dayanışma Çağrısı İşte Bu Bizim Hikayemiz”³⁵⁹ isimli yazıda yazar, “The Lady İmam” başlığı ile verilmiş haber üzerinden kadının ibadet özgürlüğünü ve imam olabilmesini tartışmaya açmaktadır. Yazar 2005 yılında Amerika’da, şimdilerde The Lady İmam olarak bilinen Amina Wadud isimli siyahi ve başörtülü bir kadının, kadın erkek karma bir cemaate cuma namazında imamlık yapmasını gündeme getirmektedir. Yazar, Müslüman feministlere ilham veren toplumsal cinsiyet mücâhidesi olarak nitelendirdiği Wadud’un, yüzyıllardır kabuk bağlamış fıkıh geleneğini ihlal ederek ümmet içerisinde açılmış bir toplumsal cinsiyet yarığına işaret ettiğini söylemektedir.³⁶⁰ Wadud’un Müslüman kadınların haklarını kullanmaktan alıkoyan ataerkil İslami geleneği hedef aldığını belirten yazar, dini kaynakların hiçbirinde kadınları ibadetlere önderlik etmekten engelleyen bir husus olmadığını altını çizmektedir.

Yukarıdaki konu ile ilintili olarak “Meryem’in Cesaretinin Düşündürdükleri”³⁶¹ başlıklı yazıda ise konuk yazar, Hz. Meryem’i örnek göstererek kadınların erkeklerle birlikte namaz kılabilceğini ifade etmiştir. Hz. Meryem’in bu eyleminin, Allah’tan gelen vahiy olduğuna dikkat çeken yazar, kadınların camiye girme hakkına engel olan kişileri “Ama ben Meryem’in kendileriyle beraber namaz kılmasından haşyete kapılanları, bugün kadınları sosyal hayatta gördüklerinde aynı dehşete düşen suratlarından tanıyorum. Hak talebinde bulunan bir kadın gördüklerinde hemen televizyonlara koşup nutuk çekmelerinden tanıyorum.” sözleriyle tenkit etmektedir. Yazarın Hz. Meryem’i örnek göstererek yaptığı eşitlik çağrısı İslami feminist bir yaklaşımın tezahürüdür. Zira Hz. Meryem, Kur’an’da anaerkil düzenin öncü ismi olarak

³⁵⁹ Reçel Blog, “Bir dayanışma çağrısı: İşte bu bizim hikayemiz!” [Bir dayanışma çağrısı: İşte bu bizim hikayemiz! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁶⁰ Reçel Blog, “Bir dayanışma çağrısı: İşte bu bizim hikayemiz!” [Bir dayanışma çağrısı: İşte bu bizim hikayemiz! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁶¹ Reçel Blog, “Meryem’in Cesaretinin Düşündürdükleri” [Meryem’in Cesaretinin Düşündürdükleri | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

zikredilmektedir. Hatırlanacak olursa İmran'ın karısı karnındaki çocuğu mabede hizmetkar olarak adayacağını vaat eder, bu adak kadının da yeryüzünde Allah'ın halifesi olma şerefine layık olduğunu gösterir. Ayrıca yazarında ifade ettiği gibi Hz. Meryem'in mihrabı kendine mekân edinerek ibadet etmesi kadın ve erkeğin ibadet etme noktasında en üst mertebede eşit olduğunu göstermektedir.³⁶² Yine Hz. Meryem'in o zamana kadar hiçbir kız çocuğunun girmedığı mabede girmesi, babasız bir çocuğu dünyaya getirmesi ve yaygın kültürde babaya atfedilen çocuğun Meryem oğlu İsa şeklinde defaatle anneye atfedilmesi, Kur'an'ın ataerkil düzeni sarsan en çarpıcı örneklerindendir.

Reçel Blog editörlerinin de içinde bulunduğu bir grup kadın tarafından kadınların camilerdeki konumunu iyileştirmek amacıyla Ekim 2017'de "Kadınlar Camilerde" kampanyasını başlatılarak kadın camii buluşmaları yapılmıştır. "Camilerde Kadınların Bir Senesi Nasıl Geçti"³⁶³ isimli yazıda yazar, kadınlarla yaptıkları cami buluşmalarını ve bu konudaki çabalarını özetlemiştir. Yazar, bu başlık altında ziyarete gittikleri caminin imamına kadınların evlerinde namaz kılmalarının daha hayırlı olduğuna dair hadisin kaynağını sorduklarını, imamın ise hadisin sahih olmadığını söylediğini açıklamaktadır. Yazar "Hem camide aktif bir kadın ekibi hem bu konuda destekleyici bir din görevlisi görmek, aradığımız pozitif örneği bulmak açısından bizim için motive edici oldu" sözleriyle imamın tavrından memnuniyet duyduğunu dile getirmektedir. Görüldüğü üzere yazar, İslami kültürde yaygın olan kadının evinde namaz kılmasının daha hayırlı olduğu yönündeki hadisi sorgulamaktadır.

"Namaz Cemaatiyle Şifa Bulmak"³⁶⁴ isimli yazıda ise yazar Washington 'da cuma namazına gitme sürecinde yaşadıklarını aktarmaktadır. Yazar caminin erkeklere ait olan bölümünde namaz kılmak istediğini ancak engellenip kendisine kadınlara ayrılan yer olan alt katta depo bölümünün gösterildiğini anlatmaktadır. Tanımadığı bir kişinin kendisine "Burası erkeklerin yeri burada duramazsın." diyerek, ibadetini böldüğünü 10 dakika dua bile etmesine müsaade edilmediğini söyleyen yazar, yaşadıklarına öfkesini "İslam'ı bir baskı aracı olarak kullanıp, kadınlara ikinci cins muamelesi yapan, işine geleni yapmak için kendine hadis uyduran ve dini kendi amacına uygun yorumlayan, kadınların ibadet; eğitim ve insan haklarını gasp eden hiçbir Müslümana hakkımı helal etmiyorum." sözleriyle dile getirmektedir. Gördüğü muameleyi zulüm olarak nitelendiren yazar sözlerinin akabinde, "Bu ayrımcılık Allah'ın değil, siz erkeklerin isteği. Ayeti kerimelerde yer alan Allah'ın emirlerine karşı çıkıyorsunuz. Siz

³⁶² Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 185.

³⁶³ Reçel Blog, "Camilerde Kadınların Bir Senesi Nasıl Geçti?" [Camilerde Kadınların Bir Senesi Nasıl Geçti? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 3 Mart 2021).

³⁶⁴ Reçel Blog, "Namaz Cemaatiyle Şifa Bulmak" [Namaz Cemaatiyle Şifa Bulmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

aslında Allah’a karşısınız.” diyerek oradan uzaklaştığını anlatmaktadır. Yazarın tutumu Hz. Ömer’in kıskançlık nedeniyle eşini camiye gitmekten menetmesine karşın eşinin Hz. Muhammed’in “Allah’ın kadın kullarını Allah’ın mescitlerinden menetmeyiniz” hadisiyle karşı çıkışını hatırlatmaktadır. Yazar haklı bir başkaldırı ile Müslüman toplumdaki eşitsizliğe dikkat çekmiştir.

Aynı konunun gündeme getirildiği “Siz Camide Yenisiniz Galiba”³⁶⁵ başlıklı yazıda ise kadınların erkeklerle aynı ortamlarda okuduğu, bulunduğu halde neden birlikte ibadet edemediği “Tamam biz şimdi beraber çalışabiliyoruz, beraber okuyabiliyoruz fakat camiye geldiğimizde direkt arka safta kalıyoruz. Ben arkadaşım ile aynı sırada oturup ders çalışabiliyorken camiye geldiğim anda bu durum değişiyor” sözleriyle eleştirilmektedir. Kadınların caminin bir köşesine hapsedilip ortamın atmosferini yaşayamadığını ifade eden yazar bu duruma sitem etmektedir.

Aynı sitemin dile getirildiği “Başörtüsüz Müslüman Bir Kadın, Mescitler ve Kedinin Bilmez İnsancıklar”³⁶⁶ isimli yazıda konuk yazar kadınların mescitte erkekler tarafından gördüğü muameleyi tenkit etmekte, erkeklerin camiinin sahipleri gibi davrandıklarını öne sürmektedir. Ayrıca yazar; çarşı pazarda, alışveriş merkezlerinde kadınlarla muhatap olup camilerde surat asan erkekleri “Acaba alışveriş merkezine gittiklerinde” Ablacım bu dükkândan bir çıkar mısın?” alışveriş yapacağım diyorlar mı? Dünya bize mescit kılınmamış mıydı? Hayatı yaşamak ibadet değil miydi? Sadece camii de mi ibadetlerini yaşıyor bu adamlar?” sözleriyle tenkit etmektedir.

“Orhanlar İçin Düşünme Vakti” isimli yazıda ise yazar, üniversite mescidinde yaşadıklarını paylaşarak kadın-erkek eşitsizliğine dikkat çekmektedir. Orhan kelimesi Reçel Blog yazarları için ataerkil muhafazakâr erkek kimliğini simgelemektedir.

Öğrenci merkezinde mescid açıldı.” maili gelince oraya da gittim ve kaç kez oranın kapısından döndüm. Neden? Çünkü kapısında bilgisayardan çıktı alınmış bir kağıtta “erkek mescid” yazıyordu. En son geçen hafta yine bir umut “koskoca öğrenci merkezi, mescidler de genelde yan yana olur, kadın mescidi de buralarda olsa gerek.” diye kendimce ararken birkaç kızı içeri girerken gördüm, onlara sorup aydınlandım. Meğer içeride kadın kısmı da varmış. Erkeklerin abdest aldığı yerden geçilerek ulaşılan bir mühendislik harikası olsa da (!) halıları güzel bir mescid... O gün aklıma geldi, ben de bir çıktı alayım “kadın mescid” diye ve asayım, sevabım olsun diye düşündüm. “Ama en yakın yazıcı nerededir acaba bu inşaat okulda?” deyip üşendim, yapmadım. Zaten vaktim yoktu. Mescidi ararken epey zaman kaybetmişim.³⁶⁷

“Şehir’in Orhanları”³⁶⁸ isimli yazıda da benzer şekilde konuk yazar mescitlerin erkek mescidi olarak nitelendirilip altlarına kadın kelimesinin ilştirilmesinden duyduğu rahatsızlığı

³⁶⁵ Reçel Blog, “Siz Camide Yenisiniz Galiba?” [Siz Camide Yenisiniz Galiba? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁶⁶ Reçel Blog, “Başörtüsüz Müslüman Bir Kadın...” [Başörtüsüz Müslüman Bir Kadın, Mescitler ve Kendini Bilmez İnsancıklar | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁶⁷ Reçel Blog, “Orhanlar için Düşünme Vakti” [Orhanlar için Düşünme Vakti | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁶⁸ Reçel Blog, “Şehir’in Orhanları” [Şehir'in Orhanları | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

dile getirmektedir. Yazar bu eklemeyi “eril zihniyetini pratiğe dökmekten çekinmeyen adamımız, kadınların “mescid” ibaresinin altında kendi varoluşlarını işaret etmesini yediremiyor ve bunu “feminen duyguları ifşa etmek” diye komik bir ifadeyle nitelendiriyor.” sözleriyle eleştirmektedir. Yazarın bu tutumu Müslüman feminist kadın kimliğine işaret etmektedir.

Blog’da kadınların camiye gitmesine dair bulunan yazıların yanı sıra, erkeklerle aynı ortamı kullanamamasına dair de pek çok eleştiri bulunmaktadır. Onlardan biri “Mimar Sinan Ataşehir Cami’ye Ne Oldu?”³⁶⁹ başlıklı yazıdır. İstanbul’daki bütün camilerin harem-selamlık sistemiyle kadınları caminin ana mekânından tecrit ettiğini söyleyen yazar, bu başlık altında Mimar Sinan Ataşehir Camii’nin fiziksel özelliklerinin farklı olduğunu, kadınlara daha eşit bir ortam sağladığını ancak bu tasarımın değiştiğini ve bu değişimden mutlu olmadığını dile getirmektedir.

Aynı yazının devamında yazar, Diyanet’in yayınladığı ilmihalde kadınların, erkekler ve çocukların gerisinde durması olarak tanımlanan muhazatu’n-nisa³⁷⁰ kuralının tamamen kaldırılmasını teklif etmediğini ancak daha önce Mimar Sinan Ataşehir Camii’nde olduğu gibi kadınların da mekândan aynı oranda istifade edebildiği esnek ve kullanıma daha elverişli ortamlar oluşturulmasını önerdiğini açıklamaktadır. Yazar, ayrıca bu ayrışmanın biyolojik cinsiyet farklılıklarından kaynaklanan dini bir mesele olmadığını ilmihal açıklamalarıyla desteklemektedir. Yazarın camilerden kadınların da erkeklerle eşit oranda yararlanmasını dile getiren isteği haklı bir İslami feminist nitelik taşımaktadır. Zira camilerde kadınlar için daha esnek mekanlar sağlanabilir. Nitekim feminist aktivist Hannan Kerimi de camide boş mekanlar olmasın rağmen yetkililer tarafından kadınların zemin kata yönlendirilmesinin İslam hakkında olumsuz bir imaja sebebiyet verdiğini belirterek bu durumun kültürel ve sosyal engellerden kaynaklandığını öne sürmektedir.³⁷¹

“Biz Kadının Camiye Gelmeyenini Severiz!”³⁷² isimli yazıda konuk yazar kadın olarak caminin iç mekânı olan mahfilde namaz kılamayıştan duyduğu üzüntüyü “Namaz kılarken hep mihrabı görmeyi arzu ettim ve topluca kadın erkek cemaat olarak secdeye varılışının nefesini, sesini -özellikle sesini- o secdeye varılırken önce dizlerin, sonra ellerin, en son alnın uğultulu bir yakarış halindeki sesini, kokusunu duymak isterim” ifadeleriyle dile getirmektedir.

³⁶⁹ Reçel Blog, “Mimar Sinan Ataşehir Cami’ye Ne Oldu?” [Mimar Sinan Ataşehir Cami’ye Ne Oldu? | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁷⁰ Fıkıhta imanın arkasında önce yetişkin erkeklerin, ardından çocukların, daha sonrada kadınların yer almasını ifade eder.

³⁷¹ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 276- 277.

³⁷² Reçel Blog, “Biz Kadının Camiye Gelmeyenini Severiz!” [Biz Kadının Camiye Gelmeyenini Severiz! | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

“Babamız Bizi Sevmedi, Çirkiniz” isimli yazıda konuk yazar ise cami cemaat özelinde toplum tarafından genellikle kadınlara yapılan gereksiz yorumlara sitem etmektedir.

Camiye girersiniz, cemaatle namaz kılmak istersiniz, biri mutlaka oraya ait olmadığınızı hissettirir: “Rükûda fazla eğiliyorsun yavrum çirkin gözüktüyor.” “Yalnız senin kolun kısa, öyle kabul olmaz.” “Daha uzun bir etek giymedin mi?” vs gibi birçokları sürekli kulağınızda fısıltı halinde, her gittiğiniz her camiide kıldığınız her namazda sizi takip eder, hayır şeytan değil bu kez fısıldayan. Ait olmaya çalıştığınız mümin kardeşlerinizin oluşturduğu bir cemaat. Niyetleri kesinlikle kötü değil, yalnızca ibadetinizin kabul olmasını isterler. Kabul olmadığından o kadar eminler ki, “Acaba mı...” diye bile düşünmezler.³⁷³

“Kadın, Bayram, Adab”³⁷⁴ isimli yazıda Blog yazarı Zişan, kadınların bayram namazı kılmasına dair Diyanet’in fetvasını değerlendirilmekte ve cami adabına uygun olmak şartıyla diye kaidelendirilen açıklama “Cami adabına uymak önemlidir muhakkak fakat böyle bir uyarıya erkekler ile ilgili herhangi bir hükümde rastlamazsınız. Ancak mesele kadınların camilere gelmesi olunca kimilerinin aklına hemen adaba dair kaygılar geliverir” sözleriyle tenkit etmektedir. Yazar, kadınların bayram ve cuma namazlarını cemaatle kılabilceğine dair DİB’in fetvasını önemli bir adım olarak değerlendirmekte ancak bu konuda toplumun bakış açısını eleştirmektedir. Hz. Muhammed’in kadınları ve özellikle evlilik çağındaki genç kızları bizzat kendisinin bayram namazına çağırdığını “hayızlı kadınları dahi “namaza iştirak etmeyeceklerse bile tekbirlere ve duaya iştirak ederler” şeklindeki rivayetle hatırlatan yazar, “başka ülkelerdeki birçok İslami topluluğun aksine, bizde kadınların bayram namazına gittikleri vâki değildir” ifadeleriyle mevcut durumu eleştirmektedir. Görüldüğü üzere yazar gerektiğinde DİB’in fetvasını eleştirmekten de geri durmamakta ve düşüncesini Hz. Muhammed’den gelen rivayetle desteklemektedir. Yazarın eşitlikçi bir taleple yaptığı sorgulama İslami feminist bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

“Annelik ve Cami Maceranın Ta Kendisi” isimli yazıda ise Çamdereli meselenin farklı bir boyutuna dikkat çekerek çocuklu bir kadının camiye gitmesinin, abdest almasının zorluklarına değinmektedir. Yazarın meseleyi bu boyutuyla ele alması Blog yazarlarının kadına dair her konuda fikir beyan ettiğinin bir başka göstergesidir.

Tüm bu aşamalardan da görüldüğü üzere bir annenin çocuğuyla birlikte yalnız başına dışarıda olduğunda camiye girip namaz kılması, tüm koşulları camilere göre ayarlamadığı sürece (abdestini bozmamak için elinden geleni yaptığı, bebek arabası yerine alternatifler oluşturduğu ve mümkünse yalnız gezmediği sürece) büyük bir macera.³⁷⁵

Yazar bir annenin evi dışındaki hayatının oldukça zor olduğunu söylemekte “camilerin bu zorluklardan azade olması çok güzel olmaz mıydı? Camilere dair tüm detayların tüm

³⁷³ Reçel Blog, “Babamız Bizi Sevmedi, Çirkiniz” [Babamiz Bizi Sevmedi, Çirkiniz | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://Babamiz Bizi Sevmedi, Çirkiniz | REÇEL (recel-blog.com)) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁷⁴ Reçel Blog, “Kadın, Bayram, Adab” [Kadın, Bayram, Adab | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://Kadın, Bayram, Adab | REÇEL (recel-blog.com)) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁷⁵ Reçel Blog, “Annelik ve Cami, Maceranın Ta Kendisi” [Annelik ve Cami, Maceranın Ta Kendisi | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://Annelik ve Cami, Maceranın Ta Kendisi | REÇEL (recel-blog.com)) (Erişim 7 Mayıs 2021).

kadınları ve kadınlık durumlarını da kapsayacak şekilde düzenlenmesi nasıl mümkün olabilir?” sözleriyle en azından camilerde rahat etmek istediğini belirtmektedir.

Blog yazarlarının hakkında görüş bildirdiği bir diğer konu alanı da kadının camiye gitme/gidebilme hakkı üzerinedir. İslami feminizminde temel mücadele alanlarından olan kadınların camiye gidebilme hakkı ve bu minvaldeki tartışmalar, Blog yazarlarınca da gündeme sık sık taşınmaktadır. Blog yazarları bu konuyu çoğunlukla kendi deneyimleri üzerinden ele alırken, meseleyi kadın erkek eşitliği ve kadınların ibadet özgürlüğü üzerinden de değerlendirmektedir. Bu bağlamda “The Lady Imam” olarak bilinen Amina Wadud örnek gösterilerek dini kaynakların hiçbirinde kadınları ibadetlere önderlik etmekten engelleyen bir husus olmadığı belirtilmektedir. Yine aynı minvalde tartışılan kadınların erkeklerle birlikte ibadet edebilme özgürlüğü de Hz. Meryem örneğiyle desteklenmektedir. Bu açıdan yazarlar neden erkeklerin camilerin en güzel yerinde ibadet edebiliyorken kadınlara ayrılan yerin küçük, köhne olduğu sorgulamaktadır. Blog yazarları kadınların da mekândan aynı oranda istifade edebildiği esnek ve kullanıma daha elverişli ortamların gerekliliğine vurgu yaparak erkeklerin caminin sahipleri gibi davranmalarına başkaldırmaktadır. Ayrıca çarşı pazarda, alışveriş merkezlerinde kadınlarla muhatap olan erkeklerin camilerde kadınlara surat asması da ikircikli bulunarak eleştirilmektedir. Son olarak Diyanet’in kadınlara yönelik “cami adabına uymak kaydıyla” şeklinde düştüğü şerh ve kadınların evlerinde namaz kılmalarına yönelik hadis de blog yazarlarının gündeme getirerek eleştirdiği bir başka meseledir.

Özetle Reçel Blog yazarları çoğunlukla kendi deneyimleri üzerinden tartışmaya açtıkları kadının camiye girme hakkını İslami feminist bir yaklaşımla ele almakta, gerektiğinde dini otorite ve referansları da sorgulamaktan geri durmamaktadır. Ataerkil geleneğe başkaldırı niteliğindeki bu yaklaşım Müslüman feminist yeni bir kadın kimliğine işaret etmektedir. Bu açıdan blog yazarları kadının ibadet özgürlüğü ve kadın erkek eşitliğinin sağlanabilmesi adına, kadınların da mekândan aynı oranda istifade edebildiği esnek ve kullanıma daha elverişli ortamların gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

2.2.18. Tanrı ve Kötülük Problemi

Blog’da paylaşılan yazılar konularını genellikle gündemdeki olaylardan almaktadır. Ancak özellikle son yıllarda yazarların farklı konu alanlarına değinerek görüş bildirdikleri görülmektedir. Onlardan biri de Tanrı ve kötülük problemi çerçevesinde ataerkil tahakkümün sorgulanmasıdır. En kısa haliyle kötülük problemi her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve mutlak

iyi olan Tanrı'nın kötülüğe engel olmamasının mantıksal tutarsızlığı şeklinde özetlenebilir.³⁷⁶ Blog'da bu konuda yazılmış iki adet yazı bulunmaktadır.

“Ya Tanrı Erkekse?!”³⁷⁷ başlıklı yazıda yazar, annesinin babası tarafından gördüğü şiddeti Tanrı inancı açısından değerlendirmektedir. “Tanrı'nın merhametli olduğunu, kötülerini cezalandırdığını, herkese daima adil davrandığını, tek mutluluğun ona biat etmekle mümkün olacağını söyleyen anneme, başta inanmak istedim tabii...” sözleriyle şiddet karşısında Allah'a sığındığını söyleyen yazar, Tanrı'nın şiddet gören annesine herhangi bir yardımda bulunmadığını ve bu yüzden zaman geçtikçe Tanrı'yla kötülerin iş birliği ettiğini düşündüğünü “Çünkü yediğimiz dayaklar bitmiyor, Tanrı da kılını kıpırdatmıyordu.” sözleriyle açıklamaktadır. Zaman geçtikçe şiddetin arttığını ama Tanrı'nın kendilerine yardım etmediğini ifade eden yazar, bu yüzden hem babasından hem de Tanrı'dan nefret ettiğini ve süreç sonunda Tanrı'nın erkek olduğunu düşündüğünü anlatmaktadır. Delaney de Tanrı ile erkek arasında bir yaratma ve hayat verme açısından bir paralellik olduğuna dikkat çekmektedir. Delaney'e göre tohumun korunması ile ilgili söylem, soyun erkek tarafından devamlılığının garanti altına alınması pratiği ile örtüşmektedir. Tam da bu nedenle tohumu koruyacak olan kadının korunması ve kapatılması gerektirmektedir.³⁷⁸

Dolayısıyla liseye kadar babamdan da Tanrı'dan da nefret ettim çünkü babam bizi dövmeye devam ediyor ancak Tanrı bizi kurtarmıyordu. Böylece acının Tanrısı büyüdü içimde ve ben dayak yiyen kul olmaktan vazgeçip içimdeki öfkeyi, nefreti patlatıp lavlar içinde bıraktım bana el kaldıranları. Öyle ki o patlamaya sebep olanlar bile kalkamadılar altından enkazın. Ama ben hafifledim. O günden sonra düşündüğüm şey şu oldu: Tanrı erkeklerin yanında ama kadınların içindedir.³⁷⁹

Görüldüğü üzere yazar, erkek şiddetini kötülük problemi çerçevesinde değerlendirerek feminist bir okuma ile Tanrı'yı erkek olmakla nitelenmektedir. Her şeyi kusursuz yaratan, her şeye muktedir olduğu düşünülen Tanrı'nın taraf tuttuğunu “Ve bu Tanrı ne hikmetse kadınların, erkekler tarafından ezilmesine müsaade ediyordu.” ifadeleriyle belirten yazar, Tanrı inancının erkekler tarafından üretildiğini ileri sürmektedir. Yazarın ifadeleri feminist söylemle birebir örtüşmektedir. Zira De Beauvoir'da *İkinci Cins* kitabında “Erkekler, kendi yarattıkları putlar önünde tam bir inançla diz çökmezler; kadınlarsa, yaşam yolunda o ulu heykellerden birine rastladılar mı, bunları hangi elin yarattığını düşünmeden, uslu uslu yere kapanırlar.” sözleriyle tanrıları erkeklerin yarattığını ama kadınların inandığını öne sürmektedir.³⁸⁰

Aynı yazısının devamında yazar, İslam'da kadın erkek eşitliğini de sorgulamakta, cennette vaat edilenler üzerinden eleştiri yapmaktadır. “İtaat eden erkekleri cennetinde

³⁷⁶ Rıfat Atay (ed.), *Din Felsefesi* (İstanbul: Lisans Yayınları, 2019), 144.

³⁷⁷ Reçel Blog, “Ya Tanrı Erkekse?!” ["Ya Tanrı Erkekse?!" | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁷⁸ Aksoy Sugiyama, “Üremeye Dair Yaygın Söylemler” 21.

³⁷⁹ Reçel Blog, “Ya Tanrı Erkekse?!” ["Ya Tanrı Erkekse?!" | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁸⁰ De Beauvoir, *İkinci Cins*, 4.

“memeleri henüz çıkmış” hurilerle ödüllendirirken kadınlara sadece akan ırmakları vadeliyordu. Yani Tanrı inancı, nereden tutsam elimde kalıyordu.”

“Kötülük Yapan Çocuklar ve Allah”³⁸¹ başlıklı yazıda da yazar, küçük yaşta bir erkek tarafından sosyal medyadan taciz edildiğini ve akabinde bu olayın kendisinde büyük etkiler yarattığını dile getirmektedir. Yazar yaşadığı olayda Tanrı'nın neden o kötü çocuğa ceza vermediğini sorgulayarak Tanrı inancını sorgulamaya açmaktadır. Sonuç olarak birçok feminist teolog için hem dine hem feminizme bağlılıkların temelinde dinin özgürleştirici ya da kurtarıcı olduğu kanaati yatmaktadır. Mary Daly gibi bazılarının göre ise ataerkil dinin baskıcı yapıları dini reddetmelerine sebep olmaktadır.³⁸²

Tanrı ve kötülük probleminin ele alındığı Reçel Blog yazılarında yazarların erkek şiddeti ve tahakkümü üzerinden Tanrı'nın varlığını sorguladıkları görülmektedir. “Ya Tanrı Erkekse?!”³⁸³ isimli yazıda “gücü yetiyorsa neden müdahale etmiyor” söylemiyle meseleyi değerlendiren yazar, Tanrı'nın da erkek olabileceği iddiasıyla aslında Tanrı inancının erkekler tarafından, kadınlar üzerinde tahakküm kurmak için üretildiğini öne sürmektedir. Aynı yazıda kadın ve erkeğe cennette vaat edilenler üzerinden de bir eleştiri yapılarak Tanrı'nın erkeklerden yana olduğu ileri sürülmektedir. İki yazıda da kötülük problemi minvalinde tartışılan bu konuda yazarların tutumunu İslami feminist olarak nitelendirmek doğru bir bakış açısı olmayacaktır. Zira feminizmden güç alınarak İslam'a ya da dinlere getirilen bir eleştirinin varlığı görülmektedir. Dolayısıyla bu yazılarda İslami feminizmden ziyade feminist bir yaklaşımdan söz edilebilir.

2.2.19. Yazarlarının Temel Kaynakları Okumaları

2.2.19.1. Yazarların Ayet Okumaları

Bazen güncel konuları, bazen de tarihi insanlık tarihi kadar eskiye dayanan konuları tartışmaya açtıkları görülen Blog yazarların kadın ve rollerini tartışırken gerektiğinde dini argümanları sorgulamaktan çekinmediği, hatta kendi düşüncelerini destekleme noktasında dini referanslar verdikleri de görülmektedir. Bu bölümde ise yazarların doğrudan ya da dolaylı olarak değindiği biri Kur'an, diğeri de sünnet olmak üzere İslam'ın iki temel kaynağı kabul edilen ayet ve hadislere olan yaklaşımları irdelenmiştir. Tezimizin esas tartışma alanını oluşturması ve konunun önemine binaen bölüm aralarında değerlendirme yapmak yerine ayrı

³⁸¹ Reçel Blog, “Kötülük Yapan Çocuklar ve Allah” [Kötülük Yapan Çocuklar ve Allah | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁸² Mangan, *Feminizm Kitabı*, 125.

³⁸³ Reçel Blog, “Ya Tanrı Erkekse?” ["Ya Tanrı Erkekse?!" | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

bir başlık altında incelemeyi uygun gördük. Blog’da sadece bu konu başlığı altında değerlendirebileceğimiz 8, diğer konu alanlarında da değerlendirdiğimiz yazılarla birlikte toplam 22 adet yazı bulunmaktadır.

Müslüman olmayanlar tarafından İslam’ın tenkit edildiği, Müslümanlar tarafından ise tartışma konusu olan Nisa 34³⁸⁴ ve kadının dövülmesi meselesi Blog yazarlarının da gündemindedir. Çamdereli tarafından kaleme alınan “Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak”³⁸⁵ isimli içerikte yazar, ayette geçen “darabe” fiilinin pek çok anlamı olduğunu, yaygın olan dövmek manasının ise, eril fıkıh anlayışından kaynaklandığını ifade etmektedir. Örneğin İslami feminist Süheyla Zeynelabidin Hammad’da bu ayetteki “onları darb edin” ifadesinin dövme anlamı taşımadığını söyleyerek kelimeyi evi terk edin şeklinde yorumlamıştır.³⁸⁶

“Darabe” fiilinin vurmak olarak yorumlandığında seküler feministin hayatında herhangi bir değişim olmayacağını ancak Müslüman feminist kadınların hayatında büyük değişim yaratabileceğini savunan yazar, bu mücadeleyi “Bu bilgiyi canhıraş savunmak bizim mücadelemiz. Çünkü bundan bir menfaatimiz var. Dolayısıyla Müslüman feministliğimiz sadece ideolojik bir tercih değil, aynı zamanda kaderlerimizi ve aslında evlerimizin içini birleştiren ataerkil fıkha karşı bizzat var oluşumuza gömülü bir eşitleme mücadelesi.” olarak tanımlamaktadır. Çamdereli “artık inanmıyorum” diyerek fıkıh perdesini topyekûn yırtıp atmadığımız sürece, yani Müslüman kalmakta ısrar ettiğimiz sürece, hayatlarımızın en az iki fıkıh paradigmasının çarpıştığı alanlar olmaya devam edeceğini ve bu çarpışmaların tam anlamıyla bir “dine karşı din” müsabakası olduğunu düşünmektedir.

“Bana Bir Kerecik Müslüman Der Misiniz”³⁸⁷ isimli yazıda ise konuk yazar, tesettür ayetini başörtüsü olarak yorumlamadığını ve bu yüzden başını örtmediğini açıklamaktadır. “Tesettürü başörtüsü olarak algılamayan müslüman bir kadını. Yanlış okumadınız; öyle ayetleri okumadığımdan, düzgün anlatanım olmadığından ya da iman eksiliğimden falan değil, baya baya başörtüsü örtmeyi tercih etmiyorum.” Sözlerine kafanızda bir müslüman canlanmadı değil mi? sorusuyla devam eden yazar, ayetleri yorumlama yetkisini kendinde görmekte ve bu konuda diğerlerinin ne düşündüğüyle ilgilenmediğini de ima etmektedir.

³⁸⁴ “Allah’ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Sâliha kadınlar Allah’a itaatkârdır; Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. (Evlilik hukukuna) baş kaldırmamasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövin. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür. (Nisa 34)

³⁸⁵ Reçel Blog, “Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak” [Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁸⁶ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 156.

³⁸⁷ Reçel Blog, “Bana Bir Kerecik "Müslüman" Der Misiniz?” [Bana Bir Kerecik "Müslüman" Der Misiniz? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

“Kadın Namaz Kıldırırsa”³⁸⁸ isimli yazıda ise konuk yazar, kadın ve erkeklerin birlikte ibadet edebilme hakkını Amina Wadud’un Hollanda’da kıldırıldığı Cuma namazı haberinin görseli üzerinden tartışmaktadır. “Siz ey imana ermiş olanlar! Cuma günü namaz için çağrıldığınızda her türlü dünyevi alışverişi bırakıp Allah’ı anmaya koşun! Eğer bilerseniz, bu sizin yararınızadır.” (Cuma/9) ayetiyle kadınlara Cuma namazının farziyetinin ifade edildiğini belirten yazar, sonradan zayıf bir rivayete dayandırılarak kadınların üzerinden, çocuklar ve kölelerle birlikte bu farzın kaldırıldığını açıklamaktadır. Başka bir ifade ile yazar, ayetin hükmünün genel olduğunu ancak Hz. Muhammed’in vefatından hemen sonra zayıf bir hadis ile anlamının daraltıldığını “Allah’ın bütün inananlara yolladığı bir ayetin hükmü ve kadınlar ustalıklı sosyal ve siyasi bir ibadet olan Cuma namazından dışlanıp evlerine yollanmıştı” sözleriyle açıklamaktadır. Cuma namazına gidemeyişini bir tür eşitsizlik kabul eden yazar, kadınların evlerinde ibadet etmeleri gerektiğini savunan erkeklere hitaben “Gerçekten engel olamayacağın bir durum söz konusuysa kadınları eve kapama kendini izole et! Yani namazını evinde kıl! ya da Resulullah’ın tavsiye ettiği gibi oruç tut! Libido denen beşerî/hayvani dürtüye hakim olamıyorsan zaten Allah’ın huzuruna durma!” diyerek karşı çıkmaktadır. Yazarın bu söylemi oldukça feminist bir çıkıştır. Görüldüğü üzere yazar düşüncesini desteklerken de eleştirdiği hadis geleneğinden yararlanmaktadır. Yazarın burada Kur’an’ı doğrudan referans aldığı, rivayetlere karşı ise daha temkinli yaklaştığı görülmektedir. Ayrıca yazar “eğer gerçekten kadın ve erkek bir arada ibadet etmesi yasaksa Kabe’de neden bir arada tavaf ediyor?” diyerek eşitlik talebini kıyas yoluyla dile getirmektedir. Yazarın bu sorgulamasında ise İslami feminizm etkisi görülmektedir. Zira İslami feminizm düşüncesi de aynı itirazı yaparak mabet ve ibadette kadın erkek eşitliğinin en somut örneği olarak hac farızasını öne sürmektedir. Bu eşitlik başta Kâbe tavafı olmak üzere, Safa ve Merve arasındaki gidiş geliş ve hac boyunca yapılan ritüellerde somut bir şekilde görülmektedir.³⁸⁹

“İffet Neydi? İffet Emektir”³⁹⁰ isimli yazıda Çamdereli Nur suresi 30 ve 31. ayetleri ele alarak iffetin kadınlara has bir özellik gibi nitelendirilmesine karşı çıkmaktadır. Yazar “iffetini korumak” emrinin hem erkeklere hem kadınlara hitaben verildiği halde neden, “kadınlar söz konusu olduğunda “akşam yalnız başına dışarı çıkmayı” dahi kapsayabilecek şekilde ele alınabiliyorken, neden erkeklere uyarlamasında “evlilik dışı cinsel ilişkiyle” sınırlı bir şekilde” düşünüldüğünü, gecenin ikisinde dışarıda arkadaşlarıyla muhabbet eden bir kadın “iffetsizlikle kolaylıkla suçlanabiliyorken, erkeklerin neden aynı sorgudan muaf tutulduğunu

³⁸⁸ Reçel Blog, “Kadın Namaz Kıldırırsa.” [Kadın Namaz Kıldırırsa... | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/kadin-namaz-kildirirsa...) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁸⁹ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 185.

³⁹⁰ Reçel Blog, “İffet Neydi? İffet Emektir” [İffet Neydi? İffet Emektir | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/iffet-neydi-iffet-emektir...) (Erişim 8 Kasım 2021).

eleştirmektedir. Aynı yazının devamında yazar, iffetin erkek ve kadınlar için Kur'an'da ortak kullanıldığını ancak “Bu meselelerin sınırları da cazibe ve güzellikten anladığımız da geleneklerle, kültürlerle şekilleniyor ve genelde kadının, hayatına özgürce devam etmesi, hayallerini gerçekleştirmesi, kendini rahatça ifade edilmesinin önünde bir engel olarak” sunulduğunu ve artık kadınların özgür bırakılması gerektiğini düşünmektedir. Reçel blog yazarlarının daha baştan kendilerini başka kadınlardan/ başka feministlerden ayırt etmekten çok erkeklere duydukları öfkeyi ve radikalizmi ortaya koymaları “gelenek”le öncelikli bir hesaplaşmayı hedeflediklerini göstermektedir.³⁹¹

Burada da görüldüğü üzere yazar, gerçek İslam vurgusu yaparak gelenek ve kültürle Kur'an ayetlerinin yanlış yorumlandığını ve sonuç olarak kadının sınırlandırıldığını ileri sürmektedir. Bu bağlamda yazar; Kur'an'ın özünde eşitlikçi bir metin olduğunu, ancak yanlış yorumlar nedeniyle eril anlamlar kazandığını ve bu nedenle özüne uygun bir şekilde yeniden yorumlanması gerektiğini belirten İslami feminist gruba daha yakındır. Aynı konunun benzer bir yaklaşımla ele alındığı “Aklımız Fikrimiz Şeyimizde”³⁹² isimli yazıda ise konuk yazar, başörtüsü ayeti üzerinden geleneksel İslam anlayışına eleştiri getirmektedir. Kur'an'da başörtüsüyle ilgili ayette önce mümin erkeğe, bakışını sakınmasının emredilip sonra kadına belli bir giyim tarzı emredildiğinden bahseden yazar, bu ayeti “aslında hayati olan tevazu ve edep anlayışı, başörtüsü ise bunun dindeki formu” şeklinde yorumlamaktadır. Yazar, ayetin iffet ve tesettür konusunda kadın ve erkeği ayrı tutmadığı gibi ilk emri de erkeğe yaptığına dikkat çekmektedir. Bu açıdan yazarın, Kur'an'ı eşitlikçi bir metin olarak addettiğini görülmektedir. “Kadınların Serbest Olması Erkekleri Niye Korkutur?”³⁹³ isimli yazıda konuk yazar, “Peki ya Allah'ın kitabında bahsettiği kadın ve erkek halifelerinin arasındaki ilişkinin neresindeyiz? Biraz uzağında gibi görünüyoruz ifadeleriyle toplumun kadın erkeğe biçtiği rollere dikkat çekerek bu rollerin Kur'an'a ne kadar uygun olduğunu sorgulamaktadır. “...Neyse ki kitabında sizi birbirinizde huzur bulasınız diye eşler olarak yarattık diyen bir Rabb var. Huzur için yalnızlığı göze aldığımız şu günlere yardımcı olan bir Rabb' e hamdolsun...” ifadelerini kullanan yazar, yine gerçek İslam vurgusu yaparak toplumsal cinsiyet ayrımına eleştiri getirmektedir.

³⁹¹ Çal, “İslami Feminizm, Dijital Yazı ve Türkiye Örneği Olarak Reçel Blog”, 211.

³⁹² Reçel Blog, “Aklımız Fikrimiz Şeyimizde” [Aklımız Fikrimiz Şeyimizde | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 4 Aralık 2021).

³⁹³ Reçel Blog, “Kadınların Serbest Olması Erkekleri Niye Korkutur?” [Kadınların Serbest Olması Erkekleri Niye Korkutur? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

“İndirilme Sırasına Göre Yüce Kur’an-i Kerim ve Meali”³⁹⁴ başlıklı yazıda ise Türkiye’de ilk kez bir kadın tarafından hazırlanan Kur’an meâlinden bahsedilmektedir. Yazar, Ayşe Zeynep Abdullah isimli kadın tarafından hazırlanan meâlin³⁹⁵, Türkiye’de bir kadın tarafından hazırlanan ilk meal olma özelliği taşıdığını, bu çalışmanın; sevginin, eşitliğin, anlatılması noktasında örnek olduğunu ve bu açıdan erkek hegemonyasından uzak bir meal olarak nitelendirilebileceğini belirtmektedir. Yazarın bu söylemi Müslüman feminist Esmâ Barlas’ın görüşleriyle benzerlik göstermektedir. Zira Barlas, Kur’an’ın kendi metinleri dahilinde ataerkil bir yapısının olmadığını, bununla birlikte Kur’an tefsirinin nazil olduğu toplumun ataerkil düzeninden etkilendiğini, tam da bu sebeple ataerkil etkilerin tefsir geleneğinden ayıklanması gerektiğini savunmaktadır.³⁹⁶ “Kutsal Metinlerin İzinde Bir Analiz: Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ayrımcılık”³⁹⁷ isimli yazıda ise Pascal’ın “Dini inançlara sığınmadıkça, insan kötülüğü büyük bir zevkle ve acımasızlıkla yapamaz” sözünden alıntı yapan yazar, bu sözün en çok kutsal metinleri kendince yorumlayarak kadını ötekileştiren, metalaştıran, nesneleştiren, şiddeti, aşağılamayı, hor görmeyi kendinde hak gören bir bilinç ile somutlaştığını düşünmektedir. Burada da yine yazarın Kur’an tefsirlerine yönelik bir eleştiri getirdiğini görülmektedir. Butler, erkeklerin dil üzerindeki hakimiyetini şöyle izah etmektedir: “Dil gerçek üzerinde eyleme gücünü düzsöz edimleri vasıtasıyla üstlenir ve değiştirir. Düzsöz edimleri tekrarlandıkça yerleşmiş pratikler haline gelir, en nihayetinde de kurumlaşır. Sonuçta erkekler evrensel kendilerine mal etmiştir ve kendilerine mal etmeyi hâlâ, her an sürdürmektedir. Dişi konuşmacı ise ise tikel ve yanlı olarak kalmıştır.”³⁹⁸ Bu bağlamda kadınlar tarafından oluşturulan meâl tefsir çalışmaları feminizm adına oldukça önem arz etmektedir.

Evrensel adına ve evrensel olarak konuşan özneyi erkekle özdeşleştirip dişi konuşmacıyı "tikel" ve "yanlı" olarak tanımlayan dilin asimetric yapısı belli dillere veya dilin kendisine içkin bir şey değildir. Asimetric konumların erkeklerin veya kadınların "doğalarından" kaynaklandığı da düşünülemez, çünkü De Beauvoir’ın gösterdiği gibi böyle bir "doğa" yoktur: "erkeklerin evrensellik yetisiyle doğmadıklarını, kadınların da doğar doğmaz tikelliğe düşmediklerini kavramamız gerekiyor.”³⁹⁹

³⁹⁴ Reçel Blog, “İndirilme Sırasına Göre Yüce Kur’an-ı Kerim ve Meali” [İndirilme Sırasına Göre Yüce Kur’an-ı Kerim ve Meali | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/) (Erişim 4 Ekim 2021).

³⁹⁵ Kur’an- Ker’im Meali, çev. Ayşe Zeynep Abdullah (Hermes Yayınları, 2019).

³⁹⁶ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 357.

³⁹⁷ Reçel Blog, “Kutsal Metinlerin İzinde bir Analiz” [Kutsal Metinlerin İzinde bir Analiz: Kadına Yönelik Şiddet ve Ayrımcılık | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/) (Erişim 20 Ekim 2021).

³⁹⁸ Butler, *Cinsiyet Belası*, 198.

³⁹⁹ Butler, *Cinsiyet Belası*, 198.

“Anadil Ve Masallar”⁴⁰⁰ isimli başlıklı yazıda ise kadının masallardaki rol ve sorumlulukları irdelenmektedir. “Masallar diyordum. Rapunzel’ i kaçıran kötü “kadın” onu bulup da kurtaran “erkek” çünkü Rapunzel aciz ve güçsüz... Küçük deniz kızı Ariel’i okuyoruz. Büyü yapıp sesini alan “kadın” kurtarıcısı “prens”, sırada uyuyan güzel var partiye çağrılmayan “cadı” yine “kadın”, yaşlı cadı bir kadın.” Yazar, erkeklerin kadınların kurtarıcısı olarak lanse edilmesine, kötü karakterlerin çirkin ve yaşlı bir kadın olarak tasvir edilmesine karşı çıkmaktadır. “Bırakın gerçeği, masallarda bile şu kadınlara rahat yok mu? Kötü kadın, iyi kadın, aciz kadın, güçlü, kurtarıcı erkek... Ve bu kodları farkında olmadan biz de veriyormuşuz çocuklara, dinleyince fark ettim. Baktım her masalın sonu “kadınlar” için hüsrana” sözleriyle kadınların belli kimlik ve rollere maruz bırakılmasını eleştirmektedir. Yazar bu düşüncesini Tevbe suresi 71. Ayeti örnek vererek desteklemekte toplumsal cinsiyetçiliğe karşı çıkmaktadır. “Anneler, babalar, öğretmenler! Erkekleri kadınların kurtarıcısı yapmayın. Birbirlerinin yardımcısı yapın. Mücadeleniz bunun üzerine olsun ve hatırlayın: “Erkek ve kadın müminler, birbirlerinin yardımcısıdır; iyiliği emrederler, halkı kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar” (Tevbe 71)” Yazarın bu yaklaşımı feminist Kur’an okuması olarak değerlendirilebilir.

“Âdem Bir Erkek Miydi”⁴⁰¹ başlıklı yazıda ilahiyat ve ayrıca Hristiyan teolojisi alanında yüksek lisans eğitimi aldığını, ileri düzeyde İngilizce ve Arapça bildiğini söyleyen yazar, Hz. Adem kıssasını tartışmaya açmaktadır. Bu yazı aynı zamanda Blog’da akademik üslupla yazılmış birkaç başlıktan birini oluşturmaktadır. Yazar klasik fıkıhtaki; erkeği insanın atası, kadını da erkekten yaratılmış bir parça olarak gören din anlayışının, dindar erkeklerin “fıtraten” kendilerini üstün görmelerine ve dolaylı olarak dindar kadınların da yetersizlik hissine kapılmasına sebebiyet verdiğini öne sürmektedir. Yazarın bu düşüncesinde feminizm etkisi olduğu söylenebilir. Zira “kadının ilk insan olan Adem’den sonra yaratılmış olması, feminist söylem tarafından kadının ikincilleştirilmesi olarak algılanmıştır. Özellikle kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı söylemine yönelik feminizm eleştirisi olabildiğince belirleyicidir.”⁴⁰²

Gerçek bir eşitlikten söz etmek için öncelikle Hz. Adem’in yaradılış kıssasını doğru bir şekilde anlamamanın gerekliliğine vurgu yapan yazar, kadının yaratılışı ile ilgili birçok hadisin tartışmalı ve İsrailiyyat menşeli olduğunu söyleyerek sadece Kur’an metnini kendine rehber edineceğini beyan etmektedir. Yazarın bu düşüncesini kadın ve toplumsal cinsiyet üzerine çalışmalar yapan Leyla Ahmet’in çalışmaları desteklemektedir. Ahmed’e göre Kur’an’da

⁴⁰⁰ Reçel Blog, “Anadil Ve Masallar” [Anadil Ve Masallar | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 9 Nisan 2021).

⁴⁰¹ Reçel Blog, “Âdem Bir Erkek Miydi?” [Âdem Bir Erkek Miydi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴⁰² Mustafa Tekin, “Feminizmin Din Dili ve Söylemi”, *İlahiyat Akademisi* (Aralık 2021), 107.

Havva'nın Adem'in kaburgasından yaratıldığına dair bir kanıt bulunmamakta aksine bu düşüncüyü geleneksel kültürle yazılan İsrailiyyat türü rivayetler içeren tefsir ve hadis kitapları desteklemektedir.⁴⁰³ Diğer modern İslami reform hareketleri gibi İslam dünyasında gelişen feminist söylem de hadisler ve geleneğin diğer parçalarından çok Kur'an–merkezli bir söylemdir. Başka bir ifade ile İslam dünyasında “feminizm” diğer dini kaynaklardan çok özellikle Kur'an'la ilgili bir söylem olagelmıştır.⁴⁰⁴

Klasik fıkıh geleneğini eleştiren Blog yazarı, hadislerin güvenilirliğinden şüphe etmekte bu sebeple salt Kur'an metnini incelemenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Kur'an merkezli ve kadın erkek eşitliğini dikkate alarak bir okuma yapmanın gerekliliğine vurgu yapan yazara göre “Adem bir şahıs olmaktan ziyade insan türünü temsil eden bir prototiptir. Kur'an'da Adem kıssasından bahsedilirken asla cinsiyet vurgusu yoktur ve zihinlerimizde var olan “erkek Adem” ve “kadın Havva” tasavvuru tamamen Kitab-ı Mukaddes'ten ayrıntılarla bezenmiş bir yaratılış hikayesine dayanır.”⁴⁰⁵ Yazarın söylemleri feminist tefsir çalışmaları yapan Amina Wadud'un söylemleriyle birebir örtüşmektedir. Zira Nisa suresi 1. ayetin tefsirini yapan Wadud; ayet, nefis, min ve zevc kavramlarını kullanarak bu kavramları gramatik olarak açıkladıktan sonra bu ayeti bütün insanoğlunun kökenini, birbirini tamamlayan bir çiftli sistemin parçası olan bir tek nefse dayandırdığı şeklinde yorumlamıştır.⁴⁰⁶ Sonuçta Wadud, yaratılış ile ilgili Nisa Suresi birinci ayetini geleneksel müfessirlerin tersine öncelikle gramer olarak tahlil etmiş ve “Kuran'ın genel dünya görüşüne uygun olarak tefsirini yapmıştır. Yaradılış hadisesini kadını erkekten daha aşağı, ikincil bir konuma düşüren cinsiyet temelli yorumların tersine cinsiyetsiz terimlerle açıklamaya çalışmıştır.”⁴⁰⁷

Yazar da benzer bir yaklaşımla erkeği özne olarak gören İsrailiyyat'a dayanan geleneksel hadis yorumuna göre kadının sadece bir yardımcı oyuncu olduğunu, erkeğin kaburga kemiği gibi eğri ve kırılğan olduğu için de düzeltilmesi gerektiğini ve bu düzeltmeyi yapacak olanın da erkek soyunu temsil eden âdemoğlu olduğunu belirtmektedir. Kur'an'ın varoluşsal olarak erkekle kadını hiçbir zaman ayırmadığını, kulluk yarışına her ikisi cinsinde eşit başladığını belirten yazar, varoluşa kadar dayandırılan bu eşitsizliğe karşı çıkmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki tek üstünlüğün ise insan inanç ve eylemlerinin bir sonucu olan takvadan olabileceğini yinelemektedir. İlk erkek ve ilk kadın yaradılışının müşahade alanının dışında

⁴⁰³ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 288.

⁴⁰⁴ Arif Korkmaz, “Feminizmin Modern Dönem Kur'an Tefsirine Etkileri: Tefsir Sosyolojisi Üzerine Bir Deneme”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/2 (2017), 942.

⁴⁰⁵ Reçel Blog, “Adem Bir Erkek Miydi?” [Adem Bir Erkek Miydi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://adem-bir-erkek-miydi.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴⁰⁶ Nazife Gürhan, “Kadın Bakış Açısıyla Kur'an'ı Yeniden Okuma Denemesi -Amina Wedud- Kur'an ve Kadın”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* (6 Kasım 2011), 121.

⁴⁰⁷ Gürhan, “Kadın Bakış Açısıyla Kur'an'ı Yeniden Okuma Denemesi”, 120-121.

olması nedeniyle yaratılışı anlatan ayetlerde geçen ‘min nefsin vahide’ lafzı insanlık türü ya da özü yerine Hz. Adem’in bedeni olarak anlaşılmıştır. Tuksal ise bu durumu zihinlerde, dillerde ve bunları belirleyen dünya görüşlerindeki ataerkil yapılanma ve bu yapılanmanın belirlenmesinde etkili olan kalıp yargılarda bulmaktadır.⁴⁰⁸

Konuk yazarın Hz. Adem’in erkek olmadığını iddia ettiği yazısı akademik bir dil ve üslup kullanmış olmasına rağmen oldukça yorum ve eleştiri almıştır. Bu yorum ve tepkilerin Twitter’a sıçraması üzerine yazar daha kapsamlı olan “‘Adem Bir Erkek Miydi’ İsimli Yazıya Gelen Yorumlar Üzerine”⁴⁰⁹ başlıklı yeni bir yazı kaleme almıştır. Yazar, “Yazıyı eleştirme açısından, ortaya konan her fikir kanaatimce çok değerlidir. Zaten başında da belirttiğim gibi yazının değeri, üzerine düşünmediğimiz şeyleri tartışmaya açmasında saklı. Fakat, yazıyla ilgili ilmî bir eleştiri yerine, kişilere yönelik hakaret, alaya alma, hedef gösterme ne İslami bir temele dayandırılabilir ne de hoşgörülebilir.”⁴¹⁰ ifadeleriyle hakaret içerikli yorumları eleştirmektedir. O yorumlardan bazıları şunlardır;

Ulan yemin ediyorum bu millet iyice mala bağladı. Kadın Allah’ın anlattığı olaya kurgusal hikaye diyor. Kafalar muazzam”, “Hayır değildi bunu uyduran söyleyen savunan kim varsa salaktır”, “2.Mücadele suresindeki mücaadele kelimesindeki ta- teniste feminism görme beyinsizlik ödülü, Sayın Dişil recelblog sahibesine.”, Hz. Adem hakkındaki yazının hayatımda gördüğüm en aptalca iddialarından birini içerdiğini şerh düşeyim buraya”, “Herifsizlik başlarına vurmuş” Reçel yapmaktan aciz kız kurularının, teoloji ayağına Hz.Adem’in cinsiyetini sorgulaması! Allah’ım (ahmaklardan dolayı) helak etme bizi!” Kozmetiğin yan etkileri! Jöle sürünce, her sabah budizme el atayım diyorum, yıkayınca geçiyor”...⁴¹¹

Tepkilerin esas muhatabının aslında Reçel Blog ve giderek çoğalan kadın grubu olduğunu öne süren yazar, bu tavrın tehlikeli ve aynı zamanda doğru bir Müslüman tavrı olmadığını altını çizmektedir. Yazar, bu zihniyetin geçmişin sosyopolitik gerçekliği içerisinde haklı bulunabileceğini ancak günümüzde eleştirel bir gözle İslam’ın kadın bakış açısını da içine alacak bir yaklaşımla tekrar yorumlanması gerektiğini düşünmektedir. Yazar, bu konuda atılacak her türlü çabanın hem imani olarak derinlik katacağını hem de kadın erkek ilişkileri bakımından daha adil bir toplumun inşasına katkıda bulunacağını savunmaktadır.⁴¹²

Kadını, kendisi için yaratılmış bir yan varlık olarak görmenin insanî, dolayısıyla İslamî olduğuna inanmıyorum. Dini Allah’a has kılarak yaşama noktasında, dini bir gerçek zannedilen bu saçma durumun, müslüman kadınlar için ciddi sıkıntılara sebep olduğunu anlamak için üstün zekalı olmaya gerek yok. Onun da ötesinde, kadını bu şekilde kendisi için yaratılmış zannetmek, onun üzerinde bir mülkiyet hakkı iddiasını ortaya çıkaran en temel şey. Her gün öldürülen, tecavüze, tacize uğrayan kadınların bu mülkiyet algısı yüzünden bunlara maruz kaldığını tekrar tekrar yazmaya da gerek yok.⁴¹³

⁴⁰⁸ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 56.

⁴⁰⁹ Reçel Blog, “‘Adem Bir Erkek Miydi?’ Yazısına Gelen Yorumlara Dair” ["Adem Bir Erkek Miydi?" Yazısına Gelen Yorumlara Dair | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://www.recel-blog.com/Adem-Bir-Erkek-Miydi-Yazısına-Gelen-Yorumlara-Dair) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴¹⁰ Reçel Blog, “‘Adem Bir Erkek Miydi?’ Yazısına Gelen Tepkiler Üzerine” ["Adem Erkek Miydi?" Yazısına Gelen Tepkiler Üzerine | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://www.recel-blog.com/Adem-Erkek-Miydi-Yazısına-Gelen-Tepkiler-Üzerine) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴¹¹ Reçel Blog, “‘Adem Bir Erkek Miydi?’ Yazısına Gelen Tepkiler Üzerine” ["Adem Erkek Miydi?" Yazısına Gelen Tepkiler Üzerine | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://www.recel-blog.com/Adem-Erkek-Miydi-Yazısına-Gelen-Tepkiler-Üzerine) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴¹² Reçel Blog, “‘Adem Bir Erkek Miydi?’ Yazısına Gelen Tepkiler Üzerine” ["Adem Erkek Miydi?" Yazısına Gelen Tepkiler Üzerine | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://www.recel-blog.com/Adem-Erkek-Miydi-Yazısına-Gelen-Tepkiler-Üzerine) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴¹³ Reçel Blog, “‘Adem Erkek Miydi?’ Yazısına Gelen Tepkiler Üzerine” ["Adem Erkek Miydi?" Yazısına Gelen Tepkiler Üzerine | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://www.recel-blog.com/Adem-Erkek-Miydi-Yazısına-Gelen-Tepkiler-Üzerine) (Erişim 20 Ekim 2021).

“Ben Döverim ya da Kuma Alırım Çok Çılgın Aşığım”⁴¹⁴ başlıklı yazıda ise Nurettin Yıldız’ın kadının dövülmesinin hayırlı olacağı yoksa eşinin kuma almasına sebebiyet vereceği yönündeki fetvası eleştirilmektedir. Kadının dövülmesine dayanak olarak gösterilen Nur suresi 34. ayeti “Efendim haniydi bu darebe nüşuz maksatlı idi de, siz alimler nüşuz’un ne olduğu konusunda bir ortak fikre varamamıştınız ya. Kiminiz onun zina yapmak olduğunu, diğer bir kısmınız ise eşe itaatsizlik olduğunu söylediniz.” ifadeleriyle değerlendiren yazar, ayette geçen darabe fiili konusunda alimlerin ortak bir kanaate sahip olmadığını belirtmektedir. Yazar, alimlerin bir kısmının “zina yapmak”, bir kısmının ise eşe itaati, Allah’a itaatle bir tutan zayıf ve uydurma hadislere itibar ederek “eşe itaatsizlik” olduğunu ileri sürdüklerini söyleyerek geleneksel yorumları eleştirmektedir. Sözlerinin devamında “Hadi diyelim dövmek oldu anlamı (ki ben bu tercümeyle kabul etmiyorum) öyleyse rahatlamak için olduğu ve rahatlayamazsa kuma alacağı fikrine nasıl kapıldınız? Şimdi burada adam kızgın mı? Yoksa şehvetli mi? Tam kavrayamıyoruz ki sözlerinizden.” diyerek Yıldız’a gönderme yapan yazar “Bu dövmek bir ceza ise; kadına cetvelden büyük olmayan bir sopa (!) ile avucunun içi ya da yumruğunu kullanmadan, kafasına, göğsüne ve beline vurmadan (ki bilirsiniz bu vurma iz yapmayacak fıkıh kurallarına göre) yani özetle zarar vermeden nasıl kadını ıslah edecek bir ceza olduğunu düşüneceğiz?” sorusuyla geleneksel fıkıh da imalı bir dil ile eleştirmekte, fıkıhta buna benzer bir cezalandırma olmadığını bu sözlerin kadınların gururunu kırdığını açıklamaktadır. İslami feminizm İslam’ın liberal bakışına sahiptir ve bunu modern zamana uydurmaya çalışır. İslami feminizm uzun zamandır, İslam hakkındaki hayal gücümüze İslam’ın patriarkal görüntüsünün egemen olduğunu, fakat bunun tam olarak gerçek İslam olmadığını iddia etmektedir. Bu nedenle de Göz, öncelikli olarak Kur’an’ın öğretilerine odaklanmamız gerektiğini çünkü birçok hadis ve şer’i düzenin İslam’ın patriarkal yorumlaması olduğuna dikkat çekmektedir.⁴¹⁵

2.2.19.2. Yazarların Hadis Okumaları

Bu başlıkta Reçel Blog yazarlarının İslam kültüründe yaygın olan kadına yönelik hadislere olan yaklaşımı irdelenmektedir. Geleneksel düşünceye alternatif bir okuma sunan yazarlar kadın gözüyle hadisleri ele almaktadır.

“Bir dayanışma çağrısı: İşte bu bizim hikayemiz!”⁴¹⁶ başlıklı yazıda yazar, kadının aklının –dolayısıyla dininin de- eksik olduğunu öne süren ve Peygamber’e atfedilen rivayete

⁴¹⁴ Reçel Blog, “Ben Döverim ya da Kuma Alırım Çok Çılgın Aşığım” [\(BenDoverimyaDaKumaAlirimCokCilginAsigim | RECEL \(recel-blog.com\)\)](http://BenDoverimyaDaKumaAlirimCokCilginAsigim.RECEL(recel-blog.com)) (Erişim 4 Mart 2021).

⁴¹⁵ Ali Cem Göz, “İslami feminizm: Feminizmle Uzlaşma mı veya Feminizme Meydan Okuma mı”, *Toplum ve Demokrasi* 2/4 (2008), 205.

⁴¹⁶ Reçel Blog, “Bir dayanışma çağrısı...” [\(Bir dayanışma çağrısı: İşte bu bizim hikayemiz! | RECEL \(recel-blog.com\)\)](http://BirDayanismaCagrisi.IsteBuBizimHikayemiz.RECEL(recel-blog.com)) (Erişim 20 Ekim 2021).

karşı çıktığı için “Fatma Yavuz’un Diyanet’ten ihraç edildiğini, Zeynep Algı’nın “İşlerini bir kadına bırakan topluluk asla felah bulamaz” rivayetine karşı “İşlerini bir erkeğe bırakan topluluk asla felah bulamaz” tweeti attığı için için “halkı kin ve düşmanlığa tahrik” gerekçesiyle ile suçlandığını anlatmaktadır. Yazar kadın düşmanı olarak nitelediği, bu rivayetleri eleştiren kadınların yargılanarak ya da ihraç edilerek bir şekilde engellenmesine karşı çıkmakta ve kadınların bu konudaki yaklaşımlarını desteklemektedir. Aynı yazının devamında yazar “Aklına ve kalbinin pusulasına güvenen her Müslüman kadının yolu bir gün homurdanan erkeklerle kesişecek ve aklı başında hiçbir kadın ta yaratılışa dayandırılan bir eşitsizliği sineye çekmeyecek. Bu bizimki, izahı mümkün bir feminizm değil de nedir?” ifadeleriyle yaratılışa kadar dayandırılan bir eşitsizliğe dikkat çekerek kadınları ortak hareket etmeye çağırmaktadır. Kadınların zaten ödenmeyecek mehirler ve çoğunluğu kadınlardan oluşan erkek mahsülü bir cehennemden başka kaybedecek bir şeylerinin olmadığını hatırlatan yazar, bin yıldır aynı teranelerin dolaştığını söylemektedir.⁴¹⁷ Ayrıca yazarın açıklamalarında cehennemin çoğunluğunu kadınların oluşturacağı yönündeki hadisi erkeklerin uydurduğu iddiası da dikkat çekmektedir. Yazarın söylemleri ve birlik çağrısı İslami feminist bir başkaldırıdır.

Kadının aklının ve dininin eksik olduğuyla ilgili rivayetlerin “Varoluşumun Problemi Neydi?”⁴¹⁸ başlıklı yazıda da tartışmaya açıldığı görülmektedir. Yazar, “Öyleyse eksikliğimizi var eden neydi? Yaratılan bozulmuş ve tüm kadın cinsinin kim veya ne tarafından akılları eksiltilmiş olmalıydı?” sorusuyla, kadının aklının niçin eksik olabileceğini sorunsallaştırmaktadır. “Kendimi yıllarca çok sorguladım, birçok insanın kabullendiği ölçüde eksikliği ve aşağı cins olmayı kabullenmeyi denedim. Her seferinde fitratıma aykırı buldum bu düşünceyi ya Allah’a inanmaktan vazgeçecektim ya da çabucak ölmeyi dileyerek yaşayacaktım.” ifadeleriyle kendini anlatan yazar, Allah’ın bir cinsi böyle lanetleyeceğini kabullenemediğini söylemektedir. Kadınların varoluşunun bu denli problem doğurmasının kendisini yıprattığını belirten yazar, bu ve bu gibi rivayetlerin kadınları Allah’ı inkâr yoluna ittiğinden söz etmekte, sorunun ise dinden değil de dini tekelleştiren ve erkekler çıkarına yapılan yanlış yorumlardan kaynaklandığını düşünmektedir. Tuksal ise hadis rivayetlerinin ortaya koyduğu üzere insanlığın ortak paydası olan zaafıların kadın cinsinin hanesine yazılmasını erkek cinsi söz konusu olduğunda ise çeşitli yorumlama ve değerlendirme tarzıyla bu özelliklerin zaaf kategorisinin dışına çıkarılmasını tutarlı bulmamakta ve eleştirmektedir.

⁴¹⁷ Reçel Blog, “Bir dayanışma çağrısı...” [Bir dayanışma çağrısı: İşte bu bizim hikayemiz! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴¹⁸ Reçel Blog, “Varoluşumun Problemi Neydi?” [Varoluşumun Problemi Neydi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

Tuksal erkek zaaflarının birtakım popüler ideallerle yüceltildiğini çeşitli kurumların desteğiyle meşrulaştırıldığını ileri sürmektedir.⁴¹⁹

Aynı bakış açısını Çamdereli'nin kaleme aldığı “Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak”⁴²⁰ isimli yazıda da görmekteyiz. Yazarın karantina sürecinde kadının ve onun toplumsal rollerini tartıştığı yazısında Ebu Hureyre'den gelen rivayeti “Ebu Hureyre'nin işkembeden salladığı bir mevzu hadisin senedindeki problemleri ayrı, metnindeki problemleri ayrı biliyorsak bu çeşitli mecralarda sekülerlerin fobik sorularını cevaplamak veya birilerine “gerçek İslam” tebliği yapmak için değil...” ifadeleriyle eleştiren yazarın kullandığı “Ebu Hureyre'nin işkembeden salladığı hadis” nitelemesi dikkat çekicidir. Çamdereli gerçek İslam vurgusu yaparak aslında birçoğunu geleneğin uydurduğunu iddia ettiği hadislerin İslam'da kadının gerçek konumunu yansıtmadığını savunmaktadır. Ayrıca yazarın öfkeli bir dil kullandığı göze çarpmaktadır. Tuksal ise bu bu anlayışların hadisleşme sürecinde kasıtlı suistimaller kadar insan zihninin ataerkil kabullerle şekillenmiş anlama ve yorumlamalarının da etkili olduğunu; fakat ne olursa olsun sonuçta kadın kişiliğinin erkek kişiliği karşısında küçümsendiğini, sorumlu bir özne olmaktan çok nesne olarak haksızlığa uğratıldığını yinelemektedir.⁴²¹

Anneliğin kutsallığının sorguladığı “Annelik Aslında O Kadar Da Kutsal Olmayabilir Mi?”⁴²² başlıklı yazıda yazar, “Annelerle ilgili ayetlerin hepsinde öncelikle anne ile baba bir arada geçiyor. Bu bizi bir yere ulaştırmayabilir, evet. Ama bu ayetlerin tamamında esas olan anne ve babaya iyilik etmek, merhametli olmak, onları incitmemek. Bunun gerekçesi de onların bizim için yaptığı özveri, çektiği zahmet, bize gösterdiği şefkat.” diyerek bu ayetlerin hiçbirinde anneliğe varoluşsal bir anlam ve kutsallık yüklenmediğini ileri sürmektedir. Anne olan kadın ile olmayan arasında bir kıyaslama yapılmadığını belirten yazar, anneliğe değil, onun getirdiği özveri, merhamet, iyilik gibi özelliklere vurgu yapıldığını söylemektedir. Anneliğin kutsallığının sorgulandığı bu yazıya Banu isimli okur, “Bahsedilen hadisler anneliğin kutsallığını ortaya koymuyor. Hadisler tek başlarına referans kaynağı değildir. Kur'an ile çelişiyorsa güvenilirmez. Öyle olsaydı sırf anne olduğu için tüm anneler cennete giderdi diğer sevap günahlarına bakılmaksızın.” yorumuyla destek çıkmaktadır. Görüldüğü üzere Reçel Blog okuyucuları da hadislerin kaynağını sorgulayarak, tek başına referans alınamayacağını ileri sürmektedir.

⁴¹⁹ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 68.

⁴²⁰ Reçel Blog, “Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak” [Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴²¹ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 238.

⁴²² Reçel Blog, “Annelik Aslında O Kadar Da Kutsal Olmayabilir Mi?” [Annelik Aslında O Kadar Da Kutsal Olmayabilir Mi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 7 Mayıs 2021).

“Dikkatleri Üzerimize Çekelim”⁴²³ isimli yazıda konuk yazar, İslam kültüründe yaygın bir menkıbe üzerinden geleneğin beklediği kadın algısını tenkit etmektedir. Yazar, “Teyzeleri, anneleri, gençleri hizaya çeken yüzlerce saçma menkıbeden biri” olarak tanımladığı menkıbeyi okuyucularla paylaşmaktadır.

Bir gün Hz. Fatıma Hz. Peygamber’e “Cennet’e ilk hangi kadın girecek?” diyor. O da bir kadının evini tarif ediyor, “O evdeki kadın.” diyor. Hz. Fatıma meraklanıyor kalkıp kadının evine gidiyor, kapıyı çalıyor. Yaşlı bir kadın “Kimsin?” diye soruyor. O da ben “Resulullah’ın kızıyım, kapıyı açar mısın?” diyor. Kadın, “Eşimden izin almam, lazım yarın gel.” diyor. Hz. Fatıma ertesi gün henüz çocuk olan oğlu Hasan’ı yanında götürerek kadının kapısına gidiyor. Kadın “Senin için izin aldım, çocuk için almadım, yarın gel.” diyor. Ertesi gün, diğer oğlu Hüseyin’i de yanına alarak gidiyor. Kadın yine almıyor. Dördüncü gün, kadın hepsi için izin alıp, kapıyı açıyor. Dandandan! Hz. Fatıma bakıyor acayip güzel genç bir kadın. “Ben yaşlı bir kadınla konuştum ama.” diyor Hz Fatıma. Kadın da “O bendim, yoldan bir erkek geçer de sesimden etkilenir diye ağzıma taş koyarak konuştum,” diyor.⁴²⁴

Yazar “cennete gidecek ilk kadın bu arkadaşlar, tanıştığınıza memnun olun” ifadeleriyle aktardığı menkıbe üzerinden İslam’da kadınlardan beklenen duruşu eleştirmektedir.

“Evin Meleğini Öldürmeyelim Ama”⁴²⁵ başlıklı yazıda İslam dünyasını epeyce dolaştığını söyleyen yazar, Akabe biatlaşmalarında yerini alan kadını 1500 sene sonra “aşağılanan, horlanan, miras hakları verilmeyen, camilerde yer açılmayan, şiddete maruz kalan, ikinci sınıfa itilmiş olarak” görmenin üzüntüsünü yaşadığını dile getirmekte, buna yol açan cahil zihniyeti esfle kınamaktadır.

“Bir Toplumsal Hafıza Yanılsaması Olarak Fitnetünnisa”⁴²⁶ isimli yazıda da konuk yazar, kadının her daim baştan çıkarma eğilimleri olan tehlikeli ve bu yüzden kapatılıp saklanması gereken bir varlık statüsüne indirgenerek fitne ile eşdeğer tutulmasını eleştirmektedir. Yazar “Bununla yetinilmedi cehennemden yarısından fazlasını kadınların dolu olduğu anlatıldı. Hep suçlulardı, yarımardı ne yapsalar olmuyordu. Çevirmenlere göre Yaratıcı onlara fitne demişti ve masum erkelerin cennete giden yolda bir numaralı düşmanları da yine onlardı” ifadeleriyle kadınları, erkekleri cennetten alıkoyan bir fitne unsuru olarak tanımlayan klasik rivayet geleneğini tenkit etmektedir. Sözlerinin devamında yazar, kadınların bir günah makinesi gibi algılandığını, yüzyıllardan beri kadınların hep aynı muameleyi gördüğünü ve bu muamelenin kadınların aşağılanmasına, ezilmesine, hukuksuzluğa uğramalarına sebep olduğunu anlatmaktadır. “İş o kadar zıvanadan çıkmış durumda ki dini sohbet ortamlarında kadınların ibadetlerinin eksik olduğuna dair uydurma hadisler zikrediliyor ve böylece bu yarım kalmışlığı tamamlamak için erkeğe hizmet etmesi ön koşulu kendine oturacak zemin buluyor.”

⁴²³ Reçel Blog, “Dikkatleri Üzerimize Çekelim” [Dikkatleri Üzerimize Çekelim | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 19 Nisan 2021).

⁴²⁴ Reçel Blog, “Dikkatleri Üzerimize Çekelim” [Dikkatleri Üzerimize Çekelim | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 19 Nisan 2021).

⁴²⁵ Reçel Blog, “Evin Meleğini Öldürmeyelim Ama” [Evin Meleğini Öldürmeyelim Ama | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴²⁶ Reçel Blog, “Bir Toplumsal Hafıza Yanılsaması Olarak Fitnetünnisa” [Bir Toplumsal Hafıza Yanılsaması Olarak Fitnetünnisa | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

sözleriyle yazar, kadının dini ve aklının eksik olduğu yönündeki rivayetlerin uydurma olduğunu ileri sürmekte, uydurulma amacının da kadınların erkeklere hizmet etmesini sağlamak olduğunu iddia etmektedir. Yazarın sözleri Fransız feminist düşünür De Beauvoir ile paralellik göstermektedir. Zira ona göre kadınlar daima öteki veya erkeklere ikincil olarak görülür. Dişil daima değer tekeline sahip olan erkek cinsiyetin yoksunluğu olarak tarif edilir. Bu sebeple kadınların yalnızca erkeklerle ilişkili olarak var olduğu düşünüldüğünden erkeklere hizmet etmeleri de gerekli görülmüştür. Bu bağlamda yazarın Müslüman feminist bir bakış açısına sahip olduğunu söyleyebiliriz.⁴²⁷ Tuksal ise insanlar arası ilişkilerde yaygın olan erkeği önceleyerek kadını aşağılayan çifte standartlı ataerkil zihniyetin Hz. Muhammed’e isnat edilen rivayetlere bu derece sızmış olmasını dinin meşrulaştırma aracı olarak kullanılmasına bağlamaktadır.⁴²⁸

Sözlerinin devamında yazar bu rivayetlerin basit bir çeviri hatası olmadığını söylerken çözümün ise kadınların bir araya gelmesinden geçtiğini şu ifadeleriyle vurgulamaktadır. “...Aslında o kadar basit ki yapılması gereken. Şartlarının içinde doğduğumuz toplumu değiştirmenin başka bir deyişle toplumsal hafızayı yeniden inşa etmenin en kolay yolu ona dokunmaktan geçiyor. Müslüman bireyler olarak artık mahalleye inmenin vakti geldi de geçiyor bile.” Değişimin kadın mücadelesi ve birlikteliğinden geçtiğini vurgulayan yazarın tutumu açıkça İslami feminist bir nitelik taşımaktadır.

“Mücadele Dişi Bir Kelime”⁴²⁹ başlıklı yazıda ise yazar Kur’an-ı Ker’im ve hadislerden örneklerle İslam tarihinde mücadelesiyle öne çıkan kadın şahsiyetleri örneklendirmektedir. Yazar, Firavun’un eşi Asiye’nin mücadelesiyle ne kadar övüldüyse Lut’un ve Nuh’un karısının da aynı sebeple yerildiğinden bahsetmektedir. Hatırlanacak olursa Firavun’un karısı Asiye Tanrı iddiasındaki bir egemene rağmen mazlumun yanında yer alarak zalime meydan okumuş, Nuh’un karısı zalimlerin yanında yer almış, Lut’un karısı ise malına, canına zarar gelir korkusuyla zalimlere iş birliği yapmıştır.

Yazar en etkilendiği kadının ise Mücadele ya da Mücadile suresinde ismi geçen Havle olduğunu söylemektedir. Arapça ’da müennes yani dişil bir kelime olan mücadele sözcüğü aynı zamanda sürenin de adı. Sure, bir kadının peygamberle tartışmasını anlatılarak başlıyor. “Rivayetlerde yaşlı bir kadın olan Havle’nin o günün adetlerine göre hükmeden peygamberin tavrını adaletsiz bulur ve “ama bu haksızlık” der ve ısrarla adalet talebinde bulunur.” Birçok meal ve tefsiri incelediğini belirten yazar, bu konuda Hz. Aişe’nin epeyce ayrıntılı bilgiler

⁴²⁷ Stone, Feminist Felsefeye Giriş, 185-186.

⁴²⁸ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 237.

⁴²⁹ Reçel Blog, “Mücadele Dişi Bir Kelime” [Mücadele Dişi Bir Kelime | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

verdiğini söylemektedir. “Evet, peygamber bir kadınla tartışıyor ve Allah işittim diyor ve kadını haklı buluyordu.” ifadeleriyle yaşananları vurgulayan yazar, bugün aynı tavrın herhangi bir camide ya da vakıfta bir önder isme ve onun anlattıklarına karşı sergilendiğinde kadının münafık, pis bir feminist ilan edilerek büyük ihtimalle kışkırtıyor iddiasıyla salondan atılacağını söylemektedir. Yazar, ortamda kadının varlığının ve sesinin duyulup soru sorabilmesinin bile tartışıldığı günümüzde bu mücadelenin neredeyse imkânsız olduğunu söyleyerek Kur’an’ın ve Hz. Muhammed’in müspet yaklaşımını hatırlatmaktadır.

Blog yazarların kadın ve rollerini tartışırken gerektiğinde dini argümanları sorgulamaktan çekinmediği hatta kendi düşüncelerini destekleme noktasında dini referanslar verdiği de görülmektedir. Bu bölümde ise yazarların İslam’ın iki temel kaynağı kabul edilen ayet ve hadislerle olan yaklaşımları irdelenmiştir. Blog yazarlarının ayet ve hadislerle olan yaklaşımları temelde aynı olmakla birlikte farklılık göstermektedir. Bu nedenle ilk olarak ayetlere olan yaklaşımlarını ele aldık.

Reçel Blog yazarları Kur’an’ın varoluşsal olarak erkekle kadını hiçbir zaman ayırmadığını kulluk yarışına kadın ve erkeğin eşit başladığını savunmaktadır. Ancak Kur’an ayetleri zamanla İslam dininin yorumlayıcısı olan erkekler tarafından özünden koparılmış ve yanlış rivayet ve hadis geleneğiyle varoluşa kadar dayandırılan bir eşitsizliğe sebep olmuştur. Başka bir ifade ile gelenek ve kültürle yanlış yorumlan Kur’an ayetleri, sonuç olarak kadının sınırlandırılmasına neden olmuştur. Kültürel hakikatler bazen kutsal hakikatlerin yerini alıp aynı refleksle korunup saygı görürler. Bu düşünceden hareketle yazarların geleneğe eleştirileri anlamlı görünebilir.⁴³⁰

Söylemleriyle gerçek İslam vurgusu yapan Blog yazarları, Kur’an merkezli ve kadın erkek eşitliğini dikkate alan bir okuma yapmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Blog yazarlarının yazılarında bazen feminizden güç alarak Kur’an ayetlerini yorumladıkları, bazen de feminist düşüncüyü ayetlerle destekledikleri görülmektedir. Bu anlamda Blog yazarlarının Kur’an ve feminizm arasında çift yönlü bir ilişki kurguladığı söylenebilir. Kuran’ın geleneksel yorumlarına alternatif olarak kadının merkeze alındığı bir okuma sunan Blog yazarları bu yeni okuma biçiminin seküler feministin hayatında herhangi bir değişim yaratmayacağını ancak Müslüman feminist kadınların hayatında büyük değişim yaratabileceğini savunarak önemini vurgulamaktadır.

Blog yazarlarının genellikle hadislerle mesafeli yaklaşıtları ve hadislerin eril bakış açısına hizmet ettiğini savundukları görülmektedir. Ayrıca öfkeli bir dil kullandığı göze çarpan yazarların özellikle cehennemin çoğunu kadınların oluşturacağı, kadının akli ve dininin eksik

⁴³⁰ Terry Eagleton, *Kültür Yorumları* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016), 11.

olduğu ve kadını fitne unsuru olarak tanımlayan klasik rivayet geleneğini eleştirerek bu rivayetleri kadın düşmanı olarak nitelendirmektedir. Blog yazarları bu rivayetlerin ataerkil zihniyete hizmet ettiğini ve bu zihniyete sahip kimselerce bu amaç doğrultusunda uydurulduğunu belirtmektedir. Kur'an ile çelişiyorsa güvenilirmez düşüncesinden hareket eden blog yazarları, hadislerin kaynağını sorgulayarak tek başına referans alınamayacağını, bu nedenle Kur'an merkezli okumanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte Reçel Blog yazarları yer yer Hz. Peygamber ve İslam tarihinden örnek vererek rivayet geleneğiyle İslami feminizmi desteklediği de görülmektedir.

Sonuç olarak Blog yazarları ataerkil hegemonyayı dine dayandıran zihniyete başkaldırmaktadır. İslam'ın temel kaynaklarını sorgulayıcı ve eleştirel bir yaklaşımla ele alarak geleneksel yorumlara karşı kadın merkezli alternatif bir okuma sunmaktadır.

2.2.20. Yazarların Fıkıh Okumaları

Blog'da yazarların hakkında görüş bildirdiği bir diğer konu alanı da geleneksel fıkıhın eleştirisidir. Blog yazarları, fıkıhı ataerkil bir bakış açısına sahip olan erkekler tarafından oluşturulduğu gerekçesiyle reddetmekte, kadın gözüyle yeni bir okuma yapmanın gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu anlamda Blog yazarları din adı altında pratiğe yansıyan erkek egemen etkileri sorgulamaktadır. Blog'da bu konuyu irdeleyebileceğimiz altı adet yazı bulunmaktadır.

Örneğin “Bir Dayanışma Çağrısı İşte Bu Bizim Hikayemiz”⁴³¹ başlıklı yazıda konuk yazar, dini rivayetlerin bir kısmını kadın düşmanı olarak nitelendirerek dinden bu rivayetlerin arındırılması gerektiğini vurgulamaktadır. “Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak”⁴³² isimli başka bir yazıda ise geleneksel fıkıhın kadından beklediği görevlere, yine rivayetlerle karşılık verilerek cinsiyetçi iş bölümüne karşı çıkılmaktadır. “Evi görünmez bir fıkıh elinin yönetmesine izin vermiyor, cinsiyetçi işbölümüne karşı yapıştırıyorum kendi söküğünü kendi diken Resûlullâh örneğini. Yapıştırıyorum “bu işleri yapma zorunluluğum dinen bulunmamaktaydı”. Yazar geleneksel fıkıh anlayışının erkek egemen bir söylem olduğunu ileri sürmekte, fıkıhın yeniden oluşturulması gerektiğini “Vakit yıllardır o toplantı benim bu atölye senin kafa patlatarak edindiğimiz “içimize sinen” fıkıh bilgisini evlere salma, kendimizi ev işlerinden karantinaya alma vaktidir.” ifadeleriyle savunmaktadır. Nitekim önde gelen feminist isimlerden olan İranlı Ziba Mir Hüseyini'de fıkıh ve şeriat arasındaki farka

⁴³¹ Reçel Blog, “Bir dayanışma çağrısı: İşte bu bizim hikayemiz!” [Bir dayanışma çağrısı: İşte bu bizim hikayemiz! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴³² Reçel Blog, “Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak” [Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

değinerik fikhın zaman ve mekâna bağılı insan ürünü olduğunu ve bu nedenle yanlıştan uzak olamayacağını savunmaktadır.⁴³³

“Minnettar Değiliz”⁴³⁴ isimli yazıda başörtülü bir kadının bisiklete binmesini gayet normal karşılayan Blog yazarı Betül Ö., düşüncesini şöyle açıklamaktadır. “Bisiklet bu dönemin taşıtı. Peygamberimiz zamanında da deve bir taşıtı. Hz. Aişe deveye binerdi. O dönem bütün kadınlar deveye binerdi. Eğer deveye binmek günah olsaydı, o zaman bisikletin günah olmasının bir anlamı olabilirdi. Bu bir kolaylıktır.” Yazarın fıkıhta önemli bir yöntem olan kıyas yaparak çıkarımda bulunması Müslüman feminist bir okumaya açıkça işaret etmektedir. Ayrıca yazar, “Kim size bisiklete binmek günah derse, hele hele kızların binmesi günah derse bilin ki ya bilmeden konuşuyor ya da yalan söylüyor.” ifadeleriyle düşüncesinin tartışmaya açık olmadığını net bir dille ortaya koymaktadır. Görüldüğü üzere Blog yazarları gerektiğinde rivayet geleneğini de kullanarak düşüncelerini ortaya koyaktadır.

“Nafaka Tartışmaları ve Fikhı Yeniden Düşünmek” isimli yazıda “İslam’da nafaka iddet süresiyle (3 ay) sınırlıdır” argümanı ile ilgili tartışma gündeme getirilmektedir. Konuk yazar şeriat ve fikhın zannedildiği gibi bir anlam içeriğine sahip olmadığını öne sürerek kadınların nafaka hakkının sınırlandırılmaması gerektiğini savunmaktadır.

Burada şeriat ile fikh arasındaki ayırmadan bahsetmek gerek. Öncelikle şunu söyleyeyim, şeriat, İslamcıların birçoğunun tahayyülündeki gibi (ve “seküler”lerin korkulu rüyalarındaki gibi) devlet tarafından oluşturulup yukarıdan aşağıya ceberrut bir şekilde dayatılan bir yasalar bütünü değildir. Hukuki olmaktan çok ahlaki/etik bir kavram olan şeriat, Allah tarafından tecelli eden ve insanlara bu dünyada nasıl yaşayacaklarını, başkasiyla nasıl ilişki kuracaklarını anlatan yoldur. İlahi ve sonsuz olan şeriatın yorumlanması ise fikh aracılığıyla olmaktadır. Yani fikh dediğimiz şey, her şeyden önce bir yorumdur, insan ürünüdür ve tarihseldir. Ve hep unutulmuş şey: değişime açıktır.⁴³⁵

Görüldüğü üzere yazar açıklamasında şeriat ve fikh ayırımına giderek, şeriatın dini bir yol, fikhın ise onun yorumlanmasından ibaret olduğunu açıklamaktadır. Bu bağlamda yazar fikhı, dine eşdeğer saymanın sıkıntılı bir anlayış olduğunu, aksi durumda fıkıha karşı çıkmanın Allah’a karşı gelmek gibi bir algıya neden olacağını vurgulamaktadır. Yazarın bu ayırımı, söylemlerinde İslami feminist etkilerin varlığını açıkça göstermektedir. Zira İslami feminist Zeyneb Rıdvan şeriatı; İslam’ın iki temel kaynağı olan Kur’an ve Sahih Sünnet hükümleri olarak tanımlarken, fikhı ise Kur’an ve Sahih Sünnet’ten çıkarılan beşerî içtihatlar olarak açıklamıştır. Rıdvan, şeriat ve fikh arasındaki farkları ise şöyle sıralamaktadır:

1) Şeriat Allah’ın vahiyle bildirdiği ilahi bir düzen, fikh ise müçtehitlerin hüküm çıkarırken kullandıkları bir yönteme dayanmaktadır.

⁴³³ Yıldırım, *İslami Feminizm*, 361.

⁴³⁴ Reçel Blog, “Minnettar Değiliz” [Minnettar Değiliz | RECEL \(recel-blog.com\)](http://MinnettarDeğiliz.RECEL(recel-blog.com)) (Erişim 9 Eylül 2021).

⁴³⁵ Reçel Blog, “Nafaka Tartışmaları...” [Nafaka Tartışmaları ve Fikhı Yeniden Düşünmek | RECEL \(recel-blog.com\)](http://NafakaTartismalariVeFikhıYenidenDusunmek.RECEL(recel-blog.com)) (Erişim 20 Ekim 2021).

2) Şeriat hükümlerine uymak zorunlu iken fıkıh hükümlerine uymak ise beşerî içtihadı dayandırması nedeniyle zorunlu değildir.

3) Şeriat hükümleri vahyin kesilmesiyle sona ermiş fakat fıkıh hükümleri devam etmektedir.⁴³⁶

Aynı yazının devamında yazar, fıkıh söyleminin tarihsel olarak erkekler tarafından oluşturulduğunu ileri sürmekte, birçok şeyin geçmişe nispetle değiştiği günümüzde fıkıhın neden değişmediğini sorgulamaktadır. Örneğin günümüzde ev geçiminde artık kadınların da rol aldığını, dolayısıyla erkeğe itaat kavramının da değişebileceğini savunan yazar, erkeklerin miras ve nafaka konusunda aynı çizgide devam etmediğini, fıkıh işlerine geldiği gibi kullandıklarını, “Geçmişin hukukundan erkeklerin işlerine gelenler sürdürülüyor, işlerine gelmeyenler konusunda değişen zamana ayak uyduruluyor.” sözleriyle savunmaktadır. Yazar kadınların erkekler gibi çalışıp ev geçindirirken, mirasa gelince ikiye bir pay ile hisse almalarını “Ya da tam tersi bir şekilde, kadının çalışmasına dini sosa bürünmüş muhafazakâr kaygılarla izin verilmezken, boşandıktan sonra birden “modernleşen” erkekler, eşlerinin çalışması gerektiğini düşünüp nafaka haklarını gasp ediyorlar.” sözleriyle eleştirmektedir.

“3 Madde ile Tecavüz Neden Meşrulaştırılamaz”⁴³⁷ başlıklı yazıda mevcut iktidarın kadına yönelik politikaları eleştirilmekte ve fıkıha dair benzer bir yaklaşım sergilenmektedir. Yazar Betül Ö., fıkıh-şeriat ayrımını güncel bir mesele olan evlilik çağı üzerinden örneklendirmektedir. “Bazıları İslam fıkıhı sebebiyle evlilik yaşını buluş çağına yani regl olma yaşına indiriyor, oradan da reşit olduğu hükmüne varıyor ama evlilik için aranılması gereken rüşt çağı eski fıkıh içtihatlarına göre belirlenemez diye düşünüyorum.” ifadeleriyle fıkıhın güncellenmesi gerektiğini savunmakta, aksi halde bu yöntemin mağduriyeti gidermek yerine yeni mağduriyetler üreteceğini düşünmektedir.

“Her Türlü İktidar Budalarına Diyeceklerim Var!”⁴³⁸ isimli yazıda ise yazar, incelediği bir ilmihal üzerinden klasik fıkıhı değerlendirmektedir. “Şimdi yine öfkeliyim. Aynı zamanda çok önceden beri içimde birikmiş olan; kadının kocasına karşı nasıl davranması gerektiğini öğütleyen, hizmette kusur etmemesini aksi takdirde cehennemlik olacağını dahi iddia eden ilmiyelerin bilgisine boyun eğmiş kadınların hazin durumları var.” Yazar bu fetvaların kuramsal arka planında kadının acizliği erkeğin üstünlüğü olduğunu düşünmektedir. Kocasına kusur eden kadının cehennemlik olduğu şeklindeki düşünceye öfke duyduğunu ifade eden yazar, fıkıhın erkek egemen anlayıştan arındırılması gerektiğini savunmaktadır. Her

⁴³⁶ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 150.

⁴³⁷ Reçel Blog, “Üç Maddede Neden...” [Üç Maddede Neden #TecavüzMeşrulaştırılmaz | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/uc-maddede-neden-tecavuz-mesrulashtirilamaz/) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴³⁸ Reçel Blog, “Her Türlü "İktidar" Budalarına Diyeceklerim Var!” [Her Türlü "İktidar" Budalarına Diyeceklerim Var! | REÇEL | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/her-turlu-iktidar-budalarına-diyeceklerim-var/) (Erişim 20 Ekim 2021).

yazının yazarının düşünce dünyasını yansıtacağını fikrinden hareket eden yazar, ilmiyelerin yazarın algı dünyasını yansıttığını ve bu nedenle tartışmaya açık olduğunu düşünmektedir. “Vee ilmiyelerin yazarları çoğunlukla erkek. Bu nedenle olsa gerek istedikleri yorumu istedikleri şekilde evirip çevirebiliyor ve kadına hükmetmek adına, erkeğe itaati “ibadet” olarak yazıyorlar. Bunu gelenek destekliyor, aile destekliyor, çevre destekliyor olan yine kadına oluyor tabi!”. Yazar Kur’an ve peygamberle hiçbir şekilde uyuşmayan hiçbir tutarlılığı ve dayanağı olmayan bu ilmiyelerle karşılaştığında şu tutumu sergilediğini söylemektedir. “Benim dinim ve peygamberim asla böyle bir şey söylemez! Zaten söylemiyor da söyleyen yazan kişi!”

Görüldüğü gibi yazar, çoğunlukla erkekler tarafından oluşturulan fıkıh ve ilmiyel geleneğinin erkek egemen anlayıştan arındırılması gerektiğini, Kuran ve Sünnet ile bağdaşmayan fetvaların yazarın algı dünyası yansıttığını söylemekte ve gerçek İslam vurgusu yaparak dinin temel kaynaklarına uygun şekilde güncellenmesi gerektiğini öne sürmektedir. Yazarın bu düşüncesi feminist söylemin etkilerini içermektedir. Zira feminist düşüncede; şeriatın amaçları arasında kadın erkek eşitliği yer alırken, şeriata getirilen ataerkil içtihatlarla oluşan bazı fıkhi hükümler bunun tam tersi olarak merkezine kadın erkek eşitsizliğini koymaktadır. Bu hükümler kadını sosyal bir varlık olarak kabul etmek yerine cinsel bir obje olarak kabul etmektedir. Başka bir ifade ile Kur’an kadın haklarından bahsederken, fıkıh kadının görevleri ve kocalarının mutlak tahakkümüne vurgu yapmaktadır.⁴³⁹

Konuk yazar tarafından kaleme alınmış olan “Bir Dayanışma Çağrısı İşte Bu Bizim Hikayemiz”⁴⁴⁰ başlıklı yazıda Mir- Hosseini’den referans veren yazar “başlı başına İslami olan yol” ve fıkıh yani “İslam hukukunun erkek elinden çıkmış yorumu” şeklinde bir ayrıma giderek tanımlama yapmaktadır. Fıkıh için “kusursuz Rabbin buyruğunun bittiği, kusurlu erkek kulların yorumunun başladığı yer” ifadelerini kullanan yazar, İslami feminizm tartışmalarının merkezinde din ve din yorumu olduğuna dikkat çekerek din yorumunun yani fikhin; yorumlayan kişinin yaşadığı dönemden, içinde toplumsallaştığı toplumdan, duygu ve deneyim dünyasından bağımsız düşünölemeyeceğini savunmaktadır.

Sonuç olarak Blog yazarları şeriat ve fıkıh ayrımına giderek şeriatın dini bir yol, fikhin ise onun yorumlanmasından ibaret olduğunu açıklamaktadır. Bu açıdan erkekler tarafından oluşturulan ya da başka bir ifade ile ataerkil bir bakış açısıyla oluşturulan geleneksel fıkha karşı çıkılarak yeni bir okuma yapmanın gereği vurgulanmaktadır. Blog’da kadın erkek ilişkilerinde geçmişe oranla birçok pratiğin değiştiği belirtilerek fikhin neden değişmediği

⁴³⁹ Yıldırım, *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*, 293.

⁴⁴⁰ Reçel Blog, “Bir dayanışma çağrısı: İşte bu bizim hikayemiz!” [Bir dayanışma çağrısı: İşte bu bizim hikayemiz!](https://recel-blog.com) | REÇEL (recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

sorgulanmaktadır. Örneğin ev geçiminde artık kadınların da rol aldığını belirten yazarlar, fikhî erkeklerin işine geldiği gibi kullandığını iddia ederek miras, mehir ve nafaka gibi konularda aynı çizgide devam edilmediğini söylemektedir. Bu açıdan Blog yazarlarınca fikhin güncellenmesi gerektiğini savunulmakta, aksi halde bu yöntemin mağduriyeti gidermek yerine yeni mağduriyetler üreteceğini vurgulanmaktadır. Yine bu başlık altında, yorumun yorumlayan kişinin yaşadığı dönemden, içinde toplumsallaştığı toplumdan, duygu ve deneyim dünyasından bağımsız düşünülemeyeceği düşüncesinden hareketle, ilmi hallerin güvenilirliğini de yazarın algı dünyasını yansıttığı gerekçesiyle tartışmaya açılmaktadır.

2.2.21. Yazarların İslami Feminizme Bakışı

Tezimizin ikinci bölümünde de detaylı olarak ele aldığımız ve tezimizin ana konusunu oluşturan İslam ve feminizm ilişkisi, Reçel Blog yazarlarının da gündeminde bulunan bir konudur. Yazarlar bu konuya dair 24 adet yazı kaleme almıştır. Yazarların bu konudaki paylaşımları özellikle önem arz etmektedir. Zira bu yazılar, İslam ve feminizm ilişkisine dair bizzat kendi düşüncelerini kendi ifadeleriyle yansıtmaktadır. Bununla birlikte yazarların her ne kadar sitenin kuruluşunu açıklarken feminist bir blog kurma gibi bir hedefe sahip olmadıklarına dair söylemleri varsa da sitenin, ilerleyen zamanlarda İslami feminist bir yapıya büründüğü görülmektedir. Ayrıca yazarların bu başlık altında feminist mücadelenin önemi, İslami feminizmin gerekliliği, İslam feminizm ilişkisi, Müslüman feminist olmak, muhafazakâr kesimin İslami feminizme yaklaşımı gibi meseleleri de tartışmaya açtıkları görülmektedir.

“Kadınlar Birlikte Güçlü Dedikimizde”⁴⁴¹ başlıklı Reçel Blog yazarı Feyza, güçlenme ideali olarak tanımladığı, kadınların öznesi olduğu bir mücadeleden söz etmektedir. Çatışma ve ayrışmalara rağmen kadınların ben feministim dediklerinde bu güçlenme biçimlerine atıfta bulunduklarını belirten yazar, bu tarihi üstlenmeyecek kadar ondan uzak kalmış kadınlarınsa bu güçlenmeden ilham alarak feministliği üstleneceğini düşünmektedir. “Daha çok kadının daha çeşitli mecralarda kendine feminist dediğini görünce ne yalan söyleyeyim hafifliyorum, yükseliyorum, kendimi iyi hissediyorum. Kadınlar birlikte, bir sözle, bir yaklaşıma duygusuyla güçleniveriyor.” sözleriyle kadın mücadelesine vurgu yapmaktadır. Butler ise bu düşünceye karşı çıkmaktadır. O, feminizmin öznesinin varsayılan evrenselliği ve birliğinin, içinde işlediği temsili söylemin kısıtlamaları tarafından fiilen baltalandığını, kadınlar kategorisine yalnızca "stratejik" amaçlarla başvurarak sorunun hafifletilemeyeceğini çünkü stratejilerin hizmetine koyuldukları amaçların ötesinde anlamlar taşıdığını düşünmektedir.⁴⁴²

⁴⁴¹ Reçel Blog, “Kadınlar Birlikte Güçlü Dedikimizde” [Kadınlar Birlikte Güçlü Dedikimizde | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recelblog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴⁴² Butler, *Cinsiyet Belası*, 48.

Aynı söylemin dillendirildiği “Kendini Yazdıran Yazı” başlıklı yazıda ise kadınları birlik olmaya davet eden yazar, feminist bir çağrıda bulunmaktadır. “Fakat belli ki büyük tartışmaya farklı taraflardan katılan kadınların birbirlerine karşı kılıç kuşanmasıyla hafiflemeyecek. O yüzden irade, özgürlük, kulluk, kölelik, proje, devlet, sistem, aile tartışmalarımızı artık ismiyle cismiyle, geçmişiyse, çoluğu çocuğuyla kamusal alana saçtığımız kadınların üzerinden çekelim.”⁴⁴³

“Evin Meleğini Öldürmeyelim Ama”⁴⁴⁴ isimli yazıda Batılı kadınla Müslüman kadının yaşadığı tecrübeleri kıyaslayan konuk yazar, “Biz, Batılı kadınlar gibi bir cadı avı, ontolojik olarak aşağı bir grup olarak tanımlanmak, mülk sahibi olamamak gibi durumları yaşamadık.” ifadelerine yer vererek Müslüman kadının başlangıçta Batılı kadından farklı süreçler yaşadığını belirtmektedir. İslam’ın “tam tersi bütün eşitsizlikleri, ayrıcalıkları, erkek olmaktan, bir kavme mensubiyetten ve daha nice bahaneden gelen üstünlük iddialarını yerle bir etmek ve herkesi takva ve inkişaf imkânında eşitlemek üzere” geldiğini ifade eden yazar, böylece asrı saadette altın çağını yaşamış olan Müslüman kadının konumunu Hz. Muhammed’in vefatıyla cahiliyeye doğru geri döndüğünü savunmaktadır. İslami feminizm düşüncesi de kadının tarihsel süreç boyunca ve çağımızda ezildiğini kabul etmekte; ancak bunun dinden değil geleneklerden, ataerkil zihniyetten, İslam’ın gelenek ve ataerkil zihniyet çerçevesinde yorumlanmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Kur’an-ı Kerim inzal olduğu dönemde kadın hakları genişlemiş, Hz. Muhammed’in uygulamaları ise bunları teyit etmiştir. Fakat daha sonraki süreçte bu durum değişerek kadınların aleyhine değişimler gözlenmeye başlanmıştır.⁴⁴⁵ Hz. Muhammed zamanındaki hanımların dönemlerinin İslamlaşması sürecinde erkeklerle birlikte mücadele verdikleri, hicret ettikleri, gerektiğinde savaştıkları, biat ettikleri eman verdiklerini gösteren rivayetler; dönem kadınlarının cahiliye statükosunun kendilerine reva gördüğü ikincil statüye dair kalıp yargıları aştıklarını ve İslam toplumunun eşdeğer üyeleri olduklarını kanıtlamaktadır.⁴⁴⁶

Kısacası yazar, Müslüman kadınlarla ve Avrupalı kadınların tecrübesi aynı olmasa bile kadına yönelik statü kaybettirici söylemlerle, mücadelede noktasında buluşacağını zira; feminist kadınların, aynı kültür havzalarında yaşadığını ve konuşacak paylaşacak çok şeyleri olduğunu düşünmektedir. Feminizmi bir düşünme ve çözümleme biçimi olarak tanımlayan

⁴⁴³ Reçel Blog, “Kendini Yazdıran Yazı” [Kendini Yazdıran Yazı | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴⁴⁴ Reçel Blog, “Evin Meleğini Öldürmeyelim Ama” [Evin Meleğini Öldürmeyelim Ama | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴⁴⁵ Tekin, “Feminizmin Din Dili ve Söylemi”, 121.

⁴⁴⁶ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İz düşümleri*, 237.

yazar; kadının dünyadaki sorumluluklarını, işlevini, statüsünü sorgulayarak gasp edilen haklarını savunacak bir mücadelenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

“Koşun Koşun Mahallede Kavga Var”⁴⁴⁷ başlıklı yazıda ise Türkiye’de kadın hakları ve feminizmin uzun süre sol görüşlü insanlar tarafından savunulduğu belirtilerek Müslüman kadınların sorunlarının gündeme getirilmediği ifade edilmektedir. Yazar, özellikle 28 Şubat’ın yaşandığı dönemde kadınların yeterince birlik olmadığını düşünmekte, bu anlamda Müslüman kadının problemlerini gündeme getirmekte feminizmin yetersiz kaldığını belirterek İslami feminizmin önemine vurgu yapmaktadır. “Belli dönemlerde, özellikle başörtüsü yasağı ile beraber İslamcı kesimden kadınların da ciddi çabaları, mücadeleleri olsa da ne yazık ki bu mücadeleler, belli taleplerin dışında geniş kapsamlı (ve örgütlü) bir cinsiyetçilik mücadelesine dönüşemedi.” Müslüman kadınların bu dönemlerde yeterli desteği görmediğini açıklayan yazar, bu anlamda Reçel Blog’un Müslüman kadınlara yeni bir alan yarattığını vurgulamaktadır.

Konuk yazar tarafından kaleme alınan “Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak”⁴⁴⁸ başlıklı yazıda da İslami feminizmin önemi ve gerekliliği vurgulanmaktadır. Yazar, Müslüman erkekler ve Müslüman kadınların; miras, mehir, nafaka, ebeveynlik, evlilik/boşanma, ev içi roller, şiddet, cinsellik gibi kişilerarası hukuka dair bir meselelerde karşı karşıya geldiklerinde İslami feminizmin oldukça işlevsel bir sığınak olduğundan söz etmektedir. Bu sığınığın yani İslami feminizmin; doğrudan varoluşumuzla ilintili olmadığını, toplumun bu konuda bizi düşünmeye, konuşmaya ve dövüşmeye iten pozisyonu olduğunu belirten yazar, bu pozisyonun ise fıkıhın kadın bakış açısıyla yeniden şekillendiğinde elde edileceğini savunmaktadır. Ayrıca yazar, İslam’dan feminizme gitmenin, feminizmden İslam’a gitmekten çok daha kolay olduğunu düşünmektedir. Aynı yazının devamında yazar, Müslüman feminist kadınların, hem seküler feministlerce “hepimiz aynı şeyleri söylüyoruz, ne gerek var Müslüman diyerek ayrıştırmaya” şeklinde sitemlerine, hem de Müslüman erkeklerin “İslam’da kadın hakları zaten vardır, ne gerek var böyle şeylere” şeklindeki söylemleriyle uğraşmak zorunda kalmaktan yakınmaktadır. İki muharrik kuvvetle mücadele ettiğini düşünen yazar, İslami feminizmin böylece güç kazandığını düşünmektedir. Bununla birlikte Reçel blog yazarlarının kendilerinden farklı feministlere dönüp “biz de feministiz ama aynı zamanda dindarız” demekten çok, dindarlara dönüp “biz de dindarız ama feministiz” dedikleri, daha çok muhafazakâr kesimin içinde bir mücadele verdikleri görülmektedir.”⁴⁴⁹ “Koşun Koşun Mahallede Kavga Var” başlıklı yazıda yazar, her şeye

⁴⁴⁷ Reçel Blog, “Koşun koşun, mahallede kavga var” [Koşun koşun, mahallede kavga var | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/kosun-kosun-mahallede-kavga-var/) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴⁴⁸ Reçel Blog, “Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak” [Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/karantina-evinin-penceresinden-islami-feminizme-bakmak/) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴⁴⁹ Çal, “İslami Feminizm, Dijital Yazı ve Türkiye Örneği Olarak Reçel Blog”, 211.

rağmen Müslüman kesim içerisinde gittikçe büyüyen Müslüman feminist bir grup kadını şöyle tanımlamaktadır.

Veda hutbesindeki sözleri reddetmeyen ancak erkeklerin neden kadınlara emanet gibi değil de sahipmiş gibi davrandığını soran ve buna isyan eden bir grup. Allah’a kocalarını ya da babalarını şirk koşturmayan, ayıp olduğu için değil, günah olduğu için bazı şeylerden sakınan, kocası emrettiği için değil, Allah emrettiği için bazı şeyleri yapan, ilmin ve hayatın her alanındaki cihadın erkeklere mahsus olmadığını bilen ve buna göre bir hayat sürmeyi gaye edinmiş, önüne hem kendi mahallesinden, bizzat babası, kocası, en yakınları tarafından döşenmiş taşlara hem karşı mahallelerden konan engellere rağmen, düşe kalka doğru yolda yürümeye çalışan bir kadın grubu.⁴⁵⁰

Yazar bu kadın grubunun cinsiyetçilikle mücadele eden Reçel Blog yazılarında da yavaş yavaş görünmeye başlamasından kadınlar adına umut duyduğunu dile getirmektedir. “Kız Kardeşlik Ama Kimin İçin”⁴⁵¹ isimli yazıda ise Reçel Blog okurlarına kız kardeşlik kavramı ve işleyiş sistemi anlatılmaktadır.

Bahsedilen kızkardeşlik dayanışmasının tek yönlü bir işleyiş şeması var. Bekarlar, çocuksuzlar ya da çocuklu kadınlar başka çocuklu kadınların çocuklarına bakarak onların yükünü hafifletiyor, gerekirse birlikte büyütüyor, belki yemeğine, bulaşığına, temizliğine yardım ediyor. Fakat bu ok asla tersine dönmüyor. Diyelim ki sınav haftasında yemek yemeyi, uyumayı unutmuş bir öğrencinin evine evli bir kadın “Kızkardeşlik” dayanışması adına temizliğe gelmiyor. Hem işi hem yüksek lisansı aynı anda götürdüğü için son akşam kırmızı gözlerle sunum yetiştirmeye çalışan bekar kadına çocuklu bir kadın benim çocuklarım zaten çoktan uyudu, yardım edeyim sunumu hazırlamana demiyor. Bu kızkardeşlik hiyerarşisi doğrultusunda daima evli ve çocuklu olanın yoğunluğu daha mühim bir yoğunluk kabul edildiği gibi yine evli ve çocuklu olanın kendine zaman ayırma ihtiyacı da daha gerçek bir ihtiyaç olarak görülüyor. O yüzden bekar ya da çocuksuz olanın kendine ayıracağı zamanı kızkardeşlik adına evli ve çocuklulara aktararak hiyerarşinin bekasına katkıda bulunuyoruz.

Görüldüğü üzere yazarın İslami feminist bir yaklaşımla feminizmin kız kardeşlik tanımına yeni bir yorum kazandırmaktadır.

“8 Mart’ta Karnımda Kelebekler”⁴⁵² başlıklı yazı toplumun Müslüman feminist olunamayacağı konusundaki baskıya yazarın verdiği itirazı içermektedir. Çamdereli hem Müslüman hem de feminist olabileceğini “Bal gibi hem Müslüman hem de feminist olabilirim. Müslümanlık, benim anladığım haliyle Allah’a, peygamberlerine ve adaletine, kadere inanmanın kendisi; feminizmi, benim anladığım haliyle cinsiyetçiliğe karşı çıkmayı ve ayrımcılıkla mücadele etmeyi dışında bırakmıyor.” sözleriyle çözümlemektedir.

İslami feminizm içinde farklı açılımların bulunması nedeniyle bütün Müslümanları kapsayıcı belirgin bir manifestodan ve ortak eylem planından söz etmek mümkün görünmediği gibi Türkiye özelinde de kadın olgusunu İslami bir perspektiften ele almaya çalışan muhafazakâr/dindar kesim arasında bir mutabakat söz konusu değildir.⁴⁵³ Pek çok başlık altında incelediğimiz ve pek çok konu alanına dair tartışmaları içinde barındıran, “Kadın Cinayetleri

⁴⁵⁰ Reçel Blog, “Koşun koşun, mahallede kavga var” [Koşun koşun, mahallede kavga var | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/kosun-kosun-mahallede-kavga-var/) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴⁵¹ Reçel Blog, “Kızkardeşlik Ama Kimin İçin?” [Kızkardeşlik Ama Kimin İçin? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/kizkardeşlik-ama-kimin-için/) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴⁵² Reçel Blog, “8 Mart’ta Karnımda Kelebekler” [8 Mart’ta Karnımda Kelebekler | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/8-mart-ta-karnımda-kelebekler/) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴⁵³ Altıparmak- Budak, “İslami Feminizm ve Türkiye’deki Yansımaları”, 37.

Politik mi?”⁴⁵⁴ başlıklı yazıda da benzer şekilde konuk yazar hem feminist hem de Müslüman, evli, anne, başörtülü gibi alt kimliklere de sahip olmanın toplum tarafından yadırganışından yakınmaktadır. “‘Evlisin ve feministsin?’, ‘Kapalısın ve feministsin, öyle mi?’ cümleleriyle baş edebilecek gücüm yoktu. Ayrıca yine el alem radarı devreye giriyordu ve el alem feminist olduğumu öğrenince ya kocası ya da babası buna kötü davranmış diyeceklerdi ve ikisini de töhmet altında bırakmak istemiyordum.”

“Biz Niye Kendimizi Anlatmak Zorundayız Yaw He He”⁴⁵⁵ isimli yazı da yine aynı toplumsal eleştirilere cevap niteliği taşımaktadır. Kadınlığın İslami ölçülerde yaşatılmasının aslında feminist bir devrim olacağını bilmeyen, feminizmi erkek düşmanlığı sayan birine bunu anlatmanın yapılacak en anlamsız hareket olduğunu düşünen yazar, bu sebeple neden feminizm, neden kadın erkek eşitliği diye uzun uzun anlatmayarak söylenenlere “Yaw he he...” deyip geçmeyi tercih etmektedir. Yazar, İslami feminizmin Müslümanca bir yaklaşım olmadığı, erkeğe yönelik bir tepkisellik olduğu şeklindeki anlayışa karşı çıkarak komşu teyzeden muhtar amcaya herkesin diğerinin imanını, Müslümanlığını sorgulamasını “Ama topyekûn feminist olan Müslümanların Müslümanlığına taş atmak sadece çirkin değil, İslami olarak da oldukça yanlıştır, büyük vebaldır.” sözleriyle eleştirmektedir. Bu tür ithamların feministleri öcüleştirmekle kalmayıp, bazı radikallerin gözünde katledilmelerini bile helâl kılan bir ortam yaratabileceğini belirten yazar, tehlikenin boyutuna dikkat çekmektedir.

Aynı yazının devamında konuk yazar, feminist bir kadın olarak bakkal amcadan öğretim görevlisine kadar her kademededen insana açıklama yapmak zorunda olduğundan yakınmaktadır. Müslüman feminist olmanın feminist olmaktan çok daha zor olduğunu savunan yazara göre “Bu feminist bir de Müslümansa bu iş daha da zorlaşır. Savunmak yetmez, her bir argüman ayet ve hadislerle desteklenmelidir. Öyle ki “Bu senin yorumun, çarpıtıyorsun.” denilmesi ihtimaline karşı saygın alimlerden de referans yapılmalıdır”. Yazar “‘21. yüzyılda kadın ve erkek eşit olmalı.’ gibi aslında 6 yaşındaki yeğeninin ‘Erkeklerin yaptığı her şeyi kızlar da yapabilir.’” sözüyle özetlediği basit bir anlayışı koca koca adamlara ve kadınlara anlatmanın amansız bir mücadele gerektirdiğini belirtmektedir. Müslümanlığın feminizmin önüne geçmediğine dair gerekçeler sunan yazar, aksine Müslümanlığın kendisini feminist yaptığını düşünmektedir. Feminizmi erkek düşmanlığına indirgeyen, Müslüman feminist olunamayacağını öne süren kesime karşı “Ben kızların diri diri toprağa gömüldüğü dönemde gelip, Ehl-i Beyti kızının hanesi olan, kız babalarına cenneti müjdeleyen Peygamber’in

⁴⁵⁴ Reçel Blog, “Kadın Cinayetleri Politik Midir?” [Kadın Cinayetleri Politik Midir? | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 8 Kasım 2021).

⁴⁵⁵ Reçel Blog, “Biz Niye Kendimizi Anlatmak Zorundayız...” [Biz Niye Kendimizi Anlatmak Zorundayız ya da Yaw He He | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

ümmetindenim.” sözleriyle cevap vermektedir. Yazar muhafazakâr erkeklere “Asıl ben sana sorayım senin Müslümanlığının önüne geçen, Peygamber’in sünnetini, Yusuf’un duruşunu, Ömer’in adaletini uygulamana engel teşkil eden nedir?” sorusunu yöneltmek sözlerini sonlandırmaktadır.

“İnananların Erkek Kardeşliğine Reddiye”⁴⁵⁶ başlıklı yazıda ise eşitlik isteyen kadınların, feminist olarak etiketlendiğini belirten yazar, eşitlik yerine farklılık ve denklik gibi alternatiflerin sunulması kadınların böylece susturulduklarını öne sürmektedir. Bu düşüncesini “Feminist olarak etiketlenip din dışı kalmamak adına, red ile kabul arasında bir yere savruluyoruz.” sözleriyle açıklayan yazar, “Hemen hemen hepimiz yaşanan İslam’da bir kadın sorunu olduğu noktasında çok netiz fakat “indirilen” dini “uydurulan” dinin gölgesinde bırakıp yaşanan dini kadınlar için yaşanmaz kılan o gizemli el hakkında çok az konuşuyoruz.” ifadeleriyle din adı altında pratiğe yansıyan erkek egemen etkileri sorgulamaktadır.

“Şimdilik Araftayım”⁴⁵⁷ isimli yazıda Müslüman bir kadın olarak her alanda hareketlerimin kısıtlanmasından, eleştirilmesinden, davranışlarından anlam çıkartılarak tartışma üretilmesinden, duyduğunu rahatsızlığı belirten yazar, toplumun kadından beklediği rollere “Hiçbir kadının yüksek tahsil görmek, çalışmak, evlenmek, çocuk doğurmak, mantı yapmak, hanım hanımcık olmak, modayla ilgilenmek gibi zorunlulukları olmadığı gibi hiçbir kadının da bunlar üzerinden insan sarraflığı yapmasını mazur göremiyorum.” sözleriyle karşı çıkmaktadır. Kadınların hiçbir mecburiyeti olmadığını belirten yazar, fiilen harekete geçmeden önce her konuda bu şerhi düşmek zorunda olmaktan yıldıgını anlatmaktadır. Aynı söylem “Zorunda mıyım”⁴⁵⁸ başlıklı yazıda da görülmektedir. Toplum tarafından kadına dayatılan rollerin sorgulandığı yazıda yazar “Okumak zorunda mıyım? Çalışmak zorunda mıyım? Evlenmek zorunda mıyım? Doğurmak zorunda mıyım? Sana dert anlatmak zorunda mıyım? Belki de değilimdir ya...” ifadeleriyle toplumun kadına dayattığı rollere isyan etmektedir. Bu anlamda eşitlik ve adalet mücadelesi olarak tanımlanan feminizmin önemi ortaya konulmaktadır. “Neden Feministsin Anlatsana Biraz”⁴⁵⁹ isimli yazıda feminist olma nedenlerinden bahseden yazar, özellikle dindar erkelere karşı duyduğu öfkenin sebebini “evlenirken Peygamber Efendimizin hanımlarına karşı davranışlarını örnek gösterirken, evlendikten sonra koltuğuna yapışıp, kişisel temizliğine bile özen göstermeyen ve hatta amiyane bir tabirle göbeğini kaşıyan adam” olmalarıyla açıklamaktadır.

⁴⁵⁶ Reçel Blog, “İnananların Erkek Kardeşliğine Reddiye” [İnananların Erkek Kardeşliğine Reddiye | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴⁵⁷ Reçel Blog, “Şimdilik Araftayım” [Şimdilik Araftayım | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 9 Nisan 2021).

⁴⁵⁸ Reçel Blog, “Zorunda mıyım?” [Zorunda mıyım? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴⁵⁹ Reçel Blog, “Neden Feministsin Anlatsana Biraz” [Neden Feministsin Anlatsana Biraz... | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

Muhafazakâr camiadaki İslamcıların feminizme olan yaklaşımlarının ele alındığı “Kadının Beyanı Esastır”⁴⁶⁰ isimli yazıda yazar, bu konudaki çabanın yok sayılarak türlü senaryolar yazıldığını “Gelin görün ki bizim gözlemlediğimiz, bilhassa muhafazakâr bir dünya görüşüne sahip olanlar, ya da İslamcılar bunca insanlığın hukukî tecrübesini, yürütülen tartışmaları, akademik çalışmaları hiçe sayıp yine buradan feminizmi şeytanlaştırabiliyorlar, dış mihrak senaryoları yazabiliyorlar.” sözleriyle açıklamaktadır. “İnananların Erkek Kardeşliğine Reddiye”⁴⁶¹ isimli yazıda da feminizmi bir tehlike olarak niteleyen İslami çevrede ün yapmış Mevdudi, Seyyid Kutup, Muhammed İkbal ve Mustafa İslamoğlu gibi isimlerin düşünceleri eleştirilmektedir. Batının, aile ve Müslüman kadın üzerinden İslam’ı yıkma politikası güttüklerini ileri süren bu isimlere karşı çıkan yazar, Müslüman erkeklerin istediği kadın figürü ile emperyalist Batı’nın kadın imgesinin benzerliğini hatırlatmaktadır. “Fakat, emperyal feminizmi yerden yere vuran İslamcı erkeklerin yazılarındaki –buna vahyi ve sünneti yorumlarken izledikleri metodoloji de dahil- kadın imgesi ile sömürgecinin kadın imgesi ne yazık ki ciddi benzerlikler taşıyor.” Yazar bu benzerliğin iki şekilde olduğunu iddia etmektedir. Birincisi; sömürgecinin gözünde Doğulu kadının tehlikeli, gizemli, fitne saçan aldatıcı, kontrol ve zapt edilmesi zor olan olarak tanımlanmasıyla ilgilidir. İkincisini ise; sömürgecinin toplumun kültürünü zapt ettiği gibi İslamcı erkeklerinde bazı çıkış yollarını zamandan ve mekândan münezze olarak her koşulda uygulanması mümkün sabiteler olarak dikte etmesiyle ilişkilendirmektedir. Yazar ayrıca sömürgecinin kadının örtüsünü kaldırıp açma planı ile İslamcı erkeklerin kadınlarımızın örtülerini açıyorlar takıntısının birbirlerini besleyebileceğini düşünmektedir.

“İŞİD Kadınlarıyla Aramızda Olan İnanılmaz Benzerlik” isimli yazıda ise konuk yazar, İŞİD’in kadınlara dair yayınladığı manifesto üzerinden bir terör örgütünün kadınlardan beklentileriyle ile geleneksel toplumun kadına dayattığı rol ve görevlerin benzerliğine dikkat çekmektedir.

İŞİD’e göre kadının işi kolay. Fitraten erkeğe eş olmak için yaratılan kadının dünyada ve ahirette mutlu olması için namaz kılması, oruç tutması, iffetini koruması ve kocasına itaat etmesi yeterli. Kocasını memnun etmenin yanı sıra “Cennet annelerin ayakları altındadır” hadisiyle kutsal annelik vazifesine değinmeden de geçilmemiş. Manifestoya göre yedi yaşından itibaren dikiş, nakış, yemek, ev işi, ilmiyal, Kur’an ve azıcık da İslam tarihi öğrenen kadın en geç 16-17 yaşında evlenmeli ve gerekli haller dışında evinin dışına çıkmamalı. Kadınlara hizmet vermek koşuluyla doktor ve öğretmen olabilir, ama aksi takdirde eğitim hayatını bitirse iyi olur. Makyaj, estetik kesinlikle yasak. Kuaförler zaten şeytanın mekanları ve zinhar haram.⁴⁶²

⁴⁶⁰ Reçel Blog, “Kadının Beyanı Esastır” [Kadının Beyanı Esastır | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴⁶¹ Reçel Blog, “İnananların Erkek Kardeşliğine Reddiye” [İnananların Erkek Kardeşliğine Reddiye | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

⁴⁶² Reçel Blog, “İŞİD Kadınları ile Aramızdaki İnanılmaz Benzerlik” [İŞİD Kadınları ile Aramızdaki İnanılmaz Benzerlik | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com) (Erişim 20 Ekim 2021).

Blog yazarları feminist mücadelenin kadının özgürleşmesindeki önemini vurgulayarak kadınların birlikte hareket etmesinin gerekliliğini ifade etmektedir. Zira feminist kadınların, aynı kültür havzalarında yaşadığı ve konuşacak paylaşacak çok şeyleri olduğu düşünülmektedir.

Feminizmin Türkiye’de uzun süre sol görüşlü seküler kesimce savunulduğunu belirten Blog yazarları, feminizmin Müslüman kadının problemlerini gündeme getirmekte yetersiz kaldığını belirterek İslami feminizmin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu açıdan birçok yazar tarafından Blog’un bu yeni kadın kimliğinin oluşmasında oldukça etkili olduğu savunulmaktadır. Blog’un kurucuları her ne kadar sitenin kuruluşunda feminist bir blog olmadıklarını ve böyle bir gayelerinin olmadığını belirtse de sitenin bariz bir şekilde bu yöne evrildiği görülmektedir. Reçel Blog yazarları kendilerine gelen Müslüman feminist olunamayacağı yönündeki eleştirileri de değerlendirerek aksine Müslümanlığın feminist olmayı gerektirdiğini, feminizmin İslam’a değil, ataerkil zihniyetin sahip olduğu İslam anlayışına aykırı olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda asrı saadette altın çağını yaşamış olan Müslüman kadının konumun Hz. Muhammed’in vefatıyla cahiliyeye doğru geri döndüğü ifade edilerek feminist kimliklenmelerin gerekliliği ortaya konulmaktadır. Ayrıca blog yazarları tarafından emperyalist Batı’nın kadın algısı ile muhafazakâr dindarların kadın algısının benzerliği ortaya konulmakta, yine bir terör örgütü olan IŞİD’in kadına yüklediği rol ve sorumluluklarla muhafazakâr erkeklerin kadınlardan beklediği görev ve sorumluluklar kıyaslanarak aralarındaki çarpıcı benzerliğe dikkat çekilmektedir. Bu nedenle Müslüman erkekler ve Müslüman kadınların; miras, mehir, nafaka, ebeveynlik, evlilik/boşanma, ev içi roller, şiddet, cinsellik gibi kişilerarası hukuka dair meselelerde karşı karşıya geldiklerinde İslami feminizmin oldukça işlevsel bir sığınak olduğundan söz edilmektedir. Ayrıca Müslüman feminist olmanın zorluğuna değinilerek kadın erkek eşitliği gibi basit bir meselenin bile ayet ve hadislerle desteklenmesi hatta saygın alimlerden referans yapılması gerektiği ifade edilmektedir.

Yazarlar bu beklentileri Allah’ın kitabının kimsenin tekelinde olmadığı hatırlatarak eleştirmektedir. Reçel Blog yazarları Kuran’ın merkeze alındığı, kadın bakış açısı ile yeni bir okuma yapmanın gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Gerçek İslam’ın böyle olmadığını, İslam dininin yorumlayıcısı olan erkeklerce böyle sergilendiğini belirten yazarlar, feminist söylemden güç alarak öğretilmiş rollere karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda Blog yazarları daha sorgulayıcı ve eleştirel bir yaklaşımla eşitliği din çerçevesinde sunmaktadır.

Tezimizin bu bölümünde Reçel Blog ’un kuruluşu, amacı ve editörleri hakkında kısa bir girizgahtan sonra 596 blog yazısını 21 ana temada inceledik. Dünya’da ve Türkiye’de yer alan İslami feminist gündem konularının ayrım ve örtüşme noktalarını Blog metinlerinde

belirlemeye çalıştık. Söylem ve içerik analizine tabi tuttuğumuz blog yazılarında feminizm ve İslami feminist düşüncenin izlerini aradık.

Yazarların kadına dair hemen hemen her konuya değindikleri bu anlamda bloğun amacına hizmet ettikleri söylenebilir. Blog yazarlarının gündelik hayattaki deneyimlerini aktardıkları yazılarda genel olarak makbul kadın algısına zıt bir profil çizdikleri görülmüştür. Ancak bunun yanı sıra yazarların tek bir profile sahip olduğunu söylemekte mümkün değildir. Zira zaman zaman birbirine zıt şeyler söyleyen blog yazıları da bulunmaktadır.

Söylem analizine tabi tuttuğumuz yazılarda Blog yazarlarının ataerkil hegemonyaya bazen alaycı bazen öfkeli bir dil kullanarak karşı çıktıkları dinin geleneksel ataerkil yorumlarından sıyrılarak daha eşitlikçi bir toplumun var olacağını savundukları görülmektedir.

SONUÇ

Kadın anlamına gelen femine kelimesinden türetilmiş olan feminizm, en yaygın anlamıyla kadınların hak arama mücadelesi olarak tanımlanabilir. Kadınların kendi aralarında bir dayanışma yaratarak erkek egemen dünyanın norm ve değerlerine, cinsiyetçi politikalarına karşı İngiltere’de başlattığı bu mücadele, zamanla yaygınlaşarak tüm dünyada yankı uyandırmış pek çok düşünce ve ideolojiyi etkisi altına almıştır. Onlardan biri de İslami feminizmdir. Feminizmin olduğu gibi İslami feminizmin de pek çok tanımı bulunmaktadır. En yaygın haliyle İslami feminizm; temeli Kur’an, Sahih Sünnet ve içtihadı dayanan kadın erkek eşitliğini İslam’ın içinden sağlamaya çalışan düşünsel bir hareket olarak tanımlanabilir. Oksimoron bir kavram olan İslami feminizmin temel mücadele alanı İslam’a dayandırılarak tarihsel süreç içerisinde oluşturulmuş olan ataerkil yapıyı yıkmak, onun yerine İslam’ın özünde yer aldığı iddia edilen cinsiyetsiz ve anti-cinsiyetçi yapıyı ortaya çıkarmak olduğu söylenebilir. Genel itibarıyla İslami feminizme dair iki görüş hakimdir. Bunlardan birincisi, İslam’ın gerçekte kadın erkek eşitliğine dayandığı ama ataerkil uygulamalar sonucunda cinsiyetler arasında eşitsizliğin ortaya çıktığıdır. Bu söylemi öne süren düşünürler, ‘gerçek İslam’ vurgusu yaparak Kur’an’ın özüne dönme çağrısında bulunurlar. İkincisi ise; İslam’daki bazı kuralların kadınları baskı altına alarak eşitsizlik yarattığı ve bu sebeple İslam’ın kadın bakış açısıyla tekrar yorumlanması gerektiğini öne süren yaklaşımdır. Biz çalışmamızda gerekli gördüğümüz yerler hariç böyle bir ayrıma gitmedik.

İslami feminizmin en önemli referans noktasını Kur’an ve Sahih Sünnet oluşturmaktadır. İslami feminizmde Kur’an ve Sahih Sünnet dışındaki beşerî içtihatlarla dayalı olan fıkıh ve tefsir başta olmak üzere diğer tüm ilahiyat ilimleri eleştiriye tabi tutulur. Bu bağlamda kadın haklarını ve kadın erkek eşitliğini savunan İslami feminizm, kadın karşıtı dini kültür karşısında yeni içtihatlarla bulunmayı gerekli görmektedir.

Türkiye’deki Müslüman kadınların feminizm alanındaki çalışmaları her ne kadar Osmanlı döneminde başlamış olsa da Cumhuriyet döneminde kadın düşünürlerin büyük ölçüde ülke içi problemlere odaklanmaları nedeniyle sekteye uğramıştır. Özellikle 28 Şubat sürecinde bütün odak noktalarını başörtüsü mücadelesine çeviren kadınlar daha derin, teolojik ve kültürel araştırmalar yapamamıştır. Süreç sonunda kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan AKP’nin iktidara geçmesiyle normalleşme sürecine giren dindar kadınlar, kamusal alanda daha görünür hale gelerek ataerkil İslam anlayışına karşı mücadele başlatmışlardır. Bununla birlikte örgütlü bir İslami feminizm hareketinin oluşması 2010’lu yıllarda mümkün olmuştur, ki Reçel Blog da bunlardan biridir.

Araştırma örneğimiz olan Reçel Blog, Düccane Cündioğlu'nun 2004 yılında yazdığı bir köşe yazısında kullandığı "reçel yapamayan Müslüman kadınlar ifadesine atıfla" dini hassasiyete sahip bir grup Müslüman kadın tarafından 2014'te kurulmuştur. Cündioğlu, reçel kavramıyla ailevi değerleri sembolize etmiş, gelenekten uzaklaşan kadınların sorunlarını evleri dışında çözmeye yöneldiğini ve böylece aile yapısının çözülmesine sebebiyet verdiğini, evde reçel yapma pratiğinin terk edilmesi üzerine inşa etmiştir. Bu serzeniş referansla blog yazarları reçel ismini verdikleri sitede Müslüman kadınların seslerini duyurmayı, gündelik ve toplumsal meselelere dair kendi sözlerini söyledikleri bir platform kurmayı amaçlamıştır.

Reçel yapmak eylemi, birbirinden farklı düşünen iki kesim arasındaki tartışmayı sembolleştirmektedir. Reçel Blog kurucuları tarafından reçel yapamayan İslamcı kadınlar ifadesi Müslüman camiada; özellikle erkeklerin, kadınları bir yerlere konumlandırma çabası olarak görülmektedir. Bu düşünceden hareketle Reçel Blog, Türkiye'nin önemli üniversitelerinden mezun olmuş eğitimli, dindar, bir grup kadın tarafından Müslüman kadınlara, özellikle muhafazakâr erkekler tarafından yöneltilen bu gibi eleştirilere cevap vermek amacıyla kurulmuştur.

Bu çalışmada oksimoron bir kavram olan İslami feminizmin imkânı Reçel Blog metinlerinde irdelenmiştir. Araştırma kapsamımızda olan 596 yazının içerik analizi ve eleştirel söylem analizi yapılarak, 21 ana tema üzerinde yoğunlaşmıştır. Araştırma sonuçlarımız ise inceleme ile analiz edilmiş, felsefi bakış açısının temel kriterleri olan objektif, tutarlı, kapsamlı ve rasyonel bir yaklaşım ile değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Blog, geleneksel İslami düşünceye karşıt ve alternatif olma hüviyetindedir. Sitenin kuruluşunda feminist bir blog olma amacı taşımadığı söylenilmekle birlikte ileriki yıllarda Blog'un bu yönde bir evrilme yaşadığı saptanmıştır. Zira sitede yayınlanmış pek çok yazı feminizmin konu alanlarına değinmektedir ki Blog yazıları genel olarak geleneğe ve ataerkil dayatmalara başkaldırı niteliğindedir.

Reçel Blog'da yayınlanan yazıların bloğun gündemine paralel olarak yazıldığı, bununla birlikte Türkiye'nin gündemine bağlı olarak bazı konuların tartışılıp bazılarının İslami feminizmle ilintili olmasına rağmen tartışılmadığı görülmektedir. Örneğin İstanbul Sözleşmesi, başörtüsü meselesi Türkiye gündemine paralel olarak yazılmış bir başlık iken, çok eşlilik, şahitlik ile ilgili bir yazının bulunmayışı yine Türkiye'nin sosyolojik durumu ile ilgilidir. Miras ve eşcinsellik gibi bazı konular ise bloğun kuruluşunun ilk yıllarında olmayıp, ileriki yıllarda görülmektedir. Bu durum bize Reçel Blog'un bir değişim ve ilerleme içinde olduğunu, ayrıca okuyucu kitlesinin de genişlediğini göstermektedir.

Blog’da en çok hakkında yazı paylaşılan başlıklardan biri 28 Şubat süreci ve başörtüsü meselesidir. Blog yazarları başörtüsü konusunu pek çok yönden ele almaktadır. Zira, başörtüsü Türkiye’nin sosyolojik yapısında dini bir emrin ötesinde pek çok anlam ifade etmektedir. 28 Şubat süreci ile başörtüsünün kadınların özgürlük mücadelesine dönüştüğünü ileri süren Blog yazarları, muhafazakâr ve seküler kesim tarafından kadınlara belli rol ve davranış kalıplarını dayatan sınırlandırılmalara başkaldırmaktadır. Kadını tek bir kimliğe indirgeyen zihniyete karşı çıkan blog yazarları, ataerkil geleneğin kadınlara din adı altında dayatılmasına karşı çıkarak örtülü kadınlar özelinde kadınların özgür bırakılmasını talep etmektedirler. Ayrıca başörtüsünün bir tercih olduğu hatırlatılarak dindar erkeklerin görünür olmadığı için bu durumdan azade olması da eleştirilmektedir.

Blog yazılarında anneliğe dini ve geleneksel açıdan yüklenen ilahi statü de sorgulamaya açılmaktadır. Bu açıdan blog, ataerkil düzenin geleneksel kabullerine yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Geleneksel İslami yorumların aksine anneliği kutsallıktan çıkarıp insani ve gündelik boyuta indirgeyen, çocuğun bakımını konusunda ebeveynler arası eşit paylaşım talep eden bu anlamda kadını annelikle özdeşleştiren ve çocuk doğurma konusunda baskılayan söylemlere itiraz eden blog yazarları, feminist bir tutum sergilemektedir.

Blog’da gündeme getirilen bir diğer başlıkta kadına şiddet, kadın cinayetleri ve bu minvaldeki tartışmalardır. Blog yazarları şiddet ve cinayet vakalarını örtbas ederek görmezden gelmeyi tercih ettiği için ataerkil toplumu, kendilerini yüzüstü bıraktığı gerekçesiyle devlet politikalarını, tacizlere ve taciz sonrası savunmalar nedeniyle de muhafazakâr kesimi eleştirmektedir. Çoğunlukla öfkeli bir dil kullanan yazarlar, kadın dayanışmasına ve feminist mücadeleye vurgu yaparak meseleyi dini çerçevede tartışmayıp toplumsal ve feminist bir eleştiri getirmektedir. Bununla birlikte dini yaklaşım tarzına ve dindarlara eleştiri yapıldığı da görülmektedir.

Gündeme paralel olarak açılmış başlıklardan olan İstanbul Sözleşmesi meselesi de blog yazarlarınca ele alınmış, sözleşmenin gerekliliğine vurgu yapılarak yasallaşması desteklenmiştir. Ne var ki yazarlar konuyu daha çok; eşitlik, mücadele, kadın hakları, kadına şiddet, ataerkil tahakküm gibi feminizmin söylemlerinden güç alarak gerekçelendirmekte, İslami bir perspektifte tartışmamaktadır.

Blog yazarları tarafından feminizmin temel mücadele alanlarından olan kürtaj hakkı ve kadın cinselliği de gündeme getirilen başlıklar arasındadır. Yazarlar kadın cinselliğini genellikle evlilik dairesi içerisinde ele alırken, kürtaj hakkı yine dini bir gerekçe olmaksızın feminist söylemden güç alınarak savunulmaktadır.

Kadına şiddet bağlamında kötülük probleminin de ele alındığı blog yazılarında, Tanrı'nın adaleti sorgulanarak Tanrı fikrinin ataerkil düzenle ilişkisi de tartışmaya açılmaktadır. Bu başlıkta ise feminizmden alınan güçle İslam'a ya da dinlere getirilen bir eleştirinin varlığı görülmektedir. Dolayısıyla bu başlıkta İslami feminizmden ziyade feminist bir yaklaşım söz konusudur.

Yine İslami feminizmin temel mücadele alanlarından olan kadın imam ve kadınların camiye girme hakkı da Blog'da gündeme getirilen başlıklar arasındadır. Blog yazarları Hz. Meryem örneğinden referansla, kadınlarında camide erkeklerle aynı haklara sahip olduğunu savunmaktadır. Gerekğinde dini otorite ve referansları da sorgulamaktan geri durmayan blog yazarlarının bu yaklaşımı Müslüman feminist, yeni bir kadın kimliğine işaret etmektedir.

Evlilik ve boşanma konusunda toplumun kadından beklentileri ve boşanmış kadına olan toplumun bakış açısı da Blog'da gündeme getirilerek toplumsal dayatmalara başkaldırılmaktadır. Blog yazarları toplumun kadın ve erkeğe biçtiği rol ve kalıpları sorgulamakta, toplumdaki bu cinsler arası eşitsizliğe hem Resulullah'ın hayatından dini bir eleştiri getirmekte hem de eşitliği din çerçevesinde kalarak dini argümanlarla savunmaktadırlar. Miras ve nafaka hakkının ele alındığı başlıklarda ise mehir örneğiyle erkeklerin dini kuralları kendilerine göre işlettiği gerekçe gösterilerek nafakanın kadının hakkı olduğu, mirasın ise eşit paylaşılması gerektiği savunulmaktadır. Fıkıh ve şeriat ayrımına giden blog yazarları, kadın gözüyle yeni bir okuma yapmanın gerekliliğine değinmektedir. Son olarak blogun ilk yıllarında bulunmayıp yakın dönemde ele alınan başlıklardan biri olan LGBTİ+ söylemleri de yine dini bir çerçevede ele alınmayıp eşitlik, adalet gibi prensiplerle değerlendirilmektedir.

Genel olarak blog yazarlarının söylem ve mücadelelerini din üzerinden değil de feminizm üzerinden temellendirdikleri ve bu konuda öne çıkmış İslam alimlerini eleştirmekten geri durmadıkları görülmektedir. Yer yer dini argümanları da sorgulayan Reçel Blog yazarları, kadına dair sınırlandırmaların dinin özünden kaynaklanmadığını, din kisvesi altında ataerkil kültürün dayatması olduğunu iddia etmektedir. Topluma yerleşmiş olan ataerkil kodların hakimiyet kurma aracı olarak kullanılmasına karşı çıkan yazarlar, dini argümanların bağlamından koparılıp çarpıtıldığını öne sürmekte, bu nedenle kadın gözüyle yeni bir okuma yapmanın gerekliliğini savunmaktadır.

Blog yazarları fıkıh ve şeriat ayrımına giderek şeriatın dini bir yol, fıkıhın ise onun yorumlanmasından ibaret olduğunu açıklamaktadır. Fıkıhın dine eşdeğer olmadığını tarihsel süreçte erkekler tarafından oluşturulduğunu ileri süren Reçel Blog yazarları, kadın erkek ilişkilerinde geçmişe oranla birçok pratiğin değiştiği belirtilerek fıkıhın neden değişmediği sorgulanmaktadır. Örneğin ev geçiminde artık kadınların da rol aldığını belirten yazarlar, fıkıhı

erkeklerin işine geldiği gibi kullandığını ileri sürmektedir. Bu açıdan Blog yazarlarınca fıkıhın güncellenmesi gerektiği savunulmakta, aksi halde bu yöntemin mağduriyeti gidermek yerine yeni mağduriyetler üreteceği vurgulanmaktadır.

Reçel Blog yazarları Kur'an'ın varoluşsal olarak erkekle kadını hiçbir zaman ayırmadığını, kulluk yarışına kadın ve erkeğin eşit başladığını savunmaktadır. Ancak Reçel Blog yazarlarınca Kur'an ayetleri zamanla İslam dininin yorumlayıcısı olan erkekler tarafından özünden koparılarak yanlış rivayet ve hadis geleneğiyle varoluşa kadar dayandırılan bir eşitsizliğe sebep olmuştur. Başka bir ifade ile gelenek ve kültürle yanlış yorumlanan Kur'an ayetleri, sonuç olarak kadının sınırlandırılmasına neden olmuştur.

Söylemleriyle gerçek İslam vurgusu yapan Reçel Blog yazarları, Kur'an merkezli ve kadın erkek eşitliğini dikkate alan bir okuma yapmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu sebeple yazarların bazen feminizden güç alarak Kur'an ayetlerini yorumladıkları bazen de feminist düşüncüyü ayetlerle destekledikleri görülmektedir. Bu anlamda Reçel Blog yazarlarının Kur'an ve feminizm arasında çift yönlü bir ilişki kurguladığı söylenebilir. Kuran'ın geleneksel yorumlarına alternatif olarak kadının merkeze alındığı bir okuma sunan Reçel Blog yazarları, bu yeni okuma biçiminin seküler feministin hayatında herhangi bir değişim yaratmayacağını ancak Müslüman feminist kadınların hayatında büyük değişim yaratabileceğini savunarak önemini vurgulamaktadır.

Reçel Blog yazarlarının genellikle hadislerle mesafeli yaklaştıkları ve hadislerin eril bakış açısına hizmet ettiğini savundukları görülmektedir. Ayrıca öfkeli bir dil kullandığı göze çarpan yazarlar, özellikle cehennemin çoğunu kadınların oluşturacağı, kadının aklı ve dininin eksik olduğu ve kadını fitne unsuru olarak tanımlayan klasik rivayet geleneğini eleştirerek bu rivayetleri kadın düşmanı olarak nitelendirmektedir. Reçel Blog yazarları bu rivayetlerin ataerkil zihniyete hizmet ettiğini ve bu zihniyete sahip kimselerce bu amaç doğrultusunda uydurulduğunu belirtmektedir. Kur'an ile çelişiyorsa güvenilirmez düşüncesinden hareket eden blog yazarları, hadislerin kaynağını sorgulayarak tek başına referans alınamayacağını, bu nedenle Kur'an merkezli okumanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte Blog yazarlarının yer yer Hz. Peygamber ve İslam tarihinden örnek vererek rivayet geleneğiyle İslami feminizmi desteklediği de görülmektedir.

Yazarların dine olan yaklaşım ve tutumlarının aynı olduğunu söylemek zor olmakla birlikte ortak bazı noktalar bulunmaktadır. Blog yazarlarının genel olarak düşüncelerini İslam üzerinden değil de feminizm üzerinden temellendirdikleri söylenebilir. Bununla birlikte yer yer dini referanslar veren yazarlar da bulunmaktadır ki bu durum tutarlı değildir. Zira, yazarlar önce bir karara varıp sonra bu karara eğer uygun bir dini referans bulursa kullanmaktadır. Öyle ki

Blog yazarları düşüncelerine zıt bir nasla karşılaştıklarında hadis ya da rivayet söz konusuysa kolaylıkla reddedip uydurma olduğunu ileri sürmekte, Kur'an ayetleri söz konusu olduğunda ise İslam'ın sınırları içinde reddedemeyecekleri için çeşitli yorumlamalarla ayeti kendi düşüncelerine dayanak haline getirmektedir. Kısacası Blog yazarları genel olarak önce karar verip sonra rasyonel zemin aramaktadır ki bu bir mantık hatası olarak kabul edilebilir.

Özetle, Blog yazarları ataerkil hegemonyayı dine dayandıran zihniyete başkaldırmaktadır. İslam'ın temel kaynaklarını sorgulayıcı ve eleştirel bir yaklaşımla ele alarak geleneksel yorumlara karşı kadın merkezli alternatif bir okuma sunmaktadır. Blog yazarlarına göre İslam'da eşitlik zaten vardır ancak eril tefsir ve fıkıh anlayışı nedeniyle bu eşitsizliğe maruz kalınmaktadır. Bu anlamda bu düşünce yapısı ataerkil yorumlardan sıyrılmış gerçek İslami yaklaşım olarak değerlendirilebileceği gibi feminizmin İslamlaştırılması olarak da değerlendirilebilir. Bununla birlikte her iki durumda da yazarların feminist bir tutum sergiledikleri açıktır. "Metnin olduğu yerde yorum kaçınılmazdır" ilkesinden hareketle Reçel Blog yazarlarının sorgulayıcı ve eleştirel bir yaklaşımla eşitliği din çerçevesinde sunduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adichie, Chimamanda Ngozi. *Feminist Manifesto*. çev. Begüm Kovulmaz, İstanbul: Doğan Kitap, 2019.
- Akın- Ayşe. - Özpınar, Saliha. *Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı* Ankara: Nobel Yayıncılık, 1. Basım, 2018.
- Akkaya, Özlem. "Online Uzamda Müslüman Kadın Kimliğinin İlişkiseliliği: Reçel Blog Örneği". 1. *İlişkisel Sosyal Bilimler Kongresi*. ed. Gül Bakan. vd. 1-66. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, 2017.
- Aktaş, Gül. "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak". *Edebiyat Fakültesi Dergisi* 30/1 (Haziran 2013), 53-72.
- Akyılmaz, Öznur. *Türkiye'deki Bloglarda İslami Feminist Yaklaşımla Yeni Bir Kadın Kimliğinin İnşası*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Altınbaş, Deniz. "Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm". *Stratejik Analiz Dergisi* 0/9 (2010), 21-52.
- Altıparmak, Şerife – Budak, Hatice. "İslami Feminizm ve Türkiye'deki Yansımaları", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4 (2020), 21-41.
- Ankara Sosyal Bilimler Vakfı. Erişim 15 Mart 2021.
<http://www.sosyalbilimlervakfi.org/tr/sozluk/fransiz-feminizmi/>
- Ataman, Muhittin. "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti". *Alternatif Politika* 1/1 (Nisan 2009), 1-41.
- Atay, Rıfat. (ed.). *Din Felsefesi*. İstanbul: Lisans Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Atak, Mustafa. "Ayetler ve Hadisler Işığında Evlilik ve Boşanma Sürecine Psikolojik Bakış". *Social Sciences Research Journal* 9/3 (2020), 152-163.
- Butler, Judith. *Cinsiyet Belası* çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2014.
- Cantek Funda, Şenol.-Bora, Aksu. "Akacak Mecra Bulmak". *İradenin İyimserliği*. ed. Aksu Bora. 215-245. Ankara: Ayizi Kitap, 1.Basım, 2015.
- Cihan, Emel Zeliha. "Modernleşme ve Kadın". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (Ocak2018), 270- 279.
- Cündioğlu, Düccane. *Philo-Sophia-Loren*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2004.
- Çeçen -Zeynel Karacagil- Ali Osman Tiro. 550-564. Ankara: İlimi Destekleme ve Geliştirme Derneği Yayınları, 1.Basım, 2020.
- De Beauvoir, Simone. *İkinci Cins*. çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları, 1993.

- Demirler, Derya vd., *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar Seçkisi*. İstanbul: Feminist Yaklaşımlar, 1. Basım 2008.
- Demir, Ömer. *Bilim Felsefesi*. Bursa: Sentez Yayıncılık, 11. Basım. 2019.
- Demir, Zekiye. *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2. Basım, 2014.
- Doğancı, Hatice Kübra. -Tuncay, Tarık. “Tarihsel Süreçte Kadının Aile İçindeki Konumunun Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Temelinde Değerlendirilmesi”. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi* 31/3 (2020), 1324-135.
- Donovan, Josephine. *Feminist Teori*. çev. Aksu Bora, Meltem Gevrek, Fevziye Sayılan İstanbul: İletişim Yayınları, 12. Basım, 2019.
- Duman, Fatih. “Mary Wollstonecraft”. *Siyasal Düşünceler Tarihi*. e.d. Hamit Beriş- Fatih 723-746. Duman. Ankara: Orion Kitabevi, 2016.
- Eagleton, Terry. *Edebiyat Kuramı*. çev. Tuncay Birkan İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 8. Basım, 2008.
- Eagleton, Terry. *Kültür Yorumları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3 Basım, 2016.
- Erdem, Tuna. “Postmodern Feminizm”. *Kadın Araştırmaları Dergisi* 0/2 (Ocak 2012), 67-82.
- Fry, Paul. *Edebiyat Kuramı*. çev. Ayşe Demir- İbrahim Tüzer, (Ankara: Hece Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Gaag, Nikki Van Der. *Feminizm*. çev. Beyza Sümer Aydaş, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2. Basım, 2019.
- Göle, Nilüfer. *Modern Mahrem*. İstanbul: Metis Yayıncılık, 12. Basım, 2014.
- Göz, Ali Cem. “İslami feminizm: Feminizmle Uzlaşma mı veya Feminizme Meydan Okuma mı”. *Toplum ve Demokrasi* 2/4 (2008), 201- 210.
- Güç, Ayşe. “İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/2 (2008), 649-673.
- Güneş, Nihat. “Feminist Akımlarda Aile”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 7/3 (Eylül 2018), 142-153.
- Güriz, Adnan. *Feminizm ve Postmodernizm ve Hukuk* Ankara: Phonix Kitap, 2. Basım. 2011.
- Gürhan, Nazife. “Kadın Bakış Açısıyla Kur’an’ı Yeniden Okuma Denemesi -Amina Wedud-Kur’an ve Kadın”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, (6 Kasım 2011), 112-124.
- Hançer, Ayşegül. “Siyasal Teoride Kimlik/ Farklılık Politikaları ve Postmodern Feminizm”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2019), 35-46.
- Işıklı, Şevki. “Kadına Tahakküm ya da Eril Usun Tavırları”. *Akademik Bakış Dergisi* 43 (Haziran 2014), 1-31.
- Keskin, İçten. “Kürtaj Tartışmaları ve Feminizm”. *Fe Dergi* 7/1 (Haziran 2015), 86-95.

- Kanadoğlu, Osman Korkut. "Feminizm ve Kadın Hakları". *YUHFD* 18 (2021), 141- 169.
- Korkmaz, Arif. "Feminizmin Modern Dönem Kur'an Tefsirine Etkileri: Tefsir Sosyolojisi Üzerine Bir Deneme". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/2 (2017), 940-956.
- Köroğlu, Cemile Zehra. "Modern Kamusal Alana Eleştirel Yaklaşımlar: Genel Bir Değerlendirme". *Turkish Studies* 8/6 (2013), 413-457.
- Köse Elifhan. "İslami Feminizm, Dijital Yazı ve Türkiye Örneği Olarak Reçel Blog". *Mülkiye Dergisi* 47/1(2023), 198-221.
- Kur'an- Ker'im *Meali*, çev. Ayşe Zeynep Abdullah. Hermes Yayınları, 1.Basım, 2019.
- Mangan, Lucy. *Feminizm Kitabı*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım. İstanbul: Alfa yayıncılık, 1.Basım, 2019.
- Minic, Danica. *Feminist Medya Teorisi ve Aktivizmi*. çev. Deniz Kurt, İstanbul: Sub Yayınları, 2016.
- Molyneux, Maxine. *Tanrısız Patronsuz Kocasız*. çev. Ali Akova, İstanbul: Sub Yayınları, 2016.
- Özdemir, Özlem. "İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm". *KSBD* 9/2 (2017), 359-414.
- Özdemir, Hacı. "İslami Feminist Konca Kuriş Üzerine". *International Social Sciences Studies Journal*, 5/31 (Mart 2019), 1569-1581.
- Öztürk, Emine. *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*. Ankara: Gece Kitaplığı, 1. Basım, 2017.
- Umunç Canay. - Kümbül, Tuba. "Toplumsal Cinsiyet Sorunu Açısından Recep Tayyip Erdoğan ve Barack Obama'nın Konuşmalarında Kadın". *Abant Journal of Cultural Studies* 3/5 (2018), 121-138.
- Parmaksız Batuhan. - Körün, Bengü Öztan. "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Türkiye'de İslami Feminizm ve Havle Kadın Derneği". (Haziran 2021), 125-157.
- Saatçi, Serhat. - Cengiz, Fatih Çağatay. "İslami Feminizm ve İslami Feminizm Tartışmaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme". 3. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi*. e.d Salih Çeçen -Zeynel Karacagil- Ali Osman Tiro. 550-564. Ankara: İlimi Destekleme ve Geliştirme Derneği Yayınları, 1. Basım, 2020.
- Shahrzad, Mojab. *Marksizm ve Feminizm*. çev. Funda Hülagü İstanbul:Yordam Kitap, 1. Basım, 2015.
- Skirbekk, G.& Gilje, N. *Felsefe Tarihi*. çev. Emrah Akbaş- Şule Mutlu. İstanbul: Kesit Yayınları, 1. Basım 2000.

- Stone, Alison. *Feminist Felsefeye Giriş*. çev. Yonca Cingöz, Bilge Tanrısever İstanbul: Otonom Yayıncılık, 1. Basım, 2019.
- Sugiyama Aksoy, Ceren. “Üremeye Dair Yaygın Söylemler: Ortadoğu Bağlamında Türkiye’yi Yeniden Değerlendirmek”. *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi* 2-26.
- Şimşek, Sait. *Günümüz Tefsir Problemleri*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 15. Basım. 2017.
- Tuğrul Gezer Yasemin. “Dindar Kadınların Annelik Algısı: Reçel Blog ve Müslüman Anneler Blogunun Karşılaştırmalı Analizi”. *Fe Dergi* 10/2 (2018), 71-84.
- Tanesini, Alessandra. *Feminist Epistemolojilere Giriş*. çev. Gülhan Demiriz, Berivan Binay, Ümit Tatlıcan, İstanbul: Sentez Yayıncılık, 1. Basım, 2012.
- Taş, Gün. “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”. *Akademik Hassasiyetler Dergisi* 3/5 (2016), 163-175.
- Tekin, Mustafa. “Feminizmin Din Dili ve Söylemi”. *İlahiyat Akademi* 14 (Aralık 2021), 105-124.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli. *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*. Ankara: Kitabiyat, 1.Basım, 2000.
- Tunç, Harun. “İslamcı Feminizm: Kavramsal Bir Tartışma”. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (Aralık 2019), 235-247.
- Uludağ, Hilal. “Kolektif Müslüman Kadın Kimliğinin Yapıbozumu: Reçel Blog Örneği”. 6. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*. ed. Tuğberk Uğurlu. vd. 518-548. Muş: İslam Medeniyetleri Araştırmaları Dergisi, 2017.
- Visweswaran, Kamala. “Cinsiyetleştirilmiş Devletler”. çev. Aysel Yıldırım. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*. ed. Derya Demirler vd.75-105. İstanbul: Pasifik Ofset, 2008.
- Yıldırım, Kadri. *Kabul ile Red Arasında İslami Feminizm*. İstanbul: Avesta Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Yıldız, Şerife. – Ulurasba, Nihal. “Moda ve Feminizm İçinde Kadın Olmak”. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 9/16 (Aralık 2018), 2390-2410.
- Yılmaz, Zehra. “Badran ve İslam’da Feminizm”. *Fe Dergi* 3/1 (Haziran 2011), 108-109.
- Agos. “Müslüman Kadınların Reçeli” Erişim 20 Ekim 2021. [Müslüman kadınların ‘Reçel’i | Agos](#)
- Bianet. Erişim 20 Ekim 2021. <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/221608-konca-kuris-ulkede-kendine-yer-bulamadi>
- Genç Yorum. Erişim 20 Ekim 2021. [Doğru bildiğimi, Allah’a inancımı sürdürerek devam ettirmeye çalışıyorum | Genç Yorum \(gencyorumdergisi.com\)](#)

- Haberler. Com. Erişim 20 Ekim 2021. <https://www.haberler.com/haberler/berrin-sonmez-kimdir-kac-yasinda-nereli-14099880-haberi/>
- Havle. Erişim 20 Ekim 2021. [Konca Kuriş \(1961-1998\) - HAVLE \(havlekadin.com\)](http://havlekadin.com)
- Hürriyet. Erişim 20 Ekim 2021. [İslamcı kadınlardan ürkek savunma - Son Dakika Flaş Haberler \(hurriyet.com.tr\)](http://hurriyet.com.tr)
- İktibas. Erişim 20 Ekim 2021. [Reçel kaynatmıyor, Reçel yazıyorlar – İktibas Dergisi \(iktibasdergisi.com\)](http://iktibasdergisi.com)
- Kariyer. Erişim 20 Ekim 2021. <https://kariyer.kku.edu.tr/akademik/default.aspx?sicil=A-4065>
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Aaa İmam Hatibe mi Gidecek? | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 1 Temmuz 2021. [Adamım Büyüksün | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 1 Temmuz 2021. ["Adamım Büyüksün" Şiirine Gelen Yorumlara Cevap | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Adem Bir Erkek Miydi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. ["Adem Erkek Miydi?" Yazısına Gelen Tepkiler Üzerine | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. ["Adem Bir Erkek Miydi?" Yazısına Gelen Yorumlara Dair | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 4 Aralık 2021. [Aklımız Fikrimiz Şeyimizde | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 9 Mayıs 2021. [Ah O Eski Özgür Günler! | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Aileyi Korumanın Bedeli ve 8 Mart | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 8 Temmuz 2021. [Aileyi Ayakta Tutmak Ne Anlama Geliyor? | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Allah'ın Dinini Muhafazakarların Dininden Ayırmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 9 Nisan 2021. [Anadil Ve Masallar | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Ankara Hukuk'ta Konuşanlar ve Susturulanlar Üzerine | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Anlattığın Benim Hikâyem Değil | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 7 Mayıs 2021. [Annelik Aslında O Kadar Da Kutsal Olmayabilir Mi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 7 Mayıs 2021. [Annelik ve Cami, Maceranın Ta Kendisi | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 7 Mayıs 2021. [Anne Ol, Anne Öl | REÇEL \(recel-blog.com\)](http://recel-blog.com)

- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Arkasında kim var? "Amerika"! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/arkasinda-kim-var-amerika/)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Avrupa'nın en BABA Adalet Sarayı: Bağyanlar yan taraftan! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/avrupa-nin-en-baba-adalet-sarayı-bağyanlar-yan-taraftan/)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Ayar Çekme Üzerine Notlar | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/ayar-çekme-üzerine-notlar/)
- Reçel Blog. Erişim 12 Mart 2021. [Ayy Bana Hanfendi Dedi | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/ayy-bana-hanfendi-dedi/)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Baba Dostu Bebek Bakım Odaları | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/baba-dostu-bebek-bakim-odaları/)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Babalarıyla Evlenmesi Gereken Erkek Çocukları | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/babalarıyla-evlenmesi-gereken-erkek-çocukları/)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Babamız Bizi Sevmedi, Çirkiniz | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/babamız-bizi-sevmedi-çirkiniz/)
- Reçel Blog. Erişim 9 Nisan 2021. [Bağımsız Kadın Örgütüysen Gör, Başına Neler Gelir? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/bağımsız-kadın-örgütüysen-gör-başına-neler-gelir-)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Bana Bir Kerecik "Müslüman" Der Misiniz? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/bana-bir-kerecik-müslüman-der-misiniz/)
- Reçel Blog. Erişim 24 Aralık 2021. [Başı Açık Akademisyen Olur Mu? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/başı-açık-akademisyen-olur-mu-)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Başka Bir Yer | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/başka-bir-yer/)
- [Başörtüsüz Müslüman Bir Kadın, Mescitler ve Kendini Bilmez İnsancıklar | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/başörtüsüz-müslüman-bir-kadın-mescitler-ve-kendini-bilmez-insancıklar/)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Başörtüsünde Tutuklu Kaldık | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/başörtüsünde-tutuklu-kaldık/)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Başörtüm ve Ben | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/başörtüm-ve-ben/)
- Reçel Blog. Erişim 6 Ocak 2021. [Başörtüsünü Çıkarmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/başörtüsünü-çıkarmak/)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Başörtüsü Mücadelesinin Değişeyen Yolculuğu | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/başörtüsü-mücadelesinin-değişeyen-yolculuğu/)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Başörtülülerin Eve Dönmeye Niyeti Var Mı? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/başörtülülerin-eve-dönmeye-niyeti-var-mı-)
- Reçel Blog. Erişim 24 Aralık 2021. [Bayrak mıdır Başörtüsü? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/bayrak-mıdır-başörtüsü-)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Ben Terazi: Kariyerim ve Planlayamadıklarım! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/ben-terazi-kariyerim-ve-planlayamadıklarım-)
- Reçel Blog. Erişim 10 Eylül 2021. [Benim Dinim Bunları Söylemek İstemiş Olamaz... | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/benim-dinim-bunları-söylemek-istemiş-olamaz-)
- Reçel Blog. Erişim 4 Mart 2021. [Ben Döverim ya da Kuma Alırım Çok Çılgın Aşığım | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/ben-döverim-ya-da-kuma-alırım-çok-çılgın-aşığım-)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Bedenimle Barışmadan Öfkemi Yenemezdim | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com/bedenimle-barışmadan-öfkemi-yenemezdim-)

- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Bir dayanışma çağrısı: İşte bu bizim hikayemiz! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Bir Kolda Birkaç Karpuz Taşıdığım için Toplumdan Özür Dilerim | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Biz varız -iş hayatında- | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 18 Ekim 2021. [Bir Paravan Evliliğin Düşündürdükleri | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Biz Niye Kendimizi Anlatmak Zorundayız ya da Yaw He He | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Bir Toplumsal Hafıza Yanılsaması Olarak Fitnetünnisa | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Bir Yılın Ardından | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Biz Kadının Camiye Gelmeyenini Severiz! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 15 Nisan 2021. [Boğazımdaki Yumru | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Bu Bir 28 Şubat Yazısı Değildir | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Bu Hepimizin Hikâyesi Değil Mi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 12 Nisan 2021. [Bundan Sonraki Türkiye'de Büyümek | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Bugün Mukaddes'i Gördüm! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 3 Mart 2021. [Camilerde Kadınların Bir Senesi Nasıl Geçti? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 15 Nisan 2021. [Cadılar Gibiydim Ben Baba Evinde | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Conta Değiştiremeyen Müslüman Erkekler | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Çekilin, Ben Erkeğim! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Çeviri: Asla Çocuk Sahibi Olmayacağım | REÇEL \(recel-blog.com\)Cinsellikle İkirikli Bağımız | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Cicim Ama Biz Öyle Konuşmamıştık | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Çözüm ya da Düğüm | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Darısı Başına Season is Coming! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)

- Reçel Blog. Erişim 19 Nisan 2021. [Dikkat Taciz Var! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 19 Nisan 2021. [Dikkatleri Üzerimize Çekelim | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Dur! Boşanıyorum \(Belki\) | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Doğmamış Çocuğundan Mahrum Bırakılmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Dünya, Bugünün Şaşkın Erkeklerinden O Kadar Uzakta Dönüyor Olabilir mi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. ["Ee Şimdi Napıyorsun?" | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 22 Mayıs 2021. [Erkeklik, İnsanlık ve Kulluk | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Ensar Vakfı Meselesi ve "Biz" Olmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Ensar, Tecavüz ve İtibar Üzerine | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 7 Ağustos 2021. [Eski Kocamı Afiyetle Yedim | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 7 Ağustos 2021. [Eski Kocanın Korona Olduğunu Duymak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Evimin Meleği Olacağım | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Evin Meleğini Öldürmeyelim Ama | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Evlilik: Mülk Edinme ya da Sahip Değiştirme | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Evlilikte Kariyer Yapmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Evlensem de Soyadım Değişse! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 3 Temmuz 2021. [Ev Denen Kara Delik | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 6 Nisan 2021. [Ey Yeşil Sarıklı Ulu Hocalar! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 3 Aralık 2021. [Fitne Tohumu | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Gölgelerin Gücü Adına! Vurun Kahpeye! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Gömmek Mi Asla | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 4 Kasım 2021. [Günah Sizin Neyinize | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Hangi Kara Delik? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Hamaratlığın Sonu | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 19 Mart 2021. [Hastanenin Cinsiyeti | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Hayat, Gömüp Reddettiklerimi Tekrar Önüme Koydu | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)

- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Her Türlü "İktidar" Budalarına Diyeceklerim Var! | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Hep mi Kadınlar Ölecek? | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Hiçbir Baskı Altında Kalmadan, Kendi Rızamla | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. ["Hey sen başörtülü!"deki 'Sen' Üzerine | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. <http://recel-blog.com/evli-mutlu-cocuksuz/>
- Reçel Blog. Erişim 8 Kasım 2021. [İffet Neydi? İffet Emekti | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [İlk Başörtülü Kadın Bakan ve Börek Meselesi Üzerine Bir Tartışma | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [İlk durağımız | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [İnananların Erkek Kardeşliğine Reddiye | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 4 Ekim 2021. [İndirilme Sırasına Göre Yüce Kur'an-ı Kerim ve Meali | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [İslam'da Erkeği Konuşma Zamanı Gelmedi Mi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [İstanbul Sözleşmesi Vs. Çürümüş Aile Kurumunun Yılmaz Savunucuları | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [İsyanım Çift Kanatlı Kuşlara | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 8 Ağustos 2021. [Işık Hızına Geçelim! | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [İŞİD Kadınları ile Aramızdaki İnanılmaz Benzerlik | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kadın, Bayram, Adab | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kadınlar Birlikte Güçlü Dedüğümüzde | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kadının Beyanı Esastır | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 8 Kasım 2021. [Kadın Cinayetleri Politik Midir? | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kadın Cinayetlerinin Sorumlusu Diziler midir? | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 14 Mart 2021. [Kadınların Hak Mücadelesi Aile Kurumunu Tehdit Ediyor Temalı Safsatalar | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kadınların Katli Sıradan Mıdır? | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)

- Reçel Blog. Erişim 7 Ekim 2021. [Kadınların Kılıcı | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kadın Namaz Kıldırırsa... | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kadınların Serbest Olması Erkekleri Niye Korkutur? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 19 Mart 2021. [Kahkaha Meselesi Üzerine | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kaldı Bu Silinmez Başörtülü/Şortlu Suçu Üzerimizde | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Karantina Evinin Penceresinden İslami Feminizme Bakmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kendini Prens Sanan Adamlar | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kendini Yazdıran Yazı | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 8 Ağustos 2021. [Kıçım Mı Önemli Başım Mı? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kızkardeşlik Ama Kimin İçin? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kim Açık Kim Kapalı | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kimin Özgür İradesi | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 19 Mart 2021. [Koca Kaprisi | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Korkuyorum O Nedenle | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Koşun koşun, mahallede kavga var | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kötülük Yapan Çocuklar ve Allah | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Kutsal Metinlerin İzinde bir Analiz: Kadına Yönelik Şiddet ve Ayrımcılık | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Küme Boş Mu? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 18 Haziran 2021. [Küfürlü Aktivizm | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Liberté, Égalité, Fraternité | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Makbul Cinsellik | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Meena ve İstanbul Sözleşmesi | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Meryem'in Cesaretinin Düşündürdükleri | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 9 Eylül 2021. [Minnettar Değiliz | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Mimar Sinan Atışehir Cami'ye Ne Oldu? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Müslüman kadınların 'Reçel'i | Agos](https://recel-blog.com)

- Reçel Blog. Erişim 18 Haziran 2021. [Mutaassıp Mahallenin Açık Kızı | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Mücadelede Değer Hiyerarşisi Olur Mu? | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 9 Eylül 2021. [Mülksüzler | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Mücadele Dişi Bir Kelime | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Münasebetsiz Gelenler | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Nafaka Sorgusuz ve Sualsiz Bir Haktır! | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Namaz Cemaatiyle Şifa Bulmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Nafaka Tartışmaları ve Fıkıhı Yeniden Düşünmek | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Nasıl Liboş Oldum? | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Neden Feministsin Anlatsana Biraz.... | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Nevin Yıldırım'ın Suçu Tammüden Yaşamaya Çalışmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 9 Haziran 2021. [Nihat Hatipoğlu Olamamak | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Normal Doğum: Bir "Kahramanlık Hikayesi" | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Oğullar ve Mallar | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Oh Olsun Cinayetleri: O Katillere Toplumsal Desteğin Sırrı | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 18 Ocak 2021. [Oruçlu ve Tacizci | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Orlando Katliamı | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Orhanlar için Düşünme Vakti | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 18 Ocak 2021. [Oyuncak Süpürgeler Pembe Olur, Oyuncak Kahramanları ise Erkek Çocuk Reyonunda Ara | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Örtünmeme Hakkı | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Öğüt Vermenin Dayanılmaz Rahatlığı | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Parça Başı | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Pozanti'sı ve Şakran'ıyla Biz Büyük Bir Aileyiz | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)

- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Reçel'den Röportaj Var! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Sahiden, Çocuğunuz İçin Mi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 8 Aralık 2021. [Sarılalım Sıkı Sıkı | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Şehir'in Orhanları | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Sessizlik Zincirini Kırma Mükün Mü? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 8 Aralık 2021. [Sigara, Anneannem, Kadın Olmak | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. ["Sizler, Bizler, Ne Bileyim Herkesler" | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Soyadı Meselesi | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Size Şule Çet Adına Savunma Yapmayacağız! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Siz Camide Yenisiniz Galiba? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 9 Nisan 2021. [Şimdilik Araftayım | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Şortuma da Başörtüme de Karışma! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Tacizi Kime Şikayet Edelim | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Tanrılaştırdıklarımıza Tanrı'nın Kurallarını Hatırlatma Zamanı | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 8 Aralık 2021. [The Başörtüsü | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Umutsuz Kadınlar Coğrafyası | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Üç Maddede Neden #TecavüzMeşrulaştırılmaz | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Varoluşunun Problemi Neydi? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 14 Mart 2021. [Ya Çirkin Hiç Prens Olmazsa? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Yanacakmışım | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 12 Mart 2021. [Yanlış İşaretlemek | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. ["Yapamazsın" Dediklerinde | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Yaşasın "Makbul Olmayan Başörtülü Kadınlar" Dayanışması! | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. ["Ya Tanrı Erkekse?!" | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 8 Aralık 2021. [Yol Hikayeleri | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [Zorunda mıyım? | REÇEL \(recel-blog.com\)](https://recel-blog.com)

- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [2008'den 2019'a Süren Çok Bilinmeyenli Denklem... | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [X Konserindeki Türbanlı Kız | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 20 Ekim 2021. [8 Mart'ta Karnımda Kelebekler | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 5 Şubat 2021. [28 Şubat Davası Devam Ediyor | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 5 Şubat 2021. [28 Şubat mı dediniz? | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Reçel Blog. Erişim 5 Şubat 2021. [28 Şubat Davası 190. Klasörden 2. Sayfaya Dair | REÇEL \(recel-blog.com\)](#)
- Sunhaber. Erişim 20 Ekim 2021. <http://www.sunhaber.com/haber/Erdogan-Feministler-bunu-anlayamaz/143231>
- Taz. de. Erişim 20 Ekim 2021. [Müslüman Feminist Rümeysa Çamdereli: „Kimsenin bacası değiliz“ - taz.de](#)
- The Guardian. Erişim 22 Mayıs 2022. <https://www.theguardian.com/books/2011/jul/01/reading-quran-ziauddin-sardar-review>
- Yeni Şafak. Erişim 20 Ekim 2021. [Sen kendin kaybolmuşsun, neyi arıyorsun? - Dücan Cündioğlu | Yeni Şafak \(yenisafak.com\)](#)
- Yeni Şafak. Erişim 20 Ekim 2021. [Öfkeler Reçel'le tatlanıyor \(yenisafak.com\)](#)

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Meryem Cemile ÇİÇEK
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Antalya Anadolu İmam Hatip Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yabancı Dil	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
	ISPEC Kongresi: Rıfat Atay-Meryem Cemile Çiçek, “Bahailik’te Dini Çoğulculuğun İmkânı” <i>International Conference On Social Sciences & Humanities</i> Mart 19-20, (2022) Araştırma Makalesi: Rıfat Atay-Meryem Cemile Çiçek, “Meryem Cemile’nin Öteki Algısı – Batı Düşüncesi Örneği-” <i>Din ve Felsefe Araştırmaları</i> 3/ 6 (Aralık 2020), 160-180.